

T.C.

KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**BELİRSİZ VE GÜVENCESİZ DÖNEMİN EĞİTİM SÜRECİNDEKİ AKTÖRLERİ:
İNŞAATTA ÇALIŞAN ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİ
ÜZERİNE BİR ALAN ÇALIŞMASI**

Hazırlayan

Ahmet USANMAZ

Sosyoloji Ana Bilim Dalı

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi: Fatih KAHRAMAN

KARAMAN – 2018

TEZ ONAY SAYFASI FORMU

Doküman No	FR-285
İlk Yayın Tarihi	05.02.2018
Revizyon Tarihi	
Revizyon No	00
Sayfa No	1/1

BELİRSİZ VE GÜVENCESİZ DÖNEMİN EĞİTİM SÜRECİNDEKİ AKTÖRLERİ: İNŞAATTA ÇALIŞAN ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNE BİR ALAN ÇALIŞMASI

Tezin Kabul Ediliş Tarihi: 28.11.2018

Jüri Üyeleri (Unvanı, Adı Soyadı)

Başkan : Doç. Dr. Ahmet ÖZALP

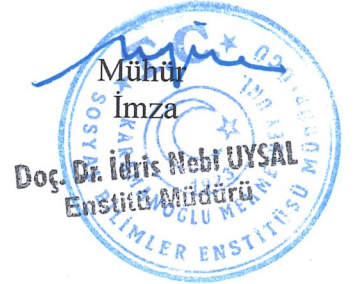
Üye : Dr. Öğr. Üyesi Fatih KAHRAMAN

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ÇAKIR

İmzası

Bu tez, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun 08.11.2018 tarihli ve 45/421 sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Enstitü Müdürü: Doç. Dr. İdris Nebi UYSAL

Hazırlayan

Kalite Sistem Onayı

ÖNSÖZ

Öncelikle yükseköğretimlerine devam ettikleri süre zarfında, inşaat gibi zorlu çalışma şartları gerektiren bir sektörde çalışan ve bu çalışma süreleri içinde değerli zamanlarını ayırıp bana yardımcı olmaya çalışan tüm katılımcılara ayrı ayrı teşekkürü bir borç olarak bilirim.

Çalışmanın ilk aşamasından son aşamasına kadar her noktasında oluşan belirsizlikleri, zorlukları aşmamda motive edip yardımcı olan ve sadece bu alandaki birikimi, donanımı ile değil daha fazlası ile yanımda olan danışman hocam Dr. Öğretim Üyesi Fatih Kahraman'a, araştırmanın her aşamasındaki emekleri için müteşekkir olduğumu belirtmek isterim.

Çalışmada olan yardımlarından ziyade, akademi ve yaşam adına sorularıma yanıt bulduğum Dr. Öğretim Üyesi Erdiñ Kineşçi'ye, lisansüstü eğitimim boyunca akademik birikimi ile yanımda olmaya çalışan Doç. Dr. Ahmet Özalp'e, araştırma da özellikle gençlik ve yöntem kısımlarında birikim ve deneyimlerini benimle paylaşan Dr. Öğretim Üyesi Mehmet Çakır'a ayrı ayrı teşekkürlerimi sunarım.

Son olarak bu alanda unutamayacağım yardımlarda bulunan ve kendileri de çocuk yaşlardan itibaren istihdam sahası içerisinde olan Kenan Sağlam ve Gürgün Kabul'e teşekkürü bir borç olarak bilirim.

ÖZET

Toplumların günü ve geleceği olan genç bireylerin yoksul ve dezavantajlı konumlarından kurtulabilmelerinin en büyük aracı eğitim sürecine dâhil olabilmeleri ve sürecin içerisinde kalabilmeleridir. Eğitim sürecinin özellikle 1980 sonrası metalaşmaya açık hale gelmesi, genç bireyleri bu süreç içinde birtakım zorluklar ile karşı karşıya bırakmıştır. Genç bireylerin farklı nedenler (ekonomik, kültürel, siyasi vb.) ile eğitim sürecine dâhil ol(a)mamaları ciddi bir toplumsal sorun alanıyken, sürece dâhil olduktan sonra süreci farklı nedenlerden dolayı tamamlayamamaları da benzer şekilde önemli bir sorundur. Genç bireyler eğitim süresi içerisinde temel ihtiyaçların (barınma, beslenme, ulaşım, sağlık) maddi yükümlülüğünü karşılamak ve eğitimlerine devam edebilmek adına enformel stratejiler geliştirmişlerdir. Bu stratejiler eğitim öğretim hayatına devam ederken özellikle tatil dönemlerinde buldukları şehirlerde, memleketlerinde veya büyükşehirlerin inşaat istihdam sahasına dâhil olmaktadır. Bu araştırma 2017-2018 eğitim öğretim yılında yoksullukları ile baş edebilmek için inşaat sektöründe çalışan genç bireylerin bu stratejilerini incelemeye yöneliktir. Bu doğrultuda Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesinde 2017-2018 yükseköğretim eğitimine devam eden 24 genç birey ile yarı yapılandırılmış görüşme formu uygulanarak bilgiler elde edilmiştir. Elde edilen bilgiler neoliberalizm, gençlik ve yoksulluk temaları temel oluşturacak şekilde incelenmiştir. Özellikle 1980 sonrası sosyal bilimler yazınında siyasal, ekonomik ve toplumsal alanlarda öne çıkan risk, belirsizlik ve güvencesiz kavramları ekseninde de içerik analiz yöntemi uygulanmıştır. Araştırma sonucunda yükseköğretimli genç bireylerin görece yoksunluk içerisinde olduğu tespit edilmiştir. Bu yoksunluk halinin aşılmasında ise hem inşaat istihdamı gibi steril olmayan ve son derece zorlu çalışma şartları gerektiren bir alana dâhil olma, hemde hanenin diğer üyeleri ile maddi yardımlaşma geçleşmektedir. Bu stratejilerin, genç bireyin eğitimini devam ettirebilme noktasında önemli bir role sahip olduğu araştırma sonuçlarına yansımıştır.

Anahtar kelimeler: Neoliberalizm, Genç Birey, Risk, Belirsizlik, Güvencesizlik, İnşaat

ABSTRACT

The greatest means of surviving the poor and disadvantaged positions of the young people with the day and the future of societies is that they can be involved in the training process and stay within the process. The education process was especially open to the post-1980 to the Metagender, while young individuals faced some difficulties in the process. In the course of young individuals with different reasons (economic, cultural, political, etc.), the inclusion of the education process (a) is a serious social problem area, as long as they do not complete the process for different reasons after being involved in an important Problem is. Young individuals have developed informal strategies in order to meet the financial obligations of basic necessities (housing, nutrition, transportation, health) within the duration of their education and to continue their education. These strategies are included in the construction employment site of the cities, countries or metropolitan areas, especially during holiday periods, as they continue their educational life. This research is aimed at examining the strategies of young individuals working in the construction sector in order to cope with poverty in the 2017-2018 academic year. In this direction, the information was obtained by applying a semi-structured interview form with 24 young individuals who continue to 2017-2018 higher education in Karamanoğlu Mehmetbey University. The information obtained is examined to form the basis of the themes of neoliberalism, youth and poverty. In particular, in the post-1980 social sciences, the content analysis method was implemented on the axis of risk, uncertainty and unsecured concepts that stand out in political, economic and social fields. As a result of the research, it has been found that young individuals with higher education are in relative deprivation. In overcoming this deprivation, it is the inclusion of an area requiring non-sterile and extremely demanding working conditions such as construction employment, as well as financial assistance with other members of the household. These strategies are reflected in the research results, where the young individual has an important role in continuing education.

Keywords: Neoliberalism, Youth Individual, Risk, Uncertainty, Precarity, Construction

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
KISALTMALAR	ix
TABLolar.....	xi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMA TASARIMI

1.1. Araştırmanın Konusu	4
1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi	6
1.3. Araştırma Yöntem ve Tekniği	7
1.3.1. Araştırmanın Ana ve Alt Problemleri.....	7
1.3.2. Araştırmanın Evren ve Örnekleme.....	8
1.3.3. Araştırmanın Kısıtlılıkları ve Zorlukları.....	10
1.3.4. Araştırmanın Veri Kaynakları ve Veri Toplama Yöntemi.....	12

İKİNCİ BÖLÜM

NEOLİBERAL DÖNEMDE RİSK BELİRSİZLİK ve GÜVENCESİZLİK

KAVRAMLARININ GÖRÜNÜMÜ

2.1. Kavramsal Bir Giriş: Kapitalizmin Ekonomi Politikası Olarak Neoliberalizm.....	14
---	----

2.2. Neoliberal Dönemde Risk, Belirsizlik ve Güvencesizlik Kavramlarının Yeniden Oluşumu.....	21
2.3. Risk, Belirsizlik ve Güvencesizliğe Dair Sosyolojik Yorumlar	27
2.3.1. Richard Sennett: Yeni Kapitalizmin Kültürünün Etkileri	27
2.3.2. Zygmunt Bauman: Modernitenin Akışkanlaşması Bauman Sosyolojisinde Risk ve Belirsizlik	33
2.3.3. Anthony Giddens: Modernliğin Sonuçları: ‘İmal Edilmiş Riskler’	36
2.3.4. Ulrich Beck: Başka Bir Modernlik Risk Toplumu	39
2.3.5. Guy Standing: ‘Küreselleşmenin Çocuğu Prekarya’	43
2.4. Neoliberal Yönetimselliğin ‘Modern Cilası’: İnşaat Sektörü	48
2.4.1. Neoliberal Dönemde Türkiye’de İnşaat Sektörünün Genel Özellikleri	49
2.4.2. Neoliberal Dönemde İnşaat Sektörü İstihdamı	55
2.4.2.1. İnşaat İstihdamında Risk ve Güvencesizlik.....	56

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BELİRSİZ VE GÜVENCESİZ TOPLUMUN DİNAMİK AKTÖRLERİ

EĞİTİMLİ GENÇ BİREYLER

3.1. Kavramsal Bir Giriş: Gençlik Tanımları Genç Kimdir?.....	62
3.2. Türkiye Gençlik Çalışmalarına Kısa Bir Bakış	67
3.3. Gençlik Hangi Dönemi Kapsar	75
3.3.1. Türkiye’de Dönemler Arası Gençliğin Değişimi	77
3.4. Gençliğe İlişkin Sosyolojik Kuramlar	82

3.4.1. Yapısal İşlevselci Açından Gençlik	83
3.4.2. Yapısal Çatışmacı Açından Gençlik Kuramları	84
3.4.3. Sembolik Etkileşim Açısından Gençlik Kuramları	85
3.4.4. Alt Kültür Kuramları	87
3.5. Dünyada ve Türkiye’de Gençlik Döneminin Öne Çıkan Problem Alanları ve Politika Önerileri.....	90
3.5.1. Dünyada Gençliğin Ülkelere Göre Durumu ve Ülkelerin Gençlik Politikaları .	90
3.5.2. Türkiye’de Gençliğin Durumu ve Öne Çıkan Problem Alanları	101
3.5.2.1. Genç İşsizliği ve Genç Yoksulluğu.....	101
3.5.2.2. Belirsiz ve Güvencesiz Toplumun Günümüz Aktörleri: Eğitimli Genç Bireyler.....	110
3.5.2.3. Gençlik ve Sosyal Güvencesizlik.....	118
3.5.2.4. Gençlik ve Barınma.....	119
3.5.2.5. Yoksul Genç Bireyler ve Eğitimde Fırsat Eşit(siz)liği.....	121

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA BULGULARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

4.1. Görüşülen Genç Bireylere İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi	127
4.1.1. Görüşülen Öğrencilerin Genel Sosyo Demografik Özellikleri	127
4.1.2. Görüşülen Öğrencilerin Hanelerine İlişkin Bilgiler.....	129
4.1.2.1. Ama Bunlar (Yenge, Dede) Yabancı Değiller.....	137

4.1.2.2. Evdekilere Söylerim Kardeşime (Para) Gönderin Bana Değil.....	139
4.1.3. Görüşülen Öğrencilerin Eğitim Hayatına İlişkin Bilgiler	145
4.1.3.1. Eğitimde Kalma Stratejilerinde Önemli Durak: Gelir ve Gider Hesaplaması.....	153
4.1.4. Görüşülen Öğrencilerin Çalışma Hayatına İlişkin Bilgiler	157
4.1.4.1. Aileden Aktarılan Tecrübelerde İlk Durak: ‘İlk İş Deneyimi’.....	162
4.1.4.2. Aileden Aktarılan Tecrübelerde Bir Diğer Durak: Göç Örüntüleri.....	168
4.1.5. Görüşülen Öğrencilerin İnşaat Çalışma İlişkilerine Dair Bilgiler	173
4.1.5.1. Bize Patlardı, Çünkü En Alttakiler Bizlerdik.....	178
4.1.5.2. Görüşülen Öğrencilerin Ücret Alma Konusunda Yaşadığı Problemler.....	181
4.2. Görüşmelerin Nitel Değerlendirilmesi.....	184
4.2.1. Görüşmelerdeki Metaforik İfadeler.....	186
4.2.2. Görüşmelerdeki Metaforik İfadelerin Değerlendirilmesi.....	215
4.2.2.1. Risk ve Dayanışma.....	215
4.2.2.2. Güvencesizlik.....	219
4.2.2.3. Belirsizlik.....	225
SONUÇ	230
KAYNAKÇA	237
EKLER	254
EK: 1. İnşaat Sahasından Resimler.....	254

EK: 2. Görüşme Formu.....261

KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği

ADNKS: Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi

AKP: Adalet ve Kalkınma Partisi

BM: Birleşmiş Milletler

ÇSGB: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı

DİSK-AR: Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu Araştırma Dairesi

DP: Demokrat Parti

ERYICA: European Youth Information and Counselling Agency (Avrupa Gençlik Bilgilendirme ve Danışma Ajansı)

GSB: Gençlik ve Spor Bakanlığı

ICAIYIC: International Centre for Advancement of Innovative Youth Information and Counselling Services(Uluslar Arası Yenilikçi Bilgilendirme ve Dayanışma Hizmetlerinin Gelişimi Merkezi)

ILO: Uluslar arası Çalışma Örgütü

IMF: Uluslar Arası Para Fonu

İNTES: Türkiye İnşaat ve Sanayiciler İşveren Sendikası

İSİG: İş Sağlığı Meclisi

KİT: Kamu İktisadi Teşebbüsleri

KYK: Kredi Yurtlar Kurumu

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

OECD: Ekonomik Kalkınma Ve İşbirliği Örgütü

SETA: Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları

STK: Sivil Toplum Kuruluşu

TDK: Türk Dil Kurumu

TOKİ: Toplu Konut İdaresi

TÜBA: Türkiye Bilimler Akademisi

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

YADA: Yaşama Dair Vakfı

TEPAV: Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı

UNDP: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

TABLolar

Tablo 1: Türkiye’de Bölgelere Göre Okuma Yazma Bilmeyen Toplam Nüfus Oranı.....	121
Tablo 2: Türkiye’de Bölgelere Göre Yüksekokul ve Fakülte Mezunlarının Toplam Nüfus Oranı.....	122
Tablo 3: Görüşülen Öğrencilerin Sosyo-Demografik Özellikleri.....	127
Tablo 4: Görüşülen Öğrencilerin Hane Sosyo – Ekonomik Durumu1.....	131
Tablo 5: Görüşülen Öğrencilerin Hane Sosyo – Ekonomik Durumu 2.....	138
Tablo 6: Hanedeki Kişi Başı Gelir.....	142
Tablo 7: Görüşülen Öğrencilerin Üniversitedeki Barınma Alanları ve Aylık Giderleri.....	150
Tablo 8: Görüşülen Öğrencilerin İnşaat İstihdamına İlk Katılımları ve Araçlar.....	163
Tablo 9: Görüşülen Öğrencilerin Bugüne Kadar İnşaatta Çalıştığı İller ve En Son Alınan Ücret.....	171
Tablo 10: Görüşülen Öğrencilerin Çalışma Koşullarına İlişkin Bilgiler	177

GİRİŞ

Toplumların günü ve geleceği konumunda olan genç bireylere, genç oldukları dönemde ve yetişkin olacakları ileriki dönemlerde birçok görev ve sorumluluk yüklenmektedir. Fakat günümüzde bireylerin sağlıklı bir şekilde toplumsal yaşama katılabilme hakkının önünde en büyük engellerden birini oluşturan yoksulluk olgusu, farklı toplumsal grupları farklı düzeylerde etkilemektedir (Kahraman ve Kahraman, 2016: 183). Gençlik dönemi ve genç birey olma temelde 3 başlık ekseninde de tanımlanmaktadır. Bunlar sosyolojik, psikolojik ve kronolojik tanımlar olarak bilinmektedir (Beşirli, 2013: 25). Sosyal bilimler yazınında genellikle gençlik bir yaş kategorisi ve istatistikî bilgi olarak kronolojik, toplumsal bir kategori olarak da sosyolojik tanımlamalara daha çok ihtiyaç duymaktadır. Toplumsal bir kategori olarak ele alınan gençlik, tamamen içinde bulunduğu dönemin toplumsal, siyasal ve ekonomik şartları ekseninde tanımlamaya tabi tutulur ve politikalar bu ekseninde şekillenir.

Toplumun savunmasız kesimlerini oluşturan gruplar arasında genç bireylerde bulunmaktadır. Bundan dolayı genç bireylerin savunmasız oluşu toplumsal, siyasal ve ekonomik kırımlar döneminde daha net şekilde ortaya çıkmaktadır. Zira siyasal olayların baş aktörlerinden olmaları ve ekonomik krizlerden gördükleri zararlar bunların başlıcalarıdır. Ekonomik yönden savunmasız olmaları, genç bireylerin istihdamda olsalar dahi kriz dönemlerinde ilk işten çıkarılacak kesimi olarak bilinmektedir. Genç bireylerin savunmasızlığı ve ekonomik kriz dönemlerinden daha çok etkilenmeleri 1980'li yıllardan itibaren etkinliğini gösteren neoliberal kapitalist sistem ile zirveye ulaşmıştır. Bu dönemde devletin bireyler üzerindeki korumacı pozisyonu oldukça sınırlı bir hale gelerek piyasa her şeyi belirler ilkesine yerini bırakmıştır (Sönmez ve Mütevellioğlu, 2009).

Neoliberal dönem 1970 sonrası ortaya atılan ve dünyanın birçok ülkesinde zamanla kabul edilen, bir “akılsallık” olarak siyasal, toplumsal ve ekonomik düzende yerini almıştır. Bu dönemden sonra birçok alanda görülen metalaşma eğilimi genç bireyleri en fazla eğitim sürecinin piyasalaşması ile hedef almıştır. Günümüzde özellikle yükseköğretimde piyasalaşmanın etkinliğini hissettirmesi ve destek mekanizmalarından (burs ve kredi) genç bireylerin sınırlı bir kısmının yararlanması söz konusudur. Genç bireyler destek mekanizmalarının eksikliği ile sağlık, barınma, ulaşım, beslenme vb. temel gereksinimlere ulaşma konusunda problem yaşamaktadırlar. Özellikle yükseköğretime erişim problem teşkil eder iken, yükseköğretime sürdürebilmek de önemli bir konu haline gelmiştir. Çalışma yükseköğretim eğitimlerine devam eden ve temel gereksinimlerini karşılayabilmek için eğitim-öğretim süresi içerisinde istihdama dâhil olan yükseköğretimli genç bireylerin bu stratejilerini ele almaktadır. İstihdam alanı olarak ise inşaat sektörü seçilmiştir. Buna ek olarak, sektörde son 1 yıl içerisinde çalışan veya çalışmış olan genç bireyler ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Neden inşaat sektörü merkezli istihdam sorusuna yanıt olarak ise; bu sektörde istihdam biçiminin Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı 2009 yılı raporuna göre çok tehlikeli işler sıralamasında yer almasındandır.

Bu ekseninde çalışma dört ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde çalışma tasarımı yer almaktadır. Çalışma tasarımında amaç, ana ve alt problemler, çalışmanın zorlukları ve veri toplama yönteminden bahsedilmektedir. Genel olarak bu bölümde, bu alanın neden seçildiği, alanı önemli ve özgün kılan yanları ele alınmaktadır.

Çalışmanın ikinci ve üçüncü bölümü, kavramsal çerçeveyi oluşturmaktadır. Bu bölümlerde özellikle 1970’li yıllardan sonra etkinliği birçok ülkede hissedilen ve “dünyanın yeni akli” (Dardot ve Laval, 2012) olarak nitelenen neoliberalizm ile ilgili tanımlamalar yapılmıştır. Neoliberal dönem olarak adlandırılan bu dönemde değişen tanımlamaları ile

ele alınan gençlik, risk belirsizlik ve güvencesizlik kavramları doğrultusunda bölümlere ayrılmıştır. Bu bölümlerde gençliğin farklılaşan tanımı, sosyolojik kuramlar açısından incelenmesi, dünyada ve Türkiye’de problem alanları ve yükseköğretim gençliğinin istihdama dâhil oldukları inşaat sektörünün gelişimi genel hatları ile verilmiştir.

Çalışmanın dördüncü bölümünde; araştırma bulgularının değerlendirilmesi bulunmaktadır. Yılın belirli dönemlerinde inşaat sektöründe çalışan ve görüşmeye dâhil edilen 24 yükseköğretim öğrencisinden elde edilen bulgular nicel veriler olarak sunulup daha sonra içerik analizine tabi tutulmuştur. Nicel bulgular kısmında yükseköğretimli gencin ailesinin sosyo demografik özellikleri, eğitim hayatına ilişkin bilgiler ve çalışma hayatına ilişkin bilgiler yer almaktadır. İçerik analizinde elde edilen veriler risk, belirsizlik ve güvencesizlik kavramları çerçevesinde tablolar oluşturularak metaforlar halinde analiz tabi tutulmuştur. Yine son bölümde yer alan sonuç kısmında ise, görüşme formu ile elde edilen bulgular altı kısma ayrılarak değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmelerde özellikle yükseköğretimli genç bireylerin eğitim, istihdam ve yoksulluk sarmalında yürüttükleri enformel olarak inşaat istihdamına katılımlarında öne çıkan problem alanları çözüm önerileri ile birlikte verilmeye çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMA TASARIMI

1.1. Araştırmanın Konusu

Refah devleti (sosyal devlet) anlayışının etkinliğini yitirdiği 1970’li yıllardan itibaren yerine, benimsetmek istenilen ve neoliberal olarak adlandırılan yeni dönem, bir dizi değişimi de bünyesinde barındırmaktaydı. Neoliberal olarak isimlendirilen bu dönem ile birlikte eski refah devleti birey korumacılığının etkinliğini yitirmesi ve refah devleti döneminde oluşan ekonomik krizlerin sorumlusunu bu döneme ve dönemin savunucularına yüklemiştir. Neoliberal dönemde, yani 1970’lerin sonunda uygulanan politikalarda değişimin en çok yaşandığı alan ekonomik yaşamın yeniden ve radikal bir şekilde değişimi olmasına rağmen bu politikaların etki alanı ekonomi ile sınırlı kalmamıştır. “Dünyanın yeni aklı” olarak isimlendirilen bu dönem, iş ilişkilerinden insan ilişkilerine birçok alanda değişimin kaynağı olmuştur. Özellikle çalışmanın da konusu olan neoliberal politikaların istihdam biçimlerine etkileri ve dönemin savunma mekanizmalarından yoksun temel aktörleri olan göçmenler ve genç bireyleri yeni istihdam biçimleri ile tanıştırmıştır. Neoliberal politikalar ile güvencesizliği ve belirsizliği etkin bir şekilde hisseden genç bireyler, eğitim sürecinde de, eğitim sürecinden sonra da iş garantisi olmamasından dolayı belirsizliği deneyimlemektedirler. Nitekim dünyanın birçok ülkesinde eğitilmiş işsiz sayısının her yıl katlanarak artması bu duruma kanıt olarak gösterilebilir.

Araştırmanın konusu ise, üniversite öğrencilerinin eğitimlerine devam ettikleri süre zarfında inşaat gibi ağır çalışma koşullarını gerektiren bir iş koluna dâhil olmalarının nedenlerini anlamaya çalışmaktır. Bu doğrultuda neoliberal dönem (1980 ve sonrası) bir dönüm noktası olarak ele alınacak ve neoliberal dönemden sonra yaşamın her alanında

etkinliğini hissettiren “neoliberal akıl” temel oluşturacak şekilde, özellikle çalışma yaşamındaki değişiklikler üzerinde durulacaktır. Bu dönemde uygulamaya konulan politikalar neoliberal politikalar olarak literatürde yer edinmiş olmakla birlikte araştırmada da bu kavramsallaştırma ile kullanılmıştır. Neoliberal politikalar ile çalışma hayatında daha önceden de var olan fakat bu dönem ile daha sık anılan ve içeriği yeniden belirlenen çalışma biçimleri doğmuştur. Bu çalışma biçimlerinden özellikle esnek istihdam uygulamaları neoliberal dönemde çalışma hayatı içerisinde sıkça söz edilen uygulamalardan olmuştur. Bu şekilde yaygınlaşan esnek istihdam uygulamaları, bünyesinde mevsimlik, sözleşmeli, ücretli, taşeron, kısmi zamanlı, parça başı ve çağrı üzerine çalışma iş biçimleri ile 1980 sonrası döneme damgasını vurmuştur. Tam zamanlı olmayan bu esnek istihdam biçimleri güvencesizliği, belirsizliği ve yarısızlaşmayı da beraberinde getirmiştir. Neoliberal akıl ekseninde ortaya çıkan “neoliberal özne” yaşamın her alanının metalaşması sorunsalı içerisinde kendisini bulmuştur. Bu metalaşma eğiliminden eğitim süreci de üzerine düşen payı almıştır. Eğitim öğretimin metalaşmaya açılması, şüphesiz bünyesindeki tüm bireyleri etkisi altına almış olsa da bu süreç içinde olan ve dezavantajlı konumda bulunan yoksul genç bireyleri daha derinden etkilemiştir. Bu doğrultuda üniversite eğitime devam eden yoksul genç bireyler barınma, gıda, sağlık, ulaşım gibi temel hizmetlere ulaşmak için bazı enformel stratejiler geliştirmişlerdir. Bu stratejilerin başında, öğrencilerin eğitim öğretim hayatına devam ederken yılın belirli zamanlarında özellikle tatil dönemlerinde mevsimsel olarak işgücü piyasasına katılımları görünürlük kazanmaktadır. İstihdama katılmaya çalışan genç bireyler birçok alanda (inşaat, tarım, hizmetler vb.) istihdam sahasında görünür olmaktadır. Araştırmada bu öğrencilerin, okulun/eğitimin olmadığı tatil veya kısmen eğitim öğretim süresinin devam ettiği günlerde, kısmi zamanlı, mevsimlik ve sezonluk olarak “inşaat” çalışma

deneyimlerini ele almış ve bu süreçleri izlemiş olan bir araştırmadır. Üniversite öğrencilerinin bu deneyimi ele alınırken neoliberal dönemde sıkça anılan risk, belirsizlik ve güvencesizlik kavramları araştırma konusunun kavramsal çerçevesinin temelini oluşturmuştur. Bu kavramların kullanılış tarihleri çok eskilere dayansa da özellikle neoliberal dönem sonrası ciddi bir dönüşüme tabi tutulmuşlardır. Bu ekseninde bu kavramlar, üniversite öğrencilerinin deneyimlerini ele almada ve anlamlandırma da vazgeçilmez bir durak olarak kullanılacaktır.

1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Sosyal bilimler yazınında eğitim süresi içinde olup, istihdam sahasına katılan üniversite öğrencilerinin bu deneyimlerini anlam(landırma)aya çalışan araştırmaların daha önce yeterince yapılmaması, araştırma amacının keşif amaçlı araştırma olmasını daha uygun hale getirmiştir. Çünkü keşif (incelemeci) amaçlı araştırma türünde, araştırılacak konunun ilk defa ele alınması veya daha önce bu konu hakkında araştırmacılar tarafından yeterince araştırma yapılmamış olması esastır. Bu amaç ekseninde yapılan araştırmalarda araştırmacı genelde “Ne” sorusuna odaklanır ve “Niçin” sorusu üzerinde durmaz. Bu araştırma (keşif amaçlı) türünde, başlangıçta bir araştırma sorusunun kesinlik kazanmaması da araştırma türünün bir başka özelliğidir. Sosyal bilimler yazınında çalışılacak alan hakkında daha önce yazılmış tezlerin yeterli olmaması, alanın istenilen düzeyde tanınmamasına neden olmaktadır; böylelikle araştırma süresi içinde araştırmacının esnek bir süreç izleyip açık fikirli ve sorgulayıcı olması gerekmektedir. Burada araştırmacının amacı bu alanda gelecekte yapılacak olan araştırmalar için de kesin sorular saptamaktır. Bu araştırma türü aynı zamanda çalışılacak konunun ilk evresi de olabilecek özelliğe sahiptir (Neuman, 2014: 52). Yoksul gençlik özelinde daha önce yapılan araştırmaların, yoğun olarak eğitim hayatı içinde olan genç bireylere yönelik değil de eğitim hayatı sona eren ve

sona erdikten sonra istihdama katıl(a)mayıp yoksulluklarını devam ettiren genç bireylere yönelik olmaktadır (Taş ve Bilen, 2014; Mütevelliöglü, Zambak ve Mert, 2010; Murat ve Şahin, 2011; Işık, 2016; Demiray, 2003). Çalışmanın konusu üniversite öğrencilerinin eğitim öğretim hayatları içerisinde oldukları süre zarfında, yılın belirli dönemlerinde istihdama dâhil olmalarını incelemektir. Bu konuda daha önce yeterli sayıda çalışma yapılmamış alanlarda kullanılan keşif amaçlı araştırma türü ile genç bireylerin eğitime devam ederken istihdama katılım süreçleri keşfedilmeye çalışılacaktır.

1.3. Araştırma Yöntem ve Tekniği

Yöntem bölümünde, çalışmanın varsayımları, kısıtlıkları, zorlukları, problemleri, örneklem seçimi, veri toplama teknikleri ve analizi hakkında bilgiler verilmektedir.

1.3.1. Araştırmanın Ana ve Alt Problemleri

Ana Problem: Öğrencilerin eğitim süresi içerisinde istihdam sahasına dâhil olma nedenleri nelerdir?

Alt Problem 1: Öğrencilerin istihdam sahasına dâhil olduktan önce/sonra karşılaştıkları problemler nelerdir?

Alt Problem 2: Mevsimsel ve sezon içinde istihdama dâhil olmaya çalışan öğrencilerin iş bulmada başvurdukları stratejileri nelerdir?

Alt Problem 3: İstihdama mevsimsel olarak dâhil olan genç bireylerin iş sahasında (inşaat) öğrenci olduklarından dolayı karşılaştıkları problemler nelerdir?

Alt Problem 4: Öğrencilerin istihdama dâhil oldukları inşaat sahasının iş sağlığı ve güvenliği açısından durumu nasıldır?

Alt Problem 5: Öğrencilerin istihdama dâhil ol(a)madıkları süre zarfında ve dâhil oldukları zamanlarda ailenin diğer fertleri ile olan dayanışma ilişkileri nasıl şekillenmektedir?

Alt Problem 6: Öğrencilerin eğitim sonrası ve/veya gelecek hayat beklentileri hangi alanlarda yoğunlaşmaktadır?

1.3.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Çalışma Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesinde 2017-2018 yılında eğitim öğretim hayatına devam ederken özellikle yılın belirli dönemlerinde (sömestr ve yaz tatillerinde) inşaatlarda çalışan 15-24 yaş arası genç bireyleri; gençlik, eğitim, istihdam ve yoksulluk sarmalının beraberinde getirdiği risk, belirsizlik ve güvencesizlik kavramları ekseninde ele almıştır. Gençlik yaş aralığının 15-24 olarak kabul edilmesinin nedeni uluslar arası kuruluşların (BM, ILO) bu yaş aralığını kabul etmesindedir. 15-24 yaş aralığında bulunan genç bireylerin yoksulluk nedeniyle eğitim sürecinin dışında kalabilme riski ile karşı karşıya olduğu gözlenmiştir. Bu risklere karşı genç bireylerin istihdamı, yoksullukla baş edebilmek ve eğitim sürecinin içerisinde kalabilmek için hangi yöntem ile kullandıkları ele alınmıştır. Araştırmanın örneklem grubunun seçiminde olasılığa dayalı olmayan örneklem teknikleri içerisinde yer alan kartopu örnekleme kullanılmıştır. Bunun nedeni çalışmada önceden belirlenebilecek bir nüfus grubunun olmaması ve çalışan öğrencilerin sayısının tam olarak bilinmemesi çalışmada bu örneklem tekniğinin kullanılmasını sağlamıştır. Örneklem büyüklüğünde ifade edildiği gibi nüfus grubunun bilinemezliğinden dolayı, Kümbetoğlu'nun (2015) “doyum noktası” kavramı dikkate alınarak belirli bir örneklem sayısı elde edilmeye çalışılacaktır. Bu doğrultuda 15-24 yaş arasında olan, halen aktif olarak üniversite hayatına devam eden ve yılın belirli dönemlerinde inşaatlarda özellikle Türkiye'nin büyükşehirlerinde son bir yıl içerisinde

çalışan 24 öğrenci ile görüşme yapılması belirlenmiştir. Veriler yarı-yapılandırılmış görüşme formu ile elde edilip, elde edilen bu bilgilerle; ailelerin sosyo ekonomik durumu, genç bireylerin istihdam ve göç örüntüleri, istihdama dâhil olmak için geliştirdikleri dayanışma ağları, istihdam edilme biçimleri (taşeron, mevsimsel, sözleşmeli, ücretli, kısmi zamanlı), eğitim - istihdam sürecinin bir arada yürütülmesinin bu kesimde oluşturduğu dezavantajlılık durumları ve genç bireylerin gelecek ile ilgili beklentileri kategorik içerik analiz tekniği ile analiz edilmiştir.

Elde edilen verilerin analizi sürecinde; 1980'lerden sonra Dünyada ve Türkiye'de benimsenen neoliberal politikaların beraberinde getirdiği eğitim ve çalışma ilişkilerindeki değişim temel nokta olacaktır. Neoliberal politikalar aracılığıyla ekonomik ve siyasal alanda radikal değişimler, bu değişimlerin istihdam biçimlerine etkileri göz önünde bulundurulacaktır. Neoliberal döneme özgü istihdam şekilleri taşeronlaşma, mevsimlik, kısa süreli, kısmi zamanlı, ücretli iş ilişkileri ile çalışan insanlar, eşitsizliği daha derinden hissetmiş olup varsıl ve yoksul arasındaki gelir dağılım makası oldukça genişlemiştir. Bu çalışma ilişkilerinin getirdiği risk, belirsizlik ve güvencesizlik durumları içeriği tekrardan belirlenen yeni zamanlara (neoliberal dönem) özgü yeni kavramlar olarak yer edineceklerdir. Her şeyin metalaşmaya (eğitim, sağlık, konut) başladığı yeni zamanlarda (neoliberal dönem) eğitim sistemi içinde bulunan öğrenciler veya bu sürece dâhil olmaya çalışan öğrenciler, maddi yükümlülükler (eğitim öncesi ve sonrası genç bireylere yüklenen ekonomik sorumluluklar) ile baş başa kalmaktadırlar. Farklı destek mekanizmalarından gittikçe mahrum kalmaya başlayan bu kesimin, istihdama dâhil olup ekonomik özgürlüklerini sağlamaya çalışmaları kaçınılmaz bir hal alacaktır. Neoliberal politikaların etkisini oldukça derinden hisseden eğitim süresi içindeki genç bireyler, bir diğer yandan metalaşma tehlikesi ile eğitim sürecine devam edememe riski ile karşı karşıya kalacak ve

yarınlarının belirsiz bir hal alması sağlanacaktır. Kısacası tüm bu değişim süreçleri de göz önüne alınarak genç bireylerin günümüz belirsiz ve güvencesiz çağında formel kanalların eksikliğinde geliştirdikleri enformel yani kayıt dışı kanallar anlamlandırılmaya çalışılmıştır.

1.3.3. Araştırmanın Kısıtlılıkları ve Zorlukları

Araştırma kısıtlılığı, araştırmacının yapmak isteyip çeşitli nedenlerden dolayı vazgeçtiği şeyleri ifade etmektedir. Araştırmacı kısıtlılıklardan bahseder ve bu kısıtlılıklar dâhilinde araştırma bulgularını inceler. Bu çalışma bir yüksek lisans tezi olduğundan dolayı bazı kısıtlılıklar mevcuttur, bu kısıtlılıklar özellikle maliyet ve zaman olarak belirginlik göstermektedir. Çalışmanın bir Anadolu üniversitesi olan Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi ile sınırlı kalmayıp daha farklı üniversitelerde eğitimlerine devam eden genç bireyler ile de görüşmeler gerçekleştirilebilseydi, belki genç bireylerin eğitime devam ederken istihdama dâhil olmaları konusunda da daha geniş perspektif de ve derinlikli bilgiler elde etme olanağı sağlanmış olacaktı. Araştırmada kısıtlılıklar şu şekilde sınırlandırılmaya çalışılmıştır;

1. Araştırma ilk olarak Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesinde 2017-2018 yılında eğitim öğretim hayatına devam eden 24 genç birey ile sınırlandırılmıştır.
2. Bu genç bireyler belirlenirken, bir diğer kısıtlılık belirlenen bu genç bireylerin yaş aralığının 15 -24 yaş olması ve eğitim hayatına devam ederken inşaat işlerinde belirtilen yaş aralığında çalışmış olmasıdır.
3. Elde edilen veriler geliştirilen görüşme formundaki sorularla sınırlandırılmıştır.

Çalışma yürütülürken karşılaşılan zorluklar ise şu şekildedir:

İlk olarak çalışmanın örnekleme dâhil edilecek olan gruba ulaşmak için oldukça zor bir süreç kat edilmiştir. Buradaki zorluk inşaatta çalışan öğrencilere ulaşma konusunda olmuştur. İnşaatta çalışan öğrenciler, daha önceden bilinmediği için ve herhangi bir bölge semt olarak geçmediği için ilk zorluk çalışan öğrenci grubuna ulaşmada yaşanmıştır. Ulaşılmak istenen örneklem sayısı 24 olarak hesaplandığı için ve 24 sayısı da bu alanda kartopu örneklem şeklinde ulaşılması güç bir sayı olarak deneyimlenmiştir. Ama araştırmada da belirtildiği gibi genç bireylerin sınıf arkadaşları ve çevresi ile beraber ekipler kurup veya bu kişiler ile beraber iş sahasına dâhil olması, ulaşılan bir öğrencinin çevresinde de ulaşılacak kişileri beraberinde getirmiştir. Araştırmada ilk zorluk bu şekilde deneyimlenir iken ikinci zorluk; genç bireyler ile iletişim konusunda olmuştur. Daha önceden aracılar sayesinde iletişime geçilen genç bireylerin bazıları ya görüşmeyi geri çevirdi/görüşmek istemedi ya da görüşme gününü net olarak belirlemedi. Buradan çıkarılan ve deneyimlenen sonuç ise genç bireylerin inşaat gibi ağır çalışma şartları gerektiren, steril olmayan ve “genç işi” olarak yapılması uygun görülmeyen bu istihdam biçimine kendilerini dâhil etmek istememeleridir. Bir nevi bu istihdam biçimi genç bireyler için birer “stigma” aracı olarak kodlandığı gözlenmiştir.

Araştırmada karşılaşılan bir diğer zorluk, alanın Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi 2017-2018 eğitim öğretim hayatına devam eden genç bireylere yönelik olması ve bu genç bireyler ile eğitim yılı içerisinde görüşülmesi zorunluluğunu doğurmuştur. Aksi takdirde eğitim yılı tamamlandığında genç bireylerin memleketlerine veya çalışmaya farklı şehirlere gidecekleri için görüşülecek genç bireyler ile iletişim eksiklikleri meydana gelecekti. Bundan dolayı görüşmeler üniversitenin devam ettiği aylarda/günlerde büyük bir çoğunluğu üniversite kampüsü içerisinde bulunan fakülte, fakülte kantinleri, kütüphane, kafe ve üniversite çarşısı içerisinde gerçekleştirilmiştir. Burada gerçekleştirilen görüşmeler

özellikle öğrenciler ile daha önceden iletişime geçilerek ders saatleri sonrası veya öğle arası yapılmıştır. Üniversite alanı dışında gerçekleşen bazı görüşmeler ise (5 görüşme) bir kısmı öğrencilerin kaldıkları (ev, apart otel) yerlerde, onlar içinde uygun bir zamanda gerçekleştirilmiştir. Diğer yandan üniversite de eğitim süresinin devam ettiği dönemlerde de özellikle derslerin olmadığı günlerde inşaatta çalışanlar (4 görüşmeci) ile de inşaat sahasında mola (dinlenme) veya paydos saatlerinde daha önceden iletişime geçilerek görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Özellikle görüşmenin yapıldığı günde çalışan bu genç bireyler ile görüşme formu gerçekleştirilirken genç bireylerin sorulara verdikleri cevaplar aracılığıyla yorgunlukları ve cevap verme durumu gözlemlenerek görüşmeye devam edilmiştir. Görüşme formunu yorgunluklarından dolayı sağlıklı bir şekilde cevaplamayan gencin olmadığı hatta bu (4 görüşmeci) öğrencilerin soruları yanıtlama da oldukça ısrarcı olduğu da gözlemler arasında yerini almıştır. Öğrencilerin bazıları da sadece görüşme formundaki sorulara bağlı kalmadan daha farklı problemlerini dile getirirler de görüşme akışının bozulmaması dikkate alınarak genç bireyler yeniden görüşme formundaki sorulara yönlendirilmeye çalışılmıştır. Zaten çalışma keşif amaçlı bir araştırma olduğu için asıl amaç gencin bu deneyimini farklı boyutlar ile anlamlandırmak temel amaç olmuştur.

1.3.4. Araştırmanın Veri Kaynakları ve Veri Toplama Yöntemi

Toplumsal araştırmalar için veri toplama birçok işlem ile gerçekleştirilebilir. Örneğin; yazılı kaynaklar (kitap, makale, tez, dergi, istatistik sonuçları, raporlar), gözlem (olayları doğal gözlem, pasif gözlem, aktif gözlem), içerik çözümlenmesi, görüşme, soru kâğıdı (anket) gibi alternatifler mevcuttur (Gökçe, 1999: 97). Bu araştırmada ise; özellikle gençlik, yoksulluk, eğitim temalı kitap, makale, tez ve raporlardan yararlanılmıştır. Bu temalarda genel olarak 1980 sonrası neoliberal politikalar ile değişen; gençlik, yoksulluk ve eğitim politikaları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Veri toplama aracı olarak

katılımcılara, bireysel görüşmeler şeklinde uygulanacak olan yarı yapılandırılmış görüşme formu ile alan verileri elde edilmiştir. Veri topları iken yapılan görüşmeler, görüşme formundaki sorulara ve araştırmanın genel temasına bağlı kalınarak, 2017 – 2018 eğitim öğretim hayatına devam eden ve yaş aralıkları 15 – 24 olan 24 öğrenci ile 43 sorudan oluşan görüşme formu aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Genç bireylere kartopu örneklem tekniği ile ulaşılarak bu sayı (24) elde edilmiştir. Görüşme formunda bulunan sorular en düşük 40 dakika, en uzun 85 dakikada katılımcılar tarafından, cevaplanılmıştır. Görüşmecilerin büyük bir kesimi belirtildiği gibi, üniversite kampüsü içerisinde bulunan kütüphane, kafe, fakülte kantinlerinde buluşularak görüşme formu uygulanmaya çalışılmıştır. Bu görüşme formlarında genç bireylere yöneltilen soru başlıkları; genç bireylerin; sosyo-demografik özellikleri, hane bilgileri, istihdam alanları, çalışma ilişkileri ve üniversite sonrası gelecek hayat düşünceleri ile ilgili bir değerlendirme yapmak için bu doğrultuda sorulardan oluşturulmuştur.

İKİNCİ BÖLÜM

NEOLİBERAL DÖNEMDE RİSK BELİRSİZLİK ve GÜVENCESİZLİK

KAVRAMLARININ GÖRÜNÜMÜ

2.1. Kavramsal Bir Giriş: Kapitalizmin Ekonomi Politikası Olarak Neoliberalizm

Neoliberalizmin, ne anlam çağrıştırdığı dünya üzerinde birçok insan tarafından bilinmese de, uygula(n)maya konulduğu yıllardan itibaren ve bu politikayı benimseyen ülkeler aracılığıyla milyarlarca insanın hayatını yeniden şekillendiren bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bölümde, neoliberalizmden önce Refah devleti uygulamalarının neden sona erdiği, Refah devleti siyasalarından neden vazgeçildiği üzerinde durulacak ve bu yöntem ile neoliberal süreç anlamlandırılmaya çalışılacaktır.

İkinci dünya savaşından sonra uygulanmaya konulan Refah devleti anlayışı hem savaşın etkilerini insanlar üzerinde azaltma, hem de devlet korumacılığının insanlar tarafından hissedilmesini sağlamıştır. Bu dönemde tam zamanlı istihdam, temel gelir gibi uygulamalar ön plana çıkmıştır. Bu uygulamalardan dolayı dönem, Refah devleti yâda sosyal devlet olarak anılmaktadır. Sosyal devlet veya refah devleti uygulamaları genelde herkese adil dağıtılmak ya da adil derece imkân sağlamak adına konut, sağlık, eğitim, adalet gibi imkânlar ortaya koymaktaydı. Refah devleti uygulamaları ikinci dünya savaşından sonra etkin bir şekilde hissedilmiş olmasına rağmen uygulamaları uzun vadeli olamamıştır. Refah devletinin bireyi ahlaksızlaştırdığına dair kanıların ortaya atılmaya başlandığını ifade eden Dardot ve Laval (2012) işsizlik tazminatları ve asgari geliri işsizliğin sorunu, ücretsiz eğitimin öğrencileri aylaklaştıracağı, gelir eşitsizliklerinin giderilmesi insanları çaba sarf etmekten vazgeçireceği gibi düşünceler etkili olmuştur. Devletin bu konulardaki çözümlerinden daha çok çözümsüzlük yarattığı fikri

kabullendirilmek istenmiştir. Bunun yanında sosyal devlet anlayışında, insanların yardımlara bağımlı hale geldiği göçmenlerin daha fazla çocuk yaptığı gibi düşünceler de etkin olmuştur.

Refah devleti dayanışma mekanizmalarıyla nüfusun refahını teşvik etmek isterken insanları sorumsuzlaştırdığı ve bu insanları iş aramaktan, eğitim görmekten, çocuklarına bakmaktan ve benzer durumda çaba sarf etmekten alıkoyduğu, bu dönemin sapkın etkisi, insanların çalışmaktan ziyade keyif sürmesini tercih etmektedir. Bunların sebepleri bireylere sosyal devlet tarafından güvence verilmesinden kaynaklanır. Yani refah devleti ile güvencenin verilmesi sorumluluğun silikleşmesi, ebeveynlik görevlerinin terk edilmesi, çalışma ve emek vermekten alınan hazzın sona ermesi de demektir (Dardot ve Laval, 2012: 263-265). Neoliberal düşüncenin öncüleri ve uygulayıcıları bu gibi birçok kanıyı ortaya atarak sosyal devlet anlayışını karalamaya çalışmışlardır bunun devamında, ilk olarak yapısal uyum politikaları ile sosyal devlet anlayışı tahrip edilmeye başlanmıştır. Bu düşünce refah devleti anlayışının (devlet korumacılığı) kısa sürede ve hızlı bir şekilde etkinliğini kaybetmesine yol açmıştır. Refah devleti anlayışının etkisini yitirmesinin görünür nedeni olarak da 1973 – 1974 Arap / İsrail savaşından sonra petrol vanalarını kısan ve fiyatları arttıran Arap ülkelerinin, petrol krizinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamasıdır. Bunun sonucunda devasa hastanelerin, fabrikaların, milyonlarca aracın hareket edememesi düşüncesi modernizmin ilk krizi olarak ortaya çıktı. Sonrasında büyük bunalıma giren batı kapitalizmi bunalımdan kurtulma yolu olarak 2. Dünya Savaşını takip eden dönemlerde benimsenen Keynesyen refah devleti anlayışını, krizin baş sorumlusu olarak ilan edip hedef göstermiştir. Bu uygulamayı kötölemek adına birçok ilke ortaya atılıp tamamı Keynesyen politikanın değişme zamanının geldiğine ve artık işlemez halde olduğuna yöneliktir. Keynesyen refah devleti anlayışı uygulamasından bu nedenle vazgeçilmekle

birlikte, refah devleti uygulamalarında devlet korumacılığı da bu sayede son buldu. (Delibaş, 2017: 65). Bu sonlanış beraberinde yeni bir dönemin başlatılmasına aracılık etti yeni dönem neoliberalizm ve uygulanmaya konulan politikalar neoliberal politikalar olarak belirlendi. 1980’lerde etkinliğini oldukça hissettiren neoliberalizmin önde gelen fikir sahipleri Milton Friedman, Friedrich A. Hayek ve Robert Nozicktir. İsimlerden de anlaşılacağı üzere neoliberalizm etki alanı sosyolojiden daha çok iktisat ve siyaset bilimidir (Marshall, 1999: 529). Friedman, Hayek ve Nozick gibi düşünülerin 1970 petrol krizi olarak adlandırılan bunalım dönemini devlet kaynaklı olarak gösterir ve suçluyu devlet yapmakla birlikte, kapitalizmi bu suçtan uzak tutmaktadırlar. (Dardot ve Laval, 2012: 263). Bu anlamda Neoliberal politikaların uygulanmaya başladığı ülkelere bakıldığı zaman ilk o ülkeye siyasal bir zemin oluşturup ve daha sonra o ülkenin iktisat /ekonomi düzeninde hâkimiyet kurmaya çalışarak kendini hissettirir. Bu politika değişimi ya da kapitalizmin kendini yenileme süreci sonucunda, milyonlarca insanın yoksulluğa itilmesi zengin ile yoksul arasındaki eşitsizliğin iyice açılması, bazı sanayi faaliyetlerinin düşük ücretli çalışma yaşamının olduğu yoksul ülkelere taşınması söz konusu olmuştur.

İktisat biliminde ekonomik büyüme, ilk olarak zenginleri daha zengin yaparken yoksul olan insanların hayatlarında herhangi bir değişme göstermezdi ama ikinci aşamada yoksulların durumunda da düzelmeler meydana gelirdi. Gelir eşitsizliği çok azda olsa düzelir ve eşitsiz olma durumu geçici olurdu. Ama 1980 sonrası büyüme döneminde bu durum tamamen tartışılır bir hal aldı ve zenginlerin daha da zenginleşmesi yoksulların daha da yoksullaşması ile gelir dağılımı konusunda iktisat yazınına değiştirdi ve üst kesimin daha da zenginleşmesi bu dönemde alt sınıfların yoksulluğu ile anılmaya başlandı. Yani hızlı büyüme yoksulluğu sonlandıran değil daha da arttıran bir durum olarak karşımıza çıktı (İnsel, 2011: 265). Burada bu konuya bir parantez açarak ‘‘Azınlığın Zenginliği Hepimizin

Çıkarına mıdır? (2017) isimli eserinde bu konuyu bir teori geliştirerek anlatması oldukça aydınlatıcıdır. Bauman çalışmasında çok az bir kesimin milyarlarca insanın toplam gelirine sahip olması ve bu azınlık kesimin korunmasını ele almaktadır. “*Damlama teorisi*” ile bu kişilerde biriken servet alt insanlara damla şeklinde bile ulaşmaz ve bu üstteki kişiler gelirin inanılmaz derecede büyük payına sahip olurlar demektedir. Ayrıca bu kesimin özel hissedilmesi ya da Özkazanç’ında (2011: 13) ifadesi ile neoliberalizm bu yükselen kesimi ulusal ve küresel çapta egemen kılması ve koruması bu kesimin bulunduğu konumlarına ulaşmanın büyük bedeller sonucu gerçekleştiği düşüncesi de bu düzenin devamlılığını sağlayan bir diğer etkidir. Düzenin yani üst kesimdeki insanların zenginliğinin alt kesimlerde biriken milyarlarca insanın da çıkarına olduğu düşüncesi (Hayek, Nozick ve Friedman düşüncesi) ortaya atılıyor. Bauman bu düşüncenin böyle olmadığını neoliberal dönem ile birlikte birçok ülke ekonomisinde krizlerin yaşanmasına rağmen bu kesimin zenginliklerini daha da katlaması yoksul kesimin yararına olmadığını ortada olduğunu vurgu yapıyor. Bu noktada Özkazanç’ın (2011: 14) belirttiği gibi 1968, 1980, 1989, 11 Eylül 2001 ve en derinden hissedilen ABD kaynaklı 2008 emlak krizi diye adlandırılan bu dönemlerde ekonomiler krize girmesine rağmen bu krizden korunan üst kesimler daima servetlerine daha fazla servet ekleyerek sıyrılmışlardır. Her krizden sonra yoksulluk ve eşitsizlik daha da derinleşmeye devam edip üst kesimde biriken zenginlik, insanları ya da bu insanların çocuklarını geleceğe yönelik daha karamsar ve mutsuz kılmak için uğraşmışlardır.

Modern ulus devletinin gelişimi, modern diye bilinen kurumların ortaya çıkması (eğitim, sağlık, ulaşım, iletişim, bankacılık, altyapı çalışmaları, güvenlik), devlete olan güvenin kurumları olarak bilinirdi. Ama neoliberal süreçlerden sonra bu kurumların değişimi, devlete olan güvenin sarsılmasına ve güvensizliğin hemen hemen her alanda

yaygınlaşmasına neden olmuştur. Bu politikaların sonucu olarak devletin bireyler üzerinden elini çekmesi (korumacı pozisyonundan vazgeçmesi), risk ve belirsizlik kavramlarının yeniden tanımlandığı bir dönemin başlangıcı olarak kabul edildi. Refah devleti yerine uygulamaya konan neoliberal politikalar. Esnek üretim modeli, işe alma ve işten çıkarmaların kolaylaşması (ulus aşırı sermayelere verilen ayrıcalık olarak da düşünülebilir) taşeron/sözleşmeli işçi çalıştırma, sendikasızlaşma gibi hakların kısıtlanması bu politikaların belirsizlik ve güvencesizlik içinde bireyselleşmeye mahkûm edilen insanların sistem içinde tek başına mücadele etmesine neden olmuştur (Delibaş, 2017: 67). Daha önceleri Fordist sistemde tam zamanlı ve işçilerin gelir güvencesinin olması, Post fordist ya da neoliberal yeni zamanlar ile yerini esnek istihdama bıraktı. Bir sonraki bölümde daha detaylı ele alınacak olan esnek istihdam ve sonuçları, yeni zamanların (neoliberal – post fordist) özgün yanlarından biriydi. Bu yeni zamanlar politik ekonomik ve kültürel yönden evrensel ve radikal kararlar alınmasına neden oldu. Yeni zamanların ve batı kapitalizminin krize cevapları ve siyasal düzen değiştirmeleri siyasal zemindeki en önemli uygulayıcıları, İngiltere başbakanı Margaret Thatcher ve Amerikan Başkanı Ronald Reagan tarafından desteklenip uygulamaya konulmuştur. ABD Başkanı Reagan önemli sloganlarından olan “hükümet çözüm değil sorundur” demesi yeni sistemin biraz daha hükümetler üstü bir süreç ve ideoloji olacağının işaretidir (Dardot ve Laval, 2012: 263). Bu yeni zamanların en önemli aktörleri ulus aşırı sermayeler ve üçüncü dünya ülkesi olarak nitelendirilen bölgeler olmuştur. Ulus aşırı sermayeler aracılığıyla emeğin çok, ücretin düşük olduğu Çin, Hindistan ve Tayvan gibi ülkelere akın etmişlerdir. Bu süreçlerden sonra Sennett’in de ifadesiyle Çindistan bölgesi ortaya çıkmış ve milyarlarca insan işçi konumuna düşüp güvencesiz bir şekilde istihdam edilmişlerdir (Standing, 2015: 51). Bölünmüş vardiyalar, herkesin işinin belli olduğu listeler, hafta sonu çalışma ve part time

ya da sözleşmelerle işin günlük ve haftalık devrine göre emeği düzenleme yeni dönemde yaygın bir şekil kazanmıştır. Post fordist ve neoliberal dönemin getirdiği en yakıcı tehlike emek piyasasında ve refah devletinde merkezle çevre arasındaki açıklığı genişletmesidir (Hall ve Jacques, 1995: 58).

Uygulamalardan da anlaşılacağı gibi neoliberalizm sadece piyasanın serbestleştirilmesi ve iktisadi birkaç politikası olan bir ideoloji değildir. Çağdaş kapitalizmin akli olmakla birlikte yaşama, hissetme ve düşünme biçimimizdir. Bu durum sadece Batı toplumlarında ve daha ötesinde modernite yolu üzerinde ilerleyen tüm toplumlarda belirli bir yaşam normu olarak da tanımlanır. Bu norm bireyi rekabetçi bir yapı olarak tasarlar ve tamamen şirket mantığı ile zihninde canlandırır. Bu dönemde devlet ortadan kaldırılmamıştır ama daha önce görülmeyen bir durum ile karşı karşıya bırakılmıştır. Devlet sermayenin hizmetine girme, dahası şirket tarzında bir yönetim görevi üstlenmiştir. Dünyanın yeni akli olarak nitelendirilen neoliberalizm, ideoloji veya iktisadi politikalar içermeden önce bir “akılsallık” olduğu ve sadece yöneten sermayenin hizmetine girmiş, dahası şirket tarzında bir yönetime dönüşmüştür. Bu yeni akıl, yönetsel bir yönetime mensup olan ve/veya olmayan insanların tutumlarını yönlendirmeye, yönetmeye yönelik çeşitli biçimleri belirtebilmek için özellikle ortaya atılmıştır. Ticari akılsallığını insan yaşamının her alanına yayar, fakat her şeyin piyasaya dökülmesini dayatmaz, önemli olan piyasa normunun piyasanın ötesinde kendisini dayatmasıdır, yoksa piyasanın tüm gerçekliği eritmesi değildir (Dardot ve Laval, 2012: 7-12)

Neoliberalizmin pek görünür olmayan ama en önemli silahı olan küreselleşme aracılığıyla da tüm siyasal değişiklikleri birçok ülkede uygulanmaya konulmaya zorlanmıştır. Kozanoğlu (2008)’nin belirttiği gibi, neoliberalizmin “kumanda tepesi” Dünya Bankası, IMF, OECD, Dünya Ticaret Örgütü G-7 gibi uluslar arası yaptırım gücü

olan kurum ve kuruluşlar batı dışı toplumlara neoliberalizm ve post fordist süreçlere geçişi zorunlu kılmışlardır.

Türkiye'nin neoliberal yönetsel akla geç(iril)mesi ve bu uygulamaların yasal zemin bulması ise; 1970'li yılların ikinci yarısından itibaren geçerli 'bağımlı ve dışlayıcı' büyüme modelinin krize girmesi bir önyak olmuştur. Bilindiği gibi, bu modelin kriz haline evrilmesi, bir yandan da siyasal, ideolojik, kurumsal boyutları olan çok yönlü bir krizdir. Bu durumlarda kriz ortamından sıyrılmak ve bu ortamı geride bırakmak sadece ekonomi politikalarındaki düzenlemeler ile sınırlı olmamalıdır. Kapsayıcı reformlarda bulunmak ve geçmiş dönem olgularının yerine yenilerini getirmek, sermayenin sürekliliğini sağlayabilecektir (Başkaya, 2011: 309). Bu dönemde İnel'inde (2011: 222) belirttiği Türkiye yükselen borç oranlarından kurtulmak için neoliberalizm karakteristiğine uygun olarak özelleştirmelere sarılmıştır. Bundan dolayı devlet bünyesinde bulunan birçok Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT) özelleştirilmeye yerli ve yabancı sermayenin hizmetine sunulmuştur.

Petrol krizinin etkisiyle Ortadoğu petrollerinin önemi daha fazla artmış olmakla birlikte yine bu dönemde Ortadoğu'nun stratejik ve askeri önemine sahip olan ülkelerinden Türkiye'de devam eden ekonomik ve siyasal krizin son bulması hem batı sermayesi hemde Türkiye'deki dönemin siyasal düzeni için oldukça önemliydi. 24 Ocak kararları ve ardından 12 Eylül askeri darbesi ile Türkiye'de yeni ekonomik istikrar hem ülkeyi yönetenler hemde ulusaşırı sermayedarlar açısından bir dönüm noktası oldu. Bu dönemden sonra tıpkı dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi çalışma ilişkileri de radikal değişimlere tanıklık etti. 24 Ocak kararları ile dış sermayeye açık hale ge(tiri)len Türkiye'de amaç ülkeyi küresel pazara açmak, dışarıya kaynak akışını hızlandırmak; bundan da önemlisi ithal ikameci büyüme modelini etkisizleştirip önemsizleştirerek, 'bilinçli' sanayileşme

amacından uzaklaşmasını sağlamaktı. İçe dönük sanayileşmeye yönelik ‘teorik’ saldırıların nihai hedefi, Türkiye’yi (benzer durumdaki diğer ülkeleri de) çok uluslu şirketlerin ve çokuluslu özel ticari bankaların etki alanına daha fazla sokmaktı. Türkiye’yi içe dönük sanayileşme amacından vazgeçirmenin yegâne yolu rejimi zora sokmak ve var olan iktidarı bu projeye karşı pasifize etmekten geçmekteydi (Başkaya, 20011: 326). Bu gibi uygulamalar, yabancı sermayenin küreselleşme sayesinde uluslararasılaşması, bir domino taşı gibi hem gelişmiş hemde gelişmekte olan ülkelerde yaygınlık kazandı. Belirtildiği gibi daha çok üçüncü dünya gibi gelişmemiş ülkelere yayılmasının nedeni hem emeğin yoğun ve düşük ücretli ülkeler olması hemde o ülkelerin hükümetlerinin sağladığı kolaylıklar ile ülkenin doğal kaynaklarının tahrip edilmesi siyasal zeminde sorun çıkartmadan benimsenecekti. Refah devletinin çöküşü ve dünyanın yeni yönetsel aklının (neoliberalizmin) ortaya çıkması şüphesiz birçok eşitsiz durumu da beraberinde getirdi.

Bir sonraki bölümde sermayenin serbest dolaşımı ve gittiği ülkelerde ucuz işgücü bulmanın yolları ile değişen çalışma ilişkileri ele alınacaktır. Bu değişen çalışma ilişkileri post fordist üretim sürecinin yeni zamanların sloganı “esnek istihdam” ekseninde hayatımıza giren risk, belirsizlik ve güvencesizlik kavramları dünyada ve özellikle Türkiye’deki emek rejimleri üzerindeki görünümünden bahsedilecektir.

2.2. Neoliberal Dönemde Risk, Belirsizlik ve Güvencesizlik Kavramlarının Yeniden Oluşumu

Refah devletinin çöküşü ve bu dönem uygulamaların “günah keçisi” ilan edilmesi şüphesiz bundan sonraki, siyasal, ekonomik düzendeki uygulamaların işçi, emekçi karşıtı sert politikalar ile yürütüleceğinin bir işareti niteliğindedir. Refah devletine özgü tam zamanlı ve güvenceli istihdam biçimleri yeni zamanlar ile değişecek yerini post fordist üretim sisteminin benimsendiği neoliberal politikalar alacaktır. Neoliberalizm; sermayenin

serbest hareket etmesini, finansallaşma, piyasaların kuralsızlaştırılması ve esnekleştirilmesi, kamu işletmelerinin özelleştirilmesi gibi uygulamaların faaliyete geçirildiği tanımlanması ve sınırlanması zor olan bir dönem olmakla birlikte, Özmen'in de (2017) belirttiği gibi emek karşıtı rüzgârlar ile beslenen yeni bir dönemdir. Bu dönem politikaları devlet karar organlarını ve yetkisini azaltmayı, cemaat ruhunu yeniden ayaklandırmayı amaçladığı işletme mantığı, yönetim mantığı kabul ederek hayatın her alanına sirayet ettirmeyi düşündüğü ve bu uygulamaların bir sonucu olarak sermayenin kendi kendini kontrol etmeyi hedeflediği bir süreçtir (Yılmaz, 2012: 241). Piyasanın serbestleşmesi, emeğin esnekleşmesi durumu söz konusudur. Neoliberal dönemin bu iki başat özelliği aşağıda daha da detaylı ele alınacaktır.

Neoliberal politikaların tamamen uygulanmaya başlandığı 1980'nin başında sermaye âdemi merkezileşerek, ulusal şirketlerin (sermayelerin) yanında uluslararası şirketlere (sermayelere) daha fazla alan açmıştır. Uluslararası şirketlerin çok büyük bir kısmı Batı menşeli olduğundan, ucuz ülkelerdeki (fason üretim) emekler daha da önemli hale gelmiştir. Yeni zamanların sloganı olan esnekleştirme bünyesinde, kısmi zamanlı, sözleşmeli, ücretli, çağrı ile çalışma ve mevsimlik istihdamı barındırmaktadır. Bu durum dünya üzerinde gelir dengesizliğini daha da eşitsiz bir hale getirmeye neden olmakla birlikte emperyalist ülkelerde zenginlik, işgücü ülkelerinde güvencesizleştirme ile anılmaktadır (Göztepe, 2012: 25). Güvencesizlik, istihdamda basit bir kavram olmamakla birlikte, sadece istikrar, devamlılık sosyal güvence – sigorta olarak değil, bunlarla beraber mikro ve makro toplumsal alanda sermaye ve kişinin sermaye karşısında konumlanmış biçimi hakkında da bilgiler verir. Bunun yanında çalışma zamanı ve çalışanın gündelik hayatı hakkında da bilgiler vermektedir. İstihdamda olan kişinin, istihdam biçimi, ücret alış şekli gibi faktörler de güvencesizlik hakkında bilgiler verir. Güvencesizlik kavram olarak

çok boyutlu olmakla birlikte istihdamda da oldukça farklı şekillerde de karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde farklı iş kolları güvencesizlik tanımının kapsamına girmektedir (Kutlu, 2012: 65-68). Bunun nedeni geçmiş dönemlerin tam zamanlı istihdam biçiminin yerini kısmi zamanlı, ücretli, mevsimlik, uzaktan, çağrı ile çalışma ve sözleşmeli iş biçimlerinin geçmiş dönemlere göre daha yaygın bir hal almasıdır. Yani işgücü piyasasına dâhil olma daha yaygın bir halde olsa bile, kişilerin gelir seviyesi düşmüştür. Bundan kaynaklı insanlar geçimlerini sağlayabilmek için aynı anda birden fazla işi bir arada yürütmek zorunda kalmışlardır.

Bu süreçte yapılan konutlardan, istihdama katılma süreçlerine kadar birçok alanda tamamen enformel ilişkiler ağı izlenecektir. Çünkü devlet korumacı pozisyonundan vazgeçip, kar – zarar hesabına kalkışan bir “şirket” halini almıştır. Korumacı pozisyonundan vazgeçmesi sadece yoksul kesim üzerinde etkisini hissettirmektedir. Diğer yandan devlet sermayedarlara yaptıkları sübvansiyonlar ile kriz döneminde toparlanmaları için bir dizi yardımda bulunmayı da ihmal etmemiştir. Kente göç edip kapitalist sermayeye işgücü olan yeni yoksul kesimler için yaşam gittikçe daha da katlanılmaz, belirsiz ve güvencesiz bir hal almaktadır. Bunların sonucunda kayıt dışı istihdam birçok ülkede bir norm haline gelmekle birlikte, dünyanın birçok yerinde çalışma şartları kötüleşmekte, sosyal destek ağları ortadan kalkmakta ve geleceğe yönelik kariyer durumu aileler için güç bir duruma gelmektedir. Güvencesizlik ve belirsizlik tamda bu anda ortaya çıkarak kişinin yarın olmasına neden olmaktadır. Kayıt dışı işlerde çalışan bu insanlar psikolojik ve sosyolojik olarak güvencesizliği ve belirsizliği sonuna kadar deneyimlemektedirler. Nitekim iş güvenceleri olmadıklarından dolayı her an işsiz kalma ile tehdit edilmekte ve bu korku ile yaşamaktadırlar.

Küreselleşmenin günümüz dünyasında, bir uçtan diğer uca kendini etkin bir şekilde hissettirmesi ve kapitalist sermayenin küreselleşmenin yayılma araçlarını kendi sermayelerini daha da katlamak için kullanması neoliberal süreçlerden sonra hayatımıza giren belirsizlik ve risklerinde dünya üzerinde daha da etkin hissedilmesine neden oluyor. 2008 krizinin ABD kökenli olması ve dünyada birçok ülke ekonomisini derinden etkilemesi bu duruma bir örnektir. Bu kriz sürecinin kaybedeni sermaye sahibi kişiler olarak lanse edilse de daima en alt kesimde üretimde bulunan insanlardır. Zira istatistikî bilgilerdeki gelir dağılım tablosuna bakıldığı zaman 2008 krizinden sonra sermaye kesimi gelirini daha da arttırmıştır. Bunu alt kesimlerin güvencesizliğinden ve haklarının kesilmesinden elde etmişlerdir. Küreselleşmenin etkisi ile ülkelerin birbirine ekonomik, siyasi ve kültürel olarak bağımlı olması bir ülkede veya bölgede oluşan siyasi dalgalanmanın ya da ekonomik krizin diğer ülke veya bölgelerde de hızlı bir şekilde hissedilmesi, risk toplumu kavramının da yeniden tanımlanıp, ilgiyi üzerine çekmesine neden olmuştur. Risk toplumu bin bir titizlikle korunan ulus devlet sınırlarını da buharlaştırıp, ulus devletler ve örgütlenmeleri, küresel dünyaya hızlıca adapte olma eğilimine girdi ve belirtildiği gibi ülkeleri birer şirket haline dönüştürdü. Risk toplumunun öncelikle kullanıldığı alanlar çevresel riskler, medikal riskler, yaşam tarzından kaynaklanan riskler, ekonomik ve kriminolojik riskler şeklinde de sınıflandırılabilir (Yılmaz, 2010: 88). Risk toplumu ekseninde güvensizliğin ve belirsizliğin giderek artan bir biçimde toplumsal ilişkilerimizin birçok alanında egemen olmaya başlamasıyla birlikte bu tür ilişkilerimizin belirsizliklere kolektif olarak anlam arama ihtiyacı da artmaktadır. Ama neoliberal dönem karakteristiğinde kolektif kelimesinin anlamı aşınarak yerine bireysellik kavramı getirilmiştir. (Delibaş, 2017: 58). Bu yeni dönemde sosyal riskler yaşamsal risklere evrilerek, öznenin aktif bir şekilde kendini göstermesi gerekliliği, kendi risklerinin

yöneticisi olması gerektiği ve sonuç olarak istihdam, sağlık, eğitim konusunda aktif bir yaklaşıma yol açması ve buna eşlik etmesi gerektiği düşüncesi bulunur. İnsanları kendi tercihi için gerekli bilgiye erişebilecek durumda olduğu düşünülerek, maruz kalınan risklerden tamamen sorumlu olduğu da varsayılmaktadır. Riskin aktarımı bu sayede toplumsaldan yani devlet üzerinden kişilere devredilir. Neoliberal karakteristiğini açıkça yansıtan risklerin yeniden paylaşımı kolektif kelimesini aşındırarak bireysel kelimesini çekici kılmıştır. Kişilere aktarılan bu bireysel riskler örneğin ameliyat olacak hastaya, eğitim alacak öğrenciye, tasarrufu seçen emekliye, zorlu bir yolculuğa çıkmayı kabul eden şoföre, bir daire almayı düşünen çifte devredilir. Yani her konuda karar verme yetkisi kişilere aktararak (ya da bu doğrultuda karar vermeye zorlandırılarak) sonucu sadece kişilerin sorumlu olacağı bir yeni düzendir (Dardot ve Laval, 2012: 358-386). Sonucu kişiye aktarılan riskler, temel sloganı belirsizlik ve güvencesizlik olan bu yeni dönemde kişilere daha farklı sorumluluklar yüklemektedir. Örneğin ABD’de 2008 emlak krizinde kendi tercihleri sonucu ev almaya yönlendirilen insanlar aldıkları evlerin değeri düşüp, faiz oranları yükseldiğinde kendi kararları sonucu böyle bir durum ile karşı karşıya kaldıkları söylenerek, tercihlerinin sonuçları ile yalnız bırakılmıştır. Ya da başka bir örnekle günümüzde eğitim sistemi içinde bulunan insan sayısının giderek artması ve bu insanların eğitimlerini tamamladıktan sonra iş garantilerinin olmamasından kaynaklı riskleri de eğitim almayı seçen insanların üzerine yükleyecektir. Yani bu gibi durumlar tamamen riski insanlara devretmeyi doğallaştıran tanımlamalar olarak hayatımıza girmektedir.

Birinci ve özellikle ikinci dünya savaşından sonra ortaya çıkan küçük ulus devletler 1970’li yıllarda etkisini gösteren neoliberal politikalar ile ekonomilerini tarihlerinin en önemli sınavını vermeye yöneltti, yani 20. yüzyıl başında ortaya çıkan küreselleşme ile bağlantılı gelişmeler ulus devletin geleneksel tanımının ve anlamının sorgulanmasına

neden olmuştur. Bunun devamında neoliberal ekonomi ile piyasaların kontrol edilmesinden, yabancı sermayenin serbest dolaşımından ülkedeki işçi ve azınlık vb. birçok olay ulus aşırı şirket ve örgütlerin isteğine göre yeniden düzenlenmiştir. Ülke iktidarları bir nevi ülke olma vasfını yitirmiş çünkü küreselleşmenin önündeki en büyük engel ulus devletin varlığıdır. Sonucunda bu devletler, uluslar arası sermayenin isteklerini kabul etme arayışına düşmüşlerdir. Daha öncede Kozanoğlu'ndan (2008) aktarıldığı gibi uluslararası sermaye sahipleri ve ülkelerin söz sahibi olduğu uluslararası kuruluşlar bu ülkelere esnek istihdamı destekleyici siyasetleri benimseme konusunda baskı yapar ve ülkelerini ithal ikameci politikalardan vazgeçirip, ekonomiyi ve ülke pazarını dış sermayeye açmak kaydı ile bir dizi yardımda bulunmaktadırlar. Neoliberal politikaların sonuçları devletin ekonomik hayattan uzaklaştırılması, piyasadaki etkisinin kaybolmasıyla sınırlı kalmamış, ülkeleri içindeki birçok alanda da etkisi oldukça azalmıştır. Örneğin devletler ulus aşırı şirketlere kolaylık sağlama adına çalışma ilişkilerini, işçiyi güvencesizleştiren işçileri geleceklerini belirsizleştiren ve sosyal güvenlik sistemlerinin ulus aşırı sermayedarlara yarayacak şekilde tekrar düzenlemişlerdir (Delibaş, 2017: 62). Bu anlayış tamamen krize giren kapitalist sermayenin tekrar canlanması ve bu canlanmayı işçilerin emek karşılığı ücretlerini yok ederek büyümesinden almaktadır. Ücretsiz izin ve çağrıldığı zaman işe giden bir işçi kitlesi Standing'in tanımıyla (2015) ücret yetersizliğinden dolayı aynı anda birkaç işi bir arada yürütmek zorunda olan güvencesiz ve geleceği belirsiz kesim sermayenin krizi aşmasında başat rol oynamıştır. Sadece kriz sürecinde değil krizden sonraki dönemlerde de bu değişim devam etti. Sermaye daha önce bu süreçlerin izlenmemesi ve kriz sürecinin yaşanmasını, vurgulandığı gibi 1970 öncesinde Keynesyen refah anlayışına yükledi. Refah devleti çalışma ilişkilerine oranla neoliberal dönem

politikaları tamamen işçiyi yarınlaştırılmaya ve belirsiz bir hayat sunmaya doğru evrildi (Yılmaz, 2012: 292).

İnsan yaşamını daha da derinden etkileyen bu süreç günümüz çalışma ilişkilerinin temel karakteristiğini oluşturmuştur. Kısacası neoliberalizm sadece bir ekonomi politikası değildir. Ama asıl gücünü de buradan almaktadır. Uyguladığı politikalar ile dünyanın birçok ülkesinde etkili olduğu gibi ulaşılamaz ve fethedilemez olarak görünen insan bedenini bile Kate Millet'in sözü ile "kişisel olan her şey politiktir" sözüne indirgedi ve kendi hâkimiyeti altına aldı. Buradan neoliberalizmin yönetsel bir akıl olduğunu ve gündelik yaşamımıza kadar hissedilen bir özelliği olduğu da unutulmamalıdır.

2.3. Risk, Belirsizlik ve Güvencesizliğe Dair Sosyolojik Yorumlar

2.3.1. Richard Sennett: Yeni Kapitalizm Kültürünün Etkileri

Richard Sennett eserlerinde kimi zaman dolaylı, olarak kimi zaman doğrudan, kimi zamanda yazılarındaki karakterler (Sennett, 2008) bazen de kendi yaşamı üzerinden, çocukluğundan anılar (Sennett, 2005) ile risk, belirsizlik ve güvencesizlik kavramlarına yer vermektedir. Bu kavramlar bazen mikro düzeyde bazen de makro düzeyde analizler ile Sennett'in sosyolojisinde yerini bulmaktadır. Onu bu konuda çevresi ve diğer sosyologlardan ayıran en özgün yanı ise; alışlageldiği gibi yeni kapitalizmi makro süreçler üzerinden değilde mikro süreçler üzerinden ele almasıdır. Bu yazarın yeni kapitalizmin etkilerini makro süreçte ele almadığı anlamına gelmemelidir. Sennett; günümüz kapitalist sistemi ile beraber iş dünyasında yaşanan sürece gözlerini dikerek çalışmanın/işin kişilik üzerindeki etkilerine yoğunlaşmaktadır. Bu sayede mikro bir analiz sürecine de yönelmiş bulunmaktadır (İlhan ve Yılmaz, 2017: 1778).

Sennett, büyük kurumların dağılması birçok insanın hayatını etkilemiş ya da parçalanmış bir halde bırakmakla birlikte. Kurumlar artık uzun süreli bir çerçeve sağlayamaz olduğundan, yani belirsizlik durumu ileriye dönük yaşamın silinikliği vurduğunda, birey kendi yaşam anlatısını doğaçlamak, hatta süre giden bir benlik duygusundan yoksun yaşamak zorunda kalmakta olduğunu eklemiştir (Sennett, 2009: 10-14). Yazar, K. Marks'ın kapitalizmle ilgili ünlü sözünü hatırlatarak, 'Katı olan ne var ise buharlaşıyor' diyerek Marks'ın 'akışkan modernlik' yorumunu, idealleştirilmiş bir geçmişten geldiğini de belirtmek istemiştir. Bu eksende herhangi bir geliri bulunmayan şirketlerin sermayesi bir anda yükselip, bir anda da aşağılara çekiliyordu; banka sahipleri ise bu olaydan etkilenmeyip düzenlerini devam ettiriyorlardı (Sennett,2009: 18- 25). Daima dillendirilen Neoliberalizm yoksul ve varıl (zengin) arasındaki ekonomik farkı uçurum denilecek düzeylere gelmesi Sennett'in Marks üzerinden yorumunda kendini göstermektedir. Sadece işçilerin kaybetmesini sağlayan bu belirsizlik durumu işverenler yani sermaye sahibi olan üst sınıflara etkileri, alt sınıflarda olduğu kadar şiddetli olmadığını vurgulamaktadır.

Yeni kapitalizmde değişen iş ilişkilerinden ziyade değişen iş yeri özelliklerini de Weber üzerinden ele almaktadır. "Weber piramidi" dediği bu kavramsallaştırması, 20. yüzyılda büyük şirketlere hâkim olarak, yapısal bir gerçeklik haline geldi ama Weber 'in vurguladığı gibi psikolojik olarak değildir. Örneğin Sennett, General Motors 'un Willow Run otomobil fabrikası gibi dev imalat fabrikalarını piramitlere dönüştüğünü, üretim aşamasının neredeyse tamamı küçük bir alana ve tek bir yapı içerisine toplandığını gözlemlemiştir. Bu yapının bir ucundan hammadeler girerken, diğer uçtaki başka bir kapıdan çalışır halde bir otomobil çıkmaktadır. Aynı yöntem doğrultusunda bürokratik kuralları, en başta ve en çok bürokrasiye hizmet ettiğini; yaşlılar, öğrenciler, işsizler ve

hastalar birbirinden farklı yaşam öyküleri olan bireylerden çok, Weberci (bürokratik) anlamda devlet memurları gibi davranmaya zorlandı. Sistem, sağlık hizmetinin etkili bir şekilde verilmesine odaklanmak yerine, kurumsal olarak kendini sürdürme ve istikrara her zamankinden fazla kilitlendi (Sennett, 2009: 29-30).

Nitekim Sennett Saygı (2005) isimli kitabında çocukluğunun geçtiği Cabrini sokakları üzerinden bu konuyu ele almaktadır. Cabrini bölgesinin toplu konutlarına siyahîler ve yoksul beyazların yerleştirildiğinden söz eder. Yoksul beyazların buraya yerleştirilmesi tamamen bu bölgelerin siyahî insanlardan oluşmasını engellemek ve bu yönde bir isyanın / ayaklanmanın kısacası toplumsal işleyişin aksamasının önüne geçmektir. Cabrini bölgesindeki ve hemen çevresindeki orta sınıf insanların olduğu yerlerde bu bölge ile kıyas yaparken bu bölgelerin, saygıyı hak etmemeyi gerektiren bölgeler olarak tarif eder. Buradaki beyazlardan farklı olarak siyahlar yüzyıllardır saygı kıtlığı içerisinde olduklarına vurgu yapar (Sennett, 2005: 19-27). Bu insanlar sermaye sahipleri tarafından sadece sanayiye ve üretime iş gücü ordusu hizmeti veren kesim ve hiçbir hak elde etmemesi gereken kesim olarak tasvir edilir. Yine iş sahibi olmanın veya statü sahibi olmanın, doğrudan karakteri inşa eden, hem öz saygıyı hemde diğerlerinin saygısını artıran bir araç olarak görür ve bu bölgede oturan insanları bu saygı tanımından muaf tutulduğuna işaret etmektedir (Sennett, 2005: 193).

Yazar yeni iş ilişkilerini eserlerinde; toplumsal açıdan; kısa süreli ve görev odaklı emeğin, işçilerin birlikte çalışma biçimini değiştirdiğine de değinir. Hiyerarşi piramidinde görevini yerine getirir, işlevini gerçekleştirirsen ve bir işin hamili olarak ya performansın veya kıdem için eninde sonunda ödüllendirilirsin ya da görmezden gelinir veya kıdemini kaybedersin. Her iki durumda da firmanın alt yapısı yeterince açıktır. Yer değiştiren kısa vadeli, görev odaklı emekte ise değildir. Firmanın yapısı incelenecek somut bir nesne

değildir, geleceği kestirilemez. Aynı zamanda bu sistemi, işçiler arasında yüksek düzeyde stres ve kaygının kaynağı olarak da belirtiyor. Aslında her tür rekabet strese yol açar; kazananın her şeyi aldığı piyasalarda riskler yükselir. Fakat şirket içi piyasalar stresi daha da yükseltir, çünkü rakip ile iş arkadaşı arasındaki çizgi belirsiz hale gelmektedir (Sennett, 2009: 41- 43).

Bu yeni eşitsizliklerin modern ekonominin yumuşak karnı haline geldiğini vurgulayarak, üst düzey yöneticilere ödenen muazzam tazminatlar, şirketlerin en tepesindeki ve en dibindeki ücretler arasında genişleyen bir uçurum, kazananın her şeyi aldığı rekabet türünün çok büyük maddi eşitsizlikler ürettiğini ifade etmektedir. Bu gelir adaletsizliği, belirli türden firmalarda, büyüyen bir toplumsal eşitsizlik ile de aynı hızla ilerlemektedir (Sennett, 2009: 44). Bunun yanında ‘Beceri Toplumu’nda işsizlikle karşı karşıya olanların pek çoğunun eğitilmiş ve nitelikli olduğunu belirterek; bu kişilerin istedikleri işleri ise, dünyanın vasıfsız emeğinin bulunduğu ve emeğin daha ucuz olduğu yerlere göç ettiğini belirtmektedir. Bu durum bir nevi Immanuel Wallerstein’ın ‘‘Dünya Sistemleri Teorisi’’ ile de örtüşmektedir. Yani artık farklı nitelikler ile donanımlı olan bireylere gereksinim duyuluyor. Herhangi bir işe yaramama düşüncesi ilk modern kavisini kentlerin gelişimiyle almaktadır. Kentlere göç ile gençlerin ayakları altında işleyecekleri bir toprak yok olmakla birlikte, insanlar kentlere mülksüz tarım mültecileri olarak, makineleşmiş fabrikaların onları geçindirdiği umuduyla taşındı. Bu durumda kentlerdeki nüfus artarak insanların işsiz kalması ve ‘‘işe yarayamayacak’’ olmaları düşüncesi büyümenin paradoksal ama önlemez bir sonucu haline gelmiştir (Sennett, 2009: 62-63).

Sennett eserlerinde gördüğü insanların çoğunun yardıma muhtaç olduğunu belirtiyor ama bu yardımlara nasıl ulaşacakları konusunda bilgi sahibi olmadıklarını da ekliyor (Sennett, 2009: 74). Bir yandan da yeni ekonomi yeni bir siyaset mi doğuyor?

Sorusunu ortaya atarak buna cevap arıyor. Önceki dönemlerde politikaya ekonomik kaynak sağlayan eşitsizlikti; günümüzde ise eşitsizlik hem para hem de iş deneyimi yönüyle tekrar biçimlendiriliyor. İnsanlar yerlerinden olmaktan, sistemin dışına itilmekten ya da yeterince yararlanılamamaktan endişe duyuyor. Geleceğin kurumsal modeli onlara ne iş yerinde bir yaşam anlatısı sağlıyor, ne de kamu alanında fazla bir güvenlik vaadinde bulunuyor (Sennett,2009: 94-95).

Bu değişim ile ilgili, “Karakter Aşınması” (2008) eserinde kapitalizmin iki farklı dönemini baba ve oğlu üzerinden analiz etmektedir. Bu eserde baba Enrico Fordist - istikrarlı – tam zamanlı kapitalizminin sıradan bir işçisidir, Enrico nun oğlu Rico ise esnek ve istikrarsız kapitalizmin başarılı ama “güvencesiz” çalışanı olarak ele alınmaktadır. Günümüzde esnek/güvencesiz kapitalizm kavramı ile ifade edilen düzen, bilinen bir olgunun yeni bir çeşitlemesinden ibaret değildir. Çalışanlardan hızlı hareket etmeleri ve değişime hazır olmaları, sürekli olarak risk almaları, düzenlemelere ve formel prosedürlere giderek daha az bağlı kalmaları isteniyor. Bu nedenle esnekliğin kaygı yaratması son derece sıradan olarak karşılanıyor. Bireylerin hangi risklerin olumlu sonuç vereceğini veya hangi güzergahı seçmeleri gerektiğini bilememektedirler. Çağımızda esneklik de, kapitalizmin üzerindeki “kara lekeyi” bertaraf etmenin farklı bir yöntemi olarak da kullanılmaktadır. Bu doğrultuda esnekliğin, insanların (kendi) yaşamları üzerinde daha fazla söz sahibi olacakları ve özgürlüklerini arttıracak yöntem olarak ifade edilmektedir. Oysa bu yeni sistem, sadece geçmişin yürürlükten kaldırılmış kurallarının yerine yeni kontrol biçimlerini getiriyor. Yeni kapitalizmi, genelde silikleşmiş bir iktidar rejimi olarak niteleyen yazar, esnekliğin kişinin karakteri üzerindeki etkilerini, onun belkide en karmaşık yönü olarak belirtiyor. Karakter, asıl olarak duygusal deneyimlerimizin uzun vadeli boyutu üzerine odaklanır. Karakter kendimizde değerli bulduğumuz ve başkalarının değer

vermesini beklediğimiz kişisel özelliklerimizdir (Sennett,2008: 9-10). Rico ve eşi refah içinde yaşayan, koşullara mükemmel biçimde uyum sağlayabilen ve birbirine destek olan bir çift oldukları halde, her ikisi de kendi yaşamı üzerindeki kontrolü yitirdiği korkusuna sıklıkla kapılmaktadırlar. Bu durum da yeni kapitalizmin belirsizliği ve insanın kendi yaşamı ile aile ilişkileri üzerinde kontrolsüzlüğüne bir örnektir. Bu korku bütün çalışma yaşamlarına da sinmiştir. Rico ailesinin sıklıkla içine sürüklendiği bu anarşiden ve çocuklarının asla kendi işinin gereklerine göre ayarlamayacağı ihtiyaçlarını, ihmal etmekten dolayı yoğun kaygı duymaktadır. Bu doğrultuda değişimin en çarpıcı belirtisi “uzun vade yok” şeklindeki sözünün olması belirsizliği ve güvencesizliği derinden deneyimlemektedir. Yazar çok az sayıda işyerinde bulunan geleneksel kariyer düzenin yok olduğunu belirtmekle birlikte; kişinin çalışma yaşamı boyunca becerilerini değiştirmeden ilerlemesinin de mümkün olmadığına işaret etmektedir. Modern kurumsal yapılardaki değişimi, kısa süreli, sözleşmeli ya da mevsimlik işlerin ortaya çıkmasına bağlayarak “uzun vade yok” sloganında somutlaşan maddi değişimlerin, karakterler ve özellikle de çalışan kişinin ailesiyle ilişkisini şekillendirmede işlevsiz olduğu durumudur. Mesela eserindeki (2008) iğne işçisini, iş bölümü sürecinde ‘aptal ve cahil’ bir yaratığa dönüştüğünü ekleyerek; yaptığı işin tekrara dayalı doğası onu pasifleştirmiştir. Bu nedenlerden dolayı, endüstriyel rutin, insan karakterinin bütün derinliğini yok etme tehlikesini barındırır. Buda bireyin sosyal bağlarını zayıflatır. Çünkü güçlü bağlar uzun süreli ilişkilere dayanmaktadır (Sennett, 2008: 17- 38).

Yazar; esnek zamanlı çalışmayı, çalışana ödül olarak verildiği kanısı oluşturulsa da, onu şirketin avcunun içine yerleştirdiğini belirtmiştir (Sennett,2008: 60-62). Karakter Aşınması eserinde, Sennett’in sorularını cevaplayan Rose, iki yıllık sözleşmesi olmasına rağmen, ‘her an elime tazminatı verip beni kapı dışarı edecekler’ hissine kapıldığını dile

getirmektedir. Risk alma isteği, sadece girişimci kapitalistlere ya da macera peşinde koşan insanlara özgü bir özellik olarak görülmemektedir. ‘Risk’ kelimesi Rönesans İtalyancasındaki, ‘*Risicare*’ ‘cesaret etme’ sözcüğünden ortaya çıkar. Sözcüğün bu kaynağı gerçekten kahramanlığı ve özgüveni çağrışırsa da, tanımlama bununla sınırlı değildir. Görece yakın zamanlara kadar, şans ve risk oyunları tanrılara meydan okuma olarak görülürdü. İnsan sürekli baştan başlamak, her gün kendini tekrar kanıtlamak zorunda kalır, bu şekilde sürekli riske maruz kalmak, karakter duygumuzu iyice aşındırırdı (Sennett,2008: 82-88). Modern toplumlarda, risk alma zorunluluğu daha yaygındır. Risk bir karakter testidir adeta: önemli olan, rasyonel olarak başarısızlığa mahkûm olduğunuzu bile bile, çaba göstermek ve fırsatı değerlendirmektir (Sennett, 2008: 95).

Başarısızlık, artık sadece en yoksul ve çaresiz kesimleri bekleyen bir kader olmaktan çıkarak, orta sınıfların yaşamında da daha sık karşılaşılan, sıradan bir olay haline geldi. İşten çıkarma ve yeniden tasarlama süreçleri, geçmişin kapitalizminde daha çok emekçi sınıfların yaşadığı ani felaketleri orta sınıftan insanlara da yaşatıyor (Sennett,2008:125).

2.3.2. Zygmunt Bauman: Modernitenin Akışkanlaşması Bauman Sosyolojisinde Risk ve Belirsizlik

Bauman bazı eserlerinde; Akışkan Modernite (2017), Modernlik ve Müphemlik (2014) ve Keith Tester ile yaptığı söyleşide (2017) modernliğin daha katı ve sınırları belirli bir dönem olarak belirtirken, post modernliği modernliğin akışkan safhası olarak katı olmaktan ziyade sınırları belirli olmayan akışkan bir dönem olarak görmekte. Bundan dolayı günümüz akışkan dönemini, Keith Tester ile yaptığı söyleşisinde “Bir sonraki gideceğimiz yere kadar bizi belki de götüremeyecek bir dünyaya gireceğiz” diye ifade

eder. Günümüz dünyasının karakteristiğinden dolayı eserlerinde belirsizlik üzerine konuşmaya oldukça geniş yer ayırıp bu kavrama önem verir. Bauman'a göre, belirsizlik ve riskler artık bireyselleşmekle birlikte kişinin kendi uğraşlarıyla aşması gereken bir durumdur. Yazarın sosyolojisinde ve/veya eserlerinde risk kavramına doğrudan bir atıf veya vurgu bulunmamaktadır. Ama ele aldığı tartışmalar risk kavramının genel şemasını oluşturmaktadır. Yeni dönemde insanların gereksizleşebilir olması ya da yerine bir başkasının gelebilecek olması insanların yüz yüze kaldığı ciddi bir sorundur, belirsizlik çağımızın (günümüzün) hâkim kavramıdır. Bunun yanında risk toplumu söyleminin anlamlı olduğunu ifade eder ve bunun modernlik üzerinde düşünmeyi sağladığı için önemli olarak niteler. Modernlik üzerinden yapılacak tartışmayı müphemlik üzerinden yapılması gerektiğini de ekler. Müphemliği modernliğin gerisinde ve ardında kalan bir tanım olarak görür. Günümüzün hâkim kavramını ve aynı zamanda “cehennemini” belirsizlik olarak ifade ederken, bu durumun kişiden kaynaklı değil dünyanın gelecekteki yaşam ölçütleriyle ilişkili olduğunu vurgulamaktadır. Bauman, Ulrich Beck gibi risklere karşı bir şey yapabilmemiz için güç sahibi olmamız gerektiğini de vurgulamaktadır (Yılmaz, 2016: 11-16).

Yazar (2017) modernleşmeyi durdurulamaz, takıntılı, saplantılı, insanları sürekli olarak istihdam fazlası hale getirmek ve bunlardan kaynaklı gerilimlerin kökeni olarak görür. Modern yaşamlar farklılaşır ama bu farklılık çok önemli boyutlarda değildir. Bu yaşamların tümünde ortak olan kırılma, geçicilik, risklere açıklık ve değişime meyilli olmalarıdır. “Akışkan Modernite” (2017) adlı eserinde, günümüz modernleşmesinin uzun süre önünde “post” eki yani postmodernizm olarak anılmasını yanlış bir karar olarak nitelendirmektedir. Her şeyin post’u olmak modernitenin kendisinden kaynaklı bir dinamiktir ama modernitenin post olma durumu söz konusu değildir. Bunun için post

modern yerine “akışkan modernite” ifadesini kullanmayı tercih etmektedir. Akışkanlığı sıvılara ve gazlara özgü bir özellik olarak belirtip, bilinen anlamını sıvı ve gazların katılar gibi bir şeklinin olmaması yönünde tanımlar. Modernitenin de sürekli değişim içinde olması ve bu değişimin de belirsizlik doğurması, akışkan modernite kavramına ismini vermiştir. Geçmişteki modernite ağır, katı, yoğun ve sistemsel iken günümüz modernitesi hafif, akışkan ya da sıvılaştırmış veya kılcal ağ gibi yayılmış şekildedir. Sınıf üzerindeki eski ve yeni modernite analizinde, eski moderniteyi baş kısmı oldukça büyük ve ağır, gövde kısmını sıkı olarak belirterek, şundaki halini tam tersi bir şekilde, baş kısmı küçük ve hafif bir şekle benzetir. Nitekim yeni modernite artık özgürleştirici ve kurtarıcı görevinden el çekmiş durumdadır. Yeni moderniteyi yurttaşla kavgaya tutuşmuş birey olarak niteleyen Bauman bireysel özgürlükler ülkesinde bireyselleşmeden uzak kalma ve bu oyuna girmeyi reddetme diye bir seçeneğin olmadığına değinerek eski cemaat ilişkilerinin aksine bireyselleşme sonucu dış etkilerle başa çıkma artık kişilerin omuzlarındadır. Çünkü bireyseniz üzerinize yöneltilen olumsuzlukları tek başınıza bertaraf etmelisiniz zira miskinlik ve tembellik ile anılmak an meselesi olmuştur.

Günümüz sloganının esneklik oluşu ve işgücü pazarına uyarlandığında bu slogan, bilinen tanımıyla iş kavramının artık geçerliliğini yitirdiğine işaret etmekte. Bu durumun yerini artık kısa vadeli veya belirli aralıklarla yenilenen sözleşmeler almaktadır. Sözleşme olmadan iş güvencesinden yoksun ve çalışanların herhangi bir uyarıya kadar işe alınmadığı dönemin başladığını bildirmektedir. İş hayatını ağzına kadar belirsizliklerle dolu olarak tanımlar. Günümüzdeki belirsizliği şiddetli bir bireyselleşme hareketi olarak da gördüğünü ekler (Bauman, 2017: 217-218). Güvencesizlik, dengesizlik ve kırılganlık günümüzün yaşam koşullarında en yaygın, aynı zamanda en can yakıcı özelliktir. İşsizliğin yapısal olduğu durumlarda kimse tam güvende de değildir. Güvenli işler artık büyüklerin

anlatılarında, eski hayat hikâyelerinde kalmıştır, bir işe girildiğinde o işte ne kadar süre kalınacağı artık garanti altında değildir (Bauman,2017: 235-236).

2.3.3. Anthony Giddens: Modernliğin Sonuçları: “İmal Edilmiş Riskler”

Giddens günümüz toplumlarını bazı bilim insanlarının görüşlerinin aksine bir post modern toplumlar yerine modernliğin başka bir sürecine (geç modernite) işaret eden toplumlar olarak belirtir ve bunun yanında post modernlik vurgusu yapılacak ise eğer bunun edebiyat, resim, sanat ve mimari akımlarıyla sınırlandırılması gerektiğini de ekler. Burada bir parantez açarak Giddens, Bauman’ın aksine “geç modernite” kavramını kullanmıştır, Bauman bu kavramı kullanmayıp bu dönemi “akışkan modernite” olarak kavramsallaştırmıştır. Bauman geç modernite kavramını kullanan Giddens’a ithafen, Giddens’ın geç modernlik kavramsallaştırmasını benimsemediğini ve şuanda yaşanan modernliğin nasıl geç modernlik olarak betimlendiğini hiçbir zaman anlamayacağını da dile getirir. Bunun yanında Giddens’ın geç modernlik kavramsallaştırmasını post modernlik kavramıyla aynı anlama geldiğini de söyler ve insanın bir dönemin sonlandığını ve onun tümünü gördüğünü benimsemeden onun geç safhasından söz edemez şeklinde de bir tespit bulunur (Bauman ve Tester, 2017: 117).

Modernliğin yerine içinde olduğumuz çağın özelliklerinden kaynaklı sonuçlar daha radikal ve evrensel bir dönemdir. Geleneksel çağ ile modernliğin ortaya çıktığı dönemden sonra olayların yaygınlığı – yayılması çok daha hızlı bir hal almıştır. Aynı zamanda Marks ve Weber’e göre bu modernliğin ortaya çıkması ve bu denli evrensel olmasının zararlı yanları, iyi yanlarından daha fazladır (Giddens, 2016: 11-15). Giddens aynı zamanda geçmiş dönemde yaşayan atalarımızın da modern olduğuna değinerek, günümüz modernleşmesini “düşünsel modernleşme” olarak adlandırır. Bu dönemde kaza,

modern düşüncede kader olmaktan çıkmıştır ve imal edilen riskler bu dönemde onarılması imkânsız sonuçlar doğurmuştur (Yılmaz, 2010: 66). Giddens'in imal edilen riskler diye tanımladığı bu riskler grubu küreselleşmenin de aracılığıyla çok büyük çapta evrensel etkilere neden olmaktadır. Failler tarafından imal edilen riskler küreselleşmenin verdiği güç ile sağlam temelli olmaktadır, Bauman'ın ifadesi ile küreselleşme ne kadar birleştirir ise o kadar böler ve geri dönüşü olmayan bir süreç olarak hepimizi aynı ölçüde ve aynı biçimde etkiler (Bauman, 2016: 7). Kontrol edilmesi belirli bir döneme kadar mümkün olan bu küreselleşme riskleri, küresel bir hale gelen dünya ile daha da kontrol dışı olmuştur ve imal edilen risk grubu belirsiz bir dünya ortaya çıkarmıştır. Küreselleşme neoliberalizm ilişkisini iktisatçılar (İnsel, 2011, Yeldan, 2008, Savran, 2008, Kozanoğlu, 2008) geçmiş dönemde var olan silah zoruyla ülkelere egemen olma hevesini, kendi hegemonyası altında tutma işlevini, yeni dönemde küreselleşme aracılığıyla uygulandığını belirtirler. Yeni zamanlarda, eski dönemin aksine savaşlar ile değil daha çok bu emperyal ülkelerin küreselleşme silahını kullanarak ve bazı uluslar arası kuruluşlar (IMF, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü gibi) yardımı ile hâkimiyetlerini pekiştirirler. Bu sayede yükselen sermayeler ve sermaye sahibi insanların oluşturduğu riskler de evrensel bir görünüm kazanır. Yani küreselleşme acılığıyla imal edilen riskler, imal edilen belirsizlikler dünyası ile bizleri baş başa bırakır. Bu riskler sınıfsal yapıda da çoğu zaman alt sınıfların daha fazla deneyimlediği ve karşı karşıya kaldığı risk ve belirsizlikler olsa da yüksek şiddete sahip olan bir risk durumunda sınıf ayrımı yapmaksızın birçok insanın hayatını değiştirmeye güç yetirmektedir. Beck'te olduğu gibi Giddens için de risk toplumu modernliğin aldığı yeni görünümün temellendirilmesinde ve sonuçlarının irdelenmesinde başvurabileceğimiz kuramsal bir perspektif olarak yer bulur. Giddens'in Beck'ten ayrılan yönü, risk toplumu kavramını modernliğin geldiği son "düzlük" olarak tasvir edip, onu modernliğin ve

modernliğin kurumsal boyutlarının yayılması olarak tanımladığı küreselleşmenin sonuçlarından yalnızca bir bölümü olarak görmesidir. Ayrıca Giddens Beck'ten farklı olarak, risk kavramına tek başına bir olumsuzluk yüklemekten de kaçınmıştır. Modernliğin günümüzde geldiği noktayı, küreselleşme ve radikalleşen modernlik tanımlamalarıyla eşitlemekte ve ifade edildiği gibi, riskler küreselleşme ile şiddetlenmekte ve yayılmaktadır. Diğer yandan da, yeni sosyolojik koşulların betimlenmesi ile bu koşullar karşısında bireylerin durumunun resmedilmesi konusuna açıklık getirmektedir. Giddens açısından bunun öncelikli yolu, postmodernliğin aksine, temel sayılan aydınlanma düşüncesinin öne çıkarttığı akıl, bilgi ve düşünme konularının modernlikle birleştirilmesidir (Esgin, 2013: 688-689). Günümüzde teknolojik olarak çok ileri seviyede bulunan ülkeler ürettikleri silahlar ile insanlığı çok büyük riskler ile karşı karşıya bırakmaktadır. Bir yandan akıl ve bilginin en üst düzeyde kullanılması ile elde edilen teknolojik ürünler, diğer yandan bu teknolojik ürünlerin yarınları riskli düşünceler ile bakmamızı ve yarınısızlaştırılmamızı da sağlamaktadır.

Yazar, ilişkilerin evrenselliğine değinirken, dünya üzerinde asıl belirleyici olan ekonomik gücünde etkisini unutmaz ve günümüzde ulus aşırı şirketlerin oldukça etkin ve söz sahibi olduğuna değinerek başka ülkelerdeki siyasaları etkileme gücüne de sahiptirler demektedir (Giddens, 2016: 73). Burada küreselleşmenin sebep olduğu modernleşme kavramı Giddens'ın "modernitenin ezici gücü" fikirleriyle örtüşür ve "küreselleşmenin kaçak dünyasının" birçoğu bizim kontrolümüz dışında olduğunu ekleyerek yine de tamamen karamsar olmadığını belirtir (Ritzer ve Stepnisky, 2015: 226). Kısacası, modernliğin yapısal sonucu olarak küreselleşme üzerine odaklanır ve küreselleşmenin beraberinde getirdiği risk kavramı onun sosyolojisinde önemlidir. Risk kavramına odaklanırken ulus devlet yapısına, kişisel ilişkilerden güvenlik ve tehlikeye kadar birçok

alandaki belirleyici ve dönüştürücü bir kavram olduğunu öne çıkarır. Yazarın risk toplumu analizi, onun modernliğin sonuçları şeklinde betimlediği küreselleşme, geç modernlik, radikalleşen modernlik, post geleneksel toplum ve mahremiyetin dönüşümü gibi kavramlaştırmalarıyla koşutluk göstermektedir. Bunun yanında Risk toplumu modernliğin geldiği aşamayı tanımlayan bir sonuçtur (Esgin, 2013: 691).

2.3.4. Ulrich Beck: Başka Bir Modernlik Risk Toplumu

Risk çalışmalarına dair önemli bilgileri barındıran Ulrich Beck'in "Risk toplumu başka bir modernliğe doğru" (2014) adlı çalışması, daha çok küreselleşen dünya sonrası risklerin nasıl toplumsallaştığı üzerine örnekler ile ufuk açıcı ve bir o kadar da içinde bulunduğumuz "çıkılmaz" gözler önüne serilmesine kaynaklık etmektedir. Çalışmasında bir kuzey kutbundan, bir Şilinin yağmur ormanlarından ve bu bölgelerdeki gelişmelerin yeni zamanlar perspektifinde ele alarak tüm dünyanın neoliberal hegemonyanın yeni dili olan küreselleşme ile birbirine bağımlı hale ge(tiri)ldiğine vurgu yapar. Beck'in risk toplumu kavramsallaştırılmasının bulunduğu eseri, risk ile ilgili ilk çalışma olmasa da bu alanda en çok söz edilen ve önemsenen çalışma olduğu yapılan atıfların çokluğu ile şüphe götürmezdir. Yazar, yeni dönemin eseri olan risk toplumunda başarılı olmanın bir başarısızlık göstergesi olduğunu vurgular. Bu vurgusu birçok örnek ile açıklanmaktadır. Tam zamanlı istihdamdan esnek zamanlı istihdama geçiş, emeğin esnekleşmesi ve piyasanın serbestleşmesi. Devasa makine ve fabrikaların gerçekleştirdiği üretimi küçük boyutlarda aletlerin gerçekleştirmesi, dünyanın bir ucundan diğer ucuna anında iletişimin kurulması, yüksek katlı binaların yapılması, nükleer ve termik santral sayılarının her geçen gün artması vb. gibi durumlar bilimin başarılı bir şekilde ilerlemesine kanıttır. Tüm bu ilerlemeler Bauman'ın da hemen hemen tüm eserlerinde işlediği gibi ahlaki yoksunluğu da beraberinde getirmektedir. Bu gelişmelerin, düşünülmeyen ve/veya göz ardı edilen

kısımında ise bunların insan/doğa üzerindeki etkileri bu başarıyı başarısızlığa mahkûm etmektedir. Gelişmelerin doğa üzerindeki etkisi tüm insanları etkileyecek güçte olmakla birlikte sınıf ayrımı gözetmemektedir. Ama yoksul insanların, yeni dönem neoliberal toplum kaynaklı riskleri ekonomilerin gelişmesinin yanında yüksek oranda işsizlik ve yoksulluk ile ikilemleri de bünyesinde barındırmaktadır. Bu ikilemin kaynağı risk toplumunda emeğin esnekleşmesi ile değişen iş ilişkileri, insanları daha fazla iş sahibi yapmakta, insanlar daha fazla iş ile meşgul olmakla birlikte, bu insanların tam zamanlı istihdamı söz konusu değildir. Bundan kaynaklı ücret düşüşü söz konusudur, yani kişi istihdam sürecine dâhildir ama tam zamanlı bir işi olmadığından dolayı geçimini sağlayabilmek için birkaç işi beraber yürütmek zorunda kalmaktadır. Bu durumda istihdamda olan insan sayısı yükselirken yoksulluk da buna paralel bir şekilde artmaktadır.

Modernleşme sürecinde üretici güçlerin büyümesiyle birlikte tehlikeler ve tehditler önceki dönemlere göre çok ciddi boyuttadırlar. Geçmişin yoksulluğunun yerini şimdi aşırı kilolu olma durumunun aldığına değinen Beck, eşitsizliklerinde derinleştiğine vurgu yapar. Bu risklerin yeni olmadığını eski çağlardan beri var olduğunu ama günümüzdeki risklerin daha da tahrip edici ve geri dönülmez olduğunu da belirtir. Riski daha çok ekolojik yönden ele alan Beck, örneğin bir nükleer kazanın sadece meydana geldiği bölge ile sınırlı kalmasının mümkün olmadığını belirtip, yıllar sonra bile bu kazanın etkisi görülebilir veya canlı/cansız varlıklarda hissedilebilir. Nitekim çalışmasında bahsettiği gibi Antartika'da penguenlerin kanında aşırı düzeyde DDT (sentetik kimyasal) bulunması bu duruma kanıt olarak görür (Beck, 2014: 21-26).

Yazar risk üretiminde riski üreten kesimin üstte yer alması ile serveti tepedeki sınıfa, riski de dipteki sınıf ile özdeşleştirir. Risklerin, sınıflı toplumu bu bakımdan güçlendirdiğine değinir. Yoksullar risk çokluğunu kendilerine çekerken zenginler risk

karşısında güvenlik ve risk muafiyetini almaktadırlar. Örneğin sanayi ve nükleer tesisler çevresinde oturan işçi sınıfı çevreden kaynaklı birçok riske maruz kalmaktadırlar; yani yoksulluk hiyerarşik bir şekilde kirli hava tabakası demokratik bir şekilde insanlar üzerinde kendini hissettirir. Beck sınıflı toplumu açım! Risk toplumunu ise korkuyorum! Kelimeleri ile özetler (Beck, 2014: 47). Risk toplumu kavramsallaştırmasını gündelik yaşantımızdan da basit şekilde örnekler isek, bir bilgisayar ya da televizyon başında haberleri izlediğimiz zaman yeni dönemin risklerini ve bu risklerin olumsuz etkilerini kolaylıkla görebiliriz.

Beck’de diğer bazı düşünürler (Giddens, Bauman) gibi post modern topluma geçilmesinden ziyade risk toplumunu başka bir modernlik olarak görmektedir. Risk toplumu döneminde aile ilişkileri, sınıf ilişkileri, eğitimin durumu ve hatta bireyselleşen ilişkilere değinerek yapılan apartman dairelerinin bile bireyselleşmeyi öne çıkararak aynı aileden kişilerin bir arada yaşamasını yok saydığını vurgular. Bireyselleşmeyi teşvik eden sadece apartman dairesi, mimari değil eğitim sisteminin bazı dinamikleri de bu duruma teşviki sağlar. Ama bireyselleşme sadece 20. yüzyıla özgü bir durum da değildir. Geçmişten farkı, günümüzde bireyselleşmenin amacı emek piyasasına kişinin daha fazla bağımlı hale gelmesine yol açıyor. Bireyselleşme vasıtasıyla özgürleşen kişiler eğitime, tüketime, refah devleti düzenlemelerine, desteğine vs. daha da bağımlı hale gelmekte ve bu alanlarının içine çekilmektedir. Bireyselleşme piyasaya, hukuka, eğitime bağımlı toplumsallaşmanın en ileri biçimi olmaktadır (Beck, 2014: 197-198). Bu sayede bireyselleşme hayatın her boyutunda piyasaya bağımlılık demektir. Refah devleti döneminde riskler bireysel iken toplumsal bir hale gelmesi söz konusuydu, günümüz neoliberal toplumunda bireyselleşme aracılığıyla toplumsallaşan risklerin bireyselleşmesi söz konusu olmaktadır. Burada belirtmek gerekir ki piyasalaşma yoluyla bireyselleşme yeni bir olgu olmamakla birlikte günümüzde daha da radikal bir hal almıştır. Örneğin

Refah devleti döneminde uygulanan bazı politikalar risklerin bireyselleşmesini önlerken, yani bunlar devlet kontrolünde gelişirken, günümüz neoliberal toplumunda tam tersi olarak uygulanan politikalar toplumsal riskleri bireyselleştiriyor. Burada bireyselleşmiş risklerin politik ve toplumsal üretimi söz konusudur. Bu riskler sosyal devlet tarafından değil yeni dönemde sayıları, etki, alanı ve dereceleri giderek artan ve güçlenen kendileri de bireyselleşmiş şekilde risk idaresi hizmetleri sunan şirketler tarafından yönetilmektedir. Dayanışma biçimlerine giderek daha az güvenecek olan insan kitlesinin çoğalması, riski başlı başına bir ticari sektör haline getirmiştir. Yeni zamanda daha da büyüyen sigorta sektörü özelinde emeklilik ve hastalık sigortası bu duruma örnek olan kategorilerdendir (Dardot ve Laval, 2012: 384). Kısacası riskin yeni hali insan yazgısının bireysel hale evrilmesidir.

Bunun yanında neoliberal zamanlarda büyük firmaların kar oranı artmasına rağmen işten çıkarılmalar eskiye oranla daha da yüksek rakamlara ulaşmıştır. İşten çıkarılan işçiler işsizlikle mücadele için tam zamanlı işler değilde yarı zamanlı ve birden fazla işte güvencesiz çalışma ilişkilerine yönelmektedir (Beck, 2014: 219). Beck sosyal güvenlik sisteminin geliştirilmesi ve her insana asgari düzeyde bir gelir sağlanması, insanları yoksulluk pençesinden kurtarıp bir parça da olsa özgür olmalarını sağlayabileceğini öneriyor (Beck, 2014: 226). Bunları belirtmekle birlikte Beck'in Risk toplumu kavramsallaştırılmasına yöneltilen en önemli eleştirilerden biri "sınıf" kavramına analizinde geniş yer vermemesindedir. Daha önce de belirtildiği gibi daha çok ekolojik riskler ve bu risklerin yol açtığı etkiler üzerinde şekillendirilen bir kavramsallaştırması söz konusudur.

2.3.5. Guy Standing: ‘‘Küreselleşmenin Çocuğu Prekarya’’

Standing ‘‘Prekarya Yeni Tehlikeli Sınıf’’ (2015) ve ‘‘Prekarya Bildirgesi’’ (2017) adlı kitaplarında yeni doğmakta olan bir sınıfı ele almaktadır. Bu sınıfı anlamak için cevaplamak üzere ortaya beş soru atmaktadır. Bunlar; Prekarya kimdir? Neyin nesidir? Büyümesini neden önemsemeliyiz? Söz konusu grup her geçen gün neden büyüyor? Kaybedecek zinciri olmayan yani Prekarya bizi nereye götürüyor?

Standing ‘‘Prekarya Yeni Tehlikeli Sınıf’’ kitabında prekaryanın mağduriyetine daha çok odaklansa da özgürleştirici yanının olduğuna değinmekte ve bu durumun sadece mağduriyet üzerinden okunmasını yanlış bulmaktadır. Birçok hükümetin son yirmi yıldır bilerek veya isteyerek göz ardı ettiği eşitsizlik durumlarına müdahale edilmediği takdirde sonuçlarının acı olacağına vurgu yapmaktadır. Prekaryayı alt ve orta sınıflar tanımından ziyade kendine özgü güvensizliklere sahip ve istekleri de bir o kadar farklı olan bir grup olarak niteler. Ve 1970’li yıllarda ideolojik olarak şartlanmış bazı iktisatçı, politikacıların zihnini ele geçirip inandığı neoliberal model ekseninde, büyüme ve kalkınmanın rekabet gücüne dayandığı, her şeyin rekabeti ve rekabet potansiyelini arttırmak için yapılması ve piyasa kurallarının hayatın her alanına nüfuz etmesi gerektiği düşünce modelini ortaya attı. Bu düşünceye göre, ülkelerin emek piyasasındaki esnekliğin arttırılması şarttı, bu risk ve güvencesiz hallerin getirdiği maliyetin, işçiler ve onların ailelerince karşılanması anlamına geliyordu. Bunun sonucunda, herhangi bir istikrara sahip olmayan ve bütün dünyaya yayılmış milyonlarca kişiyi barındıran küresel bir ‘prekarya’ ortaya çıktı. Prekarya, artık tehlikeli bir sınıfa doğru evirilmekte ve bu gruba mensup bireyler bazı karanlık odakların sesini dinlemeye, oylarını ve paralarını etkisi giderek artan siyasi bir platforma vermeye meyilli oluyorlar. Bununla beraber, Prekarya aklın özgürleşmesi ve güvencesizliğe yönelik ortak bir bilinç demektir.

1980’lerde ortaya atılan Neoliberal iddia ülkelerin emek piyasasında “esneklik” politikalarını izlemesi gerektiğini vurgulamaktaydı. Bu iddiaya göre emek esnekleşemediği sürece, maliyetler artacaktır. Şirketler maliyetleri daha düşük yerlere göç edecek ve bu durum o ülkeye/bölgeye değil başka ülkeye/bölgeye fayda sağlayacak bir durum olarak görülmektedir. Neoliberal düzenin savunduğu esneklik çalışanları daha güvencesiz hale getirmekle birlikte bu durumun yatırım ve istihdamın devamı için kaçınılmaz görülmesini vurgulamaktadır. Bu dönemden önce ekonomide yaşanan her olumsuzluk esnekliğin olmamasına ve emek piyasasındaki ‘yapısal reformlar’ın yürürlüğe girmemesiyle açıklanmaktadır, bu sayede neoliberal ideolojiye zemin hazırlanmak istenmiştir. Burada prekarya işçi sınıfı ya da proletaryanın bir parçası olmamakla birlikte orta sınıf da değildir. Çünkü bu grubun sahip olması gereken sabit ve öngörülebilir bir maaş, statü veya buna bağlı hakları bulunmamaktadır (Standing,2015: 9- 20).

Prekarya kavramsallaştırması “precarious” (güvencesiz) sıfatı ile “proletariat” (proletarya) kavramlarının bir araya gelmesi ile oluşan yeni bir tanımlamadır. Prekarya Standing’e göre kendi için sınıf olmaktan ziyade henüz oluşum aşamasında olan bir sınıftır. Bu kelime ilk olarak 1980’li yıllarda Fransız sosyologlar tarafından geçici ve mevsimlik işçileri tanımlamak için kullanılmıştır. Yazar prekaryayı çalışan yoksullar ya da güvencesiz istihdam ile eş tutmanın doğru olmadığına vurgu yaparak güvencesizliği güven üzerinden ele alıp, düşük ücretlerde çalışanlarında belirli bir süreliğine kariyerleri için bu durumda olabileceklerine değinmektedir. Prekaryayı bu durum ile tanımlamak (emek ve çalışma üzerinde söz hakkının olmaması) sınırlayıcı bir tanım olacağını söylemektedir. Prekaryanın işçi sınıfı ya da proletaryanın sahip olduğu ya da olmak istediği yedi haktan (emek piyasası güvenliği, istihdam güvenliği, iş güvenliği, çalışma güvenliği, vasıfların yeninden üretimi güvenliği, gelir güvenliği ve temsil güvenliği) yoksun görür. Prekaryanın

bir diğerk özelliği geleneksel biçimde, bir takım desteklerini kaybetmemiş olan kırılğan insanlardan daha kötü durumda olduğuna değinilir, nedeni bu grubun zor zamanlarında bile destek olacakları bir mekanizmadan yoksun olması söz konusudur. Yani çevreden zor durumlarında destek söz konusu değildir ve buna devlet yardımı da dâhildir. Diğerk sınıfların aksine prekaryada iş temelli sınıf da bulunmamaktadır. İstihdamda kaldıkları süre boyunca geleceği olmayan ve toplumsal hafızadan yoksun işlerde çalışırlar. Geleceklerinin gölgesi olmadığını bilir ve yaptıkları işin geleceğini görmezler. Geçici işlerde çalışma durumunda olan bireyler prekarya içinde yer almaya yakındırlar. Çünkü sağlam olmayan üretim ilişkileri içerisindedirler. Aynı işlerde çalışanlardan hem daha düşük gelire sahipler hem de mesleki anlamda daha az fırsata sahiptirler, onlar için geçici bir işte çalışmak güvencesizliğin en önemli göstergesidir (Standing, 2015: 21-33).

Prekaryayı anlamanın bir diğerk yolu da yeni zamanların sloganı olan esnek istihdamın getirdiği yarı zamanlı istihdamdır. Bu durum sanayi toplumlarının aksine hizmete dayalı ekonomide yarı zamanlı işlerdeki artış işsizliğin ve eksik istihdamın boyutunu gizlemeye yaramaktadır (Standing, 2015: 34). Prekaryalaşma durumu mesleğin olmamasından da kaynaklanan bir durumdur. Günümüz toplumlarında kişiyi meslek ve statüsü ile anımsamak oldukça yaygın bir durumdur. Yazar'ın tespiti ile: prekaryaya dâhil olanların kendisine saygısı yoktur ve yaptıkları işinde sosyal değeri bulunmamaktadır. Nitekim kişinin mesleğinin olmaması da etik bir boşluk yaratır.

Standing, prekaryanın büyüme sebebini anlamak, küresel dönüşümün doğasını anlamayı da gerektirir diye eklemektedir. Küresel dönüşüm ile birçok şeyin (sağlık, eğitim, su) metalaşmaya açılması, emeğe dair düzenlemeleri paramparça etmekte ve sınıfsal bölünmelere neden olmaktadır. Sanayi istihdamının azalması hizmetlerin ekonomideki payının artması bu sınıfsal bölünmeleri daha çarpıcı hale getirmiştir. Küreselleşmenin pek

dikkat uyandırmayan ama önemli olan ve prekaryanın da genişlemesine sebep olan olay şirketlerin birleşme satın alma yoluyla alınıp satılan metalar haline gelmesidir. Metalaşan şirketler bünyesinde çalışanların daha da güvencesizleşmesine neden olmaktadır. Ülkeler dış sermayeyi, ulus aşırı şirketleri çekmekte ve kendi ülkesinde istihdamı arttırmak için esneklik ve güvencesizlik durumlarını göz ardı ettiğini de vurgulamaktadır. Bu sayede giderek artan geçici iş gücü ordusu ortaya çıkmaktadır. Böylece işverenler için risk de önemli değildir. Herhangi bir kriz durumunda veya keyfi olarak çalışanın işine son verilmesinin önünde herhangi bir engel bulunmamaktadır. Çünkü esnekleşen piyasalar ve istihdam sayesinde özellikle kapitalizme hizmet eden yeni zamanların göç düzeni ve bu göçün sonucunda göçmen konumuna düşen yedek işçi ordusu, ucuz emek için hâlihazırda beklemektedir (Standing, 2015: 53- 61).

Yine yazara göre: 2008’de ABD’de patlak veren ekonomik kriz sermaye için bir fırsat olarak değerlendirilmiştir. Sermaye bu fırsatı değerlendirerek tam zamanlı istihdam da bulunan kişilerden kurtulmak için harekete geçip, yerine esnek zamanlı; çağrıldığı zaman işe gelen, sözleşmeli çalışan, belirli süreli ve mevsimsel çalışan işgücünü istihdam etmiştir. Bu süreç üst ve alt sınıflar arasındaki gelir eşitsizliğini daha da açan bir adım olmuştur. Normal çalışanlar ile prekaryaya yakın olanlarda dâhil olmak üzere insanlar arasındaki ücret farklarında aşırı derecede eşitsizlik yaşanmakla birlikte son zamanlarda artan sosyal yardımlardan da pay alamayan kesimi oluşturdu. İnsanlar yeni zamanlarda sözleşmeleri ile belirlenen sınırlılıkların dışına çıkılmamaya ve bir nevi gökyüzü altında açık hava da hapis cezasına çarptırıldı. Yazar yeni zamanlar ile sübvansiyonların yayılmasına da değinmektedir. Sübvansiyonları “uçkâğıtçılık” olarak nitelendirmektedir, zora düşen işverenlerini desteklemek amaçlı arttığına da değinir (Standing,2015: 98).

Standing: prekaryaya kimler dâhil sorusuna herkes! Diye cevap vermektedir ve sadece mağdurlardan oluşmadığını da vurgular ve prekaryanın içinde fazlaca olmakla birlikte farklı kimlikten, sınıftan insanların olduğu, en sık görüntüyü genç bireylerin verdiğini ve okul sonrası yıllarca sürececek güvencesiz bir geleceğe adım atmalarını ise güvencesizliğe bir başlangıç kabul eder. Çünkü genç bireylerin emek piyasalarına girişini her zaman güvencesizlikle nitelemektedir. Genç bireyler için eğitimin yatırım aracı olarak nitelenmesine yalan gözüyle bakarak okulda edinilen bilgi ile iş piyasasındaki vasfın uyuşmadığından da yakınır. Genç bireylerin iş vaadiyle kandırılması ve eğitim süreci içindeyken de aldıkları kredilerin ödenmesi, unutulmaması gereken önemli bir konu olarak üzerinde duruyor.

Bu doğrultuda neoliberal devlet, okul sistemlerini piyasa toplumunun sürekli bir parçası haline gelecek şekilde dönüştürüyor, çağlar boyunca eğitim aklın olgunlaşması, sorgulayıcı ve sistemi alaşağı edecek şekilde düşünülürken küreselleşme sonrası bu durumlar tepetaklak olmuştur. Giderek küreselleşen eğitim sistemi metalaşma ile kar kaynağı, ihraç getirisi ve rekabet alanı olarak tanımlanmaktadır. Üniversiteler bu durumun bir sonucu olarak performans değerlendirmeye tabi tutuluyor. Tüm bu eğitim kurumlarına piyasa odaklı bir işletme modelini empoze ediyor. Üniversiteler kaliteli eğitim üzerinden değil; güzel yurtlar, havalı spor ve dans salonları ve eğitim dışı başarılarıyla ortaya çıkan ünlü akademisyenler önermek suretiyle rekabet ediyor. Bu durumu Fordizm önceki dönem için neyse üniversite de şimdiki sistem ile aynıdır demektedir. Eğitim tarihte görülmemiş bir şekilde gittikçe değeri düşen yeterlilik belgeleri ve diplomalar satıyor. Prekaryanın genişlemesi bir yanıyla eğitim sistemin bu denli yaygınlaşması ve vasıfsızlaşması ile ilgili olduğunu da unutmadan ekliyor (Standing, 2015: 117-124).

Sonuç olarak bugün Prekarya her an yanı başımızda olan bir gerçekliktir. Prekarya bazen karşımıza bir akademisyen (Vatansever ve Gezici, 2016. Özmen, 2017), AVM’ lerde çalışan yorgun bir genç birey (Özkaplan ve ark. 2017), kömür ocaklarında çalışan bir işçi (Özcan, 2016), İstanbul da “Esmer Yakalı” bir Kürt işçi (Alpman, 2016), Türkiye’de inşaatta çalışan bir Suriyeli göçmen (Şahankaya, 2018), inşaatlarda çalışan eğitilmiş bir genç birey (Kahraman ve Kahraman, 2016) olarak çıkmaktadır, yani Prekarya Standing’in deyimiyle bugün her yerdedir!

Bir sonraki başlıkta neoliberalizmin gelişimi ile eşdeğer olan inşaat sektörü büyümesi, neoliberalizm ile oluşturulan bu anlatılar ekseninde ele alınıp, bünyesinde istihdam da olan işçiler risk, belirsizlik ve güvencesizlik kavramları ile ele alınmaya çalışılacaktır. Özellikle Türkiye’de neoliberal sürece eklenme ile hızlı şekilde büyüyen inşaat sektörü küresel neoliberalizmin de gerek yarattığı katma değer, gerekse siyasi olarak insanları etkileme gücü ile neoliberalizmin “cilasası” (Kozanoğlu, 2008) olarak bilinmektedir. Bölüme geçmeden önce inşaat sektöründeki dönüşümleri anlamak, neoliberal dönüşümleri anlamaktan geçtiğini vurgulamak da oldukça yerinde bir tespit olacaktır.

2.4. Neoliberal Yönetimselliğin “Modern Cilasası”: İnşaat Sektörü

Neoliberal küreselleşmeye son dönemlerde damgasını vuran yeni “küresel şehir” veya “dünya şehri” yaratılması düşüncesi, bunların yanında küresel sistemin mali boyutunun hızla büyümesi ve sermaye akımlarının mekân tanımazlığı sonucu inşaat sektörü neoliberal döneme damgasını vurmuştur. Bu sayede ülkeler, belirledikleri şehirlerde kentin yapısı başta olmak üzere birçok alanda dönüşüm sürecine teslim olmaktadır. Büyük kent merkezlerinde olan ve sanayi sektörünün geçmiş dönemlere göre etkisini yitirmesi sonucu boşalan fabrika alanları, depo alanları, madenler kent silüetini

bozuyor gerekçesi ile dönüşüme tabi tutuluyor. Burada sermayenin küreselleşmesi ile öne çıkan; iletişim, finans ve sigorta gibi sektörlerle de bu amaç ile cazibe merkezleri yaratılıyor (Kozanoğlu, 2008: 275). Şüphesiz bu dönüşüm sadece belirlenen metropol veya büyük kentlerde değil bu yönde politikalar benimseyen ülkelerin hemen hemen her şehrinde arsa fiyatlarının yükselmesi ve emlak sektörünün gelişmesi ile etkisini hissettirmektedir. Bu uygulamalar ve dönüşümün gerçekleştirilmesi sonucu değer artışlarının ortaya çıkması ve yeni inşa edilen kentler tamamen neoliberal karakteristiğe uygun yeni yaşam alanları inşa etme üzerine kurulmuştur. Sadece yeni yaşam alanları değil bu dönüşümler siyasi ve ekonomik olarak da hükümetlere bir dizi yarar sağlamaktadır. Örneğin mega projeler ile siyasi olarak insanları etkileme ve bu projeler ile kısa süreli istihdam sağlayıp ekonomiye can verme önemli konulardandır. Bir sonraki bölümde, anlatılanlar ekseninde Türkiye’de inşaat sektörünün gelişimi genel hatları ile ele alınacak ve inşaat sektörünün Türkiye’de ki büyüme dönemleri dünyadaki siyasi zemin üzerinden analiz edilmiştir.

2.4.1. Neoliberal Dönemde Türkiye’de İnşaat Sektörünün Genel Özellikleri

Neoliberal dönemden sonra kapitalist sermaye ve ulus devletler göç süreçlerini de kendi çıkarları çerçevesinde yenileme sürecine koymuşlardır. Türkiye’de, Cumhuriyetin ilanından sonra daha önceki göç karakteristiklerini bünyesinde barındırmayan bir göç dönemi yaşanmıştır, bu dönem 1980 sonrası göç hareketleri olmuştur. Sennett’in ifadesiyle (2009) neoliberal sermayenin kent merkezlerinde toplanması, “küresel çağın ikonunu da göç” olarak hayata geçirmiştir. Bu dönemde kent merkezlerindeki insan ilişkilerinde bile ticarileşme (metalaşma) söz konusu olmuştur. Üretime katılma amacıyla kente göçe sürüklenen köylü kesim kentleri “tren istasyonuna” çevirecek ve bu süreçlerden sonra yeni yoksul kesimi oluşturacaktır. Bu yeni yoksul kesim neoliberal politikalar ile korumacı pozisyonundan vazgeçen devlet aygıtının yardımlarından pay al(a)mayan olsa dahi

minimum düzeylerde etkilenen bir kesimi meydana getirecektir. Bu sayede kentlere göç eden yeni kesim kendi dinamiklerini oluşturacak ve bu dinamikler tamamen enformel (kayıt dışı) bir şekilde karşımıza çıkacaktır (Sennett,2009:10). 1980 sonrası göç hareketleri Türkiye’de bu doğrultuda olup, büyük kent merkezlerine (Adana, Mersin, Ankara, İzmir, İstanbul) doğru yönelmiş bir insan kitlesinden meydana gelmekteydi. Bu dönemde korumacı pozisyonundan vazgeçen devlet, 1980 sonrası göçler ile kent merkezlerinde milyonlarca insanın kendi dinamiklerini ve dayanışma ağlarını bulmaya yönelterek enformel bir hayata yönelmelerine neden olmuştur. Kente ilk gelen göçmenler sonradan gelen göçmenlere yoksulluklarını devretmelerinin (nöbetleşe yoksulluk) (Işık ve Pınarcıoğlu, 2009) aksine günümüzde neoliberal politikalardan dolayı yaşanan ekonomik krizler ve yoksulluğun “müebbet” (Yılmaz, 2008) bir hal alması geçmiş zamanlara göre yeni zamanlar karakteristiğini de ortaya koymaktadır. Çağımızın göç çağı olması ve kapitalizmin bünyesinde ucuz emek olarak bu göçmen kitlesine gözünü dikmesi önemli bir konu haline gelmiştir. Artı nüfus ya da yedek işgücü deposu olarak görülen bu kitle istihdamda bulunanlar içinde problem teşkil etmektedir. Çünkü müebbet yoksulluk döneminde enformel ilişkiler ile beslenen yeni yoksul kesimler enformelin gerektirdiği kan bağı, hemşerilik ve etnisite gibi bağlayıcı özellikleri bile geri planda tutmaktadırlar. İstihdamda bulunanların her an işsiz kalması ve sermayedarların en önemli silahı ol(uşturul)an yedek işgücü ordusu bu boşalan alanı doldurmaya hazır bir vaziyette konumlandırılmıştır (Diskar, 2015). Yani daha önceden de var olan ekonomik yoksunluk hali neoliberal politikalar ile daha da derinleşerek beraberinde risk, belirsizlik ve güvencesizlik kavramlarının da değişimine neden olmuştur. Yeni zaman karakteristiği güvencesiz istihdam biçimi geleceğe yönelik belirsizliği de bünyesinde barındırır ve emin olmama durumu gelecek ile ilgili sürekli endişe içinde olma halidir, bu gibi belirsizlikler

ve risklere maruz bırakılmama ise insani bir gereksinimdir (Özmen, 2017: 95). Ama Yılmaz'ın (2012) da çalışmasında ifade ettiği gibi belirsizliğin ve güvencesizliğin neoliberal dönemden sonra önlenemez şekilde büyümesi ve etki derecesi, formel ile enformel arasındaki farkı bile silikleştirmeye başladığına dikkat çekmektedir. Neoliberalizm sonrası metalaşma zorunlu gereksinimlerin parasallaşması (metalaşması) (sağlık, konut, eğitim) insanları daha da zor şartlar ile karşı karşıya getirmiştir (Diskar, 2015: 79).

1980 öncesinde kente göç ile yerleşmiş insanların konut sorununu çözmek için başvurdukları yöntemlerin başında enformel olarak gecekonduların inşaa etmeleri gelirdi. 1980 yılından sonra neoliberal karakteristiğe uygun olarak geçmiş dönemde yapılan gecekonduların da kent tasarımı bozduklarından şikâyet edilerek yeni konut yaratma süreçleri ortaya çıkmıştır. Bu yeni konut yaratma süreçlerinin baş aktörleri inşaat ve emlak sektörleri olmuştur. Bu iki sektör ülke ekonomisinde motor güçlerden biri haline gelerek günümüze değin etkinliğini sürdürmüşlerdir. Neoliberal akıl ile yürütölen inşaat sektörü bireyi, yoksul veya orta sınıf olsun birer meta haline getirerek, hem bu kesimin konut ihtiyaçlarını görünür neden kıldırarak hemde gecekonduların bölgeleri ile oluş(turul)an kriminal bölgeleri kontrol etmeyi amaçlayıp bu kesimlere yapılan konutları satmayı amaçlamıştır. Bu şekilde bireyleri neoliberal özne olarak konumlayıp, tamamen tüketime dayalı konutlar inşaa ederek bu amaç ile uzun vadeli borçlandırmalarla bireyler çalışmaya mahkûm etmek istenmiştir (Erman, 2016: 310).

Türkiye'de inşaat sektörünün genel gelişim seyrine bakıldığında zaman öne çıkan 2 dönemden bahsetmek yerinde bir tespit olacaktır. Bu dönemler 1980 ve 2000'li yıllar olarak inşaat sektöründe önemli gelişim dönemleri olarak belirlenmiştir. Bu dönemlerde devlet bazı zamanlarda doğrudan bazı zamanlarda ise dolaylı yollardan yaptığı yatırımları

yasal ve yönetsel zeminde de destekleyerek, inşaat sektöründe büyüme teşvik etmektedir. 1980 yılında Türkiye inşaat sektöründe oldukça önemli konumda bulunan ve bu yıllarda yapılan yönetsel ve yasal düzenlemeler sonucu TOKİ (Toplu Konut İdaresi) fon ve kuruluşu ortaya çıkmıştır. Yine bu dönemde TOKİ dışında konut fonunun oluşturulması, hem konut üreticilerine hem konut projelerine hemde konut kooperatiflerine ucuz kredi ve finansman sağlamıştır (Balaban, 2011: 23).

Yine inşaat sektöründe devlet desteği ile 1980’li yıllarda gerçekleşen büyüme müdahaleleri arasında olan imar afları da oldukça önemlidir. 1984 yılında yürürlüğe giren imar afları, büyük kentlerdeki göç ile oluşan gecekondu mahallelerinde, hatta gecekonduların apartmana dönüşmesi yapım faaliyetlerini arttırmıştır. Bu dönemde imar afları nedeniyle inşaat ruhsatı verilen konut sayısı oldukça önemli bir yükseliş göstermiştir. Günümüzde de yürürlükte olan 3194 sayılı imar kanunu 1985 yılında yasallaştırılmıştır. Bu kanun ile imar izinleri yerel yönetimlere verilerek sektörün canlılık kazanması hedeflenmiştir. Bu şekilde imar izni kararı Âdemi merkezileşerek belediyelerin emrine sunulmuştur. Bunun sonucunda özellikle 1980 sonrası ortaya çıkan inşaat firmaları belediye ile işbirliği yaparak kentin çeperlerinde olan veya kente yakın olup imara açık olmayan arazileri imara açarak çok sayıda konut yapılmasına ve özellikle ucuz arsa karşılığında yapılmasına vesile olmuşlardır.

1980 sonrası döneme benzer olmakla birlikte 2002 yılı sonrasında da inşaat sektörü büyüme sürecine benzer yöntemler ile devam etmiştir. Yine bu dönemde de sektörü büyütecek yasal ve yönetsel bir dizi düzenleme yürürlüğe konulmuştur. Bu düzenlemelerin başat aktörünü TOKİ oluşturmuştur, 2002 yılından sonra üstlendiği misyonu değiş(tiril)en TOKİ daha önce (1980 li yıllarda) finansman desteği sağlarken günümüzde “inşaat krallığı” olarak bu sektörün vazgeçilmezi haline gelmiştir. Yani bizzat kendi konut üreten

devlet firması halini almıştır, 1980 yılında âdemi merkezileşen imar affi kanunları, bu dönemde TOKİ aracılığıyla merkezileşmeye başlamıştır. Başbakanlığa bağlı devlet destekli TOKİ özellikle büyük şehirlerde kentsel dönüşüm adı altında yıkılan gecekondu mahalleleri ile çok büyük dönüştürmelere ev sahipliği yapmış bir kurum haline ge(tiri)lmıştır. Zira ilk kurulduğu zaman TOKİ dar gelirli ailelere konut üretme amacı güderken daha sonra yapılan konut ve bu konutların fiyatları ile orta gelirli ailelerin yaşam alanları olmaya daha yakın hale gelmiştir. Kısacası bu kurumun 1980'den ayrılan yanı 2002 yılından sonra TOKİ merkezileşmeyi sağlamış ve devlet inşaat firmaları için değil kendi bünyesinde olan TOKİ için bu alanda düzenlemeler yapmıştır, yine bu dönemde en çok ses getiren uygulama değinildiği gibi kentsel dönüşüm olmuştur (Balaban, 2011: 24). Türkiye'de kentsel dönüşüm uygulamalarına daha yakından bakacak olur isek; kentsel dönüşümün yarattığı havuzdan gelir elde eden kesimler her zaman olduğu gibi alt sınıflar değilde daha çok bu dönüşümleri gerçekleştiren kesimlerdir.

Kentsel dönüşüm Türkiye'de 1999 Marmara depremi ile bazı akademik ve politik kesimlerce gündeme getirilmesine rağmen ancak 2002 yılında yürürlüğe girerek dar gelirli insanların konut problemini çözmeye yönelik bir adım olarak kabul edildi. Ancak 2002'den bu yana özellikle İstanbul'da uygulanan kentsel dönüşüm projeleri bu tanımlamanın oldukça uzağına düşmektedir. Nitekim yapılan konutlar alt sınıfların yaşam alanları olarak tasarlanmamakta tamamen alt sınıfların dışında olan insanlara yeni yaşam alanları olarak sunulmaktadır (Ünsal ve Türkün, 2014: 19). Kentsel dönüşümün bir diğer yüzü bu projenin gerçekliği yönündedir. Dönüştürülecek bölge ilk olarak çöküntü ve kriminal bir bölge ilan edilerek dönüşüme meşru zemin aranır ve çoğu zamanda bu bölgelerde yaşayan insanların kentin farklı yerlerine "zorunlu göçüne" neden olup bu bölgelerin devamlılığı sağlanır. Amaç sadece merkezde kalan veya rant durumu yüksek

olan bu bölgeleri dönüşüme açmaktır. Son yıllarda “inşaat kralı” olarak bilinen Ali Ağaoğlu’na ait Ağaoğlu inşaat firmasının İstanbul Ayazma’da gerçekleştirdiği proje buna örnek olarak gösterilebilir. Bu projede bölgede yaşayan Ayazma halkı (göç ile bölgeye yerleşen yoksul kesim) bölgeden çıkarılarak, bölge soylulaştırılmış ve yapılan binalar tamamen orta sınıfta üstünde yer alan sınıflardaki insanlara uygun yaşam alanları haline getirilmişlerdir. Bu yöntem ile anlaşıldığı gibi kentsel dönüşüm tüm uygulamalarda olmasa da bazı zamanlarda birer rant aracı olarak kullanılmaktadır. Özellikle 2000’li yıllardan sonra Türkiye’nin en önemli gündem konularından olan kentsel dönüşüm, gecekondu bölgelerinin soylulaşması veya tasfiyesi ile uygulanmaya çalışılmıştır. Bu uygulamanın son zamanlardaki bir diğer örneği ise; Tahire Erman “*Mış Gibi Site*”(2016) adlı çalışmasında 44 aylık bir saha tecrübesi ile kentsel dönüşüm sonrası yerinden edilen insanların sosyal, kültürel, ekonomik yaşamını inceleyen çalışmasında ele almıştır.

Siyasetin, inşaat sektörünün ilerletilmesini desteklemeleri sadece Türkiye’ye özgü olmamakla birlikte 2000’li yıllara da hapsedilecek bir durum değildir. İnşaat sektörünün ekonomiye güç kattığı ve inşaat sektöründe yaşanan büyümenin, ekonominin geneline de etki edeceği çeşitli siyasal ve sosyal akademik araştırmalar ile de kanıtlanmıştır. Günümüz Türkiye’inde hâkim olan kapitalist düzende 1980 sonrası “vites değişimi” ile neoliberal bir kapitalist düzen hâkim olmuştur. 1980 sonrası Türkiye’de hâkim neoliberal kapitalist dönemde inşaat sektörü oldukça önemli bir alana hâkim konumdadır. Bu dönemde inşaat sektörü siyasi aktörlerin ve iktidarların daima gündeminde olmakla birlikte, gerek ekonomik, gerek siyasi hedeflere ulaşmada kilit rol atfedilmiş ya da atfettirilmeye çalışılmıştır. Bunun yanında inşaat sektörü ve ekonomi arasındaki ilişkide ise; inşaat sektörü ekonominin lokomotif/motor sektörlerinden biri olarak son zamanlarda ön plana etkin bir şekilde çık(artıl)mıştır. Bunun sebebi olarak inşaat sektörünün etki alanının fazla

olmasıdır. Yani inşaat sektörü bünyesinde barındırdığı 200'e yakın işkolu ile bağlantılı bir sektördür. Bir diğer yandan da çeşitli iş kollarının bir girdisi olarak istihdam sahasında da yüksek miktarda işçiye istihdam sağlaması ile anılmaktadır (Balaban, 2011: 19). Kısacası bu iş kolları ile olan bağlantısı nedeniyle inşaat sektörü sadece sektör olarak ekonomiyi etkilememekte. Birçok iş kolunun da canlanmasına ve ekonomiye katkı sağlamasına neden olmaktadır. Bir diğer açıdan inşaat sektörünün, öncü sektör ilan edilmesinin nedeni formel ve enformel istihdamı da bünyesinde barındırarak işsizliği azaltmaktadır. Nitekim bazı çalışmalarda resmi olmayan verilere göre sektör; 2004 yılında 1 milyon dolayında insanı bünyesinde istihdam ederken 2014' e gelindiğinde bu rakam 2 milyon 177 bini bulmuştur. Yani on yılda yüzde 115'lik bir artış göstermektedir. Resmi rakamlara göre; Türkiye İnşaat ve Sanayiciler İşveren Sendikasının (İNTES) 2016 Temmuzunda yayınladığı “İnşaat Sektörü Raporunda”, 2005 yılında 1.171.000 kişi, 2010 yılında 1.442.000 kişi, 2015 yılının Nisan ayında 1.916.000 kişi ve 2016 yılının Nisan ayında 1.840.000 kişi inşaat sektöründe istihdam edilmektedir (İntes, 2016: 11). Bu oranlara göre inşaat sektörü, Türkiye’de tüm sektörlerde istihdamda bulunanların oranına göre 2016’da %7,30 iken, 2017 yılı Ağustos ayında ise %7,91 olarak gerçekleşmiştir (KPMG, 2018: 9).

Sektörün Türkiye’de bu denli hızlı büyümesi ve bünyesinde barındırdığı işçi sayısı ile önemli istihdam alanlarından biridir. Ama inşaat sektörü istihdamı geçmiş dönemlerden günümüze dek genellikle güvencesiz çalışma koşulları ile anılmaktadır.

2.4.2. Neoliberal Dönemde İnşaat Sektörü İstihdamı

Türkiye’de inşaat sektörü yoğun işgücü kullanımının gerekliliği noktasında tarım sektöründe sonra gelen öncü iş kollarından biri olmaktadır. Bunun yanında enformel çalışmanın da yoğun şekilde gözlendiği sektörlerden biri olarak da bilinmektedir. İnşaat

sektörü istihdamının bir diğer özelliği ise inşaat işini bir bütün olarak değil de her biri ayrı taşeronla verilen ve birbirinden farklı ustalık alanlarından oluşmaktadır. Bundan dolayı taşeronlaşma inşaat istihdamının en önemli işçi sağlama yöntemlerinden biri olarak bilinmektedir (Kara, 2016: 57). Böylelikle inşaat istihdamı fiziksel yapısı gereği risk, çalışma ilişkileri, işveren (taşeron, mütahit), çalışma biçimi (kayıt dışı) bakımından güvencesiz ve kaza oranlarının yüksek olması noktasında belirsiz veya riskli bir iş sahasında çalışmayı gerektiren istihdam türüdür. İnşaat istihdamı şüphesiz uzun yıllar öncesinde de (1980 öncesi) bu kavramlar ile anılsa da neoliberal dönüşümler sonrası birçok iş kolunda olduğu gibi bu sektörde de daha sert rüzgârların esmesine neden oldu. Bu neoliberal rüzgârlardan en büyük payı neoliberal karakteristik ile uygun bir şekilde hareket eden inşaat sektörü ve inşaat sahasında istihdam edilme süreçleri yer aldı. Bir sonraki bölümde, bu kavramlar neoliberal süreçler ile hayatımızda daha fazla yer edinen kavramlar (risk, belirsizlik ve güvencesizlik) ekseninde ele alınmaya çalışılacaktır.

2.4.2.1. İnşaat İstihdamında Risk ve Güvencesizlik

Geçmiş dönemlerde de (1980 öncesi) var olan fakat neoliberalizm ile yaygınlaşan taşeronluk sistemi işverenler için kolaylık, işçiler için, işçi ölümleri ve güvencesizliği getirmektedir. Bir diğer yandan taşeronlaşma, inşaat istihdamında oldukça yaygın enformel istihdam türü olarak bilinmektedir. İnşaatla taşeronlaşma işverenin kim olduğu konusunda bir belirsizlik durumunun hâkim olduğu ilişki türüdür. Aynı zamanda taşeronlaşmanın iş sahibi ya da işveren için oldukça avantajlı bir durum olduğu taşeron ve işçi arasındaki ilişkilerden ve inşaat işçisinin güvencesizliğinden de anlaşılmaktadır (Çınar, 2014: 39). İnşaatla taşeronlaşma tepedeki şirketin daimi işçi çalıştırmaktansa aracılar vasıtasıyla taşeron (üstenci) usulü işçi bulmaya yönelmesi sonucu ortaya çıkmaktadır. Yani taşeronlaşma sayesinde inşaat şirketleri, inşaatla istihdam edilen işçileri dolaylı yoldan

istihdam etmektedir. Taşeronlar istihdama katkı sağladıkları ve bu piyasayı yönlendirdikleri için oldukça önemli aktörlerdir. Kısaca taşeronların işi, işçiyi bulmak ve çalıştırmak olup bunun karşılığında onlara ücret vermektir, çalışma boyunca buldukları işçileri denetlerler. Taşeronlar arasındaki rekabet ya da iş bulma fiyatları düşürmektedir. Fiyatların azalması işçinin çalışma ve ücret koşullarını da etkilemektedir. Taşeronun bu yola başvurması tamamen kendi kazancını korumaktır. İnşaatın piyasa ekonomisinden fazlaca etkilenmesi de bu ilişkiler açısından oldukça önemlidir. Taşeron işi belirli tarihler arasında bitirmeye yönelik sözleşme imzalamış ise yine bu durum işçiler için çalışma şartlarında kötü koşullar (barınma, beslenme ve iş güvenliği) açısından problem teşkil etmektedir. Kar oranı az olan taşeron daha fazla kazanmak için az ücretle çalışan kişilere ihtiyaç duyar. İşçiler işe girebilme ve diğer işçiler ile rekabet edebilmek için kendi aralarında iş arkadaşları yani iş ekipleri oluştururlar. Bu oluşumlarda ise tekrar enformel dayanışma ağları (akrabalık, hemşerilik ve etnisite) karşımıza çıkmaktadır. Bu işçi ekipleri de taşeronlar gibi iş ararlar ve tek başlarına iş bulamadıkları için bu yol ile daha kolay iş bulurlar. Bu durumun sonucunda da taşeronlar gibi işçi ekipleri arasında da ucuza iş bulma veya ucuza çalışma yaygındır. İşçi ekiplerinin düşük ücretler ile çalışması ekipler arası gerilim ve çatışmalara da neden olur. Bu çatışmalar etnik ya da hemşerilik örgütlenmeleri şeklinde olmaktadır. Özellikle 2000’li yıllardan sonra Türkiye’nin Doğusundan Batısına işçi göçlerinde görülen bu durum da mekân – aidiyet ve politika bağlamında (Bora, 2014) sosyal bilimler için oldukça önemli bir konu alanıdır. Bu gerilimlerin belirli bir zamana kadar aktörleri Türkiye’nin doğusundan batısına işçi göçü ile gelen Kürtler oluşturmaktaydı. Ama Mart 2011 den sonra Suriye de patlak veren iç savaş ve sınıra çok yakın komşu ülkesi olan Türkiye’de, Kürtlerin yerini tamamen olmasa da belirli bir yoğunluğunu Suriyeli göçmenler almış durumdadır. Göçmen oldukları ve vasıf

gerektirmediği için göçmenler inşaat sektörünü tercih etmektedirler. Bir diğer nedeni inşaat sektörü hâkim etnisitenin dışında kalan topluluklar tarafından yoğun şekilde istihdam edilen bir işkoludur. Örneğin dünyanın farklı ülkelerinde de bu durum söz konusudur, nitekim ünlü yapıları ile anılan Katar ve bir Birleşik Arap Emirlik kenti olan Dubai’de çalışan inşaat işçilerinin Nepalli veya Hindistanlı olması tesadüf değildir. İşverenler ve taşeronlar içinde ucuz iş gücü olarak görülen bu gruplar, daha önce çalışan yerli halk içinde ucuz emek oldukları/düşük ücretlerle çalıştıkları için ‘günah keçisi’ ilan edilmişlerdir. Bunun nedeni belirtildiği gibi herhangi bir vasıf gerektirmeyen inşaat istihdamı yeni göç biçimleri ile yedek işgücü ordusunun en önemli aktörleri olan göçmenlere sonuna kadar açılmasıdır. Türkiye’de ve farklı ülkelerde, Suriyeliler bahsettiğimiz bu ilişki ağlarına en son eklenen grup olduğu için en dezavantajlı grup olarak da nitelendirilmektedir (Çınar,2018:125-128).

İnşaat sektörü merkezli yapılan araştırmalarda genelde; taşeronlaşmayı çeşitli yönleriyle ele alan, emek, verimlilik üzerinde durulan ve inşaat sektörünü göç ve göçmenlik üzerinden okuyan araştırmalar mevcuttur. Bu araştırmalarda inşaat işçilerini taşeronlaşma üzerinden anlatmaktan çok göç ve göçmenlik ile ele alan araştırmalar daha yaygındır. Çünkü göçmen olarak kısa veya uzun süreli inşaat işlerinde çalışan işçiler hem taşeron ilişkilerini hemde göçmen olma durumunu bir arada deneyimlemektedirler (Çınar, 2014: 40). Taşeronlaşmanın en yaygın olduğu sektörlerden biri olduğundan dolayı, inşaat sektöründe uzun süreli yani tam zamanlı istihdam pek yaygın olmayan istihdam biçimidir. Bu durum neoliberal politikaların çalışma ilişkilerini post fordist esnek uzmanlaşma ile doğrultulu şekilde olmasını günümüz güvencesiz iş ilişkilerinin bir parçası olmasını sağlar (Standing,2015). Sürekli olmayan istihdam inşaatta taşeronlaşma vasıtasıyla karşılık

bulmaktadır. Özellikle gelişmiş ülkelerde konut yapımına öncelik verilmesinden dolayı bu ilişkiler sıklıkla işçiler tarafından deneyimlenmektedir (Çınar, 2014: 43).

Neoliberalizm sonrası küreselleşen dünyada piyasaların birbirleri ile daha yakından etkileşimde olması, iş dünyasını da belirsizliğe sürüklemekte. Bu durum da inşaat sektöründe işverenler aracılığıyla işçilere yansıtılmaktadır. Çünkü ekonomide olan kriz ve dalgalanmalardan daima en alt sınıfta bulunan savunmasız ve güvencesiz kesimdeki insanlar daha fazla etkilenmektedir. Günümüzde ekonominin lokomotif/motoru olarak anılan inşaat sektörü (Balkan, Balkan, Öncü, 2013) kendi bünyesinde de istihdam ettiği kişi sayısı fazlalığı bakımından piyasa ekonomisine yön veren bir konumdadır. Belirsizlik kavramı toplumsal ilişkiler ve çalışma ilişkilerinde daha önceden de var olan bir kavram olmasına rağmen Bauman'ın da ifadesi ile 'günümüz dünyasının cehennemi' (Bauman, 2017) olarak anılması yeni bir durumdur. İnşaat sektöründe belirsizliğin kendine yer bulması; inşaat firmalarının başarı ve başarısızlıklarını tahmin edememesi durumu işçileri daha fazla taşeronlaşmaya ve güvencesiz istihdama iten bir başka durumdur. İnşaat sektörünün yapısal özellikleri bakımından geçici ve dolaylı istihdama elverişli olmasının yanında enformelleşme sınırını aşarak ucuz işgücüne ulaşmanın yolu haline gelen taşeronlaşma: işi parçalayarak tabakalı bir çalışma ilişkisi de ortaya koyar (Çınar,2014: 44-45). İş ilişkilerinde taşeronlaşma alt kademeler şeklinde birbirinden farklı taşeron ve iş ekiplerine verilir. Böylece olumsuz herhangi bir durumda ana firmanın ismi ve prestiji zedelenmez ve de ana firma zarara uğramaz. Nitekim Çınar'ın araştırmasında (2014), iş güvencesizliğine ve inşaatın yapısal risklerine maruz kalan işçiler bu durumu doğrulamaktadır. Taşeronlaşmanın işçiler üzerindeki bir diğer olumsuz yanı ana firmadan bağımsız olan taşeronların işçilerine ücretlerini ödememesi yapılan araştırmalara göre (Çınar, 2014; Çınar, 2018; Şahankaya, 2018; Kara, 2016) işçiler tarafından en problemlisi

durum olarak anılmaktadır. İnşaat çalışma ilişkilerinde bu belirsizlik ve kargaşa durumu işçilerin kendi aralarındaki dayanışma ve sınıf bilincinin oluşmasına engel ve bu bilincin ortadan kaldırılmasına da nedendir. Taşeronlaşmanın ve belirsizlik durumunun inşaatlarda kendine yer bulması, inşaat işçilerinin her an işsiz kalabilme riski ile karşı karşıya bırakmaktadır. Taşeronların işi belirli süreler üzerinden alması, ana firma tarafından taşeronu belirli bir tarihe kadar yapılacak olan inşaatın bitirilmesini bildirmesi taşeronunda daha fazla kar hesapları, inşaat sahasında en altta bulunan işçilerin çalışma koşullarına yansımaktadır. Taşeronlar işi daha erken bitirmek, daha fazla kar edebilmek için işçiye baskı uygulaması ve bunun sonucunda inşaat sahasının da yapısından kaynaklanan yaralanma ya da ölümle sonuçlanan kazaların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. İş erken bitirmek için gerekli ekipmanları tam kullanmayan, iskele veya yüksekte düşmeye karşı fileleri bulundurmeyen, inşaata özgü daha farklı gereklilikleri yerine getiremeyen işçi, psikolojik baskı ve işsiz kalma korkusu ile güvencesizliği derinden hissetmektedir (Çınar, 2014: 50-53). Tüm bunların yanında iş güvenliğinden ve/veya iş güvenliği ekipmanlarından da kar etmek isteyen taşeron inşaat sahası içerisinde bazen iş güvenliğini göz ardı ettiği durumlar da söz konusudur. Taşeronların işçilere karşı işsizliği bir tehdit olarak kullanmaları ya da işçilerin çalıştığı bir inşaat projesinin bitmesi sonucu işçilerin işsiz kalması olağan bir durum olarak görülmektedir. İşçiler için sıradan olan bu durum dışarıda bekleyen “yedek işçi ordusu”nun kendi yerlerine çalışacaklarını düşünmelerinde yatmaktadır. Yani işçiler belirli bir süre “kullanıldıktan” sonra sorun çıkartmasına izin verilmeden istihdam sahasının dışına itilirler (Çınar, 2014: 58-64). Çünkü kapitalist sistem işçileri baskı ve denetim altında tutabilmek için daima yedek iş gücü ordusu hazırda bulundurmaktadır. Günümüzde göçmen emeğinin kapitalizme eklenmesi yedek iş gücü ordusunu genişletmek şeklinde gerçekleşmektedir. Yedek iş gücü ne kadar büyük olursa

çalışan ücretliler arasındaki rekabet düzeyi de o derece artacak, ücretler düşecek, kayıt dışı ve güvencesiz çalışma da yaygınlaşacaktır. Bu sayede kapitalist sistem birikim artışını garanti altına alacaktır. Bunun yolu kapitalizmin, emeğin maddi ve maddi olmayan kazançlarını güvencesizleştirmekten geçmektedir (Şahankaya, 2018: 13-14). Emek üzerindeki sömürü arttıkça çalışmanın koşulları başta ücret ve iş güvencesini yok ederek en derin görünümüne kavuşur. Güvenceli istihdam biçimlerini yok ederek işgücünü eğreti ve güvencesiz hale getirip emeğin prekaryalaşmasına sebep olmaktadır (Şahankaya, 2018: 20).

Bu sektörün bir diğer gerçeği de vasıf gerektirmeyen istihdam biçimine yakın olmasından dolayı, işçi sağlamada Türkiye’de de olduğu gibi gelişmekte olan birçok ülkede inşaata iş gücü kırdan destek almaktadır. Yani kırdan kente göç eden işçiler bu piyasada çalıştırılmaktadır. Kimi zaman göç rejimleri bu yönde politikalar ile büyük kentlere yönlendirilen insanlar ile sağlanır. Bir diğer yandan günümüzde sayıları sürekli ilerleyen ve yedek iş gücü ordusuna aday olan genç bireyler inşaat istihdamında son zamanlarda yaygın bir şekilde görülmektedir. Genç bireylerin bu alanı tercih etmeleri hem bu alanın vurgulandığı gibi vasıf gerektirmeyen iş biçimine sahip olması ve genç bireylerin bu alanda daimi çalış(a)mama taleplerine bir cevap olması şeklinde de okunabilmektedir. Bu alanda çalışan ve işçi grubunu oluşturan genç bireyleri daha yakından tanımak ve genç olarak isimlendirilen kesimin hangi tanımlamaya tekabül ettiğini öğrenmek ve problem alanlarını vurgulamak için bir sonraki bölüm bu sorulara daha da derinlemesine yanıt olacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BELİRSİZ VE GÜVENCESİZ TOPLUMUN DİNAMİK AKTÖRLERİ: EĞİTİMLİ GENÇ BİREYLER

3.1. Kavramsal Bir Giriş: Gençlik Tanımları Genç Kimdir?

Genç kelimesinin etimolojik kökeninin eski Türkçede çocuk anlamına gelen ‘kenç’ sözcüğünden veya Farsçada hazine anlamına gelen ‘genc’ sözcüğünden türediğine dair bazı deliller ve görüşler mevcuttur (Dündar, 2013: 110). Etimolojik kökeni üzerinden net bir tanımlamanın bulunmamasına karşın bir kategori olarak gençliğin ve gençlik döneminin ortaya çıkması modernliğin bir ürünü olarak anılmaktadır. Sanayi devrimi sonrası hayatımıza giren modernlik aynı zamanda gençlik döneminin de başlangıcı olarak kabul edilir. Bu durum gençliği Batı merkezli literatürde daha çok yer almasını sağlamıştır. Son zamanlarda gençlik üzerine fen ve sosyal bilimler yazınının genişlemesi ile Batı merkezli olan literatür dışında da literatürlerin yaygınlık kazanması söz konusu olmuştur. Bu durumdan kaynaklı olarak farklı kıtalar, ülkeler ve hatta ülke içindeki bölgelerde bile gençlik ve genç olma dönemleri ile ilgili ayrımlar ortaya çıkmıştır. Afrika kıtasında genç birey olma durumu ile Avrupa kıtasında genç birey olma durumu arasında farklılıkların bulunması gençlik döneminin bir diğer özelliği olan yoksulluk ve genç birey olma/ol(a)mama süresi ile doğru orantılıdır. Yoksulluğun yaygın olduğu kıtalar ve ülkelerde gençliğin hemen geçilen bir durak olması veya hiç yaşanılmayan bir dönem olması, genç birey olmanın bağlı olduğu sosyo-ekonomik duruma örnektir. Diğer yandan gelişmekte olan veya gelişmiş olan ülkelerde gençlik döneminin varlığı ve hatta genç bireylerde, eğitim sisteminin yükseköğretime kadar uzaması “bit(irile)meyen” gençliklerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Gençlik tüm toplumlarda daima bir değer olarak geçerlilik kazanmıştır. Bu dönemde hem gençlik hem de dış çevre, yani toplumun genç

bireyden beklentisi oldukça yüksektir. Genç birey bu dönemde hedef ve hayallerini şekillendirirken, toplumda bu dönemde genci kendi ‘geleceği’ olarak görmekte ve gence bu perspektifte değer atfetmektedir. Bu dönemde genç ve toplum, genç ve aile arasında karşılık esasına göre şekillenen bir dizi olaylar mevcuttur (Görgün Baran, 2013: 8). Bu dönemde gencin içinde bulunduğu sosyo ekonomik durum ve eğitime, sağlığa, istihdama ulaşmada izlenilecek yollar gencin iyi eğitim almasına, sağlığa ulaşmasında ve istihdama katılmasındaki engeller aile ve toplum tarafından en aza indirilmelidir.

Gençlik kavramı aynı zamanda tarihsel bir kavram olmakla birlikte tarihselin içinde toplumsal olanla şekillenmiştir. Genç bireylerin hakları, görevleri tamamen toplumsal düzeyde kurgulanmıştır. Yani Simon de Beauvoir’in “kadın doğulmaz, kadın olunur” sözünde olduğu gibi, gençlik de kadınlık gibi, toplumsal bir kurgu olduğu ve herhangi bir özgüllüğü de bulunmamaktadır (Yücel ve Lüküslü, 2013: 9). Ünlü sosyolog Bourdieu’nun “gençliği sadece bir laf” olarak nitelenmesi bu ayrımların nedenini de net bir şekilde gözler önüne sermektedir. Toplumsal bir kategori olarak homojen olmayan gençlik, fen ve sosyal bilimler yazınında farklı tanımlamalar ile ele alınır iken, kimi zaman bir geçiş dönemi, kimi zaman ‘buluğa erme’ dönemi, kimi zamanda ‘toplum tarafından inşa edilen’ dönem olarak çeşitli tanımlamalar ile ifade edilmektedir. Gençliğe ilişkin tanımlamalar bu ekseninde genelde üç başlık altında toplanmaktadır bu başlıklar;

Kronolojik tanımlamalar: Bu kategorideki tanımlamalarda genellikle biyolojik yaklaşım temel noktayı oluşturur ve gençlik bir yaş kategorisi olarak ele alınmakta ve genç bireyler sayısal veri olarak görülmektedir.

Psikolojik tanımlamalar: Bu tanımlamalarda gençlik geçiş dönemi olarak nitelendirilmekte ve geçiş dönemi psikolojisinin genç bireylerde hâkim olduğuna vurgu

yapılmaktadır. Gelecek olarak görülen genç bireyler yetişkinlikten önceki dönemin aktörü olarak vurgulanmaktadır.

Sosyolojik tanımlamalar: Bu tanımlamalarda genç bireylerin toplumsalın içindeki işlevi ve rolleri değişen toplum ile beraber okunmaya çalışılmaktadır. Dönemlere göre farklılaşan gençlik rolleri, iktidar karşısında konumla(nışla)rı ve ilişkileri de bu başlık altındaki tanımlamalarda yer bulmaktadır (Beşirli, 2013: 25-26). Bu tanımlamaların yanında, gençliği Türkiye özelinde 4 ana sınıflandırmaya tabi tutmak mümkündür. Bunlar;

1-) Eğitim sistemi içerisinde bulunan öğrenci gençlik;

a- Ortaöğretim gençliği

b- Yükseköğretim gençliği

2-) Eğitim sistemine dâhil ol(a)mayan (eğitim dışı) gençlik;

a- İstihdama dâhil olan gençlik

b- Kırsal alanda yaşamını devam ettiren köy ve kasaba gençliği

c- İstihdama dâhil olamayan işsiz gençlik

d- Ordu içerisinde bulunan asker gençlik

e- Farklı isimlendirmeler ile anılan alt kültür gençliği (Apaçi, kıro, zonta)

f- Gecekondu bölgesinde yaşayan gençlik

3-) Yurtdışında bulunan gençlik;

a- İkinci kuşak gençlik

b- Yurtdışından Türkiye'ye dönen gençlik (Bayhan, 2016: 371 – 372).

Bu bölümde farklılaşan bu tanımlamalar: sosyal bilimlerde özelde sosyologlar tarafından sosyal bilimler yazınına kazandırılan, gençliğin sosyolojik tanımları temel oluşturacak şekilde ele alınacaktır. Bunun yanı sıra sözlüklerde (Marshall sosyoloji sözlüğü, TDK, TÜBA) ve bazı kurumların gençlik tanımları da eklenecektir. Bu tanımlamalar ile farklılaşan gençlik algıları da ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Aylin Görgün Baran'a göre gençlik; "Gençlik dönemi kültürel ve sosyal boyut ile biyolojik ve psikolojik boyutun birbirini etkileyen parametrelerini oluşturur, hangi toplum için söz edilirse edilsin, her zaman bir değer olarak kabul görmüştür, aynı zamanda hem gencin hemde toplumun beklenti düzeylerinin yüksek olduğu bir dönemdir" (Görgün Baran, 2013: 8).

Demet Lüküslü'ye göre gençlik; "Gençlik tanımı itibariyle siyasal bir kategori ya da siyasal bir kimlik değildir. Gençlik her şeyden evvel biyolojik bir evreye işaret eder fakat aynı zamanda sosyal bir kategoridir, çeşitli toplumlara göre çeşitlilik gösterip, tarih boyunca statik ve değişmez bir kimlik olmaktan öte değişimler geçiren bir döneme işaret etmektedir. Kısacası gençlik hem siyasal, hem kültürel, hem de biyolojik bir kategoridir" (Lüküslü, 2009: 196).

Hayati Beşirli'ye göre gençlik: "İnsan hayat sürecinin biyolojik, psikolojik ve sosyolojik boyutu ile önemli bir dönemi içeren gençlik dönemi, insanın bedensel, ruhsal ve sosyal gelişmesinin ve kişiliğinin oluşmasında hassas bir dönemini ihtiva etmektedir" (Beşirli, 2013: 21).

Ömer Miraç Yaman'a göre gençlik; "Kişinin biyolojik temelli varoluş durumu yadsınmadan kültürel ve tarihsel açıdan değişimler geçiren ve sosyal açıdan sürekli var olan bir dönem olarak değerlendirmektedir" (Yaman, 2014: 37).

Sami Şener'e göre gençlik; "Gençlik öncelikle ömrümüzün en hareketli, en dolu, en duyarlı, en çok sorunlarla karşılaştığı dönem olarak görülmekte. Dünyayı değiştirmekten, kendini değiştirmekten, kendini oluşturmaktan yana olduğu bir dönemdir" (Şener, 2013: 13).

Vehbi Bayhan'a göre gençlik; "İnsanın yaşam sürecinin biyolojik, psikolojik ve sosyolojik boyutu ile önemli bir dönemi içeren gençlik dönemi, insanın bedensel, ruhsal ve sosyal gelişmesinin ve kişiliğinin oluşmasında hassas bir dönemi içerir"(Bayhan, 2016).

Gençlik ve Spor Bakanlığına (GSB) göre gençlik; "Biyolojik olmaktan ziyade sosyolojik anlamda ele alınması gereken bir kavramdır. Gençliğin, içinde bulunulan zaman, toplumların sosyo-ekonomik gelişimleri, kültür ve geleneklerine göre tanımı yapılır. Dolayısıyla, öznel içeren gençlik tanımlamaları için evrensel kabul görmüş tek bir yaş aralığından söz edilemez. Ülkemizin şartları göz önüne alındığında gençlik politikalarının hedef grubu, 14-29 yaş aralığında bulunan bireyler olarak kabul edilmektedir".

Marshall sosyoloji sözlüğünde gençlik: "Sosyolojide, biyolojik bakımdan genç olma durumunu yansıtmaktan ziyade, atfedilmiş bir statü ya da toplumsal düzeyde kurgulanmış bir adlandırma olarak düşünülen bir terim. Gençlik terimi üç şekilde kullanılır. Birincisi, çok genel bir bakış açısıyla, yaşam çevrimindeki, bebekliğin ilk dönemlerinden yetişkinliğin eşiğindeki gençliğe olan evreleri kapsar. İkincisi, 'teenager' denilen on-yirmi yaş arasındaki gençlikle ve yetişkinliğe geçişle ilgili kuram ve araştırmaları göstermek üzere, hiç tatmin edici bir terim olmayan ergenliğe karşı tercih edilen bir kavram olarak. Üçüncüsü, şimdilerde daha az kullanılan, endüstriyel kent toplumunda yetişmenin getirdiği iddia edilen duygusal ve toplumsal sorunları anlatmak için"(Marshall, 1999: 264).

Türk Dil Kurumu sözlüğünde gençlik; "Genç olma durumu, ihtiyarlık karşıt, insan hayatının ergenlikle orta yaş arasındaki dönemi" (TDK).

Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğünde (TÜBA) gençlik: "İnsan yaşamının ortalama olarak on altı ile yirmi beş yaşları arasındaki dönemi ve bu dönemdeki kişilerden oluşan topluluk" (TÜBA, 2011: 479).

Kısacası yukarıda yer alan gençlik tanımlamalarına bakıldığında öne çıkan 3 başlık (psikolojik, sosyolojik ve biyolojik) kendi içerisinde farklılaşan gençlik tanımlamalarına da aracılık etmektedir. Biyolojik tanımlamalarda gençliği tamamen fiziksel gelişim

evrelerinin en yoğun olduğu dönem ve de farklılaşan yaş tanımlamaları kategorisinde değerlendirmiştir. Biyolojik tanımlamaların yanı sıra psikolojik tanımlamalarda da yaş aralıklarının etkisi görülmektedir. Psikolojik tanımlamalarda belirli yaş aralığında olan genç bireyleri hassas dönem olarak ele almakta ve bu dönemde gencin aile ve çevresini gence karşı sorumlu olmaya davet etmektedir. Hayati Beşirli ve Demet Lüküslü gibi sosyologların gençlik tanımlamalarında bu benzeşim fark edilmektedir. Bir diğer yandan sosyologların en çok üzerinde hem fikir oldukları tanımlama sosyolojik tanımlamalardır. Sosyolojik tanımlamalara göre gençlik, bir sosyal değer olarak toplumsalın içinde şekillenmektedir. GSB' nin ve Marshall sosyoloji sözlüğünde gençlik tanımlamasında belirtildiği gibi psikolojik ve biyolojik tanımlamaların aksine sosyolojik tanımlamalar ön plandadır. Bunun yanı sıra gençliği bu üç tanımlamanın (psikolojik, biyolojik ve sosyolojik) kesiştiği yer olarak belirten Görgün Baran (2013) bu üç parametreyi bir arada düşünmemize olanak sağlayıcı gençlik tanımlaması ile bilinmektedir.

Bu tanımlamaların ardından bir sonraki başlıkta, gençliğin Türkiye'de hangi çalışmalara konu olduğu ve genelde hangi temalar ekseninde gençlik çalışmalarının bulunduğu ele alınacaktır. Bu çalışmalarda özellikle sosyologlar tarafından yapılan çalışmalara odaklanılıp bu çalışmaların bazılarının önemi vurgulanacaktır.

3.2. Türkiye Gençlik Çalışmalarına Kısa Bir Bakış

Sosyal bilimler yazınında gençlik ekseninde ele alınan yazıların tamamına ifade etmek için “gençlik çalışmaları” kavramsallaştırması kullanılmaktadır. Gençlik temalı bu yazın arasında sadece sosyologlar tarafından kaleme alınan metinlerin bulunduğu yazına gençlik sosyolojisi çalışmaları denilmektedir. Türkiye'de gençlik çalışmaları alan ayırt edilmeksizin istatistiki olarak incelendiğinde, 5000'in üzerinde çalışma söz konusu olmakla birlikte bu yayınlar arasında, makalelerin (2500'ün üzerinde) ilk sırayı aldığını, ardından tezler (1500' ün

üzerinde) ve kitapların (1000'e yakın) geldiği gözlenmektedir (Yaman,2013:116). Türkiye'de sosyal bilimlerde sosyoloji yazınında gençlik çalışmaları eserleri ile ön plana çıkan sosyologlar Nermin Abadan Unat, Birsen Gökçe, Mahmut Tezcan, M. Aytül Kasapoğlu, İsmail Doğan, Vehbi Bayhan, Müzeyyen Güler, Demet Lüküslü, Ömer Miraç Yaman, Aylin Görgün Baran gibi isimlerdir. Gençlik belirli döneme ait toplumsal bir kategori olmadığı için dönemler üstü sosyo tarihsel bir kategori olarak anılmaktadır. Farklı tanımlamaları ile toplumdan topluma değişen sosyal gerçekliğe yaslanmaktadır (Yaman, 2014: 36).

Gençlik alanında Cumhuriyet tarihinden bu yana özellikle 1980 sonrası sosyal bilimlerde sosyologlar tarafından kaleme alınan gençlik konulu araştırma ve incelemeler de gençliğin durumu yapılan bazı araştırmalar ile ele alınmıştır. Bu araştırmalarda öne çıkan gençlik temaları;

Birsen Gökçe "*Gecekondu gençliği*" (Gökçe, 1971) araştırması 1980 sonrası Türkiye'de yoğunlaşan göç hareketlerini ve bu göç hareketleri sonucu artan kentleşmenin genç bireyler üzerindeki sosyo ekonomik etkileri incelenmektedir. Araştırma Ankara'nın gecekondu bölgelerindeki genç bireyler ile yapılan görüşmeler sonucu gerçekleştirilmiştir. Gecekondu gençliği araştırmasında iki kuşak ayrımı yapan Gökçe ebeveynleri birinci kuşak, genç bireyleri ise ikinci kuşak olarak ele almaktadır. Bu ayırımdan hareketle genç bireylerin birinci kuşağa göre kente adapte olması daha hızlı gerçekleşmektedir. Gökçe ailelerin belirli sebeplerden (ekonomik) göç etmek zorunda kaldığı Ankara'da genç bireylerin ve ailelerin ama özelde genç bireylerin topluma uyum sağlaması ve kente adapte olabilmesi için toplum merkezleri önerisi 1971 yılında yapılmış olmasına rağmen oldukça önemli ve etkili bir öneri olarak bu çalışma sayesinde literatürde yer almıştır.

Demet Lüküslü ve Hakan Yücel ‘‘Gençlik halleri’’ (Lüküslü ve Yücel, 2013) isimli derlemelerinde, özellikle 2000 li yıllardan sonra Türkiye’de hızla zenginleşen gençlik literatürüne yapılan önemli katkılardan biridir. Eserde yazarlar Yücel ve Lüküslü 2000 li yıllar sonrası gençliği sınıf, kimlik, kültür ve siyaset ekseninde ele alan yazılara yer vermişlerdir. Çalışmanın özgün yanlarından biri, daha önce sıklıkla duyulmayan gençlik hallerine değinilmekte ve bu gençlik hallerini literatüre kazandırmada ciddi ilerleme kaydedilmiştir. Örneğin eser içerisinde, Ekin Şişman’ın ‘‘Üst – Orta Sınıf Genç İstanbulluların Gündelik Dilindeki Öteki Temsilleri: Apaçi, Kıro, Amele, Varoş, Concon, Ciks’’, Tezcan’ın ‘‘Engelli Gençlerin Yurttaşlık Sınavı: Müstakbel Yurttaşlık ve Hudutları’’, Erdinç’in ‘‘Sendikal Hareket İle Öğrenci Hareketinin Karşılaşması: Öğrenci Gençlik Sendikası Genç-Sen ve Sendikalı/Sendikasız Öğrenci’’adlı makaleleri başlıklardan da anlaşılacağı gibi gençlik alanında, gençliğe yönelik özgün konular olarak literatürde yer almıştır. Gençliğin literatürde görülen eğitim, işsizlik, yoksulluk hallerinin dışında da bu konulara eserde değinilmesi araştırmayı literatürde ayrı bir noktaya taşımaktadır.

Demet Lüküslü, ‘‘Gençlik miti’’ (Lüküslü, 2009) adlı araştırmada, 1980 öncesi gençlik ve 1980 sonrası gençlik ayırımları temel noktayı oluşturmuştur. 1980 öncesi gençliği de kendi içerisinde ayırımlara tabi tutan Lüküslü, asıl dikkatleri 1980 sonrası gençliğin depolitizasyon olma iddialarına çevirmiştir. Özellikle Türkiye’de gençliği anlamak için Osmanlının son dönemleri ve Cumhuriyetin ilk dönemlerine bakmanın gerekliliğine vurgu yapmıştır. Cumhuriyetin ilk dönemlerinde ulus devleti korumak ile yükümlü olan genç bireyleri tamamen siyasi bir kimliğe büründüren Lüküslü aynı şekilde 1950 ve 1980 yılları arası gençliği de siyasi yanı ağır olan bir kimliğe büründürmüştür ve buradan da ‘‘gençlik miti’’ kavramsallaştırmasını literatüre kazandırmıştır. Lüküslü 1980 sonrası gençliği 1980 öncesi genç bireylerden birçok yönden ayırmaktadır. Okumak

istedikleri bölüm (işletme, iktisat), girmek istedikleri üniversite ve dil öğrenme çabaları sadece bunlardan birkaçıdır ve günümüz yetişkinleri olan 1980 öncesi genç kesimi de bugünün gençliği ile politik kimliğe bürünmedikleri gerekçesiyle “suçlayıcı” ifadelerde bulunmaktadır (Lüküslü, 2009: 130)

Esra Burcu, “*Çıracak ve kalfa gençlik alt kültür grubu hakkında sosyolojik bir araştırma*” (Burcu, 1997) adlı çalışma, 1997 yılında doktora tezi olarak hazırlanan gençlik alt kültürleri bağlamında sosyolojik bir araştırma olarak bilinmektedir. Burcu, Ankara’da çalışma ortamlarından gündelik ilişki biçimlerine, dinledikleri müziklerden kendi aralarında kullandıkları dile kadar pek çok farklı konuda kalfa ve çıracak gençlik alt-kültürünün özelliklerini araştırmıştır. Bu araştırma, öğrenimlerini sürdüremeyip çalışma hayatına erken atılan gençliğin sosyolojik profili açısından literatüre önemli katkı sağlayan çalışmalardandır (Bayhan, 2015: 379).

Ferhat Kentel, “*Türkiye’de 1990’lar gençliği*” (Kentel, 1995) çalışmasında, 1980 sonrası gençliğini değerlendiren ilk araştırmalardan olması bakımından özgün yanı bulunmaktadır. Araştırmanın gençlik yazınına önemli bir diğer katkısı, görüşme gerçekleştirilen ortalama 1078 kişinin eğitimin farklı aşamalarında bulunan (üniversite, lise) ve istihdamda bulunan genç bireylerden seçilmiş olması ve sadece anket verilerine kanaat edilmeyerek, her üç gruptan oluşan odak grup görüşmeleri ile elde edilen verilerin çeşitliliğinin sağlanmış olmasıdır. Araştırma Türkiye’de gençlik ve öğrenci hareketlerinin en yoğun yaşandığı 1960-1980 döneminin ardından gelen ve sıkça “başboş ya da amaçsız gençlik” olarak tanımlanan 1990’ların gençliğinin genel yapısını yansıtmayı amaçlamaktadır. Araştırmada Kentel ve arkadaşları; genç bireylerin siyasal kimlik ve eğilimlerini, kişisel aidiyetlerini, parti, grup, cemaat birlikteliklerini, kültürel vaziyet alışlarını ve bunlara etki eden geleneksel-modern yapıların varlığını, eğitim durumlarını ve

şiddete yaklaşımlarını ölçmeye çalışmıştır. Bu anlamda çalışma, Türkiye'nin 80 sonrasında değişen toplumsal düzenini incelemesi ve 2000'lerin genç birey olarak nitelenen kuşağına yön göstermesi noktasında önemli bir eksikliği gidermektedir (Yaman, 2013: 130 – 131).

Fulya Gürses ve Hasan Basri Gürses'in "*Dünyada ve Türkiye'de gençlik*" (Gürses ve Gürses, 1997) adlı çalışma, sosyal bilimler yazınında gençlik hareketleri ekseninde en kapsamlı ve derinlikli çalışmalardan birini oluşturmaktadır. Öğrenci hareketlerinin yoğun şekilde süregeldiği bir zamanda (1979), sosyalist bir bakış açısı ile ele alınmıştır. 5 temel bölümden oluşan eserin; birinci bölümü 1970'lerin dünyasını ve gençliğini tanımlama ve anlamaya yönelik şekilde tasarlanmıştır. İkinci bölümü başta Avrupa ve Amerika olmak üzere gelişmiş kapitalist ülkelerin gençliğinin ele alınmasına ayrılmış. Üçüncü bölümü az gelişmiş ülkelerin gençliğine odaklanmıştır. Dördüncü bölümü sosyalist ülke gençliğinin genel durumuna ve diğer gençliklerden ayrılan yönlerini ortaya koymuş ve son bölümde de Türkiye'de gençlik konusu derinlemesine bir biçimde ele alınmıştır. Çalışmanın literatüre en önemli katkısı, 1968 ile 1980 döneminde hem Türkiye hemde dünyadaki gençlik hareketliliğini kapsamlı bir şekilde değerlendirme ve gençlik hareketleri üzerinden yürütülen tartışmalara akademik bir yaklaşım getirme çabasıdır (Yaman, 2013: 130).

Hayati Beşirli, "*Gençlik sosyolojisi*" (Beşirli, 2013), adlı çalışma; Beşirli'nin doktora çalışmasının kitaplaştırılmış halidir. Çalışmada literatüre kazanılan önemli noktalar gençliğin sosyolojik, psikolojik ve biyolojik tanımlamalar olarak ele alınması ve gençliği okuyan/okumayan gençlik şeklinde iki farklı kategoride alt başlıklar şeklinde sıralamasıdır. Beşirli gencin toplumsallaşma süreçlerinin önemine değinerek gençlik döneminde gencin toplumun bir parçası olmaya hazırlandığını çalışmasında belirtmiştir.

Mahmut Tezcan ‘*Gençlik Sosyolojisi ve Antropolojisi Araştırmaları*’ (Tezcan, 1997), ‘*Kuşaklar Çatışması; Okuyan ve Çalışan Gençlik Üzerine Bir Araştırma*’ (Tezcan, 1981), ‘*Gençlik Sosyolojisi Yazıları*’ (Tezcan, 1991), ‘*Gençlik, Kültür ve Toplum*’ (Tezcan, 2015) adlı çalışmaları ile gençlik sosyolojisi yazınında en fazla esere sahip olan sosyologlardandır. Tezcan gençlik temalı eserlerinde, Türkiye’de gençliğin değişimini 5 döneme ayırmaktadır. Bu dönemlerde gençliği şu tanımlamalar ile kodlamıştır. 1923-1950’li yıllar arası gençliği çoğulcu ve demokrasiden yana, 1960’ların gençliğini devrimci, 1970’lerin gençliğini politikayla iç içe, 1980’lerin gençliğini tüketici, 1990’ların gençliğini politika dışı, şiddet eğilimli ve küresel yönelimli olarak belirtmiştir. Bu ayırım günümüzde de birçok sosyolog tarafından temel dönemler olarak literatürde kullanılmaktadır (Bayhan, 2015: 375).

Müzeyyen Güler ‘*Kentleşme Sürecinde Gençlik*’ (Güler, 1997) adlı çalışması diğer gençlik temalı çalışmalardan daha ayrı bir öneme sahiptir. Güler’in çalışması nicel araştırma yöntemleri izlenilerek yapılmış bir araştırma olup İstanbul özelinde farklı işkollarında çalışan genç bireyler ile yapılmıştır. Güler araştırmasını sadece gençliğin belirli bir kesimine (üniversite okuyan genç bireylerle) değil istihdam sahasında olan çalışan genç bireyleri de kapsamaktadır. Bunun yanında genç bireylerin kentleşme süreçleri karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Böylece çalışma, genç bireylerin kültürel alışkanlıklarından aileleri ile olan ilişkilerine, para harcama biçimlerinden eğlenme anlayışlarına ve evliliğe bakışlarına kadar birçok alanda karşılaştırmalı bir gençlik okumasına imkân sağlamaktadır. Araştırmayı özgün kılan farklı bir husus, istihdam sahasında olan genç bireyler ile görüşmeler yapıldığından dolayı bu genç bireylerin iş süreçlerinde karşılaştıkları deneyimleri de çalışmada yerini bulmuştur (Yaman, 2013: 132).

Nermin Abadan Unat “*Üniversite Öğrencileri Serbest Zaman Faaliyetleri*” (Unat, 1961) adlı çalışma 1956 yılında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi’nde eğitim öğretim hayatına devam eden 162 öğrenci ile görüşmeler sonucu elde edilen bulgulara dayanmaktadır. Araştırma, sosyal bilimler yazınında ilk geniş saha destekli araştırmalardandır. Bunun yanında soruların odak noktasını doğrudan üniversite okuyan gençlik oluşturmaktadır. Abadan Unat, çalışmanın temel amacının, Türkiye’nin çeşitli coğrafyalarından gelmiş genç bireylerin ailelerinin sosyo ekonomik özelliklerini, yaşam biçimlerini örneğin cinsiyet rollerine verilen değerin öğrenilmesi ya da eğlence şekillerinin öğrenilmesine yönelik olduğunu vurgulamaktadır (Yaman, 2013: 128). Unat bunun sonucunda elde ettiği verilere göre gençliği 3 “ideal tip” çerçevesinde ele almıştır. Birinci gençlik tipi “müstakbel idareci-önder” tiptir, ikinci gençlik tipi “mesleğe bağlı gelenekçi” tiptir, üçüncü gençlik tipi “maddeci başarıcı manager” tiptir. Birinci gençlik tipi, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi öğrencilerini; ikinci gençlik tipi, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğrencilerini; üçüncü gençlik tipi, ODTÜ öğrencilerini betimlemektedir (Bayhan, 2015: 365). Unutulmamalı ki yapılan araştırma 1960lı yılların gençlik özelliklerini yansıtmaktadır. Gençliğin tarihsel dönüşümü ve değişimi içerisinde ele alınacak olan bu nokta gençliğin günümüz özelliklerinden ayrı tutulmak zorundadır. Nitekim 1960lı yıllarda gençlik tamamen politize olan ve siyasal olaylarda ana aktör olan kesimi temsil etmekteydi.

Ömer Miraç Yaman’ın “*Apaçi Gençlik*” (Yaman, 2014) adlı çalışması İstanbul özelinde kente göç sonucu yerleşmiş genç bireyler ile yapılan bir araştırmadır. Yaman kente göç ile sonradan gelen ve varoşlarda kentin yoksul bölgelerinde yaşayan bu genç bireylerin, insanlar tarafından toplumun nasıl dışında tutulduğuna ve bu genç bireylerin toplumda hangi isimlendirmeler ile anıldığına (Apaçi, zonta, kıro, hanzo) dikkat çeken bir

çalışma olarak literatürde yer edinmiştir. Yaman çalışmada Apaçi genç bireylerin, gençlik dönemlerinin bir çırpıda bittiğini söylemenin abartılı bir şey olamayacağına vurgu yapması gençliğin ve gençlik döneminin gencin ve ailesinin içinde bulunduğu sosyo ekonomik durum ile ilişkilendirmektedir (Yaman, 2014: 391). Apaçi olmanın temel belirleyicilerini ise işsiz, göçmen, evsiz ve eğitimsiz vb. olma olarak sıralamıştır. Yamanın Apaçi gençlik çalışması alt kültür çalışmaları noktasında da ele alınan grup bağlamında literatürde önemli bir boşluğu doldurmuştur.

Sami Şener *“Türkiye’de Gençlik”* (Şener, 2013) adlı çalışmasında, gençlik dönemindeki bireyi yaşamındaki değişim ve dönüşümlerin en önemli olduğu yaş aralıklarından biri olarak belirtmektedir. Gençliği bu dönemde dünyayı değiştirme idealiyle yola çıkıp kendini değiştirme ve dönüştürmeye çalışmak ile ilgili olduğu bir dönem olarak görmektedir. Şener çalışmasında genel olarak gençliğin beklentileri, problemlerine gençliğin düşünceleri üzerinden değinmektedir. Çünkü Şener gençliği insan yaşamının en hareketli, en dolu, en duyarlı, en çok sorunlarla karşılaştığı dönem olarak görmektedir(Şener, 2013: 13).

Vehbi Bayhan *“Üniversite Öğrencilerinde Anomi ve Yabancılaşma”* (Bayhan, 1997) adlı çalışma, Bayhan’ın 1995 yılında yürüttüğü doktora çalışmasının kitaplaşmış halidir. Bayhan araştırmasının evreni İnönü üniversitesinde Eğitim, Fen – Edebiyat, İktisadi ve İdari bilimler, Mühendislik ve Tıp fakültelerinde okuyan 15-24 yaş arası genç bireylerden oluşmaktadır. Araştırmanın amacı üniversite gençliğinde görülen anomik ve yabancılaşmış davranışların toplumsal nedenlerini analiz etmeyi amaçlamıştır. 1960lı yıllarda üniversitelerde artan siyasi, anomi ve yabancılaşmanın yoğun şekilde hissedildiği bir dönemdir. Bayhan araştırmasında 1960lı yıllar gençliğinin, artan siyasi olaylardaki etkinliğini anomi ve yabancılaşma kavramları ekseninde ele almaktadır.

Yukarıda kısaca ele alınan gençlik temalı araştırmalarda amaç gençliğin literatürde hangi konular üzerine yoğunlaştığına dair bir fikir sahibi olmamızı sağlamaktır. Belirtilen bu araştırma ve incelemeler dışında da oldukça fazla gençlik konulu eserler mevcuttur, belirtildiği gibi bu çalışmalar sadece sosyologlar tarafından kaleme alınan araştırmalardır.

Gençlik çalışmalarında odak tartışma noktası olan yaş aralığı, bir sonraki bölümde ele alınacaktır. Farklılaşan yaş aralıkları kurumların tanımlarına da yer verilerek çalışmada net bir aralığa (15-24) kavuşturulacaktır.

3.3.Gençlik Hangi Dönemi Kapsar

Gençlik tanımlarında, kavramsallaştırmanın net olmadığı bir diğer nokta gençlik yaş aralığıdır. Gençliği yaş aralığı ekseninde ele aldığımız takdirde tüm insanların hayatlarının belirli bir döneminde (15 -24) genç olduğu fikri ortaya çıkmaktadır. Ama gençlik bunun da ötesinde yani yaş aralığı ötesinde bir dizi anlamı bünyesinde barındırır. Bu dönemi biyoloji esaslı ele alan yaklaşımlara göre fiziksel gelişim evreleri önemlidir, psikolojik olarak ele alan tanımlar daha çok ruhsal gelişime göre yaş aralığı belirlemektedir, sosyolojik tanımlamalar ise bu dönemi toplumsal kategoriler ile şekillenen yaş aralığı olarak ele almaktadır (Yaman, 2014: 52). Kısacası gençlik dönemi hem gençlik kavramı olarak hem de gençlik yaş aralığı olarak net bir kavramsallaştırmanın bulunmadığı dönemdir. Bir diğer önemli nokta gençliği geçiş dönemi olarak tanımlayan yaklaşımların gençliği geçilmesi zorunlu bir durak olarak görürlerken yetişkinliği varılacak yer olarak tanımlamalarıdır. Burada genç birey olmanın sadece yetişkinliğin ön hazırlık dönemi olarak görülmesi söz konusudur. Gençlik dönemini yaşamak veya genç birey olarak belli dönemi adlandırmak Yaman'ında (2014) belirttiği gibi tamamen aile ve gencin içinde bulunduğu ekonomik durumu ile ve gençlik süresi ile doğru orantılıdır. Aslında genç birey olabilmek insanın nerede ve hangi ailenin bir parçası olduğu ile ilişkilidir. Türkiye'de Ağrı'da Zonguldak' da

veya Adana’da genç birey olabilmek tamamen farklı süreçleri deneyimlemek ile ilgilidir, ya da aynı şehrin örneğin İstanbul’un Bebek, Arnavutköy ilçeleri ile Sultanbeyli, Esenler ilçelerinde gençlik dönemleri ve genç bireylerin yaşam düzeyi tamamen farklılaşmaktadır. Burada ön plana çıkan profil kente göç ile gelmiş ailelerinin yoksul olma durumunu deneyimlemiş genç yaş aralığında olan ama “genç olamayan” genç bireylerdir. Uyan Semerci’ninde (2012) tespitinde bulunduğu gibi, çocuk olabilmenin zorluğu ortada iken, genç bir birey olabilmek Türkiye’de azımsanmayacak bir kesim için imkânsız döneme işaret etmektedir. “Genç olamayan” bu kesimin çok küçük yaşlarda kayıtdışı güvencesiz ve ağır şartlarda, iş sahasında yer almaları da kente göç eden yoksul kesimin yoksulluk döngüsünü yeniden üretmektedir.

Bunların yanında Uluslararası kurum ve kuruluşların gençlik yaş aralığında da farklılıklar söz konusudur. Bu farklılıklar;

- UNICEF gençlik yaşını 18 den itibaren olan yaş grubu olarak tanımlamaktadır, çünkü çocukluk yaşını 18’e kadar ele almaktadır.
- Dünya sağlık örgütü gençlik yaşını 15 – 25 olarak tanımlar.
- BM 15 – 24 yaş arası olan dönemi gençlik olarak tanımlar.
- Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) BM’nin kabul ettiği yaş aralığını kabul etmektedir.
- OECD ülkeleri de farklı kategorileri gençlik olarak tanımlamaktadır, bu aralıklar 12 – 15 ve 23 – 30’dur.
- EUROSTAT 18 – 29 yaş arasını gençlik yaş aralığı kabul etmektedir (Yaman, 2014: 54).

Sosyologlar yâda Türkiye’de gençlik üzerine çalışanlar da gençlik ile ilgili tam bir tanımlama üzerinde uzlaşma sağlamamış durumdadırlar. Kurum ve kuruluşlar ya da sosyal ve fen bilimlerinde yaş aralığı ekseninde gençlik tanımlamaları biyolojik temelli tanımlar olmakla birlikte, bu tanımlamalardan farklı olarak statü, evlenme ve işe girme kültürel ve sosyal tanımlar olarak belirginlik kazanmaktadır (Baran, 2013: 10). Bu durum gençlik politikaları ile de doğrudan ilgilidir. Çünkü tanımlanamaz olarak net bir politika önerisi yoktur, kısacası devletin gençlik konusunda hem tanım, hem de politika olarak bu konuda net bir kavramsallaştırmasının bulunmaması aynı zamanda, devletin bir politikasının sonucu olarak da okunabilmektedir.

3.3.1. Türkiye’de Dönemler Arası Gençliğin Değişimi

Gençlik içinde bulunduğu dönemin sosyal, kültürel ve ekonomik yapısına göre norm ve değerlerinde ya da davranışlarında meydana gelen değişikliklerin çok net görüldüğü döneme işaret etmektedir. Osmanlıdan sonra Cumhuriyetin ilanından 2000’li yıllara kadar birçok sınıflandırma da kullanılan 1923-1950, 1950-1980 ve 1980-2000 yılları ve bu aralıklar gençlik için de farklılaşmaların olduğu dönem olarak kabul edilmektedir.

1923-1950 dönemi, tek parti dönemi olarak da anılmaktadır. Bu dönemde henüz yeni ilan edilen Cumhuriyetin devamlılığını sağlayabilmek için genç bireyler Cumhuriyetin bekçisi ve ulus devletin emanetçileri görevini üstlenmişlerdir. Yine bu dönem aralığını ele alan Üstel’in de (2016) çalışmasında belirttiği gibi okullarda verilen eğitimler tamamen “makbul vatandaş” yaratma eğilimindedir. Amaç bu dönem aralığında kurulan Cumhuriyeti genç bireylere tanıtmak ve genç bireyleri zorluklarla kurulan Cumhuriyetin değerlerini içselleştirmesini sağlamaktır. Bu dönem genç bireyleri bir sonraki kuşaklara aktarılacak olan Cumhuriyetin değerleri için bir örnek teşkil etmekteydiler. Özellikle bu

dönemde “beden eğitimi” ne verilen önemde göstermektedir ki, gençliği tamamen istenilen kalıplara koyma ve bu kalıplarda da manevi ve milli değerler ekseninde genç kuşaklar oluşturma ana temel noktasıdır. Günümüzde de gençliğe verilen önem ve gençliğin bedenleri üzerinden yapılan planlar siyasi düzlemde bile geçerliliğini korumaktadır. 1969 yılında kurulan (1969 yılında kurulduktan sonra belirli bir tarihe kadar kalıp kaldırılmıştır ve günümüzde 2011 yılında tekrar kurulmuştur) Gençlik ve Spor Bakanlığı (GSB) göstermektedir ki gençliğin anıldığı yerde veya ilgili devlet kurumlarında sporun da olması genç bireylerde beden eğitimine verilen önemi göstermektedir. Çünkü ilerlemek ve güçlü bir ideoloji olmayı amaçlayan Cumhuriyet ideolojisi bir diğer isim olarak “Kemalist” ideoloji genç bireylerin eğitimlerine önem vermektedir. Zira “*Sağlam kafa sağlam vücutta bulunur*” sözü genç bireylerinde bu profile uygun olacak şekilde eğitilmelerinin gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Bu dönemde tek parti iktidarı da bu ideolojinin genç bireyler nezdinde içselleşmesi için çalışmalar yürütmüştür. Nitekim tek parti iktidarı (CHP) cumhuriyetin yılmaz bekçileri olan genç bireyleri eğitmede başarılı da olmuştur. Çünkü ilk dönem üniversite gençliği hareketlerine bakıldığı zaman kendilerine sunulan rol ekseninde Cumhuriyeti korumak ile ilgilendikleri görülmektedir. Genç bireylerin parti politikaları ekseninde hareket etmeleri 1940 yılına kadar olan gençlik hareketlerinde yapılan araştırmalar ile gözlenmiştir (Lüküslü, 2009: 41).

1950-1980 arası dönem, Türkiye’de ‘çok partili hayata’ geçiş dönemi olarak nitelendirilirken aynı zamanda Türkiye’nin NATO gibi uluslar arası kuruluşlara üye olduğu bir dönemdir. Sadece bununla sınırlandırılmayıp kırdan- kente göçün kitlesel olarak yaşandığı ilk dönem olarak da sınıflandırılmaktadır. Bu dönem göçlerinin ilk olmasının nedeni, 1950 yılında iktidara gelen Demokrat Partinin (DP) ekonomik, sosyal ve toplumsal alanlarda dönüşüm vaatlerinin sonucunda gerçekleşmiştir. Köylünün kalkınmasını

sağlayıcı tedbirlerin alınması, ibadetlerin özgürce yapılacağı söylemlerinin inandırıcılığı toplum nezdinde karşılık bulmuştur. Burada kentlere göç eden kesim kentlerin daha iyi yaşam alanı sunmasından ziyade kırsal bölgenin (köyün) yaşam koşullarından dolayı, insanları kentlere itmesindedir. Ama DP iktidara gelmeden önceki vaatlerini gerçekleştiremediğinden dolayı toplumda tedirginliğe yol açmıştır. Sadece bunlarla sınırlı kalmayıp rejime var olan “resmi ideolojiye” karşı DP nin tehdit oluşturduğu kanısı ortaya çıkmıştır. Bu gibi olaylardan dolayı başlayan gösteriler ilk olarak üniversitedeki genç bireyler arasında yayılmıştır. Üniversite gençliğinde bu olayların yayılması, olayların sebebinin eğitim kaynaklı olması algısı yaratmamalıdır. Zira genç bireyler (Atatürkçü olarak kendilerini adlandıran genç bireyler) daha demokratik baskıcı olmayan bir yönetim talebi ile gösterilere katılmaktadırlar. Türkiye’deki gençlik hareketleri, tam da bu döneme denk gelen Amerikan yayılmacı küresel politikalarına karşı dünyanın birçok bölgesinde başlayan gençlik hareketlerinden kısmen farklı noktada durmaktadır. Çünkü batı ülkelerindeki gençlik hareketleri sanayi kapitalizminden bunalmış bir gençlik kitlesini oluşturmaktaydı. Türkiye’deki gençlik hareketleri geri kalmışlığı temel problem olarak görmekteydi. 1950 yılından önce devlet tarafından genç bireylere atfedilen rol, 1950 sonrası dönemde farklılaştı. 1950 sonrası dönemde DP’nin İslami kesime yönelik politikaları sonucu gençlik kesiminde laiklik karşıtlığı ve şariatçılık olarak karşılık bulmuştur. 1950li yıllara kadar devlet ile çatışma içinde olmayan gençlik kesimi 1950 sonrası ayaklandı, belirtildiği gibi gençliği sorumluluk alanı DP iktidarı ile değişince gençlik de yönünü farklı bir mücadeleye çevirdi (Bulut, 2011: 134-135). Gençlik tanımlamalarında da değinildiği gibi her dönemin sosyal yapısı ve gelen iktidarların gençliğe atfettiği rollerin farklılaşması genç bireyleri ana aktör olarak kodlamanın bir sonucudur.

Bir diğ er yandan bu dönem göçleri 1980’den sonra yaşanacak olan kitlesel göçlerin de hazırlık aşamasını oluşturmaktadır. Bu dönemde Türkiye’de, hem ülke içinde hem de ülke dışında yaşanan gelişmelerden genç ve kentlere göç ile oluşan ilk gençlik kültürleri oluşmaya başlamıştır. Dönem (60-70) aralığında ö ne çıkan gençlik hareketleri tüm dünyada oldukça etkin bir şekilde hissedilmiştir. Bu yıllarda etkinliğini sürdüren gençlik 68 ve 78 kuşağı olarak anılmakla birlikte bu gençlik dönemleri, dönemin mevcut siyasi iktidarları tarafından düzen karşıtı, isyankâr; ya da muhalif/solcu kesim tarafından devrimci gençlik gibi isimlendirmeler ile ö ne çıkmıştır.

1980 – 2000 sonrası dönem temeli 1950-1980 arası atılan kente göçler, yine bu dönemde Doğu ve Güneydoğudaki çatışma ortamının da etkisi ile milyonları bulan kitlesel göçlere yerini bırakmıştır. Bu kitlesel göçlerin aynı zamanda kente eklemleme, adapte olma süreci de yeni ve oldukça önemli bir konu olarak belirginlik göstermiştir. 68 ve 78’li yılların “düzen karşıtı” veya “devrimci gençliği” olarak nitelenen bu kesim, 1980 darbesi ile etkinliklerini hem birey hem de kurumlar nezdinde yitirmişlerdir.

Bayhan (2016) ‘Dünden Bugüne Türkiye’nin Toplumsal Yapısı, Türkiye’de Gençlik: Sorunlar, Değerler ve Değişimler’ adlı çalışmasında 1980 sonrası gençlik dönemini 3 döneme ve isimlendirmeye tabi tutmaktadır. İlk olarak 1980 dönemi gençliğini, *Apolitik, Bireyci ve Tüketici* olarak adlandırmıştır. Bu döneme özgü isimlendirmeyi sadece Türkiye gençliğine ait tanımlama olmadığını belirtmekle birlikte, dönem gençliğini neoliberal ve yayılcı küresel bir düzende gözlerini açmış bir kuşak olarak ifade etmiştir. Neoliberal politikalar, küreselleşmenin yayılcı politikaları ve kitle iletişim araçlarının gelişimi 1980 dönemi gençliğini apolitik bir gençlik kisvesine büründürerek önceki dönemlerden farklı bir gençlik tipinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Nitekim David Riesman “*Yalnız Kalabalık*” isimli çalışmasında (2016) her otoritenin dönemin sosyal,

siyasal ve ekonomik durumuna göre kendi istekleri ekseninde insanlar yarattığı fikri burada geçerlilik kazanmaktadır. Bu durumdan özellikle savunmasız ve toplumun en “dinamik” olan kesimi yani genç bireyler, diğer kesimlerden daha fazla etkilenmektedir. İkinci olarak Bayhan 1990 dönemi gençliğini, “*Küresel, Tüketici ve Marka Gençliği*” olarak adlandırmıştır. Bu dönem gençliğinde ön plana çıkan özellikler, küreselleşmenin etkisinin daha da etkin şekilde hissedilmesi sonucu genç bireyler belirli kalıplar içine hapsedilmeye ve sürüklenmeye çalışılmıştır. Bu dönemde küresel kültürün markaya ve tüketime endekli genç bireyleri dünyada ve Türkiye’de olan olayları kitle iletişim araçları ile takip etmekte ve küresel dünya sistemine entegre olmaya çalışmışlardır. Bir diğer yandan günümüz gençliği problemlerinden olan güvencesizlik, eğitim sistemi ve işsizlik bu dönemde etkinliğini daha fazla hissettirmeye başlamıştır. Eğitim bu dönemde sınıf atlama aracı olma vasfını da bir nevi kaybetmiştir. Üçüncü olarak 2000 yılı sonrası gençliği Bayhan “*Milenyum Kuşağı*”: *Postmodern Çoğul, Kimlik, İnternet, Sanal Âlem, Şiddet*” kuşağı olarak adlandırmıştır. Bu dönem gençliğinde öne çıkan özellikler, yine küreselleşmenin etkisiyle şekillenen bir gençlik olmuştur. Yeni çıkan telefonları kullanmayı, internetten hazır bilgiler ile yetinmeyi beğenileri arasında bulunduran bir gençlik kuşağıdır. Bu kuşak eğitimin yaygınlaştığı ve kiteselleştiği bir döneme denk geldiğinden, önceki gençlik kuşaklarına oranla eğitilmiş olma durumunun daha fazla görüldüğü. Cinselliğin estetik ve pornografik materyalleri ile direk karşı karşıya geldiği, daha önceki nesillerden daha fazla cinsel uyararla karşı karşıya olan, alkolün ve zevk veren maddelerin daha kolay olduğu bir dünyada doğdular. Bu vb. daha birçok özelliğin ön plana çıktığı 2000 sonrası gençlik son dönem gençliği olarak da literatürde yer almaktadır (Bayhan, 2016: 379 - 391).

1980 darbesinden sonra benimsenen serbest piyasa ekonomisi yani neoliberal politikaların genç bireylere etkisine daha detaylı değinecek olur isek; neoliberal dönem genç bireyleri farklı olan “yeni” bir dönemin aktörü olarak kodlamıştır. Tamamen siyasetten uzak apolitik olan, markaya tüketime öncelik veren Postmodern kimlikli, küreselleşen dünya karşısında; küreselleşmenin araçları ile yerel kalmaya çalışan, serbest piyasa yöneticileri yani ulusaşırı sermaye ve bunların kuruluşları ya da ülkede bu kuruluşların yerel temsilcilerinin “pençesine” terk edilmiştir. 1980 sonrası neoliberal politikaların etkisi ile emeğin esnekleşmesi ve neoliberal politikaların yayılma aracı olan küreselleşmenin etkinliğini arttırması dönemde oluşan ekonomik dalgalanmaların aktörünü genç bireyler olarak belirlemiştir. Nitekim ekonomik krizlerin en çok genç bireyleri etkilemesi ve dünya çapında ülkelerin ekonomisine verdiği hasar ile hafızalarda yer bulan ABD kaynaklı 2008 krizi buna örnek olarak gösterilebilir (Yücel ve Lüküslü, 2013: 9).

Toplumda gençlik konusunda dönemlere ve tanımlamalara göre oluşturulmaya çalışan profilin, sosyolojik kuramlardaki görünümleri bir sonraki başlıkta ele alınacaktır. Bu başlıkta sosyolojik kuramlar (yapısal işlevselci, yapısal çatışmacı, sembolik etkileşimci ve altkültür kuramları) ekseninde gençliğin toplumdaki konumundan kaynaklı sosyolojik tarihi temel noktayı oluşturacaktır.

3.4. Gençliğe İlişkin Sosyolojik Kuramlar

Sosyolojik kuramlarda gençliğe ilişkin net bir tanımlanma bulunmamaktadır. Her disiplin kendi penceresinden bu kuramları ele almaktadır. Genç ve gençlik döneminin net olarak sosyolojik bir kuramla açıklanması pek mümkün olmadığından tüm kuramlar genci ve gençlik dönemini o kuramsal çerçeve ekseninde ele almaktadır. Bu çerçevede biyolojik kuramlar, psikolojik kuramlar ve sosyolojik kuramlar şeklinde sınıflandırmaktadır. Biyolojik kuramlar, gencin fizyolojik değişimlerini cinsel ve fiziksel olgunlaşmasını içerir.

Psikolojik kuramlar, gencin kendi dünyası içindeki bilişsel, duyuşsal, cinsel ve kişilik gelişimi üzerinde yoğunlaşır. Sosyolojide, gençlik ana akım kuramlar etrafında analiz edilir. Sosyolojide gençlik perspektifinden ele alınan kuramlar; yapısal işlevsel, yapısal çatışmacı, sembolik etkileşimci ve alt kültür kuramı olarak kategorilendirilir.

3.4.1. Yapısal İşlevselci Açından Gençlik

Yapısal işlevselcilik kuramında öne çıkan isimler Talcot Parsons, Robert Merton ve onların öğrencileridir. Bu kuramda toplumsal düzen çevre ile beraber bir etkileşim bütünü olarak ele alınır. Yapısal işlevselci kuramda öğrenme söz konusudur, tıpkı gençlik döneminde aile ile genç birey, toplum ile genç birey arasında olan karşılıklı çıkar ilişkisine dayalı öğrenme gibi bu kuramda da bir ilişki ağı mevcuttur. Bu çıkar ilişkisi “gelecek” olarak görülen gence aile ve toplum bir dizi sorumluluk yükler ve bunların yerine gelmesini bekler ve bu yolda gencin isteklerine, arzularına aile ve toplum olmak üzere gencin tüm çevresi olumlu tepkiler göstermektedir. Genç bireyler ve çocuklar toplumun ahlaki değerlerini, normlarını toplumsallaşma ile öğrenirler. Yapısal işlevselci kuram toplumu birbiri ile ilişkili ve bütünleşmiş bir sistem olarak niteler. Tıpkı insan vücudundaki organizmalar gibi bir bütünlük söz konusudur, ama bunun geri planında bir dizi sistemli etkileşimler söz konusudur. Toplumsal yapıdaki değişmeler kurumların karşılıklı ilişkisine dayandığından dolayı, herhangi birindeki değişme bir başkasını yok etme anlamına gelmektedir. Bundan dolayı değişme istem dışı bir olgudur. Yaşı toplumdaki rol farklılığı için önemli bir etken olarak kabul eden yapısal işlevselciler, gençliği toplumsal rollere hazırlık aşaması olarak kabul ederler. Bundan dolayı roller ve statüler gereğince gencin hak ve sorumluluklar ekseninde toplumla uyum içinde sosyal ilişkilerini kurması beklenir. Gencin başarıya odaklı çalışma disiplini onun ileriki dönemlerde yapmış olacağı meslek bilgisi ile donatılmasını gerektirir. Bu genç birey, topluma adapte olamayıp toplumsal

uyumun dışında kalır ise kuşaklararası çatışma ve kargaşa meydana gelir. Yine bu kuram değişimin ortaya çıkaracağı problemlere gözünü dikerek, bütünleşme ve adapte olmanın gerçekleşmesi için toplumsal kurumların birlikte çalışmasına ihtiyaç duyulduğuna vurgu yapar (Görgün Baran, 2013: 12- 13).

3.4.2. Yapısal Çatışmacı Açından Gençlik Kuramları

Çatışmacı kuramda; kısmen de olsa yapısal işlevselciliğe bir tepki olarak getirilen eleştirilerin sonucunda ortaya çıkmıştır. 1950 – 1960’larda yapısal işlevselciliğe alternatif olarak kabul görmeye birlikte Marks’ın eserlerine altyapı hazırlama şeklindeydi. Çatışmacı kuram, yapısal işlevselciliğe bir eleştiri olarak ortaya çıkmasına karşın daha çok yapısal işlevselciliğin baş aşağı dönmüş biçimidir. Bu kuramın en önemli temsilcisi Ralf Dahrendorf’tur. İşlevselcilere göre durağan ve bir dizi ilişkiden ortaya çıkan toplum, çatışma kuramcılarının göre; görüş birliği ve çatışma ile ortaya çıkmıştır. İşlevselci kuramda görülen düzen yerine bu kuramda çatışma esas noktadır. Yapısal işlevselcilere göre toplumda her ögenin düzen için gerekli olduğu hâkim kanı iken, çatışma kuramcılarının göre bu durum çözülmenin, değişimin kaynağıdır ve her toplum her an da değişime aday olarak gösterilebilir. Bu ayrımlardan da anlaşılacağı gibi, yapısal işlevselciliğin baş aşağı çevrilmiş hali olarak çatışma kuramı oluşturulmuştur. Dahrendorf toplumun iki yüzü olduğunu ve bunların çatışma ve uzlaşma olarak belirginlik kazandığına değinirken, sosyoloji kuramının da bu iki parçaya ayrılması gerektiğini ifade eder. Dahrendorf bu her iki ögenin olmaması sonucu toplumunda olmayacağını belirtir. Bu nedenle azda olsa görüş birliğinin olmadığı yerden çatışmanın ortaya çıkmayacağını da ekler (Ritzer, 2013: 126). Çatışmacı kuram toplumdaki güç, iktidar, emek ve sınıf eşitsizliklerine yoğunlaşırken, bu gücün eşitsiz şekilde bölüşümü toplumda menfaat grupları arasında rekabetin artmasını ve toplumsal menfaatin güçlüler yararına çalışmasını

getirir. Marks'ın, toplumsal yapının birey ilişkileri üzerinde etkili olduğu fikrinden yola çıkarak, gencin özellikle ait olduğu ait olduğu sosyal tabakanın onun davranışlarında etkin olacağı fikri değer kazanır. Marks "tan etkilenen Bourdieu, gencin sahip olduğu kültürel sermayesi, farklı bir tanım ile eğitim yoluyla elde ettiği mesleki bilgi becerisi, gencin sosyal sermayesine katkı yaparak onu güçlendirmektedir. Toplumsal değişimlerin etkin olduğu sanayi ve sonrası toplumlarında; gencin aile içinde toplumsulaşmasını yeterli derecede sağlayamaması, toplumsal değerlere uygun hareket etmesi, eğitim, sağlık gibi hizmetlere ulaşmada birtakım problemler ile karşılaşması, özellikle ekonomik yönden yeterli sermayeyi elinde bulunduramaması gibi nedenler yüzünden gencin problemlerinin artış gösterdiği kaydedilmektedir. Bu olay anne/baba ve genç birey arasında kuşaklar arası sürtüşmelerin ortaya çıkmasına sebep olduğu gibi sistemle etkileşimli olarak eğitim ve ekonomik açıdan da bu guruplar arasında çatışmaların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Kısacası bu kuram, gencin problemlerini yalnızca gencin omuzlarına yüklemeyerek sistemin de etkinliğinin olduğu problemler olarak görmektedir (Görgün Baran, 2013: 13).

3.4.3. Sembolik Etkileşim Açısından Gençlik Kuramları

Amerikan sosyolojisi içerisinde bulunan sosyal psikolojiye yakınlığı ile anılan bir sosyolojik kuramdır. Bu kuram kişileri gündelik hayatın sembolik etkileşimlerinin bir ürünü olarak inceler. Bu kuramın ileri gelen isimleri Charles Cooley, George Herbert Mead, W. I. Thomas'dır. Bu kuramın kurucusu olarak kabul edilen Mead'in ölümünden sonra öğrencileri bu kuramın geliştiricisi olmuştur. Özellikle Blumer, Mead gibi kuramın kurucusu olarak geçer. Bu kuramda Weber'in eylem ve etkileşimleri anlamlandırma ve yorumlama anlayışı hâkimdir. Ama Weber gibi makro yapılar (din, devlet, sınıf) değilde daha çok mikro yapılar (gündelik hayatta insan ilişkileri) ile ilgilenir. Bu kuramcılar, sembolik etkileşimin toplumsal düzende var olan 'her şeye' yüklediğimiz anlamlar ile

belirginlik kazandığını vurgularlar. Kısacası toplum insanların dünyaya attıkları anlamlar ile oluşturulur. Bunun en önemli aracı dil olarak bu kuramda yerini alır, dilsel anlama gelen jest, mimik ve el kol hareketleri de dilsel olmayan hareketler olarak anlam kazanan sembollerdir. Örneğin Melih Aktaş Yamaoğlunun Ankara kent merkezinde (Altındağ, Mamak, Sincan) yaşları 15 – 29 arasında değişen 65 genç birey ile yaptığı dil kullanım pratikleri ile yoksulluk ilişkisini incelediği araştırmasına göre; yoksul genç bireylerin konuşmaktan yoksun olmaları, konuştuklarında dinlenmemeleri, sözlerinin değer görmemesi sadece bu genç bireylerin dilsel habitusunda değil yaşamlarının tümünde dışlanmaya, damgalanmaya maruz kaldıklarının göstergesidir. Bu nedenle kentteki yoksul gençlikte yoksulluk sadece ekonomik yoksunluk olarak değil de sosyo – kültürel yoksunluk olarak hissedilmektedir. Bu gençliğin kendi dilinden utanmaya başlamasına, güvensizlik hissine kapılmaya ve dilsel yetersizliğin hakim olduğu düşüncesi gelişmektedir. Sahip olunan ekonomik yoksunluk dilsel sermayeyi de önemsiz ve değersiz kılmaktadır. Bir diğer açıdan, varsıl genç bireylerin yoksul genç bireyler “dilinde” ‘tiki, concon, ciks” diye nitelendirilmesi, diğer yandan yoksul genç bireylerin varsıl genç bireyler “dilinde” kıro, varoş, apaçi, zonta” gibi kelimeler ile anılması da ekonomik refahın seviyesi ile ilgili olan bir durumdur (Yamaoğlu, 2013: 69-74). Kısacası sembolik etkileşim kuramının hareket noktasını toplumsal ilişkiler oluşturmakla birlikte, benlik, toplumsal yapının norm ve değerlerinin öğrenilerek içselleştirilmesini ya da bunlara öznel yorumun katılmasını vurgular. Bundan dolayı genç birey içinde bulunduğu toplumun kültürel dokularını anlar veya içselleştirirken aslında bu sürece kendi anlamsal ve yorumsal durumunu da ekleyerek şekillendirir. Daha sonra toplumun bir üyesi konumuna dahil edilir. Diğer yönden genç birey, hayatının bu döneminde kullandığı dilin, jest ve mimiklerin ve bunların anlamlarının ne olduğuna ilişkin bilgiye de sahiptir. Genç birey

içinde bulunduğu grubun etkileşimlerinin anlamlarını seçer, kontrol eder, askıya alır, yeniden gruplandırır ve dönüştürür (Görgün Baran, 2013: 13 – 14).

3.4.4. Alt Kültür Kuramları

Toplumların neredeyse tamamında baskın olan kül(tür) içinde genç bireylerin kendilerini farklı yönlerden ifade etme amacıyla geliştirdikleri, çeşitli norm ve değerlere göre davranışlar sergiledikleri alt kültürler bulunmaktadır. Bu kültürün özellikleri arasında genelde; giyim biçimlerinden saç kesim şekillerine, konuştukları dil ve iletişim şeklienden müzik beğenilerine kadar geliştirdikleri değer ve norm gibi değişkenler olmaktadır (Görgün Baran, 2013: 14). Bu tanımlama ekseninde birçok sosyal bilimci altkültür kavramı üzerinden tartışmalar oluşturmaktadır. Çünkü alt kültür kavramı, kavramı ele alan bilim insanı tarafından egemen, hâkim kültürün alt grubu olarak belirtildiğinde herhangi bir problem teşkil etmemektedir. Yalnız altkültürü egemen kültürün dışında olan marjinal kültür veya daha farklı isimlendirmeler ile adlandırmak bir aşağılamaya işaret edebilmektedir. Bu doğrultuda Chris Jenks'in "*Alt Kültür*" (2007) adlı çalışması altkültürün sosyal bilimler literatüründe daha önce hangi bilim insanı tarafından ne gibi konularda ve ne şekillerde ele alındığını anlamak adına ayrıntılı bir çalışmadır. Çalışmada Jenks'in amacı klasik sosyoloji geleneği içerisindeki altkültür kavramının bir arkeolojisini ortaya çıkarmak ve altkültür çalışmalarının uzun bir tarihi olduğunu vurgulayıp, bu tarihi ortaya çıkarmaktır. Bu doğrultuda Emile Durkheim'in organik dayanışması, ABD'deki Chicago okulunun kent incelemeleri, toplumsal tepki kuramı, etiketleme kuramı ve tek tipleştirme hikâyeleri; altkültür kavramına diğer sosyal bilimcilerden farklı bir perspektiften sahip çıkan Talcot Parsons'tan beslenerek bir altkültür kavramı ve kavramın ortaya çıkış hikâyesini incelemektedir. Chicago Okulu, kent incelemeleri, toplumsal tepki ve etiketleme kuramı, tipleştirme hikâyeleri aslında toplu altkültür aygıtı vasıtasıyla

kaybedenlerin hayatlarını anlaşılır, aynı zamanda baş edilebilir bir hale getirmek için çok çaba göstermiştir. Yine çalışmada Jenks'in belirttiği gibi, Chicago Okulu altkültür kavramını toplumdan daha küçük grupların sembolik normatif yapısına yönelik ilgiyi uyandırmak adına bu kavramı kullanır. Bu grupların toplumsal dilleri, inanç sistemleri, değerleri, davranış şekilleri ve yaşam tarzlarını daha geniş gruplardan ayıran yanlarını mikro sosyoloji ile ele almaktadır. Parsonsçu görüşe göre, altkültür kavramı bir bütünün parçalarından oluşmamaktadır. Hâkim olan değerler, hâkim olarak kalmakla birlikte altkültür kavramsallaştırması toplum içindeki meşrulaştırmanın ve hâkim olan yapıdan gelen rahatsızlığı veya bu yapıya karşı herhangi bir müdahaleyi belirten bir karşı değerler grubuna, bölgesine kültürüne ya da ayrılmaya işaret eder. Bu durum genelde Parsons'a göre yapı ve kişilik arasındaki patolojik etkileşim üzerinden yankı bulmakta ve genellikle amaçlı bir tutum ile ele alınır. Jenks altkültür kavramının anlam olarak farklı şekillerde kullanılacağını çalışmasında göstermektedir. Alt kültür tanımlaması kaybedeni yüceltmek, mülksüzü marjinalleştirmek, kendisini tanımlayamayanı ifade etmek adına kullanılabilir gibi, “farklı” olanı ve kabul görülen düşünceden olmayanı marjinalleştirmek ve tahakküm altında tutabilmek için de kullanılır veya kullanılmaktadır (Jenks, 2007: 20-21).

Gençlik sosyolojisinde Alt kültür kavramı çoğunlukla şehrin çeperlerinde daha kısıtlı oranda hayat olanaklarına sahip alt sosyo-ekonomik, orta sosyoekonomik seviyelerde bulunan genç bireylerin oluşturduğu alt kültürlerdir. Farklı şekillerde kendilerini ifade etme yöntemi olarak “aykırı” olmak adına “marjinal” davranışlar sergilemeyi ve toplumda gerginlik oluşturmaya yönelebilirler. İnsanların yaşam alanlarının genç bireylerin alt kültür yaratmasında etkinliği vurgulanır (Görgün Baran, 2013: 15). Alt kültür tanımı çoğunlukla toplumsal anlamda alt sınıfları ve düşük statülü insanları (mavi yakalılar),

“sapkın hareketler” sergileyen “madde bağımlıları” ve “suçluları”, toplumdan “ayrı” olarak düşünülen gençlik gruplarını belirtmek adına kullanılmaktadır. Bu düşünce ekseninde toplumsal olarak kabul görmüş ve yaygın bir biçimde uygulana gelen kültürel yönelimlerin ve yaşam biçimlerinin ‘hegemonik kül(tür)’ ya da ‘hâkim kül(tür)’ olarak kabul edilmesi, bu formun içerisinde olmayan tüm kültürel yapıların ise altkültür olarak değerlendirilerek sınıflandırılmaya tabi tutulmasıdır. Bir gençlik altkültüründen söz edebilmemiz için dil kullanımlarından, giyim kuşam alışkanlıklarına, müzik tercihlerinden bedeninin görünür kılınma şekillerine değin pek çok bileşenin özenli bir biçimde kurgulanıyor olmasıdır. Yaman’ın “Apaçi gençlik” isimli çalışmasında kente göç ile gelen ve kentin çeperlerine yerleşmiş genç bireylerin oluşturdukları kendilerine özgü yaşam alanları, Türkiye’de Apaçi gençliğin alt kültür kuramına örnek teşkil etmesine kaynaklık etmektedir. Apaçi gençlik olarak çevreleri tarafından nitelenen bu genç bireyler saç kesim tarzları, kıyafetleri, kullandıkları arabaları (ve motosikletleri), tıraş oldukları berberleri, gittikleri kafeleri dahi diğer genç birey grubundan ayrılmaktadır. Hatta Yaman, bazı mekânların sadece bu genç bireylere özgü bölgeler olduğuna da değinmektedir. Kısacası Apaçi gençlik olarak tanımlanan bu gençlik alt grubunun eğitimsiz, yoksul ve göç ile kentlere yerleşmiş olmaları söz konusudur. Gençlik dönemi süresinin ekonomik etkisi de göz önünde bulundurularak bu genç bireylerin, gençlik süreleri çok kısa sürmekte ya da bu genç bireyler genç birey ol(a)madan yetişkinlik safhasına geçmektedirler (Yaman, 2014: 59 - 61). Altkültür kuramında, altkültür gruplarından biri olarak görünürlük kazanan genç bireylere yönelik bir diğer önemli çalışma, sosyolog İsmail Doğan’ın “Ankara yüksel caddesi gençliği” (1994) başlıklı alan araştırmasıdır. Doğan’ın bu araştırması Ankara yüksel caddesinde 80 genç birey ile yapılmış, Doğan’ın doktora tez çalışmasıdır. Doğan 15 – 24 yaş arası 74 genç birey ve 25 yaş üstü 6 genç birey ile görüşmeler gerçekleştirmiştir.

Görüşmelerde genç bireylerin kıyafet tarzları, dinledikleri müzikler, beslenme alışkanlıkları ve arkadaşlık ilişkileri ile toplumun kül(tür)el yapısından ayrılarak bir gençlik altkültürüne evirilen genç bireylerin kim olduklarına yönelik derinlemesine bir analiz hâkimdir. Bu alt kültür grubundaki genç bireyler, genellikle orta ve ortanın altında gelir grubuna dâhil olan ailelerin çocuklarından oluşmaktadır. Genç bireyler altkültür grubunda, gruplarını altkültür çalışmalarının çoğunlukla odaklandığı göçmenler, azınlık gruplar, farklı etnik köklerdeki insanlar ile paylaşmaktadır. Bir diğer yandan Doğan'ın çalışmasını önemli kılan nokta, çalışmanın literatürde Türkiye'de genç bireylere yönelik ilk altkültür çalışması olma özelliğini taşıması ve daha sonra yapılan alt kültür çalışmalarına örnek olmasıdır.

Bir alt başlıkta genç bireylere yönelik yapılan tanımlamalar, çalışmalar, kuramlar ve bunlara bağlı olarak sınıflandırmalar da göz önünde bulundurularak Dünyada ve Türkiye'de gençliğin durumu ve literatürde öne çıkan problem alanları uluslararası kurum ve kuruluşlardan elde edilen istatistikler ile ele alınacaktır.

3.5. Dünyada ve Türkiye'de Gençlik Döneminin Öne Çıkan Problem Alanları ve Politika Önerileri

3.5.1. Dünyada Gençliğin Ülkelere Göre Durumu ve Ülkelerin Gençlik Politikaları

Gençlik çalışmaları genelde iki nokta üzerinden gelişmiştir. Bunlardan birincisi, genç bireyleri ekonomik hayata dâhil edebilmek için beceri ve yeterliliklerini geliştirmeyi amaçlamaktadır. İşgücüne katılması amaçlanan genci formel eğitim süreci ile istenilen donanıma ulaştırmaya çalışan bu yaklaşım, formel olmayan öğrenme mekanizmalarıyla da bu süreci zenginleştirmek istemektedir. Formel olmayan öğrenme biçiminde resmi olan veya formelin dışında bir müfredat vasıtasıyla kamu ve STK'lar aracılığıyla öğrencilere

belirli bir plan doğrultusunda verilmeye çalışılan eğitimidir. Burada amaç formel eğitime dahil olmayan genç bireyleri formel olmayan eğitim sayesinde istihdama dahil olma, iş ararken daha etkin ve çalışabilirliğini bu program doğrultusunda arttırmak hedeflenmiştir. Bu çalışmalardan ikincisinde genç bireylerin toplumsal ve siyasal hayata etkili bir biçimde katılımını artırmak amaçlanmıştır. Bu çalışmaların, ikinci noktası genç bireylerin vatandaşlık izlenimlerine eğilmektir. Burada amaç genç bireylerin topluma uyum sağlamasında ortaya çıkan dezavantajlarından dolayı politik ya da toplumsal yapıya dahil olmalarının engellenmesi gerek etkin bireyler olarak karar verme ya da siyaset yapma aygıtlarında aktif rol almalarındaki noksanlıkları gibi durumlar bu çalışmalarının ikinci noktasını oluşturmuştur. Bu durum Avrupa bağlamında değerlendirildiği zaman, genç bireyler arasında dezavantajlı durumları daha fazla olan genç bireylerin (engellilik, kültürel, ırksal, cinsel tercihleri, cinsiyetleri gibi özelliklerden dezavantajlı konumuna düş(ürül)en genç bireyler) bu gençlik çalışmaları ile daha görünür hale geldiği ve önlerindeki engelleri aşmada birer destek mekanizması olduğu ortaya çıkmıştır (Kurtaran ve Yurttagüler, 2014: 9). Gençlik çalışmalarının yaygınlık kazanması ve gençlik çalışmalarının incelediği konu yelpazesi genişledikçe gençlik konusunda çok çeşitli bilgiler elde edilmesini sağlar.

Bu gençlik çalışmalarının ana eksenini genç bireylerin durumunu daha yakından tanımak ve çözümler üretmektir. Bu doğrultuda farklı dönem genç bireylerini anlamak için de kuşaklar oluşturulmuştur. Her dönemin içinde bulunduğu toplumsal ve sosyo ekonomik özellikler temel alınarak dönemler arası gençlik kuşaklarından bahsedilmektedir. Gençlik kuşakları bireyin doğdukları dönem temel alınarak genç oldukları yıllarda ve o yıllar içerisinde olan toplumsal olaylar ile sınıflandırılmaktadır. Gençlik kuşaklarının oluşturulmasındaki amaç bu kuşakların ihtiyaçlarının, toplumsal ve siyasi olaylara

tepkilerinin ne olduğunu anlama üzerine kuruludur. 1945 – 1960lı yıllar arasında doğan ve 1970 yılında genç birey olarak kabul edilenler ilk kuşağı oluşturmaktadırlar. Gençlik çalışmalarındaki ilk kuşak olarak literatüre geçen “*baby boomers*” adlı kuşak 1970’ler deki genç kuşağa karşılık gelmektedir. Bu kuşak gençliğinin özellikleri büyüyen bir refah döneminde dünyaya gelmeleri ve “tepeden inme” biçiminden kurtulmak için mücadele etmesi veya bu mücadeleye tanık olmasıdır. Yine bu kuşak genç bireyleri teknolojinin yeni gelişmeye başlaması ile teknolojiye uyum sağlayamayan kuşak olarak da bilinir. Bu kuşak demokratik haklarını güvenceye alabilmek adına bilgiyi vazgeçilmez bir şart olarak kabul etmiştir. Yine bu dönemde (1975’lerde) genç bireylerin bilgilendirilmesi ve bilgi alışverişi için tasarlanmış ilk girişimler gerçekleşti. Flandra, Avusturya, Büyük Britanya, Almanya ve Hollanda’da gençlik danışma hizmetlerinde çalışan uzmanlar 1972 yılında ICAIYICS (Uluslar arası Yenilikçi Gençlik Bilgilendirme ve Danışma Hizmetlerinin Gelişimi Merkezi) adlı merkezi kurdu. ICAIYICS 1980’lerde ERYICA (Avrupa Gençlik Bilgilendirme ve Danışma Ajansı) kurucu üyelerindedir. Baby boomers genç kuşağından sonraki kuşak “*X kuşağı*” olarak adlandırılmaktadır. Bu kuşak 1985 yılında genç olup, 1960 – 1975 yılları arasında doğan bireylerin oluşturduğu kuşaktır. Bu dönemde (1960-1975) doğan bireyler ekonominin çökmesiyle iş bulmanın ve yaşamlarını devam ettirme ümitlerinin pek olmadığı bir dönemin içine doğanlardan oluşmaktadır. Bu dönem gençliğinin özellikleri içine doğdukları siyasal ve ekonomik döneme özgü olarak varoluşsal sorular ile ilgili oldu ve bu durum da “ben toplumu” (me society) diye adlandırılan tutumdan etkilenilen bir gençliğe tekabül etti. Yine bu dönemde ortaya çıkan “punk” gelecek yok sloganı ile döneme özgü bir altkültür haline geldi. Genç bireyler daha önce olan “ben toplumu nasıl etkileyebilirim?” sorusundan “ben toplumda ne yapabilirim?” sorusuna doğru bir değişim geçirdi. Bu dönemde yine çağa uyum

sağlayabilmek ve daha iyi yaşam standartlarına ulaşabilmek için X kuşağı genç bireyleri teknolojik gelişmelere mecbur kaldığı için bu gelişmelere uyum sağlama yoluna gitti. Yine bu dönemde kapitalizmin “vites değiştirerek” yeni dönemde neoliberal politikalar ile etkinliğini arttırması gençlik üzerinde de etkisini gösterdi. Geçmiş dönem kuşaklarından farklı olarak bu dönem gençliği maddiyata önem veren ve daha iyi yaşam standartlarına sahip olabilmek için az çocuk anlayışının genel kabul gördüğü bir gençlik dönemi olmuştur. X kuşağının milenyum diye tarif edilen çağa denk gelmesi sonucu ilk akla gelen teknolojiye uyumları ve becerileridir. Bu kuşak aynı zamanda ekip ruhu ile hareket eden ve arkadaşları ile iletişimleri kuvvetli olan genç bireylerden oluşmaktadır, çünkü akranlarının görüşleri onlar için oldukça önemlidir. X kuşağından sonra gelen kuşak “*Generation Next (Sonraki Kuşak)*” olarak adlandırılmaktadır. Bu kuşak 1970 ve 1985 yılları arasında doğan bireylerden oluşmakta ve 1990’lı yılların genç bireyleridir. Bu kuşağın özellikleri arasında telekomünikasyonun gelişimi ile iletişime olan ihtiyacın ön plana çıkması gelir. Haberleşme araçlarının (internet ve cep telefonu) kullanımı bu kuşağın dış çevre ile etkileşimde olmasını sağladı. Bu hızlı iletişim araçları aracılığıyla istedikleri, sordukları her bilginin cevabını almaktaki beklentileri karşılandı. Bu duruma alışmaları ile sorularına hızlı yanıt almak onlar için bir beklenti haline dönüştü. Daha önce kurulan gençlik bilgilendirme ve gençlik merkezlerinin etkinliği iletişim araçlarının gelişimi ile sekteye uğradı ve genç bireylere ulaşmak için internet ve cep telefonu gibi iletişim araçları temel alınarak programlar hazırlandığı bilinmektedir. Generation Next kuşağından sonra gelen kuşak “*Z kuşağı*” olarak adlandırılmaktadır. Bu kuşak 1980 ve 1995 yılları arasında doğanların oluşturduğu gençlik kuşağıdır. Bu kuşak genç bireyler için medya artık yeni bir şey değildir. Onlar için medya her zaman yanı başlarında var olan ve kullanımı gayet doğal olan birşeydir. Bu kuşağı, dönemlerine özgü isimlendirir isek; sürekli çevrimiçi olan bir

grubu temsil etmektedirler. Bunların yanında bilgiye ulaşımları bu kadar kolay olan Z kuşağı “beceriksiz” bir kuşak olarak bilinmektedir, çünkü Z kuşağı için google’da aranan şeyin ilk 10 sonucu doğrudur. Bu, bilginin niteliğini hesaplayabilme ve değerlendirebilme anlamında bilgi okuryazarlığının da eksik olması ile ilgili bir durumdur. Z kuşağının bireysel özelliklerinde insanlık tarihinin, motor beceriler denilen hareketleri uyum içerisinde öğrenme ve bazı vücut organlarını yüksek beceri ile kullanma söz konusudur. Bu durumda teknoloji ve teknolojik aletlerin etkisi oldukça önemlidir. Bu kuşak genellikle, yaratıcı ama geleneksellikten uzak, tüketici ama tatminsiz, otoriteye karşı saldırgan ama iletişime açık bir kuşak olarak da diğer kuşaklardan ayrılmaktadır. Son olarak yeni bir kuşak olarak isimlendirilen “*Alfa Kuşağı*”dır. Bu kuşağı 21. yüzyılda doğanlar oluşturmaktadır. Bu kuşakta olan genç bireyler henüz yeni gençlik çağlarına girmişlerdir, bundan dolayı bu gençlik kuşağı ile ilgili çalışmalar oldukça sınırlıdır. Ama bir diğer yandan bu kuşak genç bireylerin özellikleri hakkında çok az da olsa belirtiler mevcuttur. Bu kuşak genç bireyler teknolojinin son seviyesinin içine doğdukları için dünyayı fiziksel sınırları olmayan bir yer olarak tanımlamakta ve teknolojiyi diğer kuşaklardan daha fazla hayatlarının merkezine koyacaklardır. Zira alışverişten ders notlarına, sınav sonuçlarından hastane kayıtlarına kadar birçok ihtiyaçlarını teknoloji sayesinde gidermektedirler. Belki daha da ilerleyen yıllarda robot arkadaşları ile ders çalışıp oyun oynayacak bir kuşak haline gelecekler (Boes, 2014: 92 – 97)

Avrupa genelinde genç bireylere yönelik yapılan çalışmalarda genç bireyler için ortak bir tanımlama yapmaya kalkışmak oldukça zordur. Çünkü ulusal düzeydeki kurumsal uygulamalar ve sivil alanın katılımıyla gelişen gençlik çalışmalarının hem farklı ülkelerde hemde aynı ülke içerisindeki uygulamalar çeşitlilik göstermektedir. Avrupa çapında gençlik çalışmalarında etkinliği hissedilen Avrupa Komisyonu ve Avrupa Konseyi gibi

uluslar arası teşkilatlar Türkiye’de ve dünyanın birçok ülkesinde gençlik çalışmalarının kurumsallaşmasında ve kavramsallaşmasında çok önemli etkilere sahiptir. Genç ve gençlik hem tanım açısından hemde yaş aralığı belirlenmesi açısından toplumlar arası farklılık göstermektedir, hatta aynı toplumun farklı kesimlerinde de bu farklılık söz konusu olabilmektedir. Özellikle Avrupa gibi farklı toplumları bir arada barındıran bir coğrafyada net bir gençlik tanımı ve gençlik yaş aralığının belirlenmesi oldukça zor hatta mümkün değildir. Avrupa’da bulunan ülkelerin genel kabul gören bir gençlik tanımlarının olmaması, gençlik politikalarını ve bu politikalar ekseninde genç bireylerin taleplerini karşılamaları, buldukları ülke politikalarına bağlıdır (Certel ve Kurtaran, 2012: 198). Örneğin bazı dünya ülkelerindeki kabul edilen gençlik yaş aralıklarına yakından bakıldığı zaman bu ayırım net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Farklılaşan yaş aralıklarının olduğu ülkeler; Avusturya (0-29), Azerbaycan (14-29), Birleşik Krallık (13-30), Finlandiya (0-29), Fransa (4-24), Güney Kore (9-24), Gürcistan (14-29), Hollanda (0-25), İsveç (13-25), İtalya (15-29), Japonya (0-30), Kanada (15-24), Rusya (14-30), Ukrayna (14-35), Yunanistan (15-35), Türkiye (14-29) (GSB, 2017: 3) olarak belirlenmiştir. Yaş aralıklarının farklılaşması sadece bu ülkeler ile sınırlı olmamakla birlikte diğer birçok dünya ülkesinin problemi olarak kabul edilmelidir. Bir diğer yandan yaş aralıkları farklılaşan bu ülkelerde genç bireylerin genel nüfusa oranı da önemli bir yer teşkil etmektedir. Bu ülkelerde genç bireylerin genel nüfusa göre oranı; Avusturya’da %18,4, Azerbaycan %25,9, Birleşik Krallık %19,2, Finlandiya %17,9, Fransa %17,7, Güney Kore %13,5, Gürcistan %20,1, Hollanda %18,6, İsveç %18,9, İtalya %15,1, Japonya %17,0, Kanada %16,1, Rusya %20,5, Ukrayna %18,6, Yunanistan %15,6 Türkiye %24,3 olarak kaydedilmiştir. Genç nüfus oranı bu ülkeler arasında Azerbaycan, Türkiye ve Rusya’da en yüksek nüfus grubunu oluşturmaktadır. Farklılaşan yaş aralıkları üzerindeki tartışmalar

Avrupa düzeyindeki projelerde de devam etmektedir. Örneğin, Beyaz Kitap olarak bilinen bir sorunu çözmek, aydınlatmak ve bu sorunu insanlara anlatmak için genellikle Avrupa'da hükümetlerce hazırlanıp yayımlanan bu kitap gençlik için oluşturulduğu zaman da yaş aralığı belirleme konusunda sorun yaşanmıştır. Ama Avrupa Birliği (AB) gençlik için beyaz kitapta gençliği 15-25 yaş aralığı olarak tanımlamaktadır. Buna benzer bir olayda Lizbon'da gerçekleştirilen AB konferansında da gündeme gelmiş ve tartışılmıştır. Sonuç olarak gençliği tanımlamak için demografik ya da faaliyet bağlantılı özelliklere dayanan tanımlama yapılmasına karar verilmiştir. İlk olarak gençliği demografik özellikleri ile bir tanımlamaya tabi tutma daha resmi/formel bir tanımlama olarak bilinir. Faaliyet bağlantılı gençlik tanımlamasında, genci belirli bir yaş ekseninde sınırlamanın aksine gençliği kendi alt sistemleri içinde benzer etkinlikleri, hayat biçimini ve genç bireylere özgü olan kültürü bölüştüren bir alt grup olarak tanımlamaktadır (Certel ve Kurtaran, 2012: 199). Gençlik tanım yaş aralığı ve politikalarında olan belirsizlik ve kargaşa durumunun bir benzeri gençlik çalışmaları içinde geçerlidir. Başta Avrupa ülkeleri olmak üzere birçok ülke farklı gençlik çalışmaları üzerine odaklanmıştır. Örneğin ülkelerin ulusal stratejileri çerçevesinde gençlik alanında öncelik verilen temaları da bu farklılıktan, tıpkı yaş aralığı ve gençlik tanımlaması gibi nasibini almıştır. Ülkelerin genç bireylere yönelik öncelik alanları ulusal stratejilerinin de bu yönde şekillenmesini sağlamıştır. Bu çalışmaların ülkelerdeki öncelikli temaları; Avusturya'da istihdam ve öğrenim, katılım ve girişimcilik, yaşam standardı ve iş birliği ruhunun geliştirilmesi. Birleşik Krallıkta dezavantajlı genç bireylerin sosyal hayata katılımı, genç bireylerin eğitimi, istihdamı ve aktif yurttaşlığın, İtalya'da genç bireylerin özerkliği, iş ve eğitim yaşamındaki konumunun, İsveç'te genç bireylerin iş hayatına, eğitim yaşamına ve toplumun diğer alanlarına katılımı ve boş vakitlerini değerlendirme yollarının, aranması. Hollanda'da genç bireylerin refah düzeyi, sağlık, eğitim gibi temel hizmetlere

ulaşımının, Fransa'da genç bireylerin özerkliği, sosyal haklara ulaşımı, eşitsizlik ve ayrımcılığa karşı mücadele ve genç bireylerin toplumsal sorunlara dâhil olmanın biçimleri. Yunanistan'da genç işsizliği, istihdamı ve işgücü, genç bireylerin sosyal yaşama dâhil olması, sosyal dışlanma ve sosyal içerme, iklim değişikliği ve doğanın korunması gibi çevresel konuların. Ukrayna'da genç bireylerin eğitimi, istihdamı, sağlığı, barınması gibi temel ihtiyaçlarının karşılanabilmesi, Genç bireylerin aktif vatandaşlığı ve kendi bölgelerinden bazı sebeplerle uzaklaşmış genç bireylerin ülkeye adaptasyonunun sağlanması. Rusya'da genç bireylerin ihtiyaçlarına yönelik mevzuat ve stratejilerin geliştirilmesi. Gençlik alanında kaynakların güçlendirilmesi ve genç bireylerin gönüllülük bilincinin oluşturulması. Azerbaycan'da genç bireylere fiziksel, zihinsel ve ahlaki gelişimleri uygun ortamın sağlanması. Onların yetenek ve becerilerinin artırılması, azınlık ve mülteci genç bireylerin sorunlarının çözülmesi. Gürcistan'da genç bireylerin kamusal, ekonomik, kültürel ve politik hayattaki fırsatlara erişimi, yüksek kaliteli eğitim, iş ve profesyonel gelişmelerinin sağlanması, sağlıklı yaşam biçiminin desteklenmesi ve sağlık hizmetlerine erişim, insan hakları konusunda farkındalığın artması ve özel ihtiyaçları olan genç bireylerin desteklenmesi. Finlandiya'da sosyal içerme ve katılımın güçlendirilmesi, ayrımcılık karşıtı eylemlerin desteklenmesi, genç bireylerin ve çocukların gündelik yaşamlarına yön verebilmelerinin sağlanması. Türkiye'de ise eğitim ve hayat boyu öğrenme, etik ve insani değerler, istihdam ve girişimcilik, dezavantajlı genç bireyler ve sosyal içerme, genç bireylerin serbest zamanlarının etkin bir şekilde değerlendirilmesi, sağlık, gönüllülük ve hareketlilik konularının gençlik stratejilerinin uygulama ve önceliklerinde yer aldığı görülmektedir (GSB, 2017: 4 – 5).

Ülkelerin ulusal stratejilerinde ayrıca önem verdikleri bu çalışmaların amacı, genç bireylerin toplumdan soyutlanmasının önüne geçip topluma katılımlarını sağlamak ve genç

bireylerin sosyal içermelerini arttırmaktır. Bir diğer özellik genç bireylerin kendilerini gerçekleştirebilmelerini (kişisel ve sosyal açıdan) sağlamaktır. Bu yolda sosyal, kültürel, eğitsel vb. temalı etkinlikler birer araç olarak kullanılmakta ve gençlik çalışmalarında istenilen hedefe ulaşmak amaçlanmaktadır. Avrupa düzeyinde gençlik çalışmaları ise Avrupa Konseyi ve Avrupa Komisyonu tarafından belirlenen öncelikteki gençlik politikaları çerçevesinde yürütülmekte ve bu iki kurum tarafından yönlendirilmektedir. Avrupa Konseyinin gençliğe yönelik çalışmaları Konsey Avrupa'sına üye 47 ülkeyi ve kısıtlıda olsa Konsey dışındaki ülkeleri hedeflerken, Avrupa Komisyonun çalışmaları “program ülkeleri” olarak belirtilen AB üyesi 27 ülkeyi ve öncelikle bu ülkelere komşu ülkeleri daha sonra tüm dünya ülkelerini hedeflemektedir. Buradan Avrupa Konseyi'nin gençlik çalışmalarına yönelik izlediği tutumda daha kapsayıcı olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu her iki kurum genç bireylere yönelik çalışmalarında oluşturdukları birimler ile gençlik çalışmalarına katkıda bulunmaktadır. Örneğin Avrupa Konseyine bağlı Gençlik ve Spor Müdürlüğü'nün hedefi genç bireylerin aktif vatandaşlar olabilmesi ve bu aktif vatandaşlığı pratikte uygulayabilmek için gerekli zemini sağlamaktır. Avrupa Konseyine göre bunu sağlamanın gençlik politikasında 4 temel sorumluluğu yerine getirmesi gerekmektedir. Bunlar; genç bireylerin iyi hallerini garanti altına almak, genç bireylere gerekli ve yeterince öğrenme imkânı sağlamak bu gerek formel gerek formel olmayan süreçler ile de sağlanabilir. Bir diğer sorumluluk genç bireylerin toplumsal hayata dâhil olmalarını yani genç bireylerin toplumsal entegrasyonunu sağlamak, son olarak da genç bireylerin karar alma mekanizmalarına katılımlarını güçlendirmek konseyin amaçlarındandır. Avrupa çapında gençlik çalışmalarının desteklenmesi ve gelişiminin sağlanması gerekliliğinin başta belirtilmesi Avrupa Konseyi Gençlik ve Spor Müdürlüğü kurumu tarafından vurgulandığı unutulmamalıdır (Certel ve Kurtaran, 2012: 200 - 201).

Bir diğ er yandan gençlik faaliyetlerine Avrupa düzeyinde mali yardım sağlamak amacıyla Avrupa Gençlik Merkezi ile aynı zamana denk gelen Avrupa Gençlik Vakfı kurulmuştur. Bu vakfın yıllık bütçesi yaklaşık olarak 3 milyon eurodur ve 1972 yılından bu yana 15–30 yaş aralığında olan ve genellikle üye ülkelerin genç bireylerinden oluşan 300.000 genç birey bu kuruluş tarafından desteklenen etkinliklerden faydalanmıştır. Avrupa Konseyine gençlik alanında ortaklık eden bir diğ er kuruluş olan Avrupa Komisyonu, Avrupa Konseyine göre gençlik alanında sonraki bir tarihte faaliyet yürütmeye başlamıştır. Avrupa Komisyonu tarafından ilk olarak 1988 yılında Avrupa’da gençlik çalışmalarını desteklemek üzere genç bireyleri ve bu genç bireylerin hareketliliğini hedefleyen “Avrupa İçin Gençlik” programının temelleri atılmış ve böylece AB pilot olarak 1989 – 1995 yılları arasında gençlik alanını desteklemek için çalışmalar yürütmeye başlamıştır. Ama 1993 yılında Avrupa’da yürürlüğe giren Maastrich Antlaşmasınının 149. maddesi AB’nin gençlik çalışmalarını ve gençliğ e yönelik faaliyetlerini daha da etkin hale getirmiştir. Bahsi geçen maddeye göre AB, gençlik alanında yapılacak olan sosyo-eğ itimsel düzlemdeki gençlik değ iş imlerinin gelişimini teşvik etmelidir. Bu kapsamda 2001 yılına kadar komisyon gençlik faaliyetlerinde belirli programların uygulanmasına yoğunlaştığı görülmektedir. Daha sonraki yıllarda komisyon var olan AB programlarının ötesine geçebilmek için gereken politika alanındaki işbirliğ inin gelişimini öngörmüştür. Bu bağlamda daha önce de bahsedildiği gibi “Gençlik için Beyaz Kitap” hazırlanmıştır. Konseyin bu girişimde bulunması gençlik alanında daha etkin ve politik bir rol üstlenmesi adına önemli bir adım olmuştur. Beyaz kitap, komisyona üye ülkelerin gençlik konusunda dört alana öncelik vermesi konusunda tavsiyede bulunmuştur. Bu alanlar, katılım, bilgi, gönüllü faaliyetler ve gençliğin daha iyi tanınması ve bilinmesi alanında işbirliği

geliştirmelerini ve diğer ilgili politikaların belirlenmesinde, gençlik boyutunun daha fazla dikkate alınması önerisinde bulunmaktadır (Certel ve Kurtaran, 2012: 203-206).

Dünya ülkelerinin eğitim ve öğretimle ilgili gençlik politikaları incelendiğinde, okul dışı eğitim ve yaygın eğitimin desteklenmesinin yanı sıra genç bireylere verilen eğitimin niteliği ile genç bireylerin katılımı, aktif ve demokratik yurttaşlığı, sosyal içermeye, hoşgörü ve kültürel çeşitlilik arasında sıkı bir bağlantı olduğunun kabul edildiği görülmektedir. Kısacası dünya ülkelerinin gençlik stratejileri incelendiğinde genç bireylerin eğitimi, istihdamı, sosyal ve toplumsal hayata aktif katılımı, serbest zamanlarının değerlendirilmesi konularının ön plana çıktığı ve üretilen politikaların büyük bir çoğunluğunun bu alanlara yönelik olduğu görülmektedir. Gençlik stratejileri belirleme ve uygulama aşamasında Türkiye ve incelenen diğer Dünya ülkelerinde ortak olarak görülen bir diğer konu başlığı gönüllülük faaliyetleridir. Dünya Birliğine üye ülkeler tarafından gönüllülük çağdaş toplumların vazgeçilmez bir parçasıdır ve gönüllülük faaliyetleri genç bireylerin sosyal katılımının, aktif yurttaşlığının ve toplumda bütünleşmenin (entegrasyonun) sağlanması için çok önemli bir araçtır. 2016 yılına bakıldığında Dünya’da 6,3 milyondan fazla 15-24 yaş aralığındaki genç bireyin eğitimde ve istihdamda yer almadığı görülmektedir. Ayrıca 2016 yılında Dünya’da 15-24 yaş aralığında 4,2 milyon işsiz genç birey bulunmaktadır. Bu rakamlar göz önüne alındığında ülkelerin etkin gençlik stratejileri oluşturabilmesi için genç bireylerin istek ve ihtiyaçlarını belirlerken genç işsizliğinin ve istihdam sorununun gündeme getirilmesi kaçınılmazdır (GSB, 2017: 39-40).

3.5.2. Türkiye’de Gençliğin Durumu ve Öne Çıkan Problem Alanları

Türkiye’de gençliğin durumu ve öne çıkan problem alanları başlığı adı altında, dünya ülkelerinin gençlik alanında öncelikli çalışma alanları ekseninde (işsizlik, yoksulluk, eğitim, güvencesizlik ve barınma) Türkiye’de gençliğin durumu belirsizlik ve güvencesizlik kavramları ile ele alınıp, istatistikî veriler yardımıyla Türkiye’de gençliğin durumuna dair bir profil oluşturulmaya çalışılacaktır.

3.5.2.1. Genç İşsizliği ve Genç Yoksulluğu

Türkiye’de genç birey nüfusun bazı sorun alanları bulunmaktadır. Bunların başında eğitimsizlik, yoksulluk, sosyal dışlanma gelmektedir. Nitekim yapılan akademik araştırmaların en çok işsizlik ve eğitim gibi alanlarda yoğunlaşması genç bireylerin bu alanlarda ciddi problemler ile karşı karşıya kaldığının göstergesidir (Enelli, 2010: 61). Örneğin Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları (SETA) tarafından 2012 yılında Türkiye’nin 12 bölgesinde 15–29 yaş arasında 10.174 gencin katılımıyla gerçekleştirilen ‘‘Türkiye’nin Gençlik Profili’’ adlı araştırması 2012 yılına kadar genç bireylere yönelik yapılan araştırmalar arasında en kapsamlı araştırmalardan biridir. Araştırmada genç bireylerin %30 u düşük eğitilmiş, %45 i orta eğitilmiş, %24,8 i yüksek eğitilmiş genç bireylerden oluşmaktadır. Çalışma durumunda sadece %33,2lik kesim çalışmakta geriye kalan kısım ise öğrenci ya da işsiz olarak hayatlarına devam eden genç bireylerden oluşmaktadır. Türkiye’de Gençlik Profili araştırması göstermektedir ki genç bireylerin buldukları konum itibariyle (öğrenci olan ve olmayan gençlik) sorun alanlarının en çok benzerlik gösterdiği nokta işsizlik ve madde kullanımınıdır. Öğrenci olan genç bireylerde daha farklı problem alanları ortaya çıkmaktadır, örneğin yurt ve barınma konusunda problemler yoğunlaşmaktadır (Gür, Dalmış ve ark, 2012: 44).

Bu sorun alanları kişisel olarak gence yüklenmeyecek kadar çok boyutludur. Genç yoksulluğunda, yeniden üretilen bir sonraki kuşaklara aktarılan yoksulluk ve çalıştığı halde yoksul (çalışan yoksullar) olan genç kesimi, istihdama dâhil olduktan sonra ortaya çıkan güvencesiz, ağır şartlarda ve kayıt dışı çalışma biçimleri, genç bireyleri istihdama dâhil etmek ile çözülemeyecek sorunlar olarak belirtilmektedir (Yentürk, Başlevent, 2012: 345). Sadece Türkiye'ye özgü olmamakla birlikte, Türkiye'deki genç bireylerin problem alanlarının başında gelen işsizlik gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler içinde benzerlik göstermektedir. Dünyanın birçok ülkesinde küresel bir sorun haline gelen işsizlik en çok genç bireyleri etkisi altına almaktadır (Taş ve Bilen, 2014: 52). İşsizlik oranları dünyanın birçok ülkesinde çok ciddi boyutlara ulaşsa da bazı ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de işsizlik oranları farklı tanımlanabilmektedir. Çünkü Türkiye'de genç işsizlik oranları, genel olarak istihdama dâhil olan istatistikî verilerden çok daha yüksektir. Bunun yanında Türkiye'de genç nüfus oranı da (12 milyon 983 bin 97) oldukça yüksektir (Bayrakdar ve İncekara, 2013: 16). TÜİK resmi rakamlarına göre genç işsizlik oranı 2016 yılında %19,6 iken 2017 yılında %20,8 olarak kayda geçmiştir. Genç erkeklerde işsizlik oranı 2016 dan 2017 ye 0,4 puan artarak %17,8 olurken, genç kadınlarda bu oran 2016 yılına oranla 2,4 puan artarak %26,1 oldu (TÜİK, 2017). Bir diğer yandan TÜİK'in yayınladığı Türkiye'de genel işsizlik oranları; Ülke çapında 15 ve üzerinde yaş grubuna dahil olan istihdam dışı birey sayısı 2017 yılında 2016 yılına göre 124 bin kişi artarak 3 milyon 454 bin kişi olarak hesaplandı. Bunun yanında işsizlik oranlarında herhangi değişiklik olmadan %10,9 düzeyinde kaldı. İşsizlik miktarı erkeklerde 0,2 puanlık düşüş ile %9,4, kadınlarda 0,4 oranında bir yükselme ile %14,1 olarak kayda geçti (TÜİK,2017). Burada bir parantez açarak şunu belirtmek gerekir ki TÜİK'in açıkladığı istatistikî veriler işsizlik konusunda Türkiye'de var olan gerçek işsizliği ne denli yansıttığı ayrı bir tartışma konusudur. Bu

durumun tartışma konusu olmasının nedeni işgücünde olmayan kesimin artış göstermesinin ve artacağı eğiliminin de sürmesidir. İstihdama katılım sağlamayanların yüksek kısmı iş aramayan ya da umudunu yitirerek iş aramaktan vazgeçip her an işbaşı yapmaya hazır olan kesimdir. TÜİK' de işsiz sayısını belirlerken ILO ve Eurostat' ın kullandığı tanımlamaları kullanıp istihdama dâhil olmak için iş aramayanları ayrı tutmaktadır. Ama bunun yanında Türkiye'ye benzer sosyo – ekonomik yapıya sahip olan ülkeler işsizlik oranını istihdama dahil olma düşüncesinin olduğu halde iş aramayanları da hesaplayarak geniş işsizlik tanımlamaları ile veriler elde etmektedir. Ancak genç işsizlik oranı ilk olarak genç işgücü içinde işsiz genç bireylerin payı olarak; ikincisi toplam işsiz kitlesi içindeki genç işsizlerin payı olarak hesaplanabilmektedir (Mütevellioğlu ve ark, 2010: 211-212). Bunun yanında genel işsizlik ve genç işsizlik ile ilgili her iki yıla (2016 – 2017) ait verilerde işsizlik oranları artsa da genç işsizlik oranları genel işsizlik oranlarının çok üzerinde bir rakam ile karşımıza çıkmaktadır. Bu istatistiklere genç bireyler açısından göz atıldığında istihdama dâhil olamayan genç bireyler çeşitli stratejiler geliştirerek bu duruma direnç göstermeye çalışmaktadırlar. Bu stratejiler; ya genç bireylerin kayıtdışı enformel istihdama dahil olması, ya eğitim süreçlerini uzatıp işsizlikten kaçmaları şeklinde sürekli hayatlarını ve geleceklerini, kendi ayakları üzerinde durmayı erteleyerek ya da ne eğitimde nede istihdamda yer alarak pasif atalet oranı içerisinde yer aldıkları bilinmektedir (Işık, 2016: 143).

Genç bireylerin ekonomik krizler ve ülke ekonomisinde olan dalgalanmalardan en çok etkilenen savunmasız kesimler olduğu bu oranlardan da anlaşılmaktadır. Ekonomik krizlerin en çok genç bireyleri vurması ve genç işsizliğin kriz ve dalgalanmalar döneminde yükselmesinin nedeni, genç bireylerin istihdam da oldukları işlerde fazla zaman harcamaları yani deneyimlerinin uzun süreli veya hiç olmaması, kriz döneminde ilk

işten çıkarılan kesimlerden olmaktadır (Işık, 2016: 136). Bu durum sadece Türkiye'ye özgü bir durum olmamakla birlikte dünyanın birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkesinde Türkiye'deki gibi genel işsizlik oranları ile genç işsizlik oranları arasındaki makas açılmaktadır. Bu durumda genç bireyler nezdinde güvencesiz ve belirsiz bir gelecek olarak karşılık bulmaktadır. Bunun yanında ekonomik büyümenin neoliberal devlet döneminde genç bireyleri bu durumlardan kurtarması ve bu durumun önüne geçmesi beklenmemelidir. Zira genç işsizlik ülke ekonomisinin büyümesi ile çözülebilecek bir sosyal problem değildir. Geçmişin refah devleti döneminde ekonomik büyümenin sınıflara etki ettiği kısıtlı olsa dahi hissedilirdi, yalnız günümüz neoliberal devlet döneminde ekonomik büyüme neoliberal karakteristiğe uyum olarak sadece belirli bir zümre, sınıfın etkisi altındadır. Büyüme sadece bu kesimin fayda gördüğü bir durum olarak anılmaktadır. Ekonomik kriz dönemlerinde ise, krizi hisseden bu kesim değil alt sınıflar olmaktadır, genç bireyler savunmasız ve işgücü piyasasında yedek iş gücü konumunda olmalarından dolayı dalgalanmayı ve işsiz kalmayı derinden hissetmektedirler. Nitekim genç işsizliği, genel işsizlik oranlarından daha önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Genç işsizliği, genel işsizlikten ayıran yanları ve genç işsizliğin daha da ciddiye alınmasının nedeni genç nüfusun dinamik yeniliğe ve yaratıcı fikirlere açık olması, bulunulan ortama kolay adapte olabilmesi genç işsizliğin yükselmesi ile ülkelerin bu özelliklerden de mahrum kalması demektir. Bu özelliklerin Türkiye'de 2040 yılına kadar geçerli olacağı yani genç nüfusun kendini koruyacağı ama 2040 yılından sonra bu pencerenin kapanacağı genç nüfus oranının yükselmesi üzerinden bir düşüş gerçekleşeceği nüfus projeksiyonlarında görülmektedir (Bayrakdar ve İncekara, 2013: 23). Doğru yoldan olmasa da dolaylı olarak genç işsizliğinin genç bireylere sadece ekonomik yönden etkilerde bulunmayıp işsizliğin ekonomik etkilerinin yanında asıl etkisi, gencin kendi ve çevresi ile ilişkilerinin de bozulmasıdır.

Gencin uzun süre işsiz kalması özgüveninin eksilmesine, gençte kaygı, umutsuzluk ve depresyon belirtilerinin etkisini göstermesi ile devam etmektedir. Genç bunların sonucunda toplumsal norm ve kurallardan kendini sorumlu hissetmeyerek saldırgan bir tavır da sergileyebilmektedir. Bu durumda aile kurumunun işlevinde aksamalara neden olmaktadır. Aile kurumunun aksaması, işlevselliğinin yitirilmesi yüksek bir çoğunluğu muhafazakâr olan Türkiye toplumunu da ciddi ölçülerde etkileyecektir. Nitekim aile kurumu toplumun çekirdeği konumundadır. Aile kurumunun bu denli sallantıda olması toplumunda sallantıda olduğunun belirtisidir (Taş ve Bilen, 2014: 62).

Bir diğer yandan işsizlikle ilgili uygulanan politikalar aktif ve pasif politikalar olarak ayrılmaktadırlar. Pasif politikalar işsizlik sonucu ortaya çıkan bir takım problemin önlenmesi ve işsiz kalma sonucu kişinin ekonomik kısıtlılığını gidermeye yönelik önlemler içermektedir. İşsizlik sigortası, işsizlik yardımı, kıdem tazminatı bu politika ekseninde belirginlik göstermektedir. Pasif istihdam politikaları 20. yüzyılın ilk çeyreğinden sonra uygulama alanı bulmuştur. Ama pasif istihdam politikaları bazı eksiklikleri gidermede yetersiz kaldığı için aktif istihdam politikaları düşüncesi ön plana çıkmıştır. Aktif istihdam politikalarına göre, pasif istihdam da olduğu gibi kişiye belirli bir gelir sağlamak değil, kişiyi istihdama dâhil etmek ön plandadır. Ülkeler için aktif istihdam politikaları bir yatırım aracı konumundadır. Çünkü beceri geliştirme, yeniden istihdam ve başka politikaları teşvik etmektedir. Kısacası etkin iş siyasaları işsizliğe karşı geliştirilen en iyi istihdam politikaları olduğu bilinmektedir (Bayrakdar ve İncekara, 2013: 27 - 28).

Özellikle sosyal bilimler yazınında Türkiye’de genç yoksulluğunu ele alırken dikkat edilen cinsiyet, yaş, eğitim seviyesi daha da çoğaltılabilecek olan bu gibi sınıflandırmalar genç yoksulluğunu anlamak ve çözüm üretmek için yeterli olmamaktadır. Bunun yanında dezavantajlı olarak nitelenen genç bireyler içinde politikalar geliştirmek

gereklidir. Dezavantajlı olarak nitelenen genç kesim üyeleri ise göç etmek durumunda kalmış, engelinin bulunması, ebeveynlerinin yoksulluğu, genç bireylerin etnik ve kültürel kimlikleri, eğitime ulaşma ve yetersiz eğitimin hâkim olduğu bölgeler de yaşamını sürdüren kişiler olarak görünür olmaktadır. Dezavantajlılık durumunun anılmayan “öteki”! görünümünden olan, cinsel yönelimlerinden dolayı eğitimlerini yarıda bırakmak zorunda olan genç bireyler de bu sınıflandırmada yerlerini almaktadır (Yentürk ve Başlevent, 2012: 357). Örneğin bazı akademik araştırmalar göstermektedir ki gencin ailesinin gelir durumu yükseldikçe genç bireylerin geleceğe dair umutları da artmaktadır. Yine aynı akademik araştırmalar göstermektedir ki aile gelir durumunun düşüklüğü genç bireylerin geleceğe de karamsar bakmasının bir nedenidir (Mütevellioglu ve ark, 2010: 222). Burada aileden devralınan sosyo ekonomik durum gencin gelecek beklentisi ile doğru orantılıdır. Ailenin gelir durumunun yükselmesi, gencinde gelecek de iş sahibi olma umudunu arttırmaktadır. Örneğin Paul Willis “*İşçiliği Öğrenmek*” kitabında “hergele” olarak isimlendirdiği işçi sınıfına mensup eğitim sürecinde olan genç bireyleri ailelerin işyerlerindeki ve genç bireylerin okuldaki davranışları arasındaki ilişkiye odaklanıyor ve bu genç bireylerin okulda yaptıkları hareketleri ebeveynlerinin de işyerlerinde yaptığı sonucuna varmakla birlikte genç bireylerin okula muhalefet olmasını liberal eğitimin gerçekleşmemesine dayandırıyor. Genç bireylere gelecek ile ilgili sorular yöneltildiği zaman genç bireylerin tıpkı ailelerinin diğer üyeleri gibi fabrikalarda çalışacaklarını ve eğitim sürecinin onları bir hedefe ulaştıramayacaklarına inanmaktadırlar (Willis, 2016). Bu her iki örnekte genç bireyler özelinden anlatılmaya çalışıldığı gibi genç bireylerin eğitim ile yakalamaya çalıştıkları toplumsal hareketlilik şansı da belirli noktalarda tıkanma seviyesine gelmektedir. Bu durum eğitimin uzun yıllar sınıf atlama aracı olarak görülmesi işlevselliğine gölge düşürmektedir.

Türkiye’de genç işsizliğinin bu tespitlerde göz önünde bulundurularak temel nedenleri üç başlık altında toplanabilmektedir. Bunlar ülke nüfus yapısından kaynaklanan sorunlar, eğitim sisteminden kaynaklı sorunlar ve işgücü düzenlemelerin eksikliğinden kaynaklanan sorunlar olarak çeşitlilik göstermektedir (Murat ve Şahin, 2011: 325). Nüfus yapısından kaynaklı nedenlerde, Türkiye’de genç nüfusun fazlalığı ve iç göç sonucu kentlere biriken genç birey nüfusun çalıştığı güvencesiz ve ikincil işlerin yoğun olması bu genç bireyleri dezavantajlı konuma itmektedir. Eğitim sisteminden kaynaklı nedenlerde ise, üniversiteler de veya meslek okullarında iş dünyasının ihtiyacının dışında bölümlerin etkinliğinin devam ettirilmesi. Geleceğin teknoloji çağı olarak adlandırılan döneme yönelik bölümlerin (iletişim, yazılım vb.) eksiliğinin hissedilmesi işsizliğin, eğitim sistemi kaynaklı nedenlerindedir. Yani iş dünyası ile eğitim kurumu arasında bu konuda uyumun bulunmaması temel faktör olarak belirginlik göstermektedir (Murat ve Şahin, 2011: 368). Bir diğer yandan Türkiye’de 15-24 yaş arası grup, sadece çalışma yaşamına dâhil olmakla çözülemeyecek kadar önemli bir sorun ile yüz yüzedir. Bunların başında örneğin; Kentte hayatını devam ettiren bu genç birey grubunun güvence mekanizmalarına (sigorta vb.) dâhil edilmeden çalıştırılmaları diğer yaş grubunda olan bireylerden oldukça fazla olduğu bilinmektedir. Bunun yanında 24 yaş üzerinde bulunan nüfus grubunun, 15-24 yaş arasındaki işsizlik oranlarının neredeyse yarısı olması genç bireylere yönelik işsizliği önleme siyasetlerinin eksikliğinin bir sonucu olarak da okunmalıdır. 15-24 yaş arasındaki genç işsizliğini önlemek için, sosyo-ekonomik politikaların bir arada tasarlanmaları ihtiyacının da önemi ve gerekliliği belirtilmelidir. Türkiye’nin bütün paydaşlar ile düşünülmüş, yani ana aktör olan genç bireyler ile birlikte tasarlanmış bir gençlik istihdamı stratejisine ihtiyacı vardır. Türkiye’de 15-24 yaş arasındaki grubun eğitim düzeyi, 24 yaş üzerinde bulunan grubun eğitim düzeyine göre belirgin şekilde yükselmekle birlikte

eğitimli genç işsizler oranında ciddi yükselmeler de söz konusudur. Cumhuriyet tarihinin eğitim seviyesi en yüksek olan en genç kesiminin olduğu bu dönemde, genç bireylerin yükseköğretimleri süresinde aldıkları eğitimleri doğrultusunda iş piyasasına dâhil edilmeleri gereklidir. Bu gereklilik politikacıların genç işsizlik konusunda ana gündemini oluşturması ve esas gündemi belirlemesi noktasında üzerinde durulmalıdır. Bu sektörlerde istihdam yaratılmadığı durumda ise nitelikli – eğitimli işgücünün işsizlik oranı son TÜİK (2017) rakamlarında olduğu gibi yükselebilecektir. Fakat eğitimin farklı aşamalarında bulunan (lise, üniversite vb.) öğrencilerin mezun oldukları takdirde işsiz kalmaları son TÜİK (2017) verilerinde de görüldüğü gibi oldukça yüksektir. Özellikle örgün eğitim sürelerinin sonunda genç bireylerin iş piyasasına yönelmesini mümkün kılacak kurum ve siyasalara ihtiyaç duyulduğu, bunun yanında günümüzde mezun genç bireyler ile iş piyasası niteliklerinin uyuşmadığı da önemli bir konu olarak belirginlik kazanmaktadır (Yentürk, 2012: 48). Türkiye'de genç işsizlik oranları ve sürekliliği sadece firmaların yâda devletin iş yaratmasıyla mücadele edilebilecek boyutta değildir. Bu problem Türkiye'ye özgü olmamakla birlikte dünyanın birçok ülkesi için geçerlidir. Bu nedenle genç işsizliği ve dışlanmışlık sosyal koruma kurumlarının yaygınlaştırılmasıyla birlikte düşünölmeli ve sosyal yardım harcamalarından desteklenebilmelidir. İşsizliğe karşı ölkeler tarafından bazı politikalar uygulanmaya çalışılsa da işsizlik tüm dünyada her geçen gün artmakta ve küresel bir sorun haline gelmektedir. İşsizlik her yaş grubunda belirli etkiler bıraksa da ölkelerin gelişmişlik göstergesi olan genç bireyleri daha derinden etkilemektedir. Bu durumdan kaynaklı genç bireyler, dezavantajlı konuma düşmektedirler. Genç bireylere genç oldukları dönem içerisinde belirli refah politikaları uygulamayan ölkeler, kalkınmışlıklarını ve/veya gelişmişliklerini sekteye uğratabilecek politikalar izlemiş olmaktadır (Murat ve Şahin, 2011: 32). Bir diğer sorun alanı genç bireyler kırsal

alanlardan ve tarımdan hala uzaklaşmaktadırlar. Kırsal bölgelerin alt yapı yatırımları ve verimlilik artışı gündemdeki önemini korumalıdır. Genç bireylerin kendi işlerini kurma, girişimcilik ve yaratıcılık yeteneklerini geliştirebilmelerine yönelik olarak eğitim, danışmanlık ve sermaye sağlayan kamu ve özel kurumların yaygınlaştırılması gerekmektedir. Örneğin, ilk istihdam sürecine dahil olurken vergiler ödendiği bilinmektedir. Bu vergiler özellikle Türkiye’de yüksek miktarda olmaktadır. İlk istihdama dahil olunma sayısının artırılması isteniliyor ise, bu vergilerden ya bireyler muaf tutulmalı yada çok cüzi bir rakam alınmalıdır. Bu durum uygulandığı takdirde istihdamda olan genç bireylerin sayısında artış olması oldukça muhtemel görünmektedir (Yentürk, 2012: 50).

Gençliğin yetişkinliğe geçiş yaparken birçok problem alanı olduğu bilinmekle birlikte bu problemlerin en başında yine yoksulluk olgusu gelmektedir. Gencin şimdi ve gelecekte daha sağlıklı bir yaşam sürebilmesi için politikalar geliştirilmeli ve bu politikaların ana katılımcısı daha öncede değinildiği gibi genç bireyler olarak tasarlanmalıdır. Özellikle neoliberal politikalar ile yoksulluğun daha da derinleştiği ve gelir dağılım makasının iyice açıldığı ülkelerden biri olan Türkiye’de, nüfusun genç nüfus ağırlıklı olduğu ön planda tutulursa ve ekonomik dalgalanmalardan en çok genç kesimin etkilendiği de hesaba katılarak Türkiye’de yoksul gençlik kategorisi oldukça önemli konulardandır (Enelli, 2010: 44). Türkiye’de yoksul olmanın en başat sebeplerinden biri istihdama dâhil olamamak iken, çalıştığı halde yoksul olan ve ücretleri çok az miktarda olan insanlarda bulunmaktadır. Belirtildiği gibi Türkiye’de kısa süreli, mevsimsel işlerde, eğitimde (bulunan/ bulun(a)mayan), ev işçisi statüsünde çalışanlar, tarımda aileleri ile beraber çalışan vb. bireyler sosyal güvenceden yoksun olarak çalışmaktadırlar. Bu kesimin sağlık, eğitim, gıda, ulaşım vb. hizmetlere erişim için ayırdıkları bütçeler onların daha da yoksullaşmasına neden olmaktadır (Yentürk, 2012: 60).

3.5.2.2. Belirsiz ve Güvencesiz Toplumun Günümüz Aktörleri: Eğitimli Genç Bireyler

Türkiye genç nüfus oranı yüksekliği bakımından önceki bölümlerde belirtildiği gibi dünyanın birçok ülkesini geride bırakmıştır. TÜİK Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) bulgularına göre; Türkiye toplam nüfusu 2017 sonunda 80 milyon 810 bin 525 iken bu nüfus içerisinde 15-24 yaş grubundaki genç nüfus 12 milyon 983 bin 97 olarak hesaplanmıştır. 15-24 yaş arası nüfusun genel nüfusa oranı %16,1' olmaktadır. Genç birey nüfusun, %51,2'sini erkek nüfus, %48,8'ini kadın nüfus oluşturmaktadır. ADNKS bulgularına göre; 2017 yılında genç birey nüfus oranının en yüksek olduğu il, %25,6 ile Hakkâri olarak belirlenmiştir. Bu şehri, %23,8 ile Şırnak ve %23,6 ile Bayburt izlemektedir. Genç birey nüfus oranının en düşük olduğu iller sırasıyla; %13 ile Muğla, %13,3 ile Balıkesir ve %13,8 ile İzmir ve Sinop olmuştur. Genç birey nüfus oranının yüksekliği ülkeler tarafından bir avantaj olarak görülse de, genç birey nüfus kesimine yatırımlar yapılmaması ve bu kesimin isteklerinin siyasal zeminde karşılık bulmaması genç birey işsizlik bölümünde de değinildiği gibi beraberinde bir dizi sorunu da ortaya çıkarmaktadır.

Bu sorun alanlarının bir diğeri genç bireylerin eğitimi konusudur. Şüphesiz toplumun tüm yaş kesimlerinin olduğu gibi genç bireylerin de eğitim süreci oldukça önemli konulardandır. Çünkü çağımız toplumlarında toplumsal hareketlilik şansını belirleyen en önemli faktör kişilerin eğitim düzeyi olmaktadır. Eğitim bireylerin belirli beceriler elde etmesi ve bu becerileri topluma katkı sağlamak amacıyla üretici bir birey olarak topluma sunmasını sağlar. Genç bireylerin eğitim sürecine dâhil olmadan önce ve eğitim sürecine dâhil oldukları süre zarfından sonra da birçok sorun alanı bulunmaktadır. Bunların başında en önemli sorun alanlarından olan yoksulluk kategorisi gelmektedir. Yoksulluk kategorisi; genç bireyleri eğitim sistemine dâhil olmadan önce ve eğitim

sistemine dâhil olduktan sonrada yalnız bırakmamaktadır. Çünkü genç bireyler ailelerinin ve kendilerinin yoksul olmalarından dolayı eğitime ulaşamama ya da ulaştıktan sonra yarıda bırakma “kaderine” terk edilmektedirler, bundan dolayı da sınıf atlama fırsatından mahrum kalmaktadırlar. Eurostat’ın 2016 verilerine göre Türkiye’de 18-24 yaş arasındaki liseli genç bireylerin 28 Avrupa ülkesindeki genç bireylere göre okulu bırakma oranları yüzde 34,3 ile en yüksek ülke olarak belirlenmiştir. Türkiye’yi yüzde 19,8 ile İzlanda ve yüzde 19,6 ile Malta izlemektedir. Yine bu rapora göre Türkiye’de bölgeler arası farklılıklar da ön plana çıkmaktadır; Doğu Marmara’da %27,4, Batı Marmara’da %28,9, Ege’de %30,7, Akdeniz’de %35,4. Batı Anadolu’da 26,4, Orta Anadolu’da %32,8, Batı Karadeniz’de %29,6, Doğu Karadeniz’de %23,5, Doğu Anadolu’da %46,6, Güneydoğu Anadolu’da %51,6 olarak kaydedilmiştir (Eurostat, 2016). Yine bu oranların yanında okula devamsızlık noktasında da Türkiye’de öğrencilerin iki haftada bir okula gidememe/devamsızlık oranları %54,2 olarak yansımakta ve bu oran OECD ülkelerinde ortalama %14,5 olarak hesaplanmıştır (Uyar, 2017). Okulu terk etme oranları ile bölgesel gelir dağılımı ve gini katsayısının da yüksek olduğu bu bölgelerde, eğitimi yarıda bırakma oranları da oldukça yüksek olarak kaydedilmiştir. Özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu ile Akdeniz bölgesi bu sıralamaya dâhil edilebilmektedir. Bu bölgelerde okulu bırakma nedenlerinin başında değinildiği gibi yoksulluk olgusu gelmektedir. Çünkü neoliberal devlet okulu ve eğitimi piyasa toplumunun bir parçası haline getirerek metalaştırdı ve temel haklardan olan eğitimi yoksul kesimin ulaşamayacağı noktada konumlandırdı. Çünkü verilen diplomalar ve belgeler giderek yeterlilik değeri düşen ama maddi değeri yükselen birer meta aracı haline geldi. Standing tespitin de olduğu gibi, devletin eğitim yardımlarından elini çekmesi, eğitime ayrılan bütçenin kısılması ve kamu okullarında kalitenin düşmesi sonucu ortaya çıkan özel okulları metalaşan sistemin birer parçası olarak

ifade etti (Standing, 2015: 124). Bu tespiti doğrular nitelikte olan bir OECD verisine göre 2017 yılında, 35 OECD ülke ortalamasında devlet okullarında bir sınıfın mevcudu 23 öğrenci ve özel okullarda 22 öğrenci olmak üzere, bu oran Türkiye’de devlet okullarında aynı sınıfta olan öğrenci sayısı 35 ve özel kurumlarda 20 olarak hesaplanmıştır (OECD, 2017: 4). Kamu okullarının mevcut sınıf sayısı fazla ve niteliği özel okullara göre görece daha az olması, özellikle sosyo-ekonomik durumu iyi olan ailelerin çocuklarını özel okullara yönlendirmesine neden olmaktadır. Bu durumda metalaşan eğitim sisteminin daha da derinleşmesine ve tamamen piyasaya odaklı bir anlayışa yönelmesine sebep olmaktadır. Bir diğer yandan farklı eğitim kademelerinde bir öğretmene düşen öğrenci sayısı 2015 yılında Türkiye’de, ilköğretimde 1 öğretmene 18 öğrenci, ortaokulda 17 öğrenci, lisede 14 öğrenci ve yükseköğretimde 22 öğrenci olarak gerçekleşmişti. Bu oranlar 2015 yılında OECD ülkelerinde ise ilköğretimde 15, ortaokulda 13, lisede 14, yükseköğretimde 16 olarak hesaplanmıştır. Tabi bu oranlar kamu – özel okullar ortalamasını yansıtmaktadır. Kamu ve özel okullar ayrı olarak hesaplanıldığı takdirde eşitsizlik durumu net bir şekilde ortaya çıkabilecek ve Türkiye’de eğitimin özel sektörde daha nitelikli hale getirilmesi bu eşitsizliğin de göstergesi olacaktır (OECD, 2017:5).

Yoksulluk nedeniyle eğitimlerine devam edemeyen öğrenciler çözümü ya okul hayatlarını sonlandırmada yâda okul süresi içinde kısmen tatillerde kısmen de eğitim sürecinde istihdama katılmaktadırlar. Bu öğrencilerin hem çevresinde rol model alacakları ebeveynlerinin eksikliği hemde ailelerinden devraldıkları yoksulluk durumu eğitim hayatlarını etkilemektedir. Bu duruma bireylerin çevresinden kaynaklı dezavantajlı durumlarında eklenmesiyle (sosyo-kültürel miras eksikliği), bireylerin becerilerini geliştirmesi bir yana, olan becerilerinin de farkına varma, bilgi ve beceri edinme şansları da azalmaktadır. OECD 2015 verilerine göre Türkiye’de 15 – 19 yaş arasında bir eğitim

öğretim programına kayıtlı olan genç bireylerin bu nüfus grubuna oranı %69,7 dir. Bu oranlarda Türkiye 35 OECD ülkesinde sondan 3. sırada yer almaktadır. Son 2 ülke %57,3 oranı ile Meksika ve %58,8 oranı ile Japonya olmaktadır. 35 OECD ülkesinden 21’inde bu oran %85’in üzerindedir. Bir diğer yaş grubu olarak 20-29 yaş aralığında, OECD verilerine göre Türkiye’de eğitim öğretim programına kayıtlı nüfusun oranı %37,8 dir. Bu oran tam olarak yaş aralıklarına ayrılmadığı için ve 24 – 25 yaş yükseköğretimden mezun olma yaşı olarak genel kabul gördüğünden bu oran üzerinde yoğunlaşmadığı tahmin edilmektedir (OECD, 2015). Bu oranın yanında Türkiye’de 30 - 44 yaş aralığındaki insanların sadece %4’ünün yükseköğretim bitirmiş bir ebeveyni bulunmaktadır. Bu oranda önemli olan nokta, ailede ebeveynlerin yükseköğretim mezunu olması çocuklarında yükseköğretim mezunu olması ile doğrudan ilişkilidir (OECD, 2017: 2). Nitekim eğitimde fırsat eşitliği bölümünde yer alan Tablo 2 de Güneydoğu Anadolu ve Kuzeydoğu Anadolu bölgelerinde yükseköğretim mezunu oranlarının en düşük olarak hesaplandığı tespit edilmektedir. Bir diğer yandan okul bırakma oranlarının da bu iki bölgede yoğunlaşması verilerin hem birbiriyle uyuşması hemde sosyolojik olarak yapılan yorumların anlamlılığını ortaya koymaktadır.

Ailelerin bir sonraki kuşaklarına (çocuklarına) aktardıkları dezavantaj ya da eşitsizlik durumları çocukların veya genç bireylerin eğitimde “yarışa” (!) başlama noktalarını değiştirdiği gibi, yarış esnasındaki engelleri de farklı yöne çevirmektedir. Bireylerin toplumsal hareketlilik şanslarını yakalamalarında önlerindeki tüm engeller, toplumsal adalet kavramı ile ilgilidir. Toplumsal adalet kavramı bireylerin ya da ailelerin statüsü, mesleği, ırkı, dini inancı, geliri ya da buna benzer sosyal, maddi ve kültürel sermayesi (Bourdieu, Wacquant, 2012) hangi durumda olursa olsun toplumdaki konumların ulaşılabilirliğinde eşit şanslara sahip olmasını ifade eder. Bu doğrultuda

bireylerin yaşam koşullarının diğer bireyler ile eşit olmaması, eğitim hizmetlerinden faydalan(ma)maması, bireylerin hayallerindeki işler yerine, buldukları her türlü işlere razı olması, sosyal adaletin gerçekleşmesinde önemli engeller olarak bireylerin karşılaştıkları gerçeklerdir (Açıkalin, 2008: 139). Sosyal adalet kavramı ile ilişkili bir diğer nokta ne eğitimde ne istihdam da olan genç bireylerin durumudur. Bu genç bireyler daha öncede belirtildiği gibi, bu problemi aşmada yalnız kaldıkları takdirde yoksullukları aşamayacak seviyelere ulaşmakta ve yeniden üretilmektedir. Bu genç bireyler dayanışma mekanizmalarının başat faktörleri olan aile, cemaat, topluluk gibi kurumlar, hemde neoliberal küresel dünyada devlet desteğini hissedemeyen kesimi oluşturmaktadır. 35 OECD ülkesi ile karşılaştırıldığında Türkiye de hem istihdam hemde eğitimde olmayan nüfus oranı oldukça yüksektir. OECD (2016) verilerine göre Türkiye, 35 OECD ülkesinden genç bireyleri ne eğitim öğretimde nede istihdamda (NEET) olan ülkeler arasında en yüksek oran ile en alt sırayı almaktadır. Bu orana göre Türkiye’de 2016 yılında 15-19 yaş arasındaki genç bireylerde %18,4 tür. Türkiye’nin hemen bir üstünde %14,35 ile Meksika gelmektedir. Ama Türkiye bir yandan geçmiş yıllara oranla daha iyi performans sergilemektedir; örneğin 2005 yılında hem eğitimde hemde istihdamda olmayan genç nüfus oranı %36,12, 2006 yılında %35,04 olarak hesaplanmıştır. Sadece 2008 yılında bu oran %37,06 olarak kaydedilse de bu oranı 2008 de meydana gelen global krizle beraber değerlendirmek uygun olacaktır. Zira bu da bir problem alanı teşkil etmektedir, çünkü ekonomik kriz veya dalgalanmalar toplumun en savunmasız kesimlerinden olan genç bireyleri etkilemekte ve yoksulluklarını daha da derinleştirmektedir. 2008 krizi buna en iyi örneği teşkil etmektedir. Ama sonraki yıllarda oranlar düşüşe geçmiştir. Bir diğer yandan birçok diğer OECD ülkelerinde hem istihdamda hemde eğitimde olmayan genç nüfus %5 in altında rakamlar olarak hesaplanmıştır. Bu ülkeler; Danimarka, Estonya, Finlandiya,

Yeni Zelanda, Norveç, Portekiz gibi ülkelerdir. OECD verileri yayınlar iken genç birey nüfus aralığını 15-19 ve 20-29 olarak iki ayrı aralıkta vermektedir. 20-29 yaş grubu arasında ise hem eğitim hem istihdamda yer almayan nüfus 15-19 yaş arasındaki genç birey nüfusa oranla daha yüksek seyretmektedir. 20-29 yaş grubunda Türkiye’de bu nüfus aralığında olan genç bireyler %32,92 olarak yine tüm OECD ülkelerine oranla en alt grupta yer almaktadır. Türkiye’ye en yakın orana sahip ülkeler, Meksika %24,86, İspanya %25,51, İtalya %32,23, Yunanistan %25,1 olarak hesaplanmıştır. Yine Türkiye geçmiş yıllara oranla bu istatistiklerde bir iyileşme göstermektedir, 2005 yılında %49,71, 2006 yılında ise %48,77 olarak hesaplanmıştır (OECD, 2016).

Ailelerinden devraldıkları dezavantajlı olma durumu (aile ekonomik durumu ve aile eğitim seviyesinin düşüklüğü) genç bireylerin eğitime katılmasına ve yukarı doğru hareketlilik şanslarının azalmasına neden olmaktadır. 1980 sonrası eğitimin metalaşma sürecinin daha da hızlanması (Gök, 2004) yoksul genç bireylerin eğitim sistemine dâhil olup sınıf atlama, dikey yönlü hareketlilik şanslarını da ciddi ölçülerde engellemiştir. Bu süreç bir diğer yönden yoksulluğu yeniden üretmektedir (Açıkalın, 2008: 140). Bunun yanında yoksul ve varıl mahalleler arasındaki ya da büyükşehir ve belediye olan iller arasındaki okullarda bile ciddi farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Bu durum eğitimde fırsat eşitsizliği ve temel eğitim ihtiyaçlarına ulaşmak bölgesel ya da mahallesele olarak eşit olmayan bir durumla karşımıza çıkmaktadır (Açıkalın, 2008: 141).

Genç bireyler (eğitim hayatına devam eden ya da bu sürece dâhil olabilmek için çalışan genç bireyler) yoksullukla baş etme stratejisi olarak eğitim öncesi ve eğitim hayatlarına devam ettikleri süre içinde mevsimsel olarak istihdama katılmaktadırlar. Bu konu ile ilgili resmi herhangi bir verinin veya yeterince araştırmanın olmaması rakamlar üzerinden konuşulmasına engel teşkil etmektedir. Nitekim bu yola başvuran genç

bireylerin olduğu araştırmalar ile de ortaya konulmuştur. Bu araştırmalardan bazıları; ‘‘Mevsimlik İstihdamın Eğitimi Genç bireyleri: İnşaatlarda alışan Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma’’ (Kahraman ve Kahraman, 2016), ‘‘Eğitime Erişim, Yoksulluk ve Formel/Enformel İşgücü Olarak Üniversite Gençliği: İstihdam İçin Mi Eğitim? Eğitim İçin Mi İstihdam?’’ (Aygöl, 2018), ‘‘AVM’lerin Yorgun Gençleri’’ (Özkaplan ve ark, 2017) olarak literatürde yerini almıştır. Bu araştırmalar özelinde yoksul genç bireyler eğitimlerinden arta kalan süre zarflarında yaz tatilinde veya kısmen okullarının olduğu günlerde istihdama dâhil olmaktadır. Bu durumun ortaya çıkmasının nedeni, formel destek mekanizmalarının (burs vb desteklerin olmaması) eksik kaldığı alanda enformel bir şekilde, genç bireylerin kendi geliştirdikleri dinamikler olarak ortaya çıkmaktadır. Eğitim süresi içinde olan yoksul genç bireylerin maddi olarak en önemli dayanak noktalarını burs ve krediler oluşturmaktadır. Gençlik ve Spor Bakanlığı bünyesinde yükseköğretimde bulunan genç bireylere verilen Kredi Yurtlar Kurumu bursları oldukça önemlidir. Ama bu bursların belirli kriterler ekseninde verilmesi tüm genç bireylerin bu hizmetten yararlanamamasına da neden olmaktadır. Bursun verilmemesi durumunda öğrenim kredisinin verilmesi, bu öğrenim kredisinin de mezun olduktan iki yıl sona geri ödenmesi şartı, genç bireyleri bu yolda zora sokmaktadır. Belirsiz ve güvencesiz dönemin aktörü olan bu genç bireyler gelecekte iş bulamama kaygısı ile bu kredilerden uzak durmaya çalışacaktır. Çünkü yükseköğretimleri bittikten sonra herhangi bir işe başlama garantileri bulunmamaktadır. Bir diğer yandan bu alanda sadece devlet burslarının olması ve genç bireylerin sadece bu alana yoğunlaşması da beraberinde bir dizi sorunu getirmektedir. Sivil Toplum Kuruluşlarının bu alanda aktif olmaması da bu sorunlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Kamu haricinde çeşitli özel sektör bursları sadece eğitimde belirli bir öğrenci kitlesine dönük olması da yetersizliğin bir diğer göstergesidir. Örneğin belirli bir bölgede,

o bölgede kurum ve kuruluşların sermaye sahibi kişiler aracılığıyla verdiği burslar ‘memleket’ veya ‘bölüm’ temel alındığından dolayı kapsayıcı olmayıp eksik kalmaktadır. Eğitim süresi boyunca bu gibi kamu ve özel sektör desteğinin olmaması genç bireylerin kendi stratejilerini geliştirmeye itmektedir. Genç bireyler eğitim süresi içinde istihdama katılmaktadır, istihdama katıldıkları şehirler genelde ya üniversitelerinin bulunduğu yâda yaz aylarında çalışmaya gittikleri büyükşehirler olmaktadır. Genç bireyler kısa süreli yâda mevsimsel olarak işgücüne dâhil olmaları formel destek mekanizmalarının eksikliği sonucu oluşan eksikliği gidermektedir. Genç bireylerin çalışma yani iş hayatına kısa süreli girmeleri için izledikleri yollar; tekrar enformel dayanışma ağları (hemşerilik, akrabalık ve etnisite) ile ortaya çıkmaktadır (Dericioğulları ve Sallan Gül, 2016: 360). Genç bireylerin işgücüne dâhil olmaları herhangi bir sorun alanı teşkil etmez iken eğitimlerinden arta kalan zamanlarda istihdama dahil olmaları ve inşaat, maden, tarım gibi zor işkollarında kısa sürede yüksek gelir elde etmek adına istihdama katılmaları beraberinde sorunlar yaratmaktadır. Bu sorunlardan bazıları; inşaat, maden, tarım gibi alanlarda deneyimsiz olan eğitilmiş genç bireyler sadece eğitimlerini devam ettirebilmek için bu alana girerken çeşitli iş kazaları ve eğitimlerini sekteye uğratma tehlikesi ile de karşı karşıya kalmaktadırlar.

Kısacası şimdinin çocuk veya genci, geleceğin ebeveyni olarak karşımıza çıkacaktır tabi burada bireyin içinde olduğu yaş dönemleri (çocukluk, gençlik, yetişkinlik ve yaşlılık) her biri kendi içerisinde ayrı öneme sahip olmakla birlikte bu dönemler bireylerin istekleri ve ihtiyaçlarına göre şekillenmelidir. Ama çocuğun/gencin erken yaşlarda istihdama katılmasının çok boyutlu sorun alanları vardır. Bunlardan en önemlisi bu çocukların ailelerinden devraldıkları yoksulluğu eğitim sisteminin içine girememeye ya da girebildikten sonra yarıda bırakma durumu ile yeniden üretmektedirler. 4857 sayılı iş kanununa göre ilköğretim ve dengi okullarda olan ve bu yaşlarda bulunan çocuk işçilerin çalıştırılması

yasaktır. Ama çocuk işçi çalıştırmak işveren açısından birçok avantaj (düşük ücret, örgütlenememe, işten kolay çıkarma) sağladığı için tercih edilmektedir. Çocuk işçi belirttiğimiz gibi bugün bir sorun alanı iken gelecekte de genç ve ebeveyn olacak bu insanlar içinde farklı sorun alanları olmaktadır. Nitekim Açıkalın'ın (Açıkalın, 2008) araştırmasına göre çocuk ve yetişkinlerin çok erken yaşlarda iş hayatında olmaları eğitimden geri kalmaları ya da hiç eğitim alamamalarına neden olmakla birlikte bir döngü halinde gelecek nesillere aktarılmaktadır.

3.5.2.3. Gençlik ve Sosyal Güvencesizlik

Sosyal güvenlik sisteminin ileriki dönemlerde evrileceği biçim, genç bireyler yönünden kritik bir konu olarak karşımıza çıkacaktır. İstihdam olanağına kavuşanlara yönelik genel sosyal güvenlik sistemi çerçevesinde koruma sağlanan riskler veya yükümlülük eşiği azalmakta, bireysel tamamlayıcı sigorta sisteminin arttığı bir sistem gelişmektedir. Bir diğer dönüşümde yeni konjonktür de meydana gelen yeni iş türleriyle yaşamını devam ettirmek ile uğraşan bireylere ait sosyal güvencenin bulunmamasıdır. Bu tanımlama 1980 sonrası neoliberal politikalar ile iş yaşamında oldukça sık görülen “yeni” iş biçimleridir; bunlar esnek istihdamın beraberinde getirdiği, güvencesiz, parça başı, çağrı ile çalışma, mevsimlik istihdam vb. iş türleridir. Bu iş türlerinde daha önce de değinildiği gibi mevsimlik işlerle meşgul olan genç bireyler, evlerde temizlikçi olarak çalışan özellikle genç kadınlar ve benzeri gruplar sosyal güvenceden yoksunlar olarak sayılabilirler (Yentürk, 2012: 51). Mevsimsel olarak çalışan genç bireylere yönelik sosyal güvenlik kurumu oluşturacakları politikaları bu ekseninde ele almalıdırlar. Türkiye'nin Gençlik Profili araştırmasında katılımcı genç bireylere yöneltilen soruda sosyal güvenlik durumlarının ne olduğuna ilişkin istatistikte; genç bireylerin SSK, Bağkur ve Emekli sandığı dâhilinde olan genç bireylerin oranı %74,1 olmakla birlikte Yeşil kart ve sosyal güvencesi hiç olmayan

genç bireylerin oranı ise %25,9 dur. Bunun yanında katılımcı genç bireylere sosyal güvenlik kapsamında olmama nedenleri sorulduğunda verilen cevaplarda; çalışmamalarından dolayı %29,5, prim ödeyemeyecek durumda olanlar %22 işveren sigorta yapmıyor diyenlerin oranı ise %16,6 dır. Bir diğer yandan bana uygun sosyal güvenlik kurumu yok diyenlerin oranı %4,6 dır. (Gül, Dalmış ve ark, 2012: 52).

Ekonomik kriz sonrası işsizliğin özelde genç birey işsizliğin yükselmesi sonucu 2008 de 361.708 kişi işsizlik ödeneğine başvurmuştur. Ama bu rakam 2009 un ilk üç ayında 210.478 kişiye ulaşmıştır, bu sayılara bakılarak başvuran kişilerin tümüne işsizlik ödeneği bağlansa bile 2009 da işsizlik sigortasından yararlanan sayısı resmi işsiz sayısının çok altında olduğu görülmektedir. Bunun nedeni işsizlik ödeneğini almak için gerekli şartların çok ağır olmasıdır. Bunların yanında birey işsizlik ödeneğini almaya hak kazansa dahi işsizlik ödeneği miktarı çok düşüktür. Türkiye’de işsiz olan bireylere yönelik prim şartı olmayan herhangi bir destek unsuru söz konusu değildir. Bundan dolayı emek piyasasına ilk dâhil olan genç birey işsizlere yönelik herhangi maddi yardım bulunmamaktadır. Bunun yanında işsizlik ödenekleri dışındaki danışmanlık, işe yerleştirme ve meslek eğitimi hizmetleri de gerek nicelik, gerekse nitelik yönünden oldukça eksik kalmaktadır (Mütevellioglu ve ark, 2010: 215).

3.5.2.4. Gençlik ve Barınma

Genç bireylerin barınmaları ekseninde olan politikalara göz atıldığında çözümlerde iki başat husus öne çıkmaktadır. Bunlardan ilki 18 yaşını tamamlamamış ve eğitimde bulunan genç bireylerin Aile Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB) bünyesinde bulunan barınma hizmetlerinden yararlanması. Ama 18 yaşını tamamlamış olan ve herhangi bir eğitim kurumuna dâhil olmayan öğrenciler bu yurtlarda barınmamaktadırlar. İkinci olarak

örgün eğitimde bulunan genç bireylerin yaşları ile orantılı olarak Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) ve 2011 yılında kurulan Gençlik ve Spor Bakanlığına bağlı yurtlarda kalabildikleri bilinmektedir. Bu yurtlar GSB ye bağlı olan Kredi Yurtlar Kurumu (KYK) ve MEB bünyesindeki ortaöğrenim Burs ve Yurt Daire Başkanlığı ile Özel Yurtlar Müdürlüğü tarafından yönetilmektedir (Aysan ve Avcı, 2015: 125-126). Bu politikaların yanı sıra özellikle genç bireylerin Türkiye’de ciddi barınma problemleri bulunmaktadır. Bu problem genellikle yoksul ve hane nüfusunun kalabalık olduğu ailelerde baş göstermektedir. Hanede yaşayan kişi sayısının fazlalılığı genç bireylerin ve diğer bireylerin kendilerine özgü yaşam alanlarının olmamasına da neden olmaktadır (Yentürk, 2012: 54). Bunun yanında örgün eğitim hayatına devam eden öğrencilerin derslerine çalışmak için zaman yeterince zaman ayıramadıkları da tahmin edilmektedir. Bu durum genellikle çok nüfuslu hanelerin yaygınca bulunduğu Kuzeydoğu, Ortadoğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri için geçerlidir. Bu yoksun olma durumu iki önemli sonuç ortaya çıkarmaktadır. Bunlardan birincisi özel alanın yetersiz koşullara sahip olması, öğrencinin eğitimi bırakma durumu ile doğrudan ilişkilidir. Yurtlara yerleşemeyen (KYK) genç üniversite öğrencileri ucuza barınabilecekleri çeşitli cemaat ideolojilerinin denetiminde bulunan barınma alanlarına yönelmeleri yaygın bir davranıştır. Birçok genç birey, yükseköğretim eğitimini sürdürürken bireysel özgürlüklerini geliştiremeyecekleri, birçok konuda özgür tercihlerini yapamayacakları ve sorgulamayacakları mekânlarda barınma ihtiyaçlarını gidermek durumunda kalmaktadırlar. Diğer yandan “genç bireylerin sosyal ve kültürel gelişimine katkıda bulunmak” ibaresinin amacında yer aldığı Yurtkur disiplin yönetmeliği, herhangi bir sosyal ve kültürel gelişime katkıda bulunmanın ötesinde, tümüyle yasaklayıcı, genç bireyleri potansiyel suçlu kabul eden bir mantıkla hazırlanmıştır. Yurtkur disiplin yönetmeliğine göre genç bireylerin tüm özel ihtiyaçları idarenin denetimine açık tutulması,

yurtların herhangi bir yerine ne amaçla olursa olsun afiş yâda poster yapıştırılması vb. uygulamalar yurttan uzaklaştırılmaya ya da atılmaya varan disiplin cezaları almaktadırlar (Yentürk, 2012: 54-56).

3.5.2.5. Yoksul Genç Bireyler ve Eğitimde Fırsat Eşit(siz)liği

Genç bireylerin eğitim süresi boyunca yoksulluklarını telafi edebilecek bazı yöntemler bulunmaktadır. Bunlar özellikle eğitime devam edebilmek için alınan destekler (burs, hibe, kredi) genç bireylerin başvurduğu ya da başvurmak zorunda kaldığı/olduğu en yaygın destek türlerindedir. Yoksulluğun yeniden üretilmesi durumunu aşabilmek, fırsat eşitliği ve sosyal adaleti sağlamak açısından yükseköğretim boyunca öğrencilere verilen çeşitli maddi destekler bulunmaktadır. Bu destekler Başbakanlığa bağlı KYK tarafından verilen burs veya öğrenim kredisi olarak bilinen eğitim yardımlarıdır. Bunun yanında belediyeler ve sivil toplum kuruluşlarının kapsayıcı olmasa da öğrencilere yönelik bu tür destekler verdiği bilinmektedir (Yentürk, 2012: 61). Ama bir diğer yandan bu durum sadece yükseköğretimi kazanan genç bireylere yönelik sınırlandırılmaktadır. Sınava hazırlık döneminde genç bireylerin ailelerinden devraldıkları yoksulluğu deneyimlemeleri de oldukça önemlidir. Nitekim genç bireylerin yükseköğretim sınavlarına hazırlık dönemi genç bireyler için hayati önemdedir. Eğitim sisteminin Türkiye'nin belirli bölgelerinde gelişmiş olması diğer bölgelerde yaşayan genç bireyleri özel kurslara, etüt merkezlerine veya bu sayılan desteklerin son derece kısıtlılığı, yalnızca gencin bireysel çabası ile bu süreci aşmasına neden olmaktadır. Türkiye'de sadece eğitim süreci içerisinde karşılaşılan problemler değil eğitim sistemine katıl(a)mama da oldukça önemli sorunlardandır. Nitekim gencin ailesinden ve çevresinden rol model alacağı insanların yoksunluğu, genci eğitim sistemi içerisinde hem motive etmede hem de geleceğe dönük umutla bakamamasına neden olmaktadır.

Türkiye’de okuma yazma bilmeyen ve yükseköğretim mezunlarına ilişkin TÜİK’in 2017 yılı verileri temel alındığında okuma yazma bilmeyen ve yükseköğretim mezunu insanların aynı bölgelerde yoğunlaştığı görülmektedir.

Tablo: 1 Türkiye’de Bölgelere Göre Okuma Yazma Bilmeyen Toplam Nüfus Oranı

Yıl	Bölge Adı	Okuma Yazma Bilmeyen Toplam
2017	İstanbul	281509
2017	Bati Marmara	62873
2017	Ege	174427
2017	Doğu Marmara	172804
2017	Bati Anadolu	146653
2017	Akdeniz	256030
2017	Orta Anadolu	129771
2017	Bati Karadeniz	165209
2017	Doğu Karadeniz	115811
2017	Kuzeydoğu Anadolu	120569
2017	Ortadoğu Anadolu	209365
2017	Güneydoğu Anadolu	495619

Kaynak: 2017 TÜİK Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sisteminden elde edilmiştir.

Tablo 1’de görüldüğü gibi en yüksek okuma yazma bilmeyen nüfusu barındıran bölge Güneydoğu Anadolu bölgesidir. Türkiye’nin diğer bölgelerinin yanında Güneydoğu Anadolunun okuma yazma oranının bu denli düşük olmasının siyasi ve ekonomik bir dizi nedeni bulunmaktadır. İlk olarak bölgenin kapitalizme eklenme sürecinde dönüşümün ve eski dönemin zenginlik belirtisi olan toprağın sadece belirli kesimlerde (ağa, bey) toplanması ve diğer insanları ya bu topraklarda işçi olmaya ya da Türkiye’nin batısına büyük şehirlere göç etmesine neden olmuştur. Bu eşitsizliğin uzun yıllar sürmesi ve o bölgede gelecek nesillere aktarılması söz konusu olmaktaydı. Siyasi nedeni özellikle 1985 sonrası bölgede yoğunlaşan çatışma ortamının etkisiyle bölgeye yönelik yatırım faaliyetlerinin az olması veya hiç olmaması bu bölgenin Türkiye’nin diğer bölgelerine göre

sosyo-ekonomik olarak daha az gelişmesinde bazı nedenlerdendir. Bireyin veya hanenin ekonomik seviyenin yükselmesi, eğitime dâhil olma ile doğrudan ilişkilidir. Güneydoğu Anadolu bölgesinde TÜİK'in 2016 Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması Bölgesel Sonuçları da göstermektedir ki, yıllık hane kullanılabilir fert gelirinin en düşük olduğu bölgeler 8 bin 679 TL ile Mardin, Batman, Şırnak, Siirt. 8 bin 794 TL ile Şanlıurfa, Diyarbakır ve 11 bin 088 TL ile Van, Muş, Bitlis, Hakkâri olarak belirlenmiştir (TÜİK, 2017).

Tablo: 2 Türkiye’de Bölgelere Göre Yüksekokul ve Fakülte Mezunlarının Toplam Nüfus Oranı

Yıl	Bölge Adı	Yüksekokul veya Fakülte Mezunları Oranı (%) / Toplam
2017	Türkiye	15,27
2017	İstanbul	18,53
2017	Bati Marmara	14,54
2017	Ege	15,65
2017	Doğu Marmara	15,42
2017	Bati Anadolu	19,57
2017	Akdeniz	14,55
2017	Orta Anadolu	13,05
2017	Bati Karadeniz	12,78
2017	Doğu Karadeniz	13,79
2017	Kuzeydoğu Anadolu	11,46
2017	Ortadoğu Anadolu	12,04
2017	Güneydoğu Anadolu	10,61

Kaynak: 2017 TÜİK Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sisteminden elde edilmiştir.

Tablo 2’ de görüldüğü gibi herhangi bir yüksekokul mezunu olma oranı, aynı şekilde okuma yazma bilmeyenlerin oranının yüksek olduğu Güneydoğu Anadolu bölgesinde yoğunlaşmaktadır. Bir diğer yandan bu bölgelerde gelir dağılımı eşitsizliğini ölçerken kullanılan gini katsayısı da oldukça yüksektir. Gini katsayısı Türkiye’de 2016 yılında 0,404 iken, Türkiye ortalamasının üstünde olan bölgelerde; 0,414 ile Adana, Mersin, 0,413

ile İstanbul ve 0,412 ile Van, Muş, Bitlis, Hakkâri olarak görülmektedir (TÜİK,2017). Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgelerinin yanı sıra Akdeniz bölgesinin de hem okuma yazma bilmeyenlerin oranı hemde gini katsayısının yüksekliği de dikkat çekicidir. Akdeniz bölgesi de Doğu ve Güneydoğudan hem yoğun göç alması hemde kırsal kapitalizmin Türkiye’de ilk eklemlendiği yerlerdendir. Gini katsayının bu bölgelerde yüksekliğinin arka planında yatan nedenin bu olduğu düşünülmektedir. Çünkü özellikle Türkiye’nin kırsal bölgelerindeki dönüşümden kısmen farklı bir dönüşüm geçiren Güneydoğu Anadolu bölgesi yaşanan bu dönüşümler sonucu geçmişe göre daha da yoğun şekilde insanların hayatına giren mevsimlik tarım işçiliği ile tanışmışlardır. Mevsimlik olarak Güneydoğu Anadolu’dan Türkiye’nin batısına ve kuzeyine yapılan sezonluk göçlerde bölgelerin gelir eşitsizliği ve eğitim oranlarının düşmesinde veya eğitim oranlarının yükselmemesine bir neden olarak okunabilmektedir. Nitekim mevsimlik tarım işçilerinin ortak özellikleri hem ekonomik hemde sosyal gelişimden toplumun diğer kesimlerine göre daha az pay almaları onları çeşitli riskler ve ayrımcılıklar ile karşı karşıya getirmektedir (Çınar, 2014: 28).

Gelir eşitsizliği ve eğitime dâhil olmanın özellikle yükseköğretime dâhil olamamanın yüksek olduğu bu bölgelerde, yükseköğretime dâhil olanlarda bir dizi sorun ile karşı karşıya kalmaktadır. Özellikle neoliberalizm sonrası eğitim sürecinin metalaşmaya açılması, eğitim sürecinin diğer aşamalarına (ortaokul, lise) göre yükseköğretimi daha fazla etkilemiştir. Çünkü yükseköğretime hem dâhil olmadan hemde dâhil olduktan sonra ekonomik yükler genç bireyleri çoğu zaman bu aşama karşısında herhangi bir devlet veya aile desteği olmaksızın savunmasız bırakmaktadır. Yükseköğretime dâhil olmak veya tamamlamak için gerekli ekonomik yükün altından kalkamayacak genç bireylerin ya üniversite hazırlık sınavları döneminde istihdama katılması veya yükseköğretime hazırlık kurslarından yararlanamaması söz konusu olmaktadır.

Yoksul genç bireyler özelinde, istihdama katılımında yani yoksullukla baş etme stratejileri olarak hangi dayanışma ağlarını kullandıkları incelendiğinde 1980 sonrası emek piyasasında yaşanan dönüşümler, dayanışma ağları ve yoksullukla baş etme stratejileri de tekrardan tanımlanmış ve yeni bir görünüm kazanmıştır. Bilindiği gibi neoliberal politikaların 1980’den sonra kendini iyice hissettirdiği Türkiye’de Refah rejiminin yerini devletin piyasadan elini çekmesi ile birçok problemi beraberinde getirmiştir. Şüphesiz bu problemi en sert şekilde deneyimleyen kişiler yoksullar ya da yoksulluğa itilenler olmuştur. Yoksulluğu ise etraflıca deneyimleyen grup göçmenler ve yeni zamanın ‘‘bireyselleş(tiril)en genç işgücü kitesidir. Devletin yeni liberal politikalar ile piyasadan elini çekmesi bu yoksul grupların kendi dinamiklerini oluşturmaya itmiştir. Formel ve enformel olarak gelişen bu dayanışma ağları genç birey ve göçmenlerde daha çok enformel (kayıt dışı) şekilde kendini göstermektedir. Metalaşmanın hâkim olduğu bu süreçte de genç birey kesiminin desteklenmesi (sadece yoksul genç birey kesim olarak düşünülmemeli) aileler ve genç bireylerde bir dizi refahı beraberinde getirecektir. Bir diğer yandan yükseköğretime dâhil olan tüm öğrencilerin yükseköğretim harçları ve öğrenim kredileri karşılanmalı ve genç bireyler bu sorumluluktan kurtarılmalıdır. Bu krediler yoksul genç bireylerin yükseköğretim eğitimlerini sürdürebilmeleri için kaçınılmazdır (Yentürk, 2012: 62).

Günümüzün bir diğer önemli sorun alanlarından biri; eğitim sistemine özellikle yükseköğretime dâhil olamayan genç bireyler dâhil olmadıkları için şikâyetle bulunurlarken, eğitim süreci içerisinde olan genç bireyler ise eğitimden sonra işsiz kalmaktan ve eğitim süreci içerisinde süreci tamamlamak için aldıkları öğrenim kredilerini geri ödeyememekten yakınmaktadırlar (Bayhan, 2016: 376). Sınıf atlama aracı olarak görülen eğitimin, son zamanlarda artan eğitilmiş genç işsizlerin sayısı ile toplumda bu

durumunda değiştiğine bir kanıt olabilecek niteliktedir. Değişim ile kalmayıp yeni ve oldukęa önemli bir problem olarak da ele alınmalıdır. Bu durumda gençlik sosyolojisinde geğiş dönemi olarak adlandırılan gençlik dönemi bu gibi durumlardan “bitirilemeyen gençlik”e doğru hızla ilerlemektedir (Yücel ve Lüküslü, 2013: 10).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA BULGULARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

4.1. Görüşülen Genç Bireylere İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Bu başlık altında görüşülen yükseköğretim öğrencilerinin sosyo demografik, sosyo-ekonomik ve hane profili, eğitim ve çalışma hayatında karşılaşılan problemler oluşturulan nicel tablolar aracılığıyla sunulmaktadır. Nicel tablolar, nitel veriler ile desteklenerek oluşturulan profil derinlemesine analize tabi tutulacaktır.

4.1.1. Görüşülen Öğrencilerin Genel Sosyo Demografik Özellikleri

15 – 24 yaş arası görüşülen yükseköğretim öğrencilerinin tamamı (24) erkektir. Görüşülenlerin yaş aralığı 19-24 arasındadır. Bunun yanında görüşülenlerin doğum yerlerine bakıldığında en fazla Doğu, Güneydoğu Anadolu bölgeleri belirgin bir şekilde (17 kişi) önde olduğu ortaya çıkmıştır. Doğum yeri Güneydoğu Anadolu olanların sayısı 9, Doğu Anadolu olanların sayısı 8, Akdeniz olanların sayısı 3, Marmara olanların sayısı 2, İç Anadolu olanların sayısı 1 ve 1 görüşmecide Afganistan nüfusuna kayıtlı uluslar arası öğrenci olduğu tespit edilmiştir.

Görüşülen öğrencilerin bölümlerine bakıldığında; yoğunluğun Edebiyat Fakültesi (9) ve İktisadi İdari Bilimler Fakültesinde (7) olduğu ön plana çıkmıştır. Genel bölüm dağılımlarına bakıldığında; 6 öğrenci Sosyoloji, 4 öğrenci Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, 1 öğrenci Arkeoloji, 1 öğrenci Gıda Mühendisliği, 1 öğrenci Diyaliz, 1 öğrenci İslami İlimler, 1 öğrenci Felsefe, 2 öğrenci İktisat, 1 öğrenci Enerji Sistemleri Mühendisliği, 1 öğrenci Elektrik Elektronik Mühendisliği, 1 öğrenci Aşçılık, 1 öğrenci İşletme, 1 öğrenci Turizm ve Otel İşletmeciliği, 1 öğrenci İlk ve Acil Yardım, 1 öğrencide Tarih bölümüne kayıtlı olduğunu belirtmiştir. Bunun yanında genç bireylerin ağırlıklı

olarak (11) son sınıf öğrencilerinden oluştuğu tespit edilmekle birlikte, sadece bir öğrenci (G11) hazırlık sınıfında bulunmaktadır (Tablo 3).

Tablo 3: Görüşülen Öğrencilerin Sosyo-Demografik Özellikleri

Görüşmeci Kodu	Cinsiyet	Doğum Yeri	Yaş	Bölüm (öğretim)	Sınıf
G 1	Erkek	Van/Çaldıran	24	Sosyoloji	4
G 2	Erkek	Van/Erciş	24	Sosyoloji	4
G 3	Erkek	Batman/Gercüş	23	Sosyoloji	4
G 4	Erkek	Ağrı/Diyadin	23	Kamu Yönetimi	3
G 5	Erkek	Şanlıurfa/Birecik	24	Arkeoloji	4
G 6	Erkek	Şanlıurfa/Karaköprü	23	Kamu Yönetimi (2.Öğretim)	3
G 7	Erkek	Adana/Kozan	24	Gıda Mühendisliği	4
G 8	Erkek	Kocaeli/Gölcük	23	Kamu Yönetimi	4
G 9	Erkek	Şırnak/Merkez	24	Sosyoloji	4
G 10	Erkek	Adıyaman/Merkez	24	Diyaliz	2
G 11	Erkek	Afganistan/Marçak	22	İslami İlimler	Hazırlık
G 12	Erkek	Bitlis/Adilcevaz	19	Felsefe	2
G 13	Erkek	Muş/Malazgirt	24	Kamu Yönetimi	3
G 14	Erkek	Muş/Malazgirt	19	İktisat	4
G 15	Erkek	İstanbul/Pendik	23	Enerji Sistemleri	4
G 16	Erkek	Mardin/Mazıdağ	24	Sosyoloji	4
G 17	Erkek	Muş/Bulanık	23	Sosyoloji	3
G 18	Erkek	Konya/Ereğli	21	İktisat	2
G 19	Erkek	Gaziantep/Şahinbey	20	Elektrik Mühensiliği	Elektronik 1
G 20	Erkek	Adana/Ceyhan	21	Aşçılık	1
G 21	Erkek	Diyarbakır/Bağlar	23	İlk ve Acil Yardım (2. Öğretim)	2
G 22	Erkek	Ağrı/Hamur	22	Turizm ve Otel İşletmeciliği	2
G 23	Erkek	Mersin/Tarsus	23	İşletme	4
G 24	Erkek	Diyarbakır/Çüngüş	22	Tarih	3

4.1.2. Görüşülen Öğrencilerin Hanelerine İlişkin Bilgiler

Görüşülen öğrencilerin hanelerinde, ebeveynlerinin eğitim durumlarına bakıldığında; annelerin 15'inin hiçbir eğitim al(a)madığı, kalan 9 kişinin ise ilkököl mezunu veya ilkököl terk olduğu tespit edilmiştir. Bu durum genç bireylerin babalarında; 5'inin herhangi bir eğitime sahip olmadığına, 15'inin ilkököl mezunu olduğuna, 2'sinin lise mezunu ve 2 öğrencinin de babasının hayatta olmadığına ulaşılmıştır (Tablo4). Bu durum daha önceki bölümlerde “Yoksul Genç bireyler ve Eğitimde Fırsat Eşit(siz)liği” başlığı altında verilen eğitime katılım oranları ile bir anlamlılık içermektedir. Yani Türkiye’de eğitime katılım ve okuma yazma oranlarının en düşük olduğu bölgelerin başında gelen Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesi oranları ile örtüşmektedir.

Geçmiş dönemlerde Platon’dan Rousseau’ya, Condorcet’den Steinar’a kadar uzanan devasa bir tarihe göre eğitim bir kurtuluş ve kariyerde yükselme yolunda aracı olarak değer görmekteydi. Fakat bu düşünce günümüzde kısmen de olsa geçerliliğini yitirerek yerine eğitimle bireylerin yükselmesinin, yine bu bireylerin geldiği “sosyal kökene” bağlı olarak değişmektedir. Özellikle 1970’li yıllarda yaptığı ampirik çalışmalar ile Bourdieu ve arkadaşı Passeron bu değişime dayanak oluşturacak hakim düşüncenin değişmesine neden olmuştur. Son olarak ise 2000’li yıllarda Uluslar arası Eğitim Araştırması PISA, eğitim sistemlerinin çok çeşitli şekillerde olduğunu vurgulasa da eğitimle gelen kariyerin asıl belirleyicisinin “sosyal köken” olduğu sonucuna varmıştır. Bu durum eğitim ile uğraşan herkesi sosyal kökenle gelen “yeniden üretim” kavramı ile tanıştırmıştır. Yeniden üretim kavramının önde gelen savunucusu Pierre Bourdieu çalışmaları (Bourdieu ve Passeron, 2014, Bourdieu ve Passeron, 2015) ile eğitimin sosyal ve muhafazakar işlevini çözümlerken, teorisini çalışmalarındaki ampirik veriler ile kanıtlamaktadır. Bourdieu’nun ulaştığı sonuç, demokratik toplumlarda eğitimin halen

özgürleştirici okul ideolojisinin geçerli olduğu ve bu ideolojinin kendisinin de sosyal hareketliliği kısıtlayıcı ve var olan güç (iktidar) dengelerini sahiplenici bir etken olduğudur (İdemen, 2012: 420). Görüşülen öğrencilerin, anne ve babalarının eğitim düzeyleri düşüklüğü ve bu genç bireylerin eğitim süreci içerisinde istihdama dâhil olmaları ile doğrudan ilişkilidir. Görüşmelerde de elde edilen sonuca göre ebeveynlerin eğitim seviyelerinin düşüklüğü yoksulluğun yeniden üretimine neden olmaktadır.

Yoksul hanelerde düşük eğitimin nesiller arası aktarımına ilişkin Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV) 2013 raporunda ulaştığı sonuca göre; çocuklar ile ebeveynlerin eğitim seviyesi arasındaki bağlantı ne derece etkin ise, kuşaklararası sosyoekonomik hareketlilik ihtimali ve eğitimde fırsat eşitliğinin de o derece düşük olduğu dile getirilmektedir. Bunun yanında örgün eğitimde bulunan öğrencilerin alacakları eğitimin niteliği yine bu genç bireylerin ailelerinin eğitim düzeyi ile doğru orantılıdır. Yani refah seviyesi yüksek olan haneler, çocuklarının daha nitelikli eğitim kurumlarına girebilmeleri adına özel kurs ve dersanelere, bire bir derslere yatırım yapabilmekte, bu durum eğitimin farklı aşamalarında sınavlara dâhil olan öğrencilerde sosyal adalet ve fırsat eşitliği kavramlarının aşınmasına neden olmaktadır. Eğitimin niteliği ile hanelerin ekonomik durumu arasındaki bağlantı, OECD ülkelerine yönelik rapordaki bulgulara bakıldığında Türkiye'deki eğitim sisteminin hem “yüksek eşitsizlik” hemde “düşük kaliteli” olduğu sonucuna ulaşılmaktadır (TEPAV, 2013). Çünkü okullu olmak ve eğitime erişim her zaman aynı anlama gelmemektedir. Sosyal kökene dayalı eşitsizlikler ne derece etkili olursa olsun ancak eğitimde fırsat eşitliği ile çözülebilecek niteliktedir. Eğitimde fırsat eşitliliği Türkiye gibi sosyal adaleti tesis etme kanısı ile yola çıkan ülkelerdeki özellikle politika yapıcıların görevi olmaktadır. Politika yapıcılar özellikle Türkiye gibi

bölgesel eşitsizliklerin yoğun olduğu bir ülkede eğitimde fırsat eşitsizliğini gidermede kilit rol konumundadırlar.

Yoksul hanelerde düşük eğitimin nesiller arası aktarımına ilişkin bir diğer çalışma Paul Willis'in (2016) çalışmasıdır. Willis "işçiliği öğrenmek" isimli çalışmasında fabrika işçisi olan ebeveynlerin, çocuklarının eğitim hayatlarına odaklanmıştır. Bu çocukları "hergele" ismi ile tanımlayan Willis çocukların eğitimde bulunmalarının onlar için bir şey ifade etmediğine değinerek, bu çocuklarında tıpkı anne ve babaları gibi fabrikada çalışacaklarını ve eğitimin onlar için bir şey ifade etmediğine değinmektedir. Willis'in asıl dikkat çektiği nokta anne ve babanın sosyal kökeninin, mesleklerinin, çocuğun eğitim hayatı üzerindeki etkisine vurgu yapmaktır. Sosyal köken burada çocukların eğitimlerine devam etmemesi riskini doğurmakta ve aileleri gibi fabrika işçisi olarak yoksulluğu deneyimlemelerine zemin hazırlamaktadır (Willis, 2016). Düşük eğitimin nesiller arası eşitsizliklerin aktarımına farklı örnekler değinildiği gibi Bourdieu ve Passeron'un ilk olarak ele aldığı "Varisler – Öğrenciler ve Kültür" (2015) adlı çalışmadır. Bunun bir devamı niteliğinde olan "Yeniden Üretim - Eğitim Sistemine İlişkin Bir Teorinin İlkeleri" (2015) yine Bourdieu ve Passeron'un beraber kaleme aldıkları eserleridir.

Özellikle bu bölümde dikkat çekilmesi gereken nokta hanede olan çocuk sayısının fazla, eğitim düzeylerinin düşük ve de düşük gelirli işlerde çalışmaları risklere açık kapı bırakmasıdır. Yoksulluk ile baş edebilmek için küçük yaşlarda çocukların istihdama dâhil olması bir paradoks olarak hane yoksulluğunun yeniden üretilmesine neden olmaktadır. Genç bireyler eğitime dâhil oldukları halde sosyal kökenlerinden dolayı istihdama dâhil olmakta ve eğitimin sınıf atlama aracı olarak görülmesinin de aşınmasına kaynaklık etmektedirler. Tablo 1'de görüldüğü gibi öğrencilerin okudukları bölümler üniversite sonrası istihdam problemi olan bölümlerden oluşmaktadır. Burada TEPAV (2013)

raporunda geçen okullu olmanın kişinin kariyer ve eğitime ulaşması demek olmadığı tespiti araştırmadaki yükseköğretim öğrencilerinin okudukları bölümler ile doğru orantılıdır.

Tablo 4:Görüşülen Öğrencilerin Hane Sosyo – Ekonomik Durumu 1

Görüşmeci Kodu	Anne Eğitim Durumu	Baba Eğitim Durumu	Anne Meslek	Baba Meslek	Hane Sosyal Güvence	Hanede yaşayan kişi sayısı
G 1	Yok	İlkokul	Ev hanımı	Esnaf	Yeşil Kart	8
G 2	Yok	İlkokul	Ev Hanımı	Çalışmıyor	Yeşil Kart	16
G 3	Yok	İlkokul	Ev Hanımı	Çiğci	SSK	10
G 4	Yok	Vefat Etti	Ev Hanımı	Vefat Etti	Yeşil Kart	3
G 5	Yok	İlkokul	Tarım	Nakliyecisi	Yeşil Kart	7
G 6	Yok	İlkokul	Ev Hanımı	İnşaat	Yeşil Kart	10
G 7	İlkokul	İlkokul	Fabrika	Emekli	Emekli	5
G 8	İlkokul	İlkokul	Ev Hanımı	İnşaat	Yeşil Kart	7
G 9	Yok	İlkokul	Ev Hanımı	Nakliyecisi	SSK	13
G 10	İlkokul	İlkokul	Ev Hanımı	Emekli	Bağkur	7
G 11	İlkokul	İlkokul	Ev Hanımı	Serbest	Yok	6
G 12	Yok	Yok	Ev Hanımı	Emekli	SSK	5
G 13	Yok	Yok	Ev Hanımı	İnşaat	Yok	10
G 14	Yok	Lise	Ev Hanımı	İnşaat	Yok	9
G 15	İlkokul	Lise	Ev Hanımı	Mütahit	SSK	4
G 16	Yok	İlkokul	Ev Hanımı	Elektrik Teknisyeni	SSK	7
G 17	İlkokul	İlkokul	Ev Hanımı	İnşaat	Yeşil Kart	10
G 18	İlkokul	İlkokul	Ev Hanımı	Marangoz	SSK	4
G 19	İlkokul	Ortaokul	Ev Hanımı	Emekli	Emekli	6
G 20	İlkokul	İlkokul	Ev Hanımı	Emekli	Emekli	8
G 21	Yok	Vefat Etti	Ev Hanımı	Vefat Etti	SSK	11
G 22	Yok	Yok	Ev Hanımı	Çiftçi	Yeşil Kart	10
G 23	Yok	Yok	Tarım	İnşaat	SSK	7
G 24	Yok	Yok	Ev Hanımı	İnşaat	SSK	4

Görüşülen öğrencilerin ebeveynlerinin mesleklerine bakıldığı zaman ise, annelerin sadece 1'i fabrikada çalışmakta, 2'si tarımda yevmiyeci olarak çalışırken diğer 21 kişi herhangi bir işte çalışmayarak ücretsiz ev işçisi statüsünde yaşamlarına devam etmektedirler. Babalarının; 2'si esnaf, 1'i çalışmıyor, 2'si vefat etmiş, 2'si çiftçi, 2'si nakliyecisi, 8'i inşaat, 5'i emekli, 1'i elektrik teknisyeni olarak çalışmaktadır. Genç bireylerin anne ve babalarının mesleğine bakıldığı zaman sadece biri (G16) kamuya bağlı özel bir şirkette memur olduğu gözlenmiştir. Ebeveynlerin sahip olduğu mesleklerin yanında hane sosyal güvenceleri de meslekler ile anlamlı bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Bu durumda hanelerin 8 yeşil kart, 9 SSK, 3 emekli, 1 Bağkur ve 3 ailenin hiçbir sosyal güvencesi bulunmamaktadır (Tablo 4). Ailelerinin sosyal güvence durumunun olmamasını görüşmecilerden bazıları şu şekilde ifade etmektedir;

“Hiçbir şeyimiz yok yeşil kartımız vardı oda iptal oldu. İki abim var onlarınkini yatırıyoruz sigortasını, babaminkini yapmadık ama keşke babaminkini yapsaydık diyoruz şimdi” (G14, Muş, İktisat, 19).

“Yeşil kart var şuanda. Ama eskiden babam inşaatta çalışırken patronuna şunu diyordu parayı benim sigortama yatıracağına bana ver öyle alıyordu sigorta parasını şuanda hiçbir şeyi yok yani” (G17, Muş, Sosyoloji, 23).

“Evde sadece bir abim çalışıyor onun sigortası yatıyor bizim sigortamız yok yeşil kart var” (G22, Ağrı, Turizm ve Otel İşletmeciliği, 22).

Yanıtlarda önemli olan nokta aile bireylerinin enformel sektörlerde çalıştıkları için güvence mekanizmalarından yoksun olmalarıdır. Diğer yandan ebeveynlerinin enformel sektörlerde çalışması, örneklem grubundaki öğrencilerin de yoksulluğu deneyimleme riskini arttırmaktadır. Enformel sektörün veya enformelleşmenin ortaya çıkış serüvenine Işık ve Melih Pınarcıoğlu'nun (2009) ifadesi ile modernleşmeci perspektiften bakıldığında, geri kalmış ülkelere özgü stratejilerin ürünü olarak belirtilmektedir. Bu eksende enformel iş piyasaları, formel mekanizma içerisindeki kalkınma çabaları ile görünür olan bağımlı

ekonomilerin bir çıktısı olmaktadır. Özellikle tarımsal teknolojinin kırsalda çözümlere neden olduğu, “atıl” işgücünün ortaya çıkması ve bu işgücünün şehir merkezlerine yönelmesi sonucu barınacakları ve de geçimlerini sağlamak için gösterecekleri çabalar enformel bir piyasanın oluşumunu sağlamaktadır. Formelin hemen yanı başında olan enformelleşmenin, formel piyasa gibi gelişmemesinin nedeni örgütlülüğü sağlayamamasıdır. Yani örgütsüz olan enformel kesim, örgütlü olmayı başaramadığı için refah seviyesini arttıramamaktadır. Çünkü formel olan esas olarak kabul edilmekte ve bünyesinde yaşamın istenilen özelliklerini barındırmaktadır. Bunun yanında genel kanı enformel sektörün, az gelişmiş ülkelerin dengesiz toplumsal yapısının ortaya çıkardığı toplumsal problemler olarak kabul edilmektedir (Işık ve Melih Pınarcıoğlu, 2009: 50-51).

Türkiye’de formel olamayan sektörün gelişiminde ve yaygınlaşmasında etkili olan olgular ele alındığında, farklılıklar ortaya çıkmaktadır. İlk olarak bu nedenler, Türkiye’de demografik ve sosyo ekonomik özelliklere bağlı olup yapısal niteliktedir. Genellikle kırsal bölgelerden kentlere göç sonucunda kentin nüfusu artmaktadır. Bu nüfus artışı sonucu kentlere göç ile gelen bireylere yeterli istihdam alanı sunulmadığı takdirde, yedek işgücü ordusu ortaya çıkmaktadır. Bu yedek işgücü ordusu kimi zaman kendi küçük işletmelerini açarak hem ekonomik yönden bir refah yakalama hemde istihdam edilebilirliklerini arttırmaktadırlar. Ama bunun yanında mikro ölçekli bu işletmelerin uyması gerektiği yasal düzenlemeler ve bu yasal düzenlemelerin katılımı bu küçük ölçekli iş yeri sahibi insanları bir takım zorluklarla karşılaştırır. Bir başka etken, küreselleşmeyle bağlantılı yapısal uyum politikaları ve ihracata dayalı sanayileşme modeli bağlamında uluslar arası pazarlarda rekabeti arttırmak için, işgücü maliyetlerinin düşürülmesi amacıyla üretim sürecinde ortaya çıkan değişiklikler ve taşeronlaşmanın yaygınlaşmasıdır (Ergun, 2005: 59-60). Daha öncede belirtildiği gibi 1970 öncesi emek piyasasında emeği korumaya yönelik refah

devleti uygulamaları etkinliğini sürdürmekteydi. Özellikle 1970 sonlarına doğru kapitalizmin “vites” değiştirmesi ile ortaya çıkan neoliberalizm “emek karşıtı rüzgarlar” ile beslenerek küçük üreticiyi ve emekçiyi daha güvencesiz sektörlere mahkum etti. Yaşamlarını devam ettirmek için temel gereksinimlerini karşılamaya çalışan emekçi kesimi istihdama katılmaya, yalnız 1970 öncesinden farklı olarak yaygınlaşan enformel/kayıtdışı istihdama katılmaya başlamıştır. Çalışmada yükseköğretim öğrencileri ailelerine yardımcı olmak ve ailedeki geçim yükünü hafifletmek adına tam da dönemin karakteristiğine uygun şekilde enformel/kayıtdışı piyasada istihdama dahil olmaktadır. Buda enformel sektörün ortaya çıkmasında hakim olan iki eğilime işaret etmektedir. Bunlar birikim stratejisi olarak enformelleşme ve tüketim stratejisi olarak enformelleşme süreçleridir.

“Geçim stratejisi olarak enformelleşme sürecinde ailenin etkinliğine işaret etmektedir. Aile emeğin yeniden üretiminde önemli bir yer tutmaktadır. Aile bireylerinin yaşamlarını devam ettirebilmeleri için yeni faaliyetler üretmektedir. Bir diğer ifadeyle; işsizliğe, gelir azalmalarına, ekonomik koşulların bozulmasına karşı ya da yaşam koşullarını düzeltmek için aile yeni stratejiler geliştirir. Enformel/türedi faaliyetlere yönelme de üretilen bu stratejilerin önemli bir parçasını oluşturur. Birikim stratejisi olarak enformelleşme sürecinde ise büyük şirketlerin ve güçlü sermayenin etkin olduğu görülmektedir. Genel olarak tüm üretim süreçlerinde ama özellikle ekonomik kriz yaşanan dönemlerde bu kesim karları arttırmak, riskleri azaltmak, sendikalarla muhatap olmamak, uluslararası piyasalarda rekabet gücüne sahip olabilmek için üretimi enformelleştirmeye yönelmektedirler” (Ergun, 2005: 61).

Işık ve Melih Pınarcıoğlu Sultanbeyli çalışmasında (2009), formel ve enformelliği sınırları geçişken olmayan bir geometriye sahip toplumsal yapılar olarak betimlemektedirler. Bunun yanında formelin son 30 yıldaki dönüşümünü muğlaklık ve

örgütsüzlüğün bir sonucu olarak ele almakta ve istikrarlı, uzun erimli toplumsal yapılardan riskli yapılara geçiş olarak ifade etmektedirler. Devletin manevra yapabilme alanının kısıtlanması, küresel piyasaların kontrol edilemezliği ve teknolojik devrim sayesinde sosyo-ekonomik girişimcilerin kazandığı şüana kadar görülmemiş bir hareket alanı bulunmamaktadır. Bu durum uzun soluklu bir çizgiyi takip etme ihtimalini azaltmakta, neredeyse tüm insanları birtakım riskler ile baş başa bırakmaktadır. Bu anlamda riskin kaçınılmaz olması fırsatlarında mevcudiyeti anlamına gelir. Ulus devlet ile belirlenen sınırların kontrolü, küresel akımların etkinliğini artırması ile beraber, bu akımların sunduğu fırsatlardan yararlanmaya çalışan yeni toplumsal oluşumlar görülmektedir. 1981-1989 yılları arasında ABD başkanlık görevi yapmış olan Ronald Reagan'ın ünlü özdeyişi ile “devletin sorunların çözüm yeri değil, bizzat kendisinin ciddi bir sorun kaynağı olduğunu” belirten fikri devletin kapitalist sistem içerisinde özellikle 1980'lerden sonra görülen çaresizliği bu sistemin oluşumunda önemli katkısı bulunmaktadır (Işık ve Melih Pınarcıoğlu, 2009: 58). Devletin sorun kaynağı olması ile yapılmak istenen devlet etkinliğinin yitirilmesi ve yeni girişimcilerin ortaya çıkarılması, bunun içinde eski yapının (refah/sosyal devletin) yıkılması olmuştur. Devlet güvencesinin etkisizleştirilmesi sonucu, esnek istihdamın yaygınlaşması, formelin silinerek veya enformelle iç içe geçerek devam etmesine nedendir. Bu durum formelin 1970 sonrası yeni sistem ile girdiği krizin sonucunda enformelle geniş bir hareket alanı kazandırmıştır. Bu durumdan en çok formel piyasanın kalesi olarak anılan eğitimde üzerine düşen payı almış ve eğitim yoluyla yukarı doğru hareketliliğin tanımını da değiştirmiştir. Örneğin eğitim ile elde edilen saygın meslekler (akademisyenlik, hekimlik vb.) yoksullaşma riski ile karşı karşıya kalmıştır (Işık ve Melih Pınarcıoğlu, 2009: 65).

4.1.2.1. Ama Bunlar (Yenge, Dede) Yabancı Değiller

Görüşülen öğrencilerin hanelerinde yaşayan kişi sayısına bakıldığı zaman 24 gencin hanesinde ortalama 7,7 kişilik bir nüfus ile beraber yaşadıkları hesaplanmıştır (Tablo 4). Toplam kardeş sayılarına bakıldığında ortalama 6,5 olarak tespit edilmiştir (Tablo 5). Hanede yaşayan kişi sayısı Türkiye genelinde; ADNKS sonuçlarına göre; 2012 yılında 3,7 olan ortalama hane halkı nüfusu azalma eğilimi göstererek 2017 yılında 3,4 kişi olduğu görülmüştür. İllere göre incelendiğinde; 2017 yılında ortalama hane halkı büyüklüğünün en yüksek olduğu il, 6,4 kişi ile Şırnak'tır. Ortalama hane halkı büyüklüğünün en düşük olduğu il 2,7 kişi ile Çanakkale ve Tunceli olmaktadır (TÜİK, 2017). Yükseköğretim öğrencilerinin hane büyüklüğü (7,7) ortalaması, Türkiye ortalamasının (3,4) çok üzerinde olduğu görülmektedir. Yine araştırma bulgularında öğrencilerin yoğun olarak yaşadığı Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesindeki illerden de yüksek hane ortalamalarına sahip oldukları tespit edilmiştir.

Görüşülen öğrencilerin hane büyüklükleri ve kardeş sayılarının fazla olmasının bir diğer yönü, yoksulluk riskinin artmasıdır. Kahraman'ın (2015) çocuk yoksulluğuna yönelik Gaziantep'te yürüttüğü çalışmaya göre Kalabalık hanelerin yoksulluğu daha yoğun bir şekilde deneyimledikleri görülmektedir. Yine Kahraman'ın çalışmasında hane halkı türüne göre bakıldığında yoksulluğun en fazla yaşandığı hane türü (%21,43) geniş ailedir. Hane nüfusu arttıkça, hanenin yoksulluğu yaşama riski artmaktadır. Hane büyüklüğü 1-2 arasında olan hanelerde yoksulluk oranı %10,64 iken 7 ve üzeri olan hanelerde oran % 40,05'e yükselmektedir (Kahraman, 2015: 40-41). Hanede yaşayan kardeş ve kişi sayısının fazla olması bu kalabalık ailelerin, yoksulluklarını enformel sektörler aracılığıyla yeniden üretmelerine neden olmaktadır. Bu şekilde bir sonraki kuşaklarda ailelerinden yoksulluğu devralmakta ve enformel süreçleri bir döngü şeklinde deneyimlemektedir. Nitekim çocuk

yoksulluğuna yönelik yapılan çalışmalar (Gün, 2010, Kahraman, 2015, Açıkalin, 2008) göstermektedir ki, erken yaşlarda istihdama dâhil olan çocuklar hem eğitimlerinden geri kalmakta hemde aileden aldıkları yoksulluğu bir paradoks şeklinde yeniden üretmektedirler.

Görüşülen öğrencilerin hane nüfusunun bu denli yüksek olmasının bir diğer nedeni evlenen bireylerinde, özellikle evlenen erkek bireylerin kendi eş ve çocukları ile tekrar aynı evde yaşaması sık görülen bir olay olarak karşımıza çıkmıştır (Tablo 2). Anne, baba ve evli olmayan kardeşler dışında ailede yaşayan kişileri öğrenmeye yönelik sorularda görüşmecilerin verdiği yanıtlar;

“İki abim evli bizimle yaşıyor eşi ve çocukları ile” (G2, Van, Sosyoloji, 24).

“Dedem var birde abim evli bizimle yaşıyor çocukları da var onun ama bunlar yabancı değiller yani” (G21, Diyarbakır, İlk ve Acil Yardım, 23)

şeklinde olmaktadır.

Tablo 5: Görüşülen Öğrencilerin Hane Sosyo – Ekonomik Durumu 2

Görüşmeci Kodu	Kardeş Sayısı	Okuyan Kardeş Sayısı	Evde çalışan kişi sayısı	Hane Aylık Toplam Gelir	Konut Durumu	Kira Ücreti (aylık)
G 1	13	5	2	1.000 TL	Ev Sahibi	-----
G 2	10	3	4	5.000 TL	Ev Sahibi	-----
G 3	8	4	1	1.500 TL	Ev Sahibi	-----
G 4	9	2	1	250 TL	Ev Sahibi	-----
G 5	5	5	1	2.000 TL	Kira	450 tl
G 6	8	6	3	1.500 TL	Kira	700 tl
G 7	3	2	3	4.000 TL	Ev Sahibi	-----
G 8	5	5	1	1.500 TL	Ev Sahibi	-----
G 9	11	5	1	2.000 TL	Ev Sahibi	-----
G 10	5	5	1	1.500 TL	Ev Sahibi	-----
G 11	9	1	1	3.000 TL	Ev Sahibi	-----
G 12	4	1	2	1.800 TL	Ev Sahibi	-----
G 13	9	3	3	5.000 TL	Kira	450 tl

G 14	7	5	3	4.000 TL	Ev Sahibi	-----
G 15	2	2	1	4.000 TL	Ev Sahibi	-----
G 16	5	5	1	2.500 TL	Ev Sahibi	-----
G 17	9	7	2	1.500 TL	Ev Sahibi	-----
G 18	2	2	1	1.700 TL	Ev Sahibi	-----
G 19	4	4	1	2.500 TL	Ev Sahibi	-----
G 20	6	3	1	1.200 TL	Ev Sahibi	-----
G 21	6	5	1	5.000 TL	Ev Sahibi	-----
G 22	8	5	1	1.500 TL	Ev Sahibi	-----
G 23	6	3	2	2.000 TL	Ev Sahibi	-----
G 24	3	1	2	2.000 TL	Ev Sahibi	-----

4.1.2.2. Evdekilere Söylerim Kardeşime (Para) Gönderin Bana Değil

Genç bireylerin Tablo 5’de verildiği gibi, kardeş sayıları ortalaması 6,5 dir. Görüşülen öğrencilerin sadece 3’ü (G11, G12, G24) ailelerinde kendilerinden başka kimsenin eğitimde olmadığını belirtmiştir. Genç bireylerin kendilerinden büyük veya küçük kardeşleri ile maddi konuda yardımlaşma içinde oldukları da verilen yanıtlarla tespit edilmiştir. Türkiye’de özellikle kökene (akraba, hemşeri) dayalı dayanışma ve yardımlaşma ağlarının ve/veya ilişkilerinin yoksullukla baş etmede önemli olduğu yaygın kabul görmektedir. Bu dayanışma ağları yoksulların, yoksullukları ile baş edebilmesinde tek değilse de en önemli yöntemlerinden biri olduğu bilinmektedir. Bu dayanışma türleri iktisadi, sosyal ve kültürel problemlerin çözümünde önemli roller üstelendiği de bilinmektedir (Şen, 2016: 249-250). Örneğin “nöbetleşe yoksulluk” kavramsallaştırması ile sosyal bilimler yazınında yer bulan İstanbul Sultanbeyli’de yapılan alan destekli çalışmada kökene dayalı ilişki biçimleri yoksulluk ile baş etmede ve kentin eşitsiz düzeninde var olmada başvurulan önemli stratejilerdendir (Işık ve Pınarcıoğlu, 2009). Nitekim sosyal bilimler yazınında hemşeri akraba yardımlaşma ve dayanışmasının görüldüğü başka

araştırmalarda mevcuttur (Bkz. Kaygalak, 2009, Erbaş, 2010, Çınar, 2014, Işık ve Pınarcıoğlu, 2009). Sosyal bilimlerde yapılan çalışmalarda, dayanışma ağlarında öne çıkan nokta serbest piyasa mantığı ekseninde gelişen formel, ekonomik ilişkilere dayalı yardımlaşma biçimlerinden bu dayanışma biçimlerinin farklı olduğudur. Bu dayanışma ilişkisine göre insanlar birbirlerine belirli norm ve ilkeler ekseninde bağlı kalarak dayanışma ve yardımlaşma ilişkilerini yürütürler. Ama bu durum özellikle neoliberal dönemden sonra kısmen de olsa aşınmaya uğramıştır. Devletin neoliberal politikaların getirdiği sorunlar ile baş etmeyi bir kenara bırakarak bu sorunlardan elini çekmesi, sorumluluğu toplumun kendisine bırakmıştır (Şen, 2016: 252). Ama buradaki ilişkilerde dikkate çekilmesi gereken nokta kent yoksulu bireyler ile özellikle Türkiye'nin kırsal bölgelerinden gelen bireyler arasındaki dayanışma ilişkilerinde bazı farklılıklar öne çıkmaktadır. Örneğin kırsal bölge ile bağlantısı bulunan kentli yoksullar gıda gereksinimlerinin bir kısmını buradan karşılamaktadırlar.

Araştırmada, çalışan yükseköğretimli öğrenciler çoğu zaman çalışmaya gittikleri şehirlerden, evin diğer üyeleri ile formel olmayan bir ilişki içerisinde yardımlaşma olgusunu yürütmektedirler. Araştırmada da tespit edildiği gibi evin büyük kardeşleri hem okuyup hem çalışmakta ve diğer kardeşlerine maddi yardım sağlamaktadır. Bu tespit, dayanışma rollerinin geleneksel olarak devamlılığına yönelik önemli bir gösterge olarak karşımıza çıkmaktadır. Öğrenciler ve kardeşleri arasında dayanışma biçimini daha detaylı öğrenmek adına sorulan sorularda verilen cevaplar;

“Onlar çalışmıyorlar, ben çalıştığım zaman genelde paramın yarısını ayırıyorum aileme veririm e zaten annem babamda kardeşlerime veriyor parayı ya da ben çalıştığım zaman onların ihtiyaçlarını karşılıyorum” (G 1, Van, Sosyoloji, 24)

“Diğer kardeşim de benim gibi yaz tatillerinde inşaatta çalışıyor. Ama benden bir küçük kardeşim üniversite okurken de garsonluk falan yapıyor aynı zamanda. Benim bursum var ben

daha rahatım ama kardeşimin alttan birkaç dersi olduğu için o bursunu kaybetti krediye döndü. Ben mesela çalıştığım zaman paramı fazla kalıyor diyerek ona veriyorum onun kafası daha rahat olsun diye. Evdekilere söylerim kardeşime gönderin bana değil” (G 2, Van, Sosyoloji, 24)

“Üniversite okuyan devlet bursu alıyor ve kendi de çalışıyor, babadan aileden bir gelirimiz yok çünkü o ancak eve bakabiliyor. Ondan bir gelir yok bize hepimiz çalışırız gerek okulda olsun gerek yazın olsun ama birbirimize de yardım ederiz yeri geldiği zaman. Çünkü elimizden geldiğince okulda ekstra işlere gidiyoruz” (G 5, Şanlıurfa, Arkeoloji, 24)

“En büyük abim tek askerde uzman çavuş onun tek işi var diğerleri çalışmıyor. Kardeşlerim benden küçük olduğu için yardım ederim onlara çalıştığım zaman. Abim birde uzman çavuş o gönderir bize ara sıra para öyle idare ederiz. Zaten bende bir burs alıyorum evden aldığım herhangi bir şey yok, yurdu da kendim ödüyorum masraflarımı da kendim burstan ödüyorum” (G 6, Şanlıurfa, Kamu Yönetimi, 23)

“Bir kardeşim üniversite okuyan bilerek dersini bıraktı sağlık lisesi mezunuydu o şimdi hemşirelik yapıyor okul okuduğu üniversitede. Diğer kardeşlerime yardım ediyor o kardeşim” (G 8, Kocaeli, Kamu Yönetimi, 23).

“Abim ve babam destek veriyor bana da destek veriyorlar ben çalışmadığım zaman. Ama ben paramı aileme veriyorum hiç almam yazın çalıştığım paradan. Bende kardeşlerime destek çıkıyorum çıkabildiğim kadar ama. İnşaatçı çalışan adam dese benim aile durumum çok çok iyi yalan söylüyor yani hepsinin durumu böyle kötü” (G 14, Muş, İktisat, 19)

“Çalışan yok kardeşlerim de zaten evin en büyüğü benim, haliyle ben yardım ediyorum o Kırşehir’de okudu mesela ben o zaman yardım ediyordum ona. Ara ara babamlar göndermediğinde sıkıntı olduğunda 50 tl – 100 tl bazen gönderiyordum” (G 16, Mardin, Sosyoloji, 24)

“Lisede okuyan 2 kardeşim yazın çalışıyor garsonluk falan yapıyorlar kafelerde ama okul olduğu zamanlarda da bazen çalışıyorlar çünkü kardeş sayımız çok fazla hepsi okul okuyor, birde babam tek çalışınca mecbur” (G 17, Muş, Sosyoloji, 23) şeklinde olmuştur.

Yükseköğretimli genç bireylerin kendi aralarında geliştirdikleri bu dayanışma biçimi ile hem ailelerine yük olmamak hemde özellikle ailelerinden devraldıkları yoksulluklarından kaynaklı eğitimi yarıda bırakma durumunun önüne geçmekte oldukça etkin bir yöntem olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim görüşülen öğrenci G10 bu doğrultuda, memleketinde çevresinden ve ailesinden edindiği izlenimleri ifade ederken;

“Çevremde çok insan bıraktı. Mesela böyle bizim oralarda eğitimi biliyorsun hani pek çok kaliteli olmuyor bırakıyor zaten malum köyde de olunca anne baba zaten okuma yazma bilmiyor misal, çocuk ben okula gitmiyorum diyor anne babada gitmezsen gitme diyor sonra ya tarlada çalışıyor ya İstanbul’a gidiyor ya da askere gidip geliyor evleniyor. Şimdi de kardeşlerim Antalya’ya Muğla’ya falan giderler orada yani garsonluk yaparlar inşaatta çalışırlar. Çünkü bizim ne tarlamız var ne fabrikamız var kendimiz ne yaparsak onu yaparsın”.
Git oku atanmaya çalış! (G10, Adıyaman, Diyaliz, 24).

Aile ve kamu destek mekanizmalarının eksikliğinin, ne derece yükseköğretim öncesi öğrenciler üzerinde hissedildiğini ve genç bireylerin yalnız başlarına herhangi bir dayanışma ve destek mekanizması olmadan eğitimlerine devam edemeyeceklerinin önemli bir konu olduğunu gözler önüne sermektedir. Bunun yanında görüşülen öğrencilerin hanelerine giren toplam gelire bakıldığında en düşük gelir 250 TL en yüksek gelir 5.000TL arasında değişmektedir (Tablo 5). Hanelere giren aylık gelir makasının bu kadar açılması neoliberal karakteristiğe özgün bir durum olmaktadır. Yoksulun daha da yoksullaşması, varsılın daha da varsıl olması gibi. Gelir farklılığının bu kadar yüksek olmasının sebebi, öğrencilerin aile içi olumsuzluklardan da kaynaklanmaktadır. Nitekim evde çalışacak kimsenin olmadığını ve annesinin de yaşının ileri olduğunu söyleyen G4 bu durumu şu cümleler ile ifade etmektedir:

“Evde çalışan kişi bir tek ben, yazları çalışırım birde annemin dul maaşı var 250 civarı bir rakam o da 2 ayda bir veriliyor” (G4, Ağrı, Kamu Yönetimi, 23).

Çalışmanın örneklem grubunu oluşturan 24 yükseköğretim öğrencisinden, 15’inin ailesi 1.500 TL altında bir gelire sahip iken, sadece bir öğrencinin ailesinin aylık geliri 5.000 tL olmaktadır. Çalışmada yaş farkı gözetilmeksizin yapılan kişi başı gelir hesaplamasında (Tablo 6) 24 genç bireylerin hanesinde kişi başı ortalama düşen gelir 515 TL’dir. Buna ek olarak TÜİK (2016) yayınladığı 2015 yılı verilerine göre kişi başı günlük harcaması, cari satın alma gücü paritesine göre 2,15 doların altında kalan fert oranı 2015

yılında %0,06 seviyesinde gerçekleşti. Yoksulluk sınırı, cari satın alma gücü paritesine göre 4,3 dolar olarak alındığında, 2014 yılında %1,62 olan yoksulluk oranı, 2015 yılında %1,58 olarak tahmin edilmiştir (TÜİK, 2016). 2009 yılında ise; Türkiye’de fertlerin yaklaşık % 0,48’i yani 339 bin kişi sadece gıda harcamalarını içeren açlık sınırının, % 18,08’i yani 12 milyon 751 bin kişi ise gıda ve gıda dışı harcamaları içeren yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Bu oran kentlerde, %8.86, kırsal alanda % 38.69 olarak tahmin edilmiştir (Taş ve Özcan, 2012: 7). Çalışmanın örneklem grubunda olan öğrencilerin yüksek bir kısmının Türkiye’nin Doğu ve Güneydoğusunda bulunan kırsal bölgelerin nüfusuna kayıtlı olması hanede kişi başı gelirin düşüklüğü ile doğru orantılıdır. Bu noktada bölgesel ve bireyler arası gelir dağılımının eşitsizliği net bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Tablo 6: Hanedeki Kişi Başı Gelir

Görüşmeci Kodu	Hanede Kişi başı Gelir
G 1	137,5 TL
G 2	312,5 TL
G 3	150 TL
G 4	100 TL
G 5	285 TL
G 6	150 TL
G 7	800 TL
G 8	164,2 TL
G 9	153,8 TL
G 10	214,2 TL
G 11	500 TL
G 12	360 TL
G 13	500 TL
G 14	444,4 TL
G 15	1.000 TL
G 16	357 TL
G 17	150 TL
G 18	425 TL
G 19	416,6 TL
G 20	150 TL
G 21	454,5 TL
G 22	150 TL

G 23	285,7 TL
G 24	500 TL

Hanelerine giren aylık ücretin yüksek olduğunu belirten G13 uzun yıllardır inşaat işi ile uğraştıklarından dolayı gelirlerinin bu kadar yüksek olduğunu şu cümlelerle ifade etmektedir:

“Evdekilerin hepsi inşaatta çalışıyor annem ev kadını babamda ayrı zaten bizimle beraber değil. Evdekiler daire karşılığı çalışıyor hepsi müteahhit çünkü yapsatçılık yapıyorlar. Tam net bir gelirimiz yok onun için şuanda duyduğum kadarıyla borcumuz var yapsat olduğu için arsa alıyorlar karşılığında ev veriyorlar şuanda 110.000 tl gibi bir borcumuz var. Ama eve ortalama eve giren para 5.000 tl oluyor” (G13, Muş, Kamu Yönetimi, 24).

Eğitime ulaşmanın güçlüğü, öğrencileri içinde bulunduğu ekonomik ve sosyal dünyaya dahil olmaktan alıkonmasına, üretkenlik kapasitelerini olumsuz etkileyen ve sonuçta doyumlu bireyler olmalarını engelleyen fırsat yetersizliklerini de birlikte getirmektedir. Yoksul hanelerin bireyleri, eğitime erişimde ciddi bir eşitsizlik tehdidi ile karşı karşıya kalmaktadır. UNDP (2008) raporuna göre; Türkiye’de hane halkının eğitim ve sağlık gibi temel giderleri toplam hanenin aylık giderinin yarısına yakınına oluşturmaktadır. Bu olay yoksul veya düşük gelirli ailelerin çocuklarının eğitimden, kendilerine göre varsıl ailelere mensup olan yaşıtlarından daha az pay almasına neden olmaktadır. Örneğin, ailelerin okul ve dershanelere yaptıkları harcamalar, hane halkı gelirlerinin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Bu vazgeçilemeyecek derecede önemli harcama yoksulluk sınırı altında olan 6 genç bireyden birinin, ailelerinin karşılamayacağı miktardadır. Kısacası eğitim ailelerin yoksulluğundan dolayı dezavantajlı konumda olan kesimler başta olmak üzere herkes için fırsat sağlayacak şekilde yeniden tasarlanabilmelidir (UNDP, 2008: 36). Özellikle devlet ve STK’lar çocuk ve gencin sosyo-

ekonomik durumundan dolayı eğitimdeki başarı ve başarısız olma durumlarını zayıflatabilecek yapıya sahiptirler.

4.1.3. Görüşülen Öğrencilerin Eğitim Hayatına İlişkin Bilgiler

Günümüz Türkiye'sinde, Cumhuriyet tarihinin en eğitimli kuşağına sahip olduğu ve eğitimde olan öğrenci sayısının yüksek rakamlara ulaşması ile geçmiş dönemlerden bu noktada ciddi şekilde ayrılmaktadır. Türkiye'de 2016-2017 eğitim-öğretim yılında yükseköğretimde bulunan öğrenci sayısı 7 milyon 198 bin 987 iken bu rakam, 2017-2018 yılında 7 milyon 560 bin 371 olarak hesaplanmıştır. Öğrencilerin 6 milyon 963 bin 903'ü devlet, 589 bin 307'si vakıf okullarında eğitimde bulunmaktadır. 2017-2018 yılında yükseköğretime yeni kayıt yaptıran öğrenci sayısı 1 milyon 382 bin 589 kişi olmuştur. Yine bu öğrencilerin 1 milyon 223 bin 176'sı devlet, 157 bin 38'i vakıf üniversitelerine kayıt yaptırmıştır (İnterprees, 2018). Eğitimde bulunan öğrenci sayısının bu denli yüksek olması ülkenin geleceği için oldukça avantajlı bir durum olmaktadır. Fakat eğitimde bulunan öğrenci sayısının bu denli yüksek olması, göz ardı edildiği takdirde beraberinde problemleri de getirmektedir. Örneğin 13 devlet üniversitesinin 33 fakültesinde 26 farklı anabilim dalında okuyan 758 birinci ve 754 son sınıf öğrencisi, toplam 1.512 kişi ile açık uçlu sorularla yapılan araştırmada yükseköğretimde bulunan öğrencilerin problemleri öğrenilmeye çalışılmıştır. Bu araştırmada temel sorunlar öğrencilerin ekonomik ve temel gereksinimlerinin karşılanmaması olarak tespit edilmiştir. Yine bu sorunları: öğretim programlarıyla ilgili sorunlar, çevreye uyum sorunu, sosyal-kültürel-sanatsal ve sportif etkinliklerin yetersizliği, gelecek kaygısı, kişisel ve ailevi sorunlar, demokratik olmayan ortam, entelektüel olmama, yönetsel sorunlar, politikayla ilgilenme(me) vb. sorunlar izlemiştir (Şahin ve ark, 2009). Eğitimde bulunan öğrencilerin temel probleminin ekonomik temelli olması üzerinde durulması gereken konulardandır. Yükseköğretimde

bulunan öğrencilerin ekonomik temelli sorunları, sosyal hareketlilik ve tabakalaşma ekseninde ele alınarak incelenmektedir. Bu yönde yapılan bazı çalışmalar (Bourdieu ve Passeron, 2014, Bourdieu ve Passeron, 2015, Çağatay Özdemir, 2016, Aygül, 2018, Bayhan, 2016) sosyal sınıfların eğitim sistemi ile yeniden üretildiğini ortaya koymaktadır. Bunun yanında bu çalışmalarda öne çıkan diğer unsur, günümüzde eğitime ulaşma oranlarında sayısal olarak artış gözlense dahi, öğrenci sosyal geçmişi ile yüksek oranda bağlantılı olarak bu süreçleri deneyimlemektedir. Özellikle yükseköğretime giriş sınavlarında kişilerin dezavantajlı konumlarda bulunması yani eşitsizlikleri sosyal sınıf, etnisite ve cinsiyet ile ilgilidir. Bu durum aynı zamanda yükseköğretimde öğrencilerin başarısında da etkili olmaktadır. Yükseköğretime dâhil olan bu dezavantajlı kesim Bourdieu ve Passeron'un da (2014) vurguladığı gibi belirli (Fen Edebiyat, İktisadi ve İdari Bilimler) fakültelere ve bölümlerde yoğunlaşmaktadır. Bunun yanı sıra Türkiye'de, Amerika gibi her okulun kendine ait öğrenci seçme ve eğitim programı bulunmamaktadır. Bu durum eşitsizliklerin önüne geçmede önemli olsa da, eğitimde merkezi yapının benimsendiği Türkiye'de bölgeler arası veya kişiler arası eşitsizlik makasının açıklığı, eğitime ulaşma da oldukça önemli problemleri doğurmaktadır (Arslangilay, 2016: 402). Eğitim bireylerin geldiği sosyal tabakayla şekillendiği tespitinde bulunan Hüseyin Canbay Tatar ve Taner Tatar (2016) çalışmalarında şu açıklamada bulunmuşlardır: “Bireyler için eğitim kavramının buldukları sınıfa özgü tanımlamaları mevcuttur. Üst sınıflara dâhil bir hanenin çocuğu için eğitimin, elindeki mevcut sosyo ekonomik ve kültürel mirası korumak ve bunu ilerletmektir. Bunun yanında alt sınıflardaki hanelerin çocuklarında oluşan eğitim algısı “geleceğe güvenle bakma” ve “hayatlarını kurtarabilmenin” vazgeçilmez tek koşuludur. Bir yandan “talihsiz” kaderlerinin zincirinden kurtulabilmek için eğitimde olan birey, karşı safta ise var olan refah seviyelerini daha da arttırmak ve ileriki yaşamlarını

daha da aydınlatmak için eğitim olgusunu kullanan insanlar bulunmaktadır. Yine bir tarafta kalabalık sınıflarda, yeterince ısınamayan, kütüphanesi kurulmamış, sosyal ve kültürel faaliyetler için tahsis edilmiş mekânları bulunmayan derme çatma okullarda eğitim görenler, diğer tarafta her türlü imkâna sahip seçkin okullarda öğrenimi bir hayat tarzı olarak yaşayanlar!" (Tatar ve Tatar, 2016: 202).

Bir diğer yandan yoksul genç bireyler için eğitim, uzun yıllardır sınıf atlama aracı olarak kabul edilen bir yöntemdi. Fakat neoliberalizmin benimsendiği 1980 sonrası yıllarda metalaşmanın (özelleşmenin) eğitim sürecine de hâkim olması (Gök, 2004) bu algıyı değiştirmeye başlamıştır. Günümüzde eğitim sürecini tamamlamak için genç bireylere kamu tarafından verilen destekler, metalaşan eğitim sürecini devam ettirmeleri için vazgeçilmez bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışmada bulunan 24 öğrenciden 10'u geri ödeme zorunluluğu olmayan devlet bursundan yararlanmaktadır. 11 öğrenci ise geri ödemeli olan kredilerden yararlanmaktadır (Tablo 7), bu geri ödemeli krediler öğrencilerden mezun olmalarından itibaren 2 yıl sonra geri talep edilmektedir. Bu da günümüzde eğitilmiş genç birey işsizliğinin çift haneli rakamlara ulaştığı bir dönemde genç bireyleri oldukça zor durumda bırakmaktadır. Bir diğer yandan çeşitli sebeplerden dolayı her iki (burs/kredi) devlet desteği alamayan öğrenci sayısı araştırma da 3 olarak tespit edilmiştir (Tablo 7). Burada vurgulanması gereken önemli nokta devlet tarafından bir destek (burs, kredi) mekanizması işletiliyor fakat bunun yeterli olmadığı çalışmada da geri ödemeli burs alan öğrenci sayısından ortaya çıkmıştır. Özellikle 2011-2012 eğitim öğretim yılında 1. Öğretim olarak geçen (gündüz) öğrenim türünde bulunan öğrencilerin harç ücretlerinin kaldırılması önemli bir gelişmedir. Fakat 2. Öğretim (akşam) olan öğrencilerin 2011 yılından bu yana ücreti ödemeye devam etmesi bir ikilemi bünyesinde barındırmaktadır.

Burs alamayan bazı genç bireyler daha önce burs aldıklarını fakat veremedikleri derslerden veya okulu uzattıklarından ya da yeni bir üniversiteye başladıklarından dolayı burslarının krediye dönüştüğünü ve yeniden burs alamadıklarını belirtmektedirler. Bu doğrultuda yöneltilen soruya katılımcıların verdiği yanıtlar şu şekilde olmuştur:

“KYK’ dan iki yıl burs aldım, iki yıldan sonra krediye dönüştü alttan dersim fazla olduğu için” (G1, Sosyoloji, Van, 24).

“Kredi alıyordum, ama bu sene okulum uzadığı için kredim geçen sene bitti. Uzatınca kredi vermiyorlar zaten” (G7, Gıda Mühendisliği, Adana, 24).

“Burstu krediye döndü derslerim fazla kaldığı için alttan” (G13, Kamu Yönetimi, Muş, 24).

“Kredi alıyorum, burs çıkmamasının nedeni o zaman sigortam yatıyordu ondan çıkmadı galiba” (G21, Diyarbakır, İlk ve Acil Yardım, 23).

Devlet burslarının eğitim süreci içerisinde olan genç bireyler için önemi tartışılmazdır. Devlet burslarının yanında asıl önem teşkil eden diğer burslar ise Sivil Toplum Kuruluşları tarafından verilen “özel burslar” başlığı altında verilen desteklerdir. Daha öncede belirtildiği gibi STK’lar tarafından verilen burslar kapsayıcı olmamakla birlikte çeşitli kriterler ile hak kazanılması güç destek biçimlerindedir. Göz ardı edilmemesi gereken bir diğer nokta; formel destek mekanizmalarına (burs, kredi) ulaşabilmelerine rağmen hane yoksulluğunu giderebilmek için yapmak zorunda oldukları katkı genç bireylerin eğitimdeki başarısını etkilemektedir. Genç bireylerin hanelerine katkısı kardeş sayılarının fazlalığı ve hane yoksulluğundan dolayı olmaktadır. Ama bu durum genç bireylerin eğitim öğretimdeki başarısını da etkilemektedir. Bu başarı sadece yükseköğretim döneminde değil, yükseköğretimden önceki aşamalarda da etkili olmaktadır. Örneğin Türkiye’de öğrencilerin akademik başarısını etkileyen faktörlerin incelendiği bir çalışmaya (Sarier, 2016) göre, aile kaynaklı faktörler başlığı altında: anne-babanın tutum ve davranışları, eğitime katılım, anne-baba eğitim durumu ve ailenin sosyo-

ekonomik düzeyi öğrencinin başarısını etkileyen faktörler olarak belirtilmiştir. Anne ve babanın tutum ve davranışlarında, anne/babanın çocuk ve genç birey ile eğitim hakkında bilgi alışverişinde bulunması aile desteğini öğrenciye hissettirmesiyle öğrencinin okuldaki başarısında pozitif yönde etkide bulunmaktadır. Eğitime katılımda ise, anne babanın öğrenci ile eğitim hakkında sohbet etmesi, öğretmenler ile görüşmesi gibi gönüllü faaliyetleri eğitimde öğrenci başarısını olumlu yönde etkilemektedir. Anne baba eğitim durumu yani aile ortamı, daha önceki bölümlerde de belirtildiği gibi öğrencinin sosyal ve zihinsel gelişiminin yanında tercihleri ve başarıları üzerinde de etkili olmaktadır. Son olarak ailenin sosyo-ekonomik düzeyinin ise yadsınamaz etkileri bulunmaktadır. Hanenin sosyo ekonomik düzeyi ile vurgulanan nokta, refah seviyesinin yüksekliğidir. Örneğin, öğrenciye ait bir odanın olması, bilgisayara sahip olma durumu gibi değişkenler refah seviyesi ile ilgili durumlardır. Bunlara ek olarak ebeveynlerin statüsü de öğrencilerin eğitimdeki başarı düzeyini etkilemektedir (Sarier, 2016: 3). İnşaatçı çalışan üniversite öğrencilerinin anne ve babalarının eğitim düzeyleri ve gelir düzeylerinin düşüklüğü, hanede yaşayan kişi sayısının Türkiye ortalamasının (3,4) çok üzerinde (7,7) olması gibi faktörler genç bireylerin eğitim başarısı üzerinde etkili olmaktadır.

Görüşmecilere özel burslardan yararlanma durumları sorulduğunda verilen yanıtlar bu burs türünün kapsayıcılığı hakkında yeterli bilgiyi vermektedir. Bu doğrultuda G2'nin verdiği yanıt:

“Burs alıyorum. Başka özel burs aldığım yer hiç olmadı, ama şu 4 yıllık süre zarfında birçok yere başvuru yaptım. Ama hiçbirinden de olumlu yanıt gelmedi. Mesela kriterleri genelde uymuyordu bana kriterlerde ailede şehit yakını olması veyahut babanın ölmüş olması annenin ölmüş olması, evinizin olmaması ya da kirada olmanız gibi kriterler istiyorlardı. Ya da üniversite ders ortalamasının çok yüksek olmasını falan istiyorlardı. Mesela birkaç burs başvurusu yaparken doktor çocukları ya da öğretmen çocuklarına burs veriyorlardı böyle bir kriter vardı ben çok şaşırımtım buna” (G2, Van, Sosyoloji, 24).

Bir diğ er görüşmeci G3 bu durumu ş u cümleler ile açıklamaktadır:

“KYK Bursu alıyorum tek avantajım bu zaten benim. Başka burs aldığım yerler yok ama başvuru yaptığım yerler oldu ama çıkmadı hiç. Ama burs aldığım için çıkmıyor kredi olsaydı ya da almasaydım burs falan belki çıkardı çünkü bursun var diye vermiyorlar. Zaten başbakanlık bursun var diyorlar ondan vermiyorlar” (G3, Batman, Sosyoloji, 23).

Diğ er görüşmecilerin bu yönde verdikleri yanıtlar ş u şekilde olmuştur:

“Başka başvurduğ um yer oldu internet üzeri oldu ama çıkmadı akrabalarım dan zengin olanlar vardı onlardan yardım istedim onlarda vermedi” (G5, Şanlıurfa, Arkeoloji, 24).

“Devlet bursu alıyorum, başka yerlere de burs başvurusu yaptım olmadı, sosyal hizmetlere falan başvurdum. Niye çıkmadığ ını bilmiyorum belkide daha çok ihtiyacı olan vardı ona çıktı yani. Belkide sıraya göre geldiğ i için sıra bana gelmedi” (G6, Şanlıurfa, Kamu Yönetimi, 23).

“Mardinliler Derneğ i falan var oraya başvurdum, birkaç tane yer daha vardı onlara da başvurdum. Herhangi bir dönüş yapmadılar, sadece biri dönüş yaptı 3 nokta ortalaman olman gerekiyor dedi oda Sabancı bursuydu galiba” (G16, Mardin, Sosyoloji, 26).

Bu doğ rultuda yöneltilen sorulara verilen cevaplarda ortaya çıkan bir diğ er bilgi, bazı belediyelerin yoksul öğrencilere yönelik tek seferlik verdiğ i yardımlarda görüşülen genç bireyler tarafından belirtilen destek unsurlarındandır. Belediyenin verdiğ i destekten yararlanan G8 ve G14 bu durumu ş u cümleler ile ifade etmektedirler:

“Burs alıyorum, başka başvurduğ um yer olmadı habersizdim, sadece bizim orada valilik yol parası falan veriyor Şırnaklı olanlara Şırnak valisi harçlık gibi. Sadece git kaydını üniversiteye yap gel diye veriyorlar” (G8, Şırnak, Kamu Yönetimi, 23).

“Başka burs aldığım yer olmadı ama başvuru yaptığım yer oldu, bizim belediye Esenyurt belediyesi harçlık niyetine bir seferliğ ine mahsus verdi” (G14, Muş, İktisat, 19).

Yüksek Öğrenim Kredi Yurtlar Kurumu Genel Müdürlüğü’ne (KYK) ayrılan bütçe, hazine yardımları ve sermaye aktarımlarıyla birlikte 2006 yılında 1,2 milyar TL iken, 2013 yılında bu rakam 4,4 milyar TL’ye yükselmiştir. KYK’nın bu bütçesi, üniversitedeki barınma sorununun probleminin çözümüne yönelik adımlar olarak, kurumun verdiğ i

burslar ve kredilerle de yakından ilgilidir. Yine aynı dönemde verilen burs ve kredilerin miktarı önemli yükseliş göstermiştir. Buna rağmen geri ödemeli burs alma olanaklarının sınırlılığı, bu bursa ihtiyacı olan öğrencilere yönelik önemli bir engel teşkil etmektedir. Bunun dışında Aysan ve Avcı'nın da çalışmalarında (2015) belirttikleri gibi üniversiteye geçişte başarılı olan öğrencilerin burs ile ödüllendirilmesi yerine, geri ödemeli olan ve olmayan bursların kişinin maddi durumuna göre arttırılması, dezavantajlı konumda bulunan genç bireyler için oldukça önemli bir sosyal politika hizmeti olacaktır. Bu yapılması gereken hizmet ile doğru orantılı olarak, 2013 yılı Kasım ayında Gençlik ve Spor Bakanlığı öğrenimi devam ederken evlenen öğrencilere, KYK borçlarının silinmesi ve karşılıksız bursa çevrileceği kararlaştırılmıştır. Bu aynı zamanda devletin doğum oranlarını arttırıcı politikalarını destekleyen ve yükseköğrenimi borçsuz bir şekilde tamamlamaya çalışacak olan genç bireylere yönelik bir karar olmuştur (Aysan ve Avcı, 2015: 126).

Tablo 7: Görüşülen Öğrencilerin Üniversitedeki Barınma Alanları ve Aylık Giderleri

Görüşmeci Kodu	Kalınan Yer	Kişi Sayısı (Ev/Oda)	Aylık Ücreti	Destek Burs/Kredi	Aylık Toplam Gider
G 1	Ev	3	550 TL	Kredi	500 TL
G 2	Ev	3	520 TL	Burs	700 TL
G 3	Devlet yurdu	4	168 TL	Burs	500 TL
G 4	Apart otel	3	225 TL	Yok	600 TL
G 5	Ev	3	630 TL	Burs	600 TL
G 6	Devlet yurdu	1	240 TL	Burs	500 TL
G 7	Ev	2	750 TL	Kredi	800 TL
G 8	Apart otel	3	530 TL	Burs	650 TL
G 9	Cemaat evi	6	650 TL	Burs	470 TL
G 10	Cemaat evi	6	650 TL	Yok	500 TL
G 11	Ev	3	600 TL	Yok	750 TL
G 12	Ev	2	500 TL	Kredi	500 TL
G 13	Ev	4	550 TL	Kredi	600 TL

G 14	Apart otel	3	530 TL	Burs	800 TL
G 15	Ev	2	450 TL	Kredi	1.000 TL
G 16	Ev	3	550 TL	Kredi	700 TL
G 17	Devlet yurdu	4	168 TL	Burs	650 TL
G 18	Devlet yurdu	4	168 TL	Burs	450 TL
G 19	Devlet yurdu	4	168 TL	Kredi	700 TL
G 20	Devlet yurdu	4	168 TL	Kredi	800 TL
G 21	Apart otel	3	900 TL	Kredi	1.00 TL
G 22	Ev	6	1.100 TL	Kredi	500 TL
G 23	Devlet yurdu	4	168 TL	Burs	470 TL
G 24	Ev	6	1.100 TL	Kredi	650 TL

Görüşülen öğrencilerin yükseköğretim eğitimine devam ettikleri Karaman'da barınma alanları birbirinden farklılık göstermektedir. Görüşülen genç bireylerden 7 tanesi devlete bağlı KYK' larda, 11 tanesi kiraladıkları özel evlerde, 4 tanesi yarı otel konumunda olan apartlarda, 2 tanesi de farklı dini cemaatlere bağlı evlerde kalmaktadır. Genç bireylerin bu evlerde beraber kaldıkları kişi sayısı ortalama 3,5 olarak hesaplanmaktadır (Tablo 7). Devlet yurtlarında aynı odada kalan öğrenci sayısı, özel evi tercih eden genç bireylere oranla oldukça fazladır. Bu durumda KYK' da genç bireylere özel alanların yaratılmaması ve genç bireylerin kişisel gelişimine katkı sağlanamaması durumu söz konusudur. Yoksul genç bireylerin daha önce aileleri ile beraber yaşadıkları zaman özel alanlarının eksikliği yükseköğretim döneminde de devam etmektedir. Bir diğer yandan devlet yurdunda kalan öğrenciler sabah 3,5 akşam 7 liralık fiş karşılığında bu sınır içinde ücretsiz yemek ihtiyaçlarını karşılamaktadırlar. Evde veya özel apartta kalan öğrenciler bu gibi uygulamadan yoksun kalmaktadırlar. KYK' da kalan genç bireyler özel ev veya apart otelde kalan genç bireylere göre daha düşük barınma ücreti vermektedirler. KYK' da öğrenciler aylık 168 tl net bir barınma ücreti verirken özel ev veya apart otellerde kalan öğrenciler maddi olarak daha zor bir yükün altına girmektedirler. Görüşülen

yükseköğretimli öğrencilerden özel ev veya apartlarda kalanların aylık kira ücretlerine bakıldığı zaman KYK’ da kalan diğer öğrencilere göre kısmen daha yüksek ücret ödemek zorunda kalmaktadırlar (Tablo 7).

4.1.3.1. Eğitimde Kalma Stratejilerinde Önemli Durak: Gelir ve Gider Hesaplaması

Yoksullukları ile baş edebilmek için çoğunlukla yaz ve ara tatillerde çalışan yükseköğretimli genç bireylerin bir diğer imtihanları ise eğitim süreci içerisinde. Eğitimin olduğu günlerde istihdama dâhil olan öğrencilerin bulunmasının yanı sıra bu süre zarfında çalışmak istemeyenlerde bulunmaktadır. Bu genç bireyler üniversite hayatına devam ederken, gelir gider dengesini ayarlamaya çalıştıklarını dile getirmektedirler. Aksi halde eğitime devam etmenin onlar için zorlu bir hale geleceğini sürekli tekrarlamaktadırlar. Bu problem çalışmanın da önemli temellerinden biridir. Zira genç bireylerin gelirleri giderlerinden daha az olduğu için istihdama katılımları eğitim sürecinde de devam etmektedir. Gider konusunda görüşmeci G1’e yöneltilen soruda (kalınan yer ve aylık gider hakkında) alınan yanıt:

“Karamanda evde kirada oturuyorum 3 arkadaşım ile beraber aylık verdiğimiz kira ücreti 550 tl faturalar falan dâhil desek baya bir gidiyor yani 1.000 tl ye yakın toplam ev masrafımız gidiyor hatta bazen daha fazla gittiği de oluyor. Benim aylık giderim Karamanda değişiyor bazen tüm bursumu ev masraflarına ayırıyorum, mesela bazı ayları parasızda geçirdiğim oluyor. Bazen de çalışmadığım zaman artık abim veya babam böyle durumlarda ne kadar yollarlarsa onunla idare ediyorum. Ama bursla birlikte ortalama 500 tl civarı oluyor. Mesela almak isteyip de alamadığım kitaplar oluyor paran yetmiyor o biraz sıkıntı oluyor sonuçta sosyoloji okuyorum kitap okumam gerekli, bu durumda burs yetmiyor yani e bazen de para gelmediği için öyle kalıyorsun tek başına. Mesela kütüphaneden alıp okumaya çalışıyorum genelde ama kütüphanede de her kitap olmuyor o biraz sıkıntı oluyor” (G1, Van, Sosyoloji, 24).

Görüşmeci G2 son yılda çalışmadığı için ailesinden yardım aldığını şu cümleler ile ifade etmektedir:

“Kirada kalıyorum 3 arkadaşım ile beraber, aylık 520 tl kiraya veriyoruz. Aylık giderim tam belli değil ailem bu son sene bana para göndermeye başladı, ben çalıştığım zaman paramı aileme verdiğim için onlar da bana 2 ayda bir 300 lira falan gönderiyor. Yani aylık giderim 700 lira falan oluyor zaten burs 470 tl. Ama bu 700 tl bu yıla özgü olan bir şey önceki senelerde çoğunlukla göndermiyorlardı para” (G2, Sosyoloji, Van, 24).

KYK’ da kalan bir diğer görüşmeci G3 gıda ihtiyacı için verilen limit hakkında şu cümleleri kurmaktadır:

“Devlet yurdunda kalıyorum şuanda aylık 168 lira veriyorum onlarda sana sabah 3,5 akşam 7 liralık fiş veriyor ama doymuyorsun bu paraya çoğu zaman üstüne bir iki lire katıp yemeği alıyorum. Aylık ortalama giderim 500 falan oluyor” (G3,Batman, Sosyoloji, 23).

Bir diğer görüşmeci G5 burs aldığı halde bu miktarın ihtiyaçları için yeterli olmadığını şu şekilde belirtmektedir:

“Öğrenci evinde kirada kalıyorum 3 arkadaşım ile 2 yıl yurttta kaldım ama sonra buraya çıktım. Aylık kira 500 tl 130 da aidat var 630 oluyor. Sadece bununla bitmiyor ama bunun yiyeceği var, faturaları var. 400 tl falan aylık eve giderim oluyor bende 200 tl harcıyorum 600 falanı buluyor aylık harcamam. Burs yetmiyor yani bana, diğer farkı da kendim çalışarak tamamlıyorum” (G5, Şanlıurfa, Arkeoloji, 24).

Görüşmeci G8 bursunun üzerinde bir gideri (470 tl) olduğu zaman ailesinden aldığı yardımı şu temellere dayandırarak belirtmektedir:

“Apartta kalıyorum aylık kirası 530 tl 3 arkadaş ile beraber oturuyoruz. Karamanda ortalama giderim 650 tl falan oluyor. O 150 tl yi de nasıl aldığımı söyleyeyim ben yazın çalıştım, o parayı biriktirdim harcamamak için aileme verdim ailemde her ay hesaplayarak bana gönderiyor. Kendi masrafımı veririm birde diğer paraları da onlara veririm ki aile masrafı da çıksın” (G8, Şırnak, Kamu Yönetimi, 23).

Dini cemaat evinde kalan G10’un verdiği yanıt:

“Cemaat evinde kalıyorum aylık 650 tl kirası var 6 kişi kalıyoruz. Cemaate bağlı olmasına rağmen kiramız çok yüksek. Aylık giderim 500 tl oluyor burs falan olmayınca da bu bile bana çokmuş gibi geliyor” (G10, Adıyaman, Diyaliz, 24)

Aylık gelir ve gider hesaplamasını yaptığını ifade eden G13:

“Kirada kalıyorum, aylık 550 lira veriyorum kiraya 4 arkadaş kalıyoruz. Gider konusunda da şöyle bir totemim var benim gelirim ne kadar ise giderim de o kadar oluyor onu dengeliyorum. Çalıştığım zaman çok harcarım ama çalışmadığım zaman da az harcarım ortalama giderim 600 tl falan oluyor” (G13, Muş, Kamu Yönetimi, 24).

Diğer görüşmeciler gibi (G2/G8) yaz döneminde çalıştığı zamanlar aldığı ücreti ailesine veren G16'nın verdiği yanıt:

“Kirada kalıyorum evde 3 arkadaş ile beraber, aylık kiramız 550 tl. Aylık ortalama giderim de 700 tl oluyor. Aradaki farkı ailem gönderiyor çünkü yazın çalışıyorum bizimkilere veriyorum. Onlarda okul zamanı ay ay bana gönderiyorlar. Bazen yetmeyince de buralarda falan çalışıyorum anlayacağım” (G16, Mardin, Sosyoloji, 24).

Farklı araştırmalar ile de genç bireylerin ihtiyaç duydukları ücretler, gelirlerinden çok daha fazla olduğu tespit edilmekle birlikte savunmasız kesimlerden olan genç bireylerin yoksulluk ile imtihanlarını ortaya çıkarmaktadır. Örneğin Doç. Dr. Emre Erdoğan ve HABİTAT Derneği tarafından 2016 yılında 16 ilde, 1209 gencin katılımıyla yüzyüze görüşmelerle gerçekleşen “Türkiye’de Gençlerin İyi Olma Hali” raporuna göre öğrenci olan/olmayan ve çalışan/ çalışmayan genç bireylere “rahatça bir hayat sürebilmeleri için ihtiyaç duydukları gelirin” ne kadar olduğu sorulmuştur. Genç bireylerin buldukları kategorilere göre ortalama aylık ihtiyaç duydukları gelir; Erkek-Evli 3,079 TL, Erkek-Evli değil 2,732 TL, Kadın-Evli 2,876 TL, Kadın-Evli değil 2,523 TL, Çalışan 3,126 TL, Öğrenci 2,084 TL, İş arayan 2,222 TL, Ev Genci 2,567 TL şeklinde olmuştur. Yine aynı genç bireylere aylık gelirleri sorulduğunda ise, %30,1 600 TL, %32,5 601-1500 TL, %21,5 1500-2400 TL, %10,8’ i de 2.400 TL geliri olduğunu belirtmiştir (Habitat, 2016: 14). Bu durumda genç bireylerin “iyi bir yaşam” standardına sahip olabilmesi için gereken ücretleri bulamadıkları araştırma ile tespit edilmiştir.

Gelir ve gider durumunu öğrenmeye yönelik öğrencilere yöneltilen sorulara G 17'nin verdiği yanıt; eğitimin devam ettiği günlerde de çalışmak zorunda olduğunu gözler önüne sermektedir:

“Devlet yurdunda kalıyorum aylık 168 tl veriyorum. Aylık giderim 650 – 700 tl oluyor. Kredinin üstündeki parayı da burada çalışarak kazanıyorum şuanda bile çalışıyorum yarın mesela gidip çalışacağım” (G17, Muş, Sosyoloji, 23).

Görelî yoksunluk (relative deprivation) insanların maddî kısıtlılıklar sebebiyle içinde bulunduğu yoksunluk durumunu tasvir etmede kullanılan bir kavramdır. Görelî yoksunluk kavramı Habitat Derneğinin çalışmasında (2016) genç bireylerin sahip oldukları gelir ile ihtiyaç duydukları maddî miktarı anlatmak için kullanılmaktadır. Habitat Derneğinin yürüttüğü çalışmaya katılan 1209 gencin %68'i, görelî yoksunluk içerisindedir, bir başka ifade ile sahip oldukları gelir, gereksinim duydukları gelirden aşağıdadır. Görelî yoksunluk oranı evli olmayan genç kadınlarda %72 ve öğrencilerde %66,7 kadar yükselirken, evli genç erkeklerde %61 gibi düşük bir rakamdır. Evli genç kadınlarda da görelî yoksunluk oranı %64 oranındadır. Çalışma durumuna baktığımızda en yüksek görelî yoksunluk oranına iş arayan genç bireylerde rastlamaktayız (%76). Diğer kategoriler (erkek-evli değil, çalışan, öğrenci, ev genci) ise genel ortalamaya yakın bir düzeydedir (Habitat, 2016: 16).

Görüşmecilerden G20 aldığı burs ücretinin (470 TL) eğitim ve kişisel giderleri için yetmediğini belirtmektedir. Çocuk yaşlardan itibaren istihdama katılmasını buna bağlamakta ve bu doğrultuda verdiği yanıt ise şu şekilde olmuştur:

“Devlet yurdunda kalıyorum aylık 168 tl veriyorum. Aylık giderim ortalama nerden baksan 500 ü geçiyor. Zaten bana sunulan 470 var, evdekiler de yurdu yatırıyor dakikamı yapıyor, onun haricinde o para (kredi) bana yetmiyor yani. Onun dışında da lazım olursa ailem para yolluyor bana mecburiyetten. Ben zaten çalıştığım zaman parayı harcayacak zamanım olmuyor evde ihtiyacı olana veriyorum oda zaten bana geri dönüşüm olarak sonra geliyor. Ben çalışırken sadece sigara parası ya da ihtiyacım olanı alırım gerisini dediğim gibi veririm eve

yani. KYK' dan alınan o 470 lira kesinlikle bir öğrenciye yetmez. Yani bu paranın yetmesine imkân yok bazı arkadaşlarım şey yapıyor yurdu yatırıyor dakikasını kendi yapıyor bu paranın içinden ona rağmen yetiştirmeye çalışıyorlar. Mesela yeni üniversiteye geldim burada yatıyorum hep yani bir iş yapmıyorum para lazım olunca evden istemek zoruma gidiyor. E çünkü ben hep bu zamana kadar çalışmışım. Yani ama çok şükür abilerimin durumu iyi ama ben isteyemiyorum çünkü onlarda sonuçta giderleri var evlenmeyi düşünüyorlar. Ben hep dediğim gibi bu zamana kadar kendim kazandığım için şimdi bana zor oluyor. Küçük yaşta çalışmamın sebebi de ben her şeyin farkındaydım elde avuçta yoktu bir şey ben çinkolu evde büyüdüm hani ciddi anlamda yiyecek ekmeğimiz yoktu” (G20, Adana, Aşçılık, 21).

Eğitim; sağlık ve bireysel özgürlüklerle beraber, bireyi tüm kalkınma hareketlerinin merkezine dâhil eden refah olgusunun başta gelen şartlarındandır. Aynı zamanda eğitim bireylerin başarılarını, özgürlüklerini ve algılama düzeyini yükselten etkin araçlardan ve birden fazla kapıyı açan anahtar olarak temel insan haklarından biri olmaktadır. Türkiye'nin de taraf olduğu anlaşmalarda eğitim güvence altına alınmaktadır. Bu anlaşmalar: Uluslararası Çocuk Hakları Sözleşmesi, Uluslar arası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesidir (UNDP, 2008: 27). Anayasanın 42. maddesinde “Kimse eğitim ve öğretim hakkından yoksun bırakılamaz, İlköğretim kız ve erkek çocuklar için zorunlu ve devlet okulları parasızdır” şeklinde güvence altına alınmaktadır. Fakat yoksulluklarından dolayı dezavantajlı olan yükseköğretim öğrencileri kısmen de olsa kendi geliştirdikleri (enformel) stratejiler ile eğitim öğretimlerine devam etmektedir. Burs alan öğrenci sayısı, örneklem grubundaki genç bireylerin yarısı gibi (10 kişi) önemli bir sayıya karşılık gelse de yeterli olmadığı verilen yanıtlara yansımaktadır. Çünkü yükseköğretim eğitimin diğer aşamalarından (ilköğretim ve lise) farklı olarak, ekonomik gider yönünden geniş bir yelpazeye sahiptir.

4.1.4. Görüşülen Öğrencilerin Çalışma Hayatına İlişkin Bilgiler

Eğitim öğretim hayatına devam eden genç bireyler yoksullukla baş etme stratejisi olarak yılın belirli dönemlerinde özellikle yaz ve ara tatillerinde istihdam sahasına

katılmaktadırlar. Bu durum kimi zaman yoksullukla baş etme stratejisi olarak bilinse de kimi zaman da eğitim hayatı içerisinde olmalarına rağmen yoksulluklarını devam ettirme riski ile de genç bireyleri baş başa bırakmaktadır. Eğitim öğretim hayatı içerisinde olup istihdama katılan yükseköğretim öğrencileri üzerine yapılan araştırmaların yetersizliğine (kısıtlılığı) daha öncede değinilmiştir. Bu başlık altında ise, eğitim hayatı içerisinde olup inşaat istihdamına katılan öğrencilerin yaşadıkları problemleri farklı çalışmalar ile destekleyerek ele alacaktır. Bu çalışmalar kimi zaman doğrudan yükseköğretim öğrencilerine yönelik olmasa da, örneklem grubunda veya görüşülen genç bireylerde eğitime dâhil olup çalışan öğrencilerin bulunduğu araştırmalardan yararlanılacaktır.

Çalışma yaşamında olan öğrencilerin karşı karşıya kaldığı sorunlara vurgu yapan bir araştırma; Pınar Uyan Semercinin “Çocuktan yetişkine genç olamayanlar” (2012) isimli çalışmasıdır. Uyan Semerci çalışmada farklı gençlik kategorilerine (yoksul/varsıl) değinerek gençlik süresinin ailenin sosyo-ekonomik durumu ile ilgili olduğu vurgusunu yapmaktadır. Araştırmasında ağırlıklı olarak ailenin ilk çocuğu olma özelliği taşıyan genç bireylerin hızla büyümek zorunda olduğunu belirtmektedir. Bu yoksul genç bireylerin çoğunluğu kayıtdışı sektörde çalışarak piyasanın ağır şartları ile erken yaşlarda tanışmaktadırlar. Yine bu çalışan genç bireylerin bazıları aynı zamanda eğitimlerine devam eden genç bireylerden oluşmakta ve bu durum genç bireylerin eğitimlerini zor şartlarda sürdürmelerine de neden olmaktadır. Çalışmada bu noktada önemli olan tespit, hane yoksulluğundan dolayı eğitime devam etmekte zorlanan çocuklar yine maddi zorluklar ile eğitimi bırakan abi ve ablaları sayesinde okuyabilmektedirler. Özellikle ailenin erkek üyeleri (baba, abi) farklı şehirlere çalışmaya gittiği zaman geriye kalan kadınların tüm sorumluluğu aldığı da görülmektedir (Uyan Semerci, 2012: 407). Uyan Semerci çalışmasında kısaca Türkiye’de ve dünyada “çocuk ve genç olabilmek” tamamen bireylerin

içinde bulunduğu sosyo ekonomik durumla ilgilidir vurgusu yapmaktadır. Aynı zamanda her şeyden öte “insan olabilmenin” ne yazık ki yalnızca bazı kesimin sahip olduğu bir hak olarak var olmaya devam etmektedir (Uyan Semerci, 2012: 415).

Çalışma yaşamında olan öğrencilerin karşı karşıya kaldığı sorunlara değinen bir diğer çalışma, Melih Aktaş Ymanoğlu'nun “Kent yoksulu gençlerin yaşam koşulları ve yoksulluğun yeniden üretimi” (2006) isimli araştırmasıdır. Aktaş Ymanoğlu araştırmasında Ankara kent çeperlerinde olan alanlarda ve gecekondu mahallelerinde (Altındağ, Mamak, Sincan) hayatını sürdüren kent yoksulu genç bireylerin, yaşam koşullarını ve bu genç bireylerin yaşam koşullarının yarattığı farklı sosyal dışlanma süreçlerini ele almaktadır. Elde edilen veriler 15-29 yaş arasında 65 genç ile yarı yapılandırılmış görüşmeler aracılığıyla sağlanmıştır. Çalışmada kent yoksulu genç bireylerin yaşam koşulları, eğitim işgücü piyasası, fiziksel ve sosyal çevre başlıkları altında, bu koşullar tarafından üretilen birbirinden farklı sosyal dışlanma süreçlerinin açığa kavuşturulması ve yoksul yaşam koşullarının yoksulluğun yeniden üretimine nasıl katkıda bulunduğu ortaya konması amaçlanmıştır (Aktaş Ymanoğlu, 2006: 12). Görüşülen genç bireylerin çalıştıkları için eğitim hayatlarını yarıda bırakmak zorunda oldukları tespit edilmiştir. Burada okulu erken terk etmenin veya kısmen de olsa ara vermenin asıl nedeninin ailelerinin maddi yetersizliği olarak belirtilmiştir. Örneğin Aktaş Ymanoğlunun araştırma kapsamında görüştüğü 16 yaşındaki Ali ailede kardeş sayısının fazla olduğundan dolayı babalarının onları okuldan almak istediğini belirtmiştir. Daha sonra babalarının bunalıma girerek evi terk ettiğini ve geçim yükünün tamamının abisi ile kendisi üzerine kaldığını belirterek okulu bıraktığını ifade etmiştir. Burada öne çıkan nokta maddi imkânların sınırlılıkları genç bireyleri okul-çalışma hayatı, okul-ev hayatı veya okul-evlilik hayatı gibi tercihlere yönlendirmektedir. Yine aynı çalışmada görüşmecilerin verdiği

yanıtlar doğrultusunda sosyal çevrenin çeşitli özellikleri ile genç bireylerin geçmiş dönemlerindeki okul başarısızlıkları, iş hayatına erken atılıp meslek sahibi olabilme amacı, çalıştıkları için okulda devamsızlık yapmaları, kendi parasını kazanabilme veya ailelere bağımlı olmak istememe arzusu gibi unsurlar genç bireylerin okuldan ayrılmalarında veya eğitimlerine devam etmemelerindeki güçlükler olarak tespit edilmiştir. Yamanoglunun çalışmasında öğretmen olan Gülşah'ın (26) maddi yoksunluğun, öğrencileri okuldan soğuttuğunu belirtmektedir. Gülşah öğretmen ders için araç gereçleri alamayan, ödev için internete gidemeyen, etkinlik için para veremeyen öğrencinin zamanla okula karşı olan ilgisinin azaldığı ve okulu terk ettiği gözlemi de farklı bir tespit olarak çalışmada yerini almaktadır (Aktaş Yamanoglu, 2006: 14-15). Araştırmada bireysel tercihler olarak ön plana çıkan okulu terk etme durumunun geri planında toplumsal ve ekonomik nedenlerin olduğu da unutulmaması gereken noktalardandır.

Çalışma yaşamında olan öğrencilerin karşı karşıya kaldığı sorunlara değinen bir diğer çalışma, Hasan Hüseyin Aygül'ün "Eğitime erişim, yoksulluk ve formel/enformel işgücü olarak üniversite gençliği: "istihdam için mi eğitim? Eğitim için mi istihdam?" (2018) isimli araştırmasıdır. Aygül araştırmasında yetersiz destek mekanizmaları (kredi, burs, yurt) nedeniyle yükseköğretimdeki öğrencilerin barınma, gıda, ulaşım, sağlık gibi temel gereksinimlerini karşılayabilmek adına istihdamda olma stratejilerine odaklanmıştır. Bu perspektifte Akdeniz Üniversitesi'nde öğrenim görmekte olan, farklı bölümlerdeki 22 öğrenciye yarı yapılandırılmış görüşme formu ile veriler elde edilmiştir. Buradan hareketle yükseköğretim öğrencilerinin formel/enformel olarak istihdam edildikleri alanların ve istihdam koşullarının tespit edilmesi, ayrıca yoksulluk ve eğitime erişim arasındaki ilişkinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Araştırmada hem istihdamda hem de eğitimde yer alan yükseköğretim gençliğinin çalışma nedenleri ile ilgili olarak dört neden tespit

edilmiştir: eğitim yaşamını devam ettirme, mutlak ve/veya görelî yoksulluklarıyla mücadele etme, tüketim alanın içinde olma ve sosyal dışlanmaya maruz kalmama, iş deneyimi kazanma ve alternatif istihdam alanlarına yönelme. Aygöl bu dört nedeni aynı zamanda Türkiye eğitim sisteminin problemleri olarak da geçerli olduğu vurgusunu yapmıştır. Yine bu ekseninde “istihdam için mi eğitim?” yoksa “eğitim için mi istihdam?” sorusunu Türkiye’de politika yapıcıların cevaplaması gereken sorular olarak görmektedir (Aygöl, 2018: 84). Çalışmada hem eğitim hem istihdamda olan bu genç bireylerin sosyal aktivitelerinin kısıtlılığı, kayıt dışı sektörlerde çocuk yaşlardan itibaren çalışıldığı için çeşitli iş kazası riskine açık hale gelmesi vb. problemleri de bulunmaktadır.

Farklı çalışmalarda da değinildiği gibi eğitim süresi içerisinde hane yoksulluklarından dolayı istihdam sahasında öğrencilerin görünürlük kazanması farklı problemleri de beraberinde getirmektedir. İnşaatçı çalışan üniversite öğrencileri sadece yükseköğretim eğitimi içerisinde değil aşağıda verileceği gibi daha önceki eğitim aşamalarında da istihdama dâhil oldukları gözlenmiştir. Üniversitede ise beslenme, barınma, ulaşım, sağlık, eğitim materyalleri gibi çeşitli alanlardaki temel ihtiyaçların getirdiği yükümlülük aile, topluluk, cemaat ve kamu desteğinin eksikliği yoksul genç bireyleri bir dizi risk ile baş başa bırakmaktadır. Bu risklerin üstesinden gelmeye çalışan öğrenciler değinildiği gibi eğitimlerinden (çoğunlukla) arta kalan zamanlarda iş sahasına dâhil olmak zorundadırlar. Bu durum aşağıdaki başlıklar altında üniversite öncesi eğitim hayatı da dâhil olmak üzere, ağırlıklı olarak üniversite eğitim süresi içerisinde bulunan genç bireylere yönelik sorular ile ele alınmaya çalışılacaktır. Burada öğrencilerin ilk iş deneyimleri ve iş deneyimindeki göç örüntüleri ele alınıp bu durum risk ve güvencesizlik kavramları ile analiz edilecektir.

4.1.4.1. Aileden Aktarılan Tecrübelerde İlk Durak: “İlk İş Deneyimi”

2017 yılında TÜİK'in çocuk olarak kabul ettiği yaş aralığına (0 – 17) göre, Türkiye’de 22 milyon 883 bin 288 çocuk bulunmaktadır. Bu sayının Türkiye’de 2017 yılı genel nüfusa (80 milyon 810 bin 525) oranı %28,3 olmuştur (TÜİK, 2018). Genç birey nüfusa sahip olma özelliğini hala sürdüren Türkiye, çocuk nüfusunun genel nüfusa oranla oldukça yüksek olması, avantajlı konumda olduğunu göstermektedir. Fakat Türkiye’de çocuk ve genç birey nüfusun yüksek olmasının göz ardı edilmesi, kaygı verici endişeleri de doğurmaktadır.

Nitekim savunmasız kesimlerden olan çocuklar, çocuk olduklarından dolayı savunmasızlık mekanizması içerisinde ayrı bir değere sahip iken toplumların geleceği olma noktasında da farklı bir öneme sahiptirler. Bunun yanında çocukların refah ortamında büyüebilmeleri ve eşit şartlarda sosyal hayata katılmaları için politika yapıcılarına bir dizi sorumluluk düşmektedir. Politika yapıcıların bu sorumluluklarının başında çocukların eğitim hakkına ulaşmalarına yardımcı olma, erken yaşlarda işe dâhil edilmelerinin önüne geçilme, çocuk yaşta evliliklerin engellenmesi ve yoksulluktan korunma gibi problemler yer almaktadır. Çocuk işçiliği, çocuk gelinler, sokak çocukluğu vb. çocuğun eşitsiz olma hallerinin en temel belirleyici unsuru yoksulluk olmaktadır (Kahraman ve Kahraman, 2017: 256). Bu nedenle toplumsal yaşama tam anlamıyla katıl(a)mayan çocuklar dezavantajlı konuma düşmektedirler. Dezavantajlı olma hali bu eşitsizlikler sonucu, çocuğu birçok risk ile karşı karşıya bırakmaktadır. Ailelerin yoksulluğundan kaynaklı olarak eğitime erişimleri güçlüğüle sağlanan veya ol(a)mayan çocuklar hane ekonomisine katkı için eğitim sürecine dâhil olamamaktadırlar. Bundan dolayı bireylerin sosyal hayata katılımlarının önündeki en büyük engellerden olan yoksulluk olgusu, çocuk işçiliğinin de ortaya çıkmasına kaynaklık etmektedir. Emegın sessiz ve masum halleri olarak

nitelendirilen çocuklar, gelişmemiş veya az gelişmiş ülkelerde kimi zaman zorla/kimi zamanda seçilerek istihdam sahasında yer almaktadırlar (Kahraman ve Kahraman, 2017: 261).

Bireylerin küçük yaşlardan itibaren istihdama dâhil olmaları, aileden devraldıkları yoksulluklarının da yeniden üretildiği aşamalardan biri olarak bilinmektedir. Çünkü bu genç bireyler ailelerinden devraldıkları yoksullukları hane içerisinde, eğitimde, kamusal alanda zorluklar ile karşılaşp yeniden üretimine tanık olmaktadır. Mersin’de sokakta çalışan çocuklar üzerine yaptığı çalışma ile bilinen Gün (2010) çocuğun erken yaşlarda sokak gibi risklere açık bir yerde çalışmasının nedenlerini aramaktadır. Gün çocuğun sokakta çalışmasını, ailelerin düzenli ve sürekli bir geliri olmamasının, çocuğun sokakta çalışmasında rolünün olduğuna vurgu yapmaktadır. Araştırma bulgularında bir annenin çocuğunu çalıştırmak zorunda olduğunu belirtmektedir. Çünkü anne, eşinin inşaatta çalışırken iş kazası geçirdiğini ve çalışmadığını bundan dolayı çocukların çalışmak zorunda kaldığını ifade etmektedir (Gün, 2010: 95).

Görüşme yapılan yükseköğretim öğrencileri, çocuk yaşlarda aileleri ile birlikte veya bireysel olarak aile bütçesine katkı yapabilmek için istihdama katıldıkları görülmektedir. Bu öğrencilerin ilk inşaat deneyimlerinin yaş ortalamasını aldığımızda 15,5 gibi düşük bir ortalama ile karşılaşılmaktadır (Tablo 8). Bu oran şüphesiz tüm sektörler için çok düşük bir yaş aralığına işaret ederken inşaat gibi son derece riskli ve steril (sağlığa uygun) olmayan ortamlarda çalışmayı gerektiren işkolu için daha fazla önem arz etmektedir. Bunun yanında belirtilmesi gereken bir diğer önemli nokta yükseköğretim öğrencilerinin bazıları inşaat işine dâhil olmadan önce de daha farklı sektörlerde ve daha küçük yaşlarda çalışmışlardır. Görüşülen genç bireylerden G5, G9 ve G18 bu doğrultuda yöneltilen soruya verdikleri yanıtlar şu şekildedir:

“Tarlada çalışmaya çok erken yaşta başladım. Ama inşaatta biraz daha geç oldu 14 – 15 gibiydi yaşıım” (G5, Şanlıurfa, Arkeoloji, 24).

“İlk olarak lisede çalışmaya başladım kömür ocağına falan gittim ama inşaatta üniversite de başladım çalışmaya bizim amca asma tavan falan yapıyordu onların yanında çalıştım” (G9, Şırnak, Sosyoloji, 24).

“18 yaşından önce zaten inşaatta çalıştırmıyorlardı, 18 yaşımdan önce ben tarlada çalıştım ama çok çalıştım” (G18,Konya, İktisat, 21).

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından Türkiye için hazırlanan Ulusal İnsani Gelişim Raporu (2007) kapsamında Yaşama Dair Vakıf (YADA) aracılığıyla “Türkiye’de Gençlik Halleri Araştırması” gerçekleştirilmiştir. Bu araştırma 12 ilde 16-24 yaş arasında 3322 heterojen kategorideki genç ile (iş arayan, üniversite okuyan ve çalışan gibi) ile gerçekleştirilmiştir. Görüşülen genç bireylerin ilk istihdama dâhil olmalarını hangi yaş aralığında deneyimlediği sorulmuştur. Genç bireylerde 14 yaş ve altında çalışmaya başlama oranının erkeklerde %26,5, kadınlarda %15,2; 15-17 yaş arası çalışmaya başlama oranının erkeklerde %38,1, kadınlarda %31,2 olduğunu; 18 yaş ve üzerinde çalışmaya başlama oranının erkeklerde %35,5 iken kadınlarda %53,6 olduğu tespit edilmiştir. Belirtildiği gibi erkeklerde çalışmaya başlama yaşı, yaş grupları arasında daha eşit dağılırken, kadınlarda 18 yaş ve üstünde çalışmaya başlama oranı yarıdan fazla olmaktadır. Bu verilerde tespit edilmektedir ki, erkeklerin daha erken yaşlarda iş sahasına dâhil oldukları görülmektedir (YADA, 2008: 40). Bu bulgular tamamı üniversite öğrencisi olan çalışmamızın örneklem grubundaki genç bireylerin ilk istihdama dahil oldukları yaş aralığına (15,5) oldukça yakın yaş kategorisine denk düşmektedir. Unutulmaması gereken nokta YADA’nın yapmış olduğu çalışma öğrenci olan ve olmayan farklı kategorideki genç bireylerden oluşmaktadır. Buda genç bireylerin eğitimde oldukları halde istihdama katılmalarını tespiti açısından önemli bir noktadır.

Tablo 8: Görüşülen Öğrencilerin İnşaat İstihdamına İlk Katılımları ve Aracılar

Görüşmeci Kodu	İlk Tanışma Yaşı	İlk Dâhil Olunan İl	İlk İş Bulmada Aracı Olan	İlk Alınan Ücret
G 1	13	Eskişehir	Hemşeri	600 TL
G 2	14	İstanbul	Abi	1.350 TL
G 3	15	Batman	Kendisi	1.200 TL
G 4	13	Eskişehir	Hemşeri	750 TL
G 5	12	Şanlıurfa	Akraba	900 TL
G 6	19	Diyarbakır	Baba	1.200 TL
G 7	20	Karaman	Arkadaş	1.500 TL
G 8	16	Şırnak	Baba	750 TL
G 9	17	İstanbul	Arkadaş	1.500 TL
G 10	12	Adıyaman	Arkadaş	300 TL
G 11	16	Afganistan	Arkadaş	-----
G 12	15	Aydın	Abi	1.500 TL
G 13	7	Muş	Abi	-----
G 14	13	İstanbul	Akraba	1.000 TL
G 15	16	İstanbul	Akraba	-----
G 16	15	Diyarbakır	Arkadaş	150 TL
G 17	16	Muş	Baba	1.500 TL
G 18	17	Konya	Arkadaş	1.500 TL
G 19	19	Gaziantep	Kendisi	800 TL
G 20	18	Manisa	Arkadaş	1.600 TL
G 21	18	Diyarbakır	Akraba	-----
G 22	19	Bursa	Arkadaş	1.500 TL
G 23	16	Şanlıurfa	Baba	1.350 TL
G 24	17	Bursa	Abi	-----

İş sahasına ilk dâhil olan genç bireylerin dâhil olma süreçlerinde bir diğer önemli nokta bu öğrencilerin ilk istihdamına aracılık eden kişilerdir. Bu kişilerin kim olduğu çalışma kapsamında öğrencilere sorular şeklinde yöneltildiğinde; 2’si hemşeri, 8’si aile içinden (abi/baba), 2’si bireysel, 4’ü akraba (amca/amca çocukları/dayı) ve 8’i ise arkadaş ortamında iş buldukları sonucuna ulaşılmıştır (Tablo 8). Bu durum Türkiye’de yoksulluk üzerine yapılan en kapsamlı çalışmalardan biri olma özelliğini taşıyan “yoksulluk halleri”

çalışmasındaki dayanışma biçimlerinden olan kökene dayalı dayanışmanın iş bulmada hala yaygın olduğu (Şen, 2016: 249) olgusunu yansıtmaktadır. Farklı kesimler aracılığıyla iş sahasına çocuk yaşlarda dâhil olan öğrencilerden ilk dâhil olma serüvenini dile getiren G1 şu cümleler ile açıklamaktadır:

“Ben ilk olarak 13 yaşında başladım inşaatta çalışmaya, o yaştan sonra her yaz gittim inşaatta çalışmaya, hatta bazen 15 tatilde bile çalışmaya gittiğim zamanlar oluyor. İlk Eskişehir’de çalıştım mesela ben inşaatta günlük 20 lira veriyorlardı bana, 14 yaşında mesela” (G1, Van, Sosyoloji, 24).

Görüşülenlerden G8 ilk işe girme zor(unlu)luğunu şu şekilde açıklamıştır:

“Lise 1 ya da 2 olması lazım ilk inşaata başladığım zaman tam hatırlamıyorum 16 falandı yaşıım Şırnak’ta çalıştım çünkü Gölcükte oturuyorduk 2000 senesinde deprem için Şırnak’a geri göç ettik. Şırnak’ta eskiden çığda dedemin evi yıkılmıştı onun evi vardı ona taşındık dedem Cizre’deydi çünkü ben depremden dolayı acayip bir travmadan geçtim ondan ailemden önce Gölcükten Şırnak’a geldim. İlk başlarda dedemin evinde durduk sıkıntı falan yaşadık ilk başlarda sonrada ben çalıştıktan sonra refah seviyesi biraz yükseldi hemen ev yaptık. Şırnak’ta ilk çalıştığım zaman 25 tl alıyordum günlük. Ben o zaman okumak istemiyordum babamda madem sen okumak istemiyorsun git çalış diyordu. Bende çalışacaktım ama hiçbir şey bilmiyordum, adamların işçi ihtiyacı da yoktu ondan gel çalış dediler bende gittim” (G8, Şırnak, Kamu Yönetimi, 23).

Bir diğer görüşmeci Türkiye’de yükseköğretim eğitimi için bulunan Afganistanlı G11, Afgan hemşerisi aracılığıyla bulduğu ilk inşaat işini şu cümleler ile dile getirmektedir:

“İnşaata şu şekilde oldu bulmam arkadaşım çalışıyordu, benim köylü var burada zaten Türkiye’ye de onun vasıtasıyla geldim. O bana iş buldu geldiğimde ilk olarak o şekilde gittim sonra yavaş yavaş çevreyi genişlettik zaten” (G11, Afganistan, İslami İlimler, 22).

Aile üyelerinin (baba/abi) inşaat işinde çalıştığını ifade eden G13 ilk iş deneyimini ailesinin yanında edindiğini şu cümleler ile ifade etmektedir:

“Ben ilk olarak 6 – 7 yaşında başladım inşaatta çalışmaya Muş Malazgirt’te çalıştım babama yardıma gidiyordum ailenin işine yani para almıyordum. 18 yaşına kadar hep Muş’ta çalıştım ta ki 2012 yılına kadar, o zaman da Edirne’de çalıştım” (G13, Muş, Kamu Yönetimi, 24).

Görüşülenlerden G23 ilk işe girmede aracı olanı şu cümleler ile dile getirmektedir:

“İlk olarak lise 2 de gitmişim inşaata 16 yaşındaydım o zaman Siverek’te çalışıyordum babamla gitmişim onunla çalışıyordum günlük 45 tl alıyordum” (G23, Tarsus, İşletme, 23).

TÜİK tarafından 2012 yılında yapılan çocuk işgücü anketi sonuçlarına göre 15 milyon 247 bin olan çocuk nüfus oranınının 6-14 yaş grubunda 292 bin, 15-17 yaş grubunda ise 601 bin olduğu tespit edilmiştir. Bu anket sonuçlarına göre çalışan çocukların %44,7 si (399 bin kişi) tarım, %24,3’ü (217 bin kişi) sanayi ve %31’i (277 bin kişi) hizmet sektöründe yer almıştır (TÜİK, 2013).

Çocuk yaşta ailesinin ekip olarak aldığı işlerde kendi aralarında “ayak işleri” olarak nitelendirilen, çalışanların gündelik ihtiyaçlarını karşılamak için çocuk işçilerin kullanılması araştırmada yaygın olduğu ortaya çıkmıştır. Bu durumda genç bireylerin kendi ailelerinin yanında ücretsiz aile işçisi olarak çalışması Tablo 8’de de görüldüğü gibi ilk alınan ücretin ya aileye verilmesi ya da ücret hanesinin boş bırakılması sonucunu doğurmuştur.

Ücretsiz aile işçisi olan G12 ücret almama durumunu şu cümleler ile açıklamaktadır:

“Genelde abilerimin yanında çalıştığım için paramı ben hiç almazdım onlar alırdı hep, biraz bana harçlık verirlerdi. Sonra okul zamanında lazım olursa ben okul zamanı çalışmazsam gönderirlerdi bana” (G12, Bitlis, Felsefe, 19).

Aynı görüşmeci (G12) ailesinin işinde çalıştığı için yaz tatillerinin dışında da sürekli çalıştığını şu cümleler ile açıklamaktadır:

“Her tatilde çalışıyorum hatta ara tatillerinde de çalışıyorum kendi işimiz var sürekli de iş bulabiliyorum” (G12, Bitlis, Felsefe, 19).

Görüşülenlerden G24 ailesi ile beraber çalıştığı için ücret durumunu şu cümleler ile ifade etmektedir:

“Ben ilk inşaatta 17 yaşında çalıştım abimlerle beraber Bursa’ydı o zaman çalıştığım yer. Abilerim ile çalıştığım için para alamıyordum daha doğrusu onlara yardım ediyordum ama benim ücretimi onlar alıyordu yani içeriye söylüyorlardı” (G24, Diyarbakır, Tarih, 22)

Bunun yanında unutulmaması gereken asıl önemli nokta; ev işlerinde faaliyette bulunan çocuk oranıdır. Yine 2012 yılında yapılan çocuk işgücü anketi sonuçlarına göre ev işlerinde ailesine yardımcı olduğu belirtilen 6-17 yaş grubundaki 7 milyon 503 bin çocuğun %47 si (3 milyon 540 bin kişi) haftalık çalışma süresi 2 saat ve daha az olanları oluşturmaktadır. Bu sayının %80,1’ini (6 milyon 12 bin kişi) haftalık çalışma süresi 7 saat ve daha fazla olanlar oluşturmaktadır (TÜİK, 2013).

4.1.4.2. Aileden Aktarılan Tecrübelerde Bir Diğer Durak: Göç Örüntüleri

Araştırmada yükseköğretimli genç bireylerin çok küçük yaşlarda farklı şehirlerde inşaat istihdam sahasında aktif olarak görünmeleri göç serüvenini de deneyimlediklerini göstermiştir. Potansiyel birer göçmen adayı olan yükseköğretimli öğrenciler, özellikle Türkiye’nin Doğusundan Batısına doğru farklı büyükşehirlerin (İstanbul, Manisa, Ankara) inşaat iş piyasasında görünür olmaktadır. Çağlayan (2008) bu konu ile ilgili araştırmasında; göç ve yoksulluk ilişkisi üzerine yapılan tartışmaları dört kategoride toplamaktadır. İlk olarak, yoksulluğun göçe neden olduğu ve yoksulluğun göç için itici bir neden olduğu tartışmasıdır. İkinci olarak, yoksulluğun potansiyel göçmenlerin sosyal hareketliliğini kısıtlaması ve yoksulluğun göçe engel olması tartışmasıdır. Üçüncü olarak, göçün yoksulluğa yol açması ve göç sonrasında göçmenlerin serüvenlerinde çeşitli nedenlerden dolayı yaşadıkları yoksullaşma tartışmasıdır. Son olarak, göç ile bireylerin yoksulluklarını azaltacakları düşüncesidir (Çağlayan, 2008: 302-303). Bu çalışmada ise yükseköğretim öğrencileri yoksullukları ile baş edebilmek için inşaat sektörüne dâhil olmakta ve farklı şehirlere göç etmektedirler. Bu strateji ile öğrenciler hem hanelerinin

yoksulluğunu giderme, hemde eğitimlerinde hanelerine yük olmama düşüncesi ekseninde hareket etmektedirler.

Çalışmada ilk iş sahasına dâhil olma deneyimlerini paylaşan öğrenciler bu süreçte yakın çevre (akraba, hemşeri ve arkadaş) aracılığıyla istihdama dâhil olduklarını belirtmişlerdir. İlk dâhil olma süreçlerinden sonra da genç bireyler bu istihdam sürecini devam ettirerek eğitimin çeşitli aşamalarında (lise, üniversite) bu süreci farklı şehirlere göçlerde bulunarak yeniden üretmektedirler. Görüşülen öğrencilerin bu doğrultuda ilk inşaat istihdamına katılımları çocuk yaşta (15,5) olsa da, bu süreç daha sonraki hayatlarının da bir ön hazırlık aşaması olarak karşımıza çıkmıştır. Çocuk işçilikten genç işçiliğe doğru ilerlenen bu yolda genç bireyler farklı şehirlerde de inşaat istihdamına dâhil olarak, bu süreci yani (eğitimli) genç işçi olma sürecini etraflıca deneyimlemektedirler. Nitekim görüşülen genç bireylerin çok yüksek bir kesimi (21) eğitim için buldukları şehirde (Karaman) dâhil olmak üzere, memleketleri dışında farklı şehirlerde inşaat istihdamına dâhil oldukları tespit edilmiştir. Çocuk yaşlarda istihdam sahasında görünür olan öğrenciler, istihdamda da bu özelliklerinden dolayı birçok problem ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Uluslar arası Çalışma Örgütü (ILO) verilerine göre dünyada yaklaşık 152 milyon çocuk işçi bulunmakta ve yine bu çocukların 73 milyonu tehlikeli olarak bilinen işlerde çalışmaktadırlar (ILO, 2018). Bu ekseninde 25 Kasım 2009 yılında Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından belirtilen iş türleri bulunmaktadır. Bu iş türleri üç biçimde sıralanmaktadır; az tehlikeli işler (138), tehlikeli işler (117) ve çok tehlikeli işler (72) şeklinde sınıflandırılmaya tabi tutulmaktadır (ÇSGB, 2009). Bu sınıflandırmaya göre bina inşaatı ve tamirâtı “çok tehlikeli işler” kategorisine dâhil olmaktadır.

İnşaat istihdamı için özellikle tatil dönemlerinde farklı şehirlere göç eden öğrencilerden G1 çok küçük yaşta başladığı istihdama dâhil olma sürecini 22 şehirde inşaat

istihdamına dâhil olarak deneyimlemiştir. Görüşmeci G1 bu süreci şu cümleler ile açıklamaktadır:

“Ben ilk olarak 13 yaşında başladım inşaatta çalışmaya, o yaştan sonra her yaz gittim inşaatta çalışmaya, hatta bazen 15 tatilde bile çalışmaya gittiğim zamanlar oluyor. İlk Eskişehir’de çalıştım mesela ben inşaatta günlük 20 lira veriyorlardı bana, 14 yaşında mesela, Mardin’e gittim çalışmaya o zaman da 30 lira alıyordum günlük. Ama en sık gittiğim şehir Antep oldu. Daha sonra İstanbul, Çanakkale, Konya, Karaman gibi birçok şehirde çalıştım bir ara kaç şehre gidip çalıştım diye saydığımda 22 şehirde gidip çalışmışım mesela” (G1, Van, Sosyoloji, 24)

Bir diğer görüşmeci G2 aynı deneyimlerini paylaşırken her yaz tatilinde sürekli çalıştığını şu cümleler ile ifade etmektedir:

“Şunu net olarak hatırlıyorum 7. Sınıfta iken yani 14 yaş falan oluyor inşaata farklı şehre İstanbul Kurtköye çalışmaya gittiğimi hatırlıyorum. O zaman bana 45 tl veriyorlardı çok iyi bir para veriyorlardı yani. Koç holdingin bir binasıydı işi çabuk bitirmek için işçilere böyle fazla para veriyorlardı. Yani bu yaştan sonra devamlı her yaz tatili inşaata çalışmaya gittim” (G2, Van, Sosyoloji, 24).

Farklı şehirlerde çalışma deneyimini paylaşan bir diğer görüşmeci G16 çalışma deneyimini şu cümleler ile dile getirmektedir:

“İlk olarak 15 yaşında çalıştım ben inşaatta Diyarbakır Eğil’de yine 150 tl vermişlerdi bir aylığına küçüktük falan pek şey yapmıyorduk. Diyarbakır dışında Siirt’te, Batman’da ve Antalya’da yine Diyarbakır’ın neredeyse bütün ilçelerinde çalıştım” (G16, Mardin, Sosyoloji, 24).

Diğer görüşmeciler G20 ve G21 farklı şehir deneyimlerini şu cümleler ile açıklamaktadırlar:

“İlk olarak 18 den gün aldığım zaman yani 17 yaşında başladım çalışmaya, Manisa Soma’da, Kırkağaç’ta çalışıyordum o zaman 1.600 tl civarı alıyordum aylık. Sonra Ankara’da çalıştım Ankara’nın farklı ilçelerinde çalıştım yine, Adana’da çalıştım merkezde Adana’da çalıştığımında bir okulun işini yapıyorduk ben tek başıma yaptım o zaman aldığımız işi çocuk başımaydım yani” (G20, Adana, Açıcılık, 21).

“Farklı şehirler Diyarbakır Ergani oldu sonra Adana’da 20 yaşında çalıştım, en son Kocaeli’de çalıştım 21 yaşında çalışıyordum ama bu yerlerde bizim iş olduğu için hiç ücret almadım. Sonra Tunceli ve Elazığ oldu. Bizimkiler giderdi hep ama ben fazla gidemezdim sadece yazları giderdim” (G21, Diyarbakır, İlk ve Acil Yardım, 23).

Görüşmelerde inşaat istihdamına dâhil olmaya üniversitede başlayan görüşmeciler de bulunmaktadır. Bu deneyimini şu cümleler ile paylaşan G7:

“İnşaatla ben üniversitede tanıştım, ilk olarak üniversite birinci sınıfta çalışmaya başladım okul devam ederken Karaman’da çalıştım yeni yurt binası yapılıyordu orada 20 yaşındaydım o zaman günlük 50 tl veriyorlardı. Ama sonra yazları da baya bir şehirde çalıştım İzmir, Kayseri, Yozgat, Niğde ama hep 20 yaşından sonra oldu üniversite birinci sınıftan sonra yani. En son Isparta’da çalıştım, mesailere falan kaldığım için fiyat değişiyordu ama 2.200 tl falan alıyordum” (G7, Adana, Gıda Mühendisliği, Adana).

Görüşmecilerin bu işlerde çalışırken en son aldıkları ücret ise en yüksek (G14) 115 TL en düşük ise (G19) 25 TL olarak ifade edilmiştir. 24 gencin tamamının aldıkları ücret ortalaması 68 TL olarak hesaplanmıştır (Tablo 9). Kısacası çocuk yaşta istihdam sahasında görünür olan bu genç bireyler farklı şehirlerde de istihdama dâhil olarak işçi olma süreçlerinin daha da farklı yönlerini deneyimlemişlerdir.

Genç birey ve çocukların istihdam sahasında göç aracılığıyla dâhil olması farklı çalışmalara da yansımaktadır. Örneğin Türkiye’deki iç göçlerde en son varış noktası olan İstanbul’un geçmişten günümüze değin cömert bir göçmen şehri olduğu bilinmektedir. İstanbul Anadolu’nun farklı yerlerinden göçen, kimi zaman mevsimlik kimi zaman gurbetçi (özellikle erkek) insanların barındığı mekânlardandır. İstanbul Süleymaniye bölgesi Anadolu’nun farklı yerlerinden gelenlere ev sahipliği yapan bölgelerin başında yer almaktadır. Süleymaniye bölgesi (ek olarak Tarlabası, Balat vb.) “bekâr odası” kavramsallaştırması ile literatürde yer edinen göçmenlerin barınma alanlarının bulunduğu “çöküntü”! bölgelerdendir. Bu bölgede yaşayan göçmen işçiler ile yapılan “yoksulluğu bölüşmek” adlı çalışma (2016) verilerine göre, göçmenlerin %51 oranında 11-22 yaş

arasındaki genç birey ve çocuklardan oluştuğu belirtilmektedir. Yine aynı araştırma verilerine göre 22-33 yaş arasında bulunan ve araştırmada genç yetişkin olarak belirtilen kişilerin araştırma örnekleme oranı %27 olarak yansımaktadır (Şen ve ark, 2016: 122). Çalışma bulgularına da yansıdığı gibi göç ve göçmenlik genç bireyler ve çocuklar arasında da sıkça başvurulan yöntemlerdendir.

Tablo 9: Görüşülen Öğrencilerin Bugüne Kadar İnşaatta Çalıştığı İller ve En Son Alınan Ücret

Görüşmeci Kodu	Doğum Yeri	Çalışılan İller	En Son Alınan Günlük Ücret
G 1	Van/Çaldıran	Eskişehir, Mardin, Van, Adana, Gaziantep, İstanbul, Çanakkale, Konya, Karaman	100 TL
G 2	Van/Erciş	İstanbul, Karaman, Bursa	110 TL
G 3	Batman/Gercüş	Batman, Karaman	60 TL
G 4	Ağrı/Diyadin	Eskişehir, Manisa, Antalya	55 TL
G 5	Şanlıurfa/Birecik	Şanlıurfa, Kıbrıs, Karaman	55 TL
G 6	Şanlıurfa/Karaköprü	Diyarbakır, Şanlıurfa, Karaman	100 TL
G 7	Adana/Kozan	Karaman, İzmir, Kayseri, Yozgat, Niğde, Isparta	70 TL
G 8	Kocaeli/Gölcük	Kocaeli, Şırnak	70 TL
G 9	Şırnak/Merkez	Şırnak, İstanbul	90 TL
G 10	Adıyaman/Merkez	Adıyaman, İstanbul, Malatya, Giresun	50 TL
G 11	Afganistan/Marçak	Afganistan, Karaman	100 TL
G 12	Bitlis/Adilcevaz	Sinop, Karaman	65 TL
G 13	Muş/Malazgirt	Muş, Edirne, Tekirdağ, Kastamonu, Kocaeli, İstanbul	80 TL
G 14	Muş/Malazgirt	İstanbul	115 TL
G 15	İstanbul/Pendik	İstanbul	50 TL
G 16	Mardin/Mazıdağ	Diyarbakır, Siirt, Batman, Antalya, Karaman, İstanbul	75 TL
G 17	Muş/Bulanık	Tekirdağ	60 TL
G 18	Konya/Ereğli	Konya	55 TL
G 19	Gaziantep/Şahinbey	Gaziantep	25 TL
G 20	Adana/Ceyhan	Manisa, Ankara, Adana,	85 TL

G 21	Diyarbakır/Bağlar	Diyarbakır, Adana, Kocaeli, Tunceli, Elazığ,	-----
G 22	Ağrı/Hamur	Bursa, Balıkesir, Kayseri, Karaman	60 TL
G 23	Mersin/Tarsus	Şanlıurfa, Adana, Diyarbakır, Karaman, Tarsus	60 TL
G 24	Diyarbakır/Çüngüş	Bursa, İstanbul, Karaman	100 TL

4.1.5. Görüşülen Öğrencilerin İnşaat Çalışma İlişkilerine Dair Bilgiler

“Giderek daha az sayıda öğrenci, eğitimlerine yaptıkları yatırımdan yüksek getiri elde ediyor. Öğrencilerin çoğunluğu ise ortalamanın altında gelir getiren ve yüksek düzeyde vasıf gerektirmeyen işlere girecek. Bu yaraya birde hakaretler eklenecek zira vasıflarının altındaki işlere hem bağlı hem de mutlu olmaları bekleniyor. Üstelik bu işlerin, kendilerine yüksek gelirli işler getirmesi beklenen diploma vaadiyle aldıkları öğrenci kredilerini ödemeleri gerektiğini de unutmamak lazım. Neoliberal devlet, okul sistemlerini piyasa toplumunun sürekli bir parçası haline getirecek şekilde dönüştürüyor. Eğitim, beşeri sermaye oluşumu ve işe hazırlama yönüne doğru itiliyor. Bu da, küreselleşmenin en çirkin boyutlarından birisi olarak kendini hissettirmektedir. Zira çağlar boyunca eğitim, aklın olgunlaşmamış kapasitesini geliştirmesine yardımcı olacak, özgürleştirici, sorgulayıcı ve sistemi alaşağı edebilecek bir süreç olarak düşünüldü” (Standing, 2015: 121).

İnşaat çalışan üniversite öğrencilerinin çalışma ilişkilerine bakıldığı zaman güvencesizlik ekseninde bir hayat inşaat sahası içerisinde de bu genç bireyleri takip etmektedir. Örneğin inşaat çalışan bu öğrencilerin çalıştıkları süre boyunca yarısından (13) fazlasının sigortaları ödenmemektedir. Güvencesiz çalışma sadece sigorta ile sınırlı olmamakla birlikte neoliberal karakteristiğe özgü olarak bu genç bireylerin çalışma saatlerinde de bir netliğin olmamasında kendisini hissettirmektedir. Günlük çalışma saati

en düşük 8 en yüksek ise 14 saat olarak karşımıza çıkmaktadır. 24 öğrencinin günlük ortalama inşaatlarda 10 saat çalıştıkları hesaplanmıştır (Tablo 10). Tabi bu günlük çalışma sürelerinin içine mesai saatleri veya ek iş süreleri eklenmemiştir. Şüphesiz ki bu sürelerin (mesai ve ek iş) eklenmesi ile günlük çalışma süreleri oldukça yüksek saatlere ulaşacaktır. Bunun nedeni genç bireylerin inşaat sektöründe çalıştıklarında güvencesizlik ekseninde ve inşaat gibi ağır çalışma koşullarının gerektirdiği bir sektörde istihdama tabi olmalarıdır. Nitekim yükseköğretimdeki genç bireylere yönelik Aygül'ün (2018) araştırması genç bireylerin istihdama dâhil oldukları alanlar (tarım, turizm, satış elemanı, garson) farklılık gösterse de iş saatleri inşaatçı çalışan öğrencilerin çalışma saatlerinden oldukça düşüktür (Aygül, 2018: 75). Bunun nedeni çalışılan işlerin part time çalışma biçimine uygun olması gösterilebilir. Ama asıl önemli nokta, daha önce de değinildiği gibi inşaat istihdamının zorlu çalışma koşullarını bünyesinde barındırmasındandır.

“Dünya genelinde, 541 milyon genç birey çalışan (15 - 24 yaşları arasında) küresel iş gücünün yüzde 15'ini oluşturmaktadır. Yetişkin çalışanlara (24 yaş üzeri) kıyasla genç birey çalışanlar yüzde 40 daha fazla ölümlerle sonuçlanmayan mesleki kazaya maruz kalmaktadır ve işyerindeki tehlikeler hayatlarına yönelik tehdit oluşturabilmektedir” (ILO, 2018). Bir diğer önemli nokta; genç bireylerin inşaatçı çalıştıkları süre boyunca tatil günlerinin olmamasıdır. Tatil günleri ise genç bireylerin günlük yevmiye aldıklarından dolayı kaçındıkları bir yöntemdir. Tatil günü hiç olmayan genç bireylerin oranı (9) oldukça yüksekken, tatil günlerinin belirsiz olduğunu ifade eden genç bireylerin oranı da (4) dikkat çekici niteliktedir (Tablo 10). Tatil günleri ile ilgili genç bireylere yöneltilen sorularda verilen cevaplar şu şekildedir:

“Tatil yok olsa da şu şekilde oluyor çalışmadığın zaman yevmiyeni alamıyorsun” (G1, Van, Sosyoloji, 24).

“Tatilde senin isteğine bağlı oluyordu çünkü yevmiyen günlük yazılıyor. Sen gelmesen yevmiyen verilmiyor o yüzden genelde tatil yapmaktan kaçındık” (G3, Batman, Sosyoloji, 23).

“Tatil biz istediğimiz zaman oda bazen oluyordu çünkü yevmiyeci olarak çalıştığın için paran yazılmıyordu o günle ister çalış ister çalışma yani sende çalışıyordun tabi para için tatil olduğunda para vermiyorlardı yani” (G5, Şanlıurfa, Arkeoloji, 24).

“Tatil günü belli değildi bazen 7 bazen 10 günde bir oluyordu betondan betona olurdu betondan betona da bir iki gün ara veriyorduk” (G8, Şırnak, Kamu Yönetimi, 23).

“Tatil verme yok bayram falan hariç ama olsa da paran yazılmıyordu. Onlar zaten direk öyle çalışmadığın zaman direk sigortanı bile yatırmıyorlardı” (G10, Adıyaman, Diyaliz, 24).

“Tatil zamanı ise zaten yevmiyecisin istediğin zaman tatil yapabilirsin yani yazmıyorlar paranı çünkü. Çok tatil yapmamak kaydıyla tabi işi aksatmaman lazım” (G18, Konya, İktisat, 21).

Tatil günlerinde öğrencilerin yaptıkları faaliyetler benzerlik göstermektedir. Ya yaptıkları işlerden dolayı o tatil günlerinde dinlenmek üzere inşaat sahasında veya evlerinde geçirirler veya dışarı çıkarak kısa zamanlı bir gezinti ile değerlendirirler. Bir tatil gününde gittiği şehirde inşaat şantiyesi dışında yaşadıklarını anlatan G2 tatil günlerini ne şekilde ve nasıl değerlendirdiğine bir örnek teşkil edecek niteliktedir. G2’in bir tatil gününde karşılaştığı bir anısı ve tatil günleri hakkında düşüncelerini ifaden eden yanıtında:

“Bursa da bir tatil gününde arkadaşlar ile dışarı çıktığımızda birşey yaşadık, giyinmesini bilmiyorduk, kılık kıyafetimiz düzgün değildi yoktu çünkü olsa neden almayasın ki olmadığı için alamıyorduk. Olduğu kadarıyla mesela giyinip kafeye gittik bir ara e şimdi saç sakal bir birbirine girmiş yani on günde bir tıraş olma gibi bir lüksünüz de yok mesela. Bursa’da 3 ay kaldım bir kere tek tıraş olma imkanım oldu. Gittik bizde bu şekilde bir kafeye oturduk, hani soğuk bir içecek falan istedik gelen garson patronu işaret ederek peşin hizmet yaptıklarını söylediler. Yani parayı önden istediler. İnsan ister istemez rencide oluyor yani, ister istemez üzülüyor. Sonra parayı verdik doğru düzgün o şeyleri içmeden kalktık gittik. Zaten tatil zamanının pek olmuyor artık çalışa çalışa bedenen ruhen o kadar yoruluyorsun ki inanın sadece insan bir gün ayırıyor kendine rahat uyuyabilsin diye. Yani artık gezmeyi falan bırakın, hani bugün mecbur olmasaydım da çalışmasaydım dediğim günler oluyor. Yani çalıştığın için hiç zamanın olmuyor gezmeye ve tatile. Tatilde de para yazılmaz. Biraz da onun mecburiyeti var, yazdığımı bilseniz belki 10 günde bir tükendiğinizi anlarsanız enerji toplamak için belki uyursunuz ama buda sanırım sanki terbiye etmek çalışanı yola getirmek gibi birşeye denk geliyor” (G2, Van, Sosyoloji, 24).

Bir diğer görüşmeci G5 tatil günü tatile çıkmamayı şu cümleler ile ifade etmektedir:

“Pek vaktimiz olmuyordu vaktimiz olduğu zamanda da dışarı çıkmak istemiyorduk yani. Çünkü yani çadırda kaldığımız için sürekli banyo yapamıyorduk üstümüz başımız hep dağıyordu yani gerçeği söylemek gerekirse utanıyorduk. İnsanların içine çıkmaya utanıyorduk” (G5, Şanlıurfa, Arkeoloji, 24).

Diğer görüşmeciler G19 ve G21 tatil günlerini nasıl değerlendirdiklerini şu cümleler ile ifade etmektedirler:

“Tatil günümüz oluyordu iki haftada bir bazen iki haftayı da geçiyordu. Gezme falan olmuyordu çünkü gezme zor oluyordu o tatil gününde zaten, tek yaptığımız kahveye gitmekti” (G12, Bitlis, Felsefe, 19).

“Tatil oluyordu o günde ücretimiz yazılıyordu 2 hafta da bir falan olurdu tatil günümüz. O günde sadece yatıyordum dağ başında çalışıyorduk zaten çıksan da bir şey yoktu” (G20, Adana, Aşçılık, 21).

Görüşülen genç bireylerin çalışma saatleri, tatil günleri ve çalıştıkları süre zarfında sosyal güvence durumlarına bakıldığı zaman çalıştıkları alanların güvencesizlik boyutları net bir şekilde araştırmaya yansımıştır. Güvencesiz çalışma yaşamına sahip bu genç bireyler, güvencesiz olduklarından dolayı toplumsal ve ekonomik risklere de açık bir yaşam sürmektedirler. Tablo 10’da verildiği gibi öğrencilerin çalıştıkları süre boyunca 15’inin sigortalı olmaması öğrencilerin güvencesiz çalışma koşullarının bir çıktısıdır. Bunun yanında 5510 sayılı kanunun 4üncü maddesi birinci fırcası a bendi hükmüne göre, “hizmet akdi ile bir veya birden fazla işveren tarafından çalıştırılanlar sigortalı sayılmıştır. Buna göre mevsimlik işçiler ile bu işçileri çalıştıranlar arasındaki sözleşme, bir tarafın iş görmeyi diğer tarafın ise ücret ödemeyi üstlenmesinden oluştuğu için iş sözleşmesi olarak nitelenecek, sosyal güvenlik açısından çalışmanın devamı süresinde çalışan işçi 5510 sayılı kanunun 4/1-a kapsamında sigortalı sayılacaktır” (Göktaş, 2015: 187). Bu yasal

düzenlemenin dışında inşaat sektöründe çalışan öğrenciler denetleme mekanizmasının da gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Tablo 10: Görüşülen Öğrencilerin Çalışma Koşullarına İlişkin Bilgiler

Görüşmeci Kodu	Çalışma Saati	Tatil Günleri	Sigorta Durumu	İnşaatta İşveren
G 1	12-14 saat	Yok	Yok	Taşeron
G 2	10 saat	Yok	Yok	Taşeron
G 3	11 saat	Yok	Var	Ana Firma
G 4	10-12 saat	Yok	Yok	Ana Firma
G 5	12-13 saat	Yok	Yok	Taşeron
G 6	9 saat	3 Haftada Bir	Yok	Taşeron
G 7	8 saat	2 Haftada Bir	Var	Taşeron
G 8	10 saat	10 Günde Bir	Yok	Ana Firma
G 9	9 saat	2 Haftada Bir	Var	Taşeron
G 10	10-12 saat	Yok	Var	Taşeron
G 11	12 saat	Yok	Yok	Mütahit
G 12	10-12 saat	2 Haftada Bir	Yok	Ana Firma
G 13	9 saat	Yok	Yok	Yapsat
G 14	9 saat	Haftada Bir	Var	Taşeron
G 15	10-11 saat	Haftada Bir	Var	Ana Firma
G 16	11-12 saat	Haftada Bir	Yok	Taşeron
G 17	9 saat	Belli Değil	Yok	Taşeron
G 18	9 saat	Belli Değil	Yok	Taşeron
G 19	9-10 saat	Haftada Bir	Yok	Ana Firma
G 20	12 saat	2 Haftada Bir	Var	Taşeron
G 21	9 saat	Yok	Var	Ana Firma
G 22	10-11 saat	Haftada Bir	Yok	Taşeron
G 23	9 saat	Haftada Bir	Yok	Ana Firma
G 24	9 saat	Belli Değil	Var	Taşeron

4.1.5.1. Bize Patlarlardı, Çünkü En Alttakiler Bizlerdik

Türkiye’de inşaat sektörünün gelişimi daha önceki bölümlerde de vurgulandığı gibi, iki dönem üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Bu dönemler 1980 sonrası Özallı yıllar olarak anılırken bir diğer dönem, 2000 sonrası uzun süre tek başına iktidarda kalacak olan AKP hükümetlerinin olduğu döneme karşılık gelmektedir (Balaban, 2011: 25). Bu dönemin inşaat sektörünün gelişmesinin paralelinde neoliberal sistemin Türkiye toplumsal, siyasal, ekonomik vb. yapısında daha da etkinleşmesi süreci olarak okunmaktadır. Tam da inşaatın bu dönemde gelişim göstermesi, neoliberal karakteristiğın inşaat sektörü gibi alanlarda kendine kolayca yer bulması olacaktır (Erman, 2016: 310). Neoliberal akıl diye anılan bu dönem siyasalarının oluşturduğu düzen, esnek istihdam başta olmak üzere çalışanların güvencesizliği geçmiş dönemlere nazaran daha da derinden hissetmesini sağlayacaktır (Mütevelliöglu ve Sönmez, 2009). Bu güvencesiz çalışma, inşaat sektöründeki iş ilişkilerinde net bir şekilde ortaya konulmaktadır. Yarattığı katma değerin yüksek olması inşaat sektörünün bu tarz spekülasyonlara açık olmasının bir diğer nedenidir. Güvencesiz çalışma inşaatta ilk işe giriş biçiminden ücret alınılan sürece kadar birçok alanda etkinliğini sürdürmekte ve işçinin tamamen emeğinin üzerindeki söz hakkını da elinden almaktadır. Genellikle emek yoğun bir sektör olan inşaat sektöründe çalışmanın herhangi bir vasıf gerektirmediği bilinmektedir, bu nedenle sektörü en çok tercih eden kesimler savunmasız (destek mekanizmaları dışında olan) bireylerden oluşmaktadır. Bu kesimler inşaatta çalışan göçmenler veya kısmen o ülkede bulunan hâkim egemen etnisitenin dışında olan etnik kökendir (Çınar, 2018, Kara, 2016). Bir diğer önemli grubu son yıllarda etkinliği daha da net bir şekilde hissedilen genç bireylerdir. Genç bireyler kimi zaman bu alanı kısa süreli kimi zaman da uzun süreli bir uğraş olarak görmektedirler (Kahraman ve Kahraman, 2016). Çalışmanın da konusu olan eğitilmiş genç bireylerin bu

alandaki istihdamı kısa süreli olarak görünse de eğitim sonrası hayatın “belirsiz” bir hal alması bu genç bireyleri bu alanda daha da kalıcı pozisyona sürüklemektedir. Çalışmada bu alanda çalışan genç bireylerin inşaat sahasında en çok zorlandığı uygulamalar nelerdir diye sorulduğunda birçoğu çalışanlar arasında en alt kategoride olup, güvencesiz (sigortasız) çalıştıkları için savunma mekanizmasından yoksun olduklarını dile getirmişlerdir. Bu durum genç bireyleri sadece güvencesizlik değil risklere açık hale getirdiği için belirsizlik olgusu ile de baş başa bırakmaktadır. Görüşülen genç bireylere inşaatla öğrenci olarak çalışmanın zorlukları ile ilgili sorular yöneltilirken şu yanıtlar verilmiştir. Görüşme de G1 tatilden sonra ilk inşaatla dâhil olma sürecini şu cümleler ile ifade etmektedir:

“En çok ilk işe gittiğin zaman zor geliyor sana, çünkü çalışanlar uzun zaman çalıştığı için sen direk adapte olamıyorsun hem zorluğundan hem oranın pisliğinden ilk gittiğim günler uyku bile uyuyamıyorum çoğu zaman oranın kokusundan işin ağırlığından” (G1, Van, Sosyoloji, 24).

Bir diğer görüşmeci G2 çalışmak zorunda olduğunu yaşadığı bir olay üzerinden şu şekilde anlatarak inşaatın zorluğunu anlamamıza yardımcı olmaktadır:

“Sadece bir anımı anlatmak istiyorum ehliyet almak için bir yaz çalıştım ve kursa yazıldım sınavı geçtim ama param eksik kaldı alamadım ehliyeti gidip trafikten sırf bunun için kaç ay bekledim okul tatil olsunda gidip çalışayım diye. Okul tatil oldu ben çalışmaya gittim ve gittiğim zaman bir kaza geçirdim (inşaatla) ve o kazalı halimle çalıştım. Çünkü çalışmasaydım ehliyetim yanacaktı ağrım olduğu halde öyle 1 ay çalıştım çevremdekiler bana yeter öleceksin çalışma demesine rağmen ben o halimle çalıştım sırf ehliyet paramı çıkarayım diye. Çünkü ailem zaten yardım edemiyor bana ben kendim bu şekilde tutunmaya çalışıyorum hayata” (G2, Van, Sosyoloji, 24).

Çalışma biçimini aldığı ücret ve güvencesizlik üzerinden değerlendiren G4:

“İnşaat dediğin olay ne karnını doyuruyor ne aç bırakıyor seni, güvenliğin yok, çalıştığın yerde bir güvencen yok para konusunda, sonra senin yaptığın işin maliyetinden çok daha az ücret kat be kat daha az ücret alıyorsun. Yani adam sana kısacası şunu söylüyor sen bana mecbursun bunu yapmazsan ben başkasına yaptırırım etrafta bir sürü boş bekleyen insan var. Karın tokluğuna çalışıyorsun yani” (G4, Ağrı, Kamu Yönetimi, 23).

Eğitim öğretimin devam ettiği günlerde inşaatta çalışan G7, inşaat deneyimini şu cümleler ile ifade etmektedir:

“Üzerin pis oluyor, yazın sıkıntı olmuyor kaldığın yer şantiye olduğu için hemen iş kıyafetini giyip yan binada işe gidiyorsun. Kışın okulda çalıştığım zaman zor oluyor sabah evde üzerimi değiştiriyorum yani değiştirdiğim yer falan kirleniyor e evde kalanlar da öğrenci o zorluğu var” (G7, Adana, Gıda Mühendisliği, 24).

İş sahibinin kendi çevresindeki akraba/hemşerilerini iş yükünden daha az sorumlu tuttuğunu ifade eden G8:

“Kocaeli’yi saymazsak beni zorlayan patronların merhametsizliği yani onlar hakikatten benim canımı sıkıyordu mesela birinci dereceden çocuklarına veya yakınlarına fazla bir şey demezken sırf diğer kişiler dışarıdan olduğu için yükü onlara bindiriyordu” (G8, Kocaeli, Kamu Yönetimi, 23).

“Patron baskısı” olarak ifade ettiği çalışma zorluğunu ifade eden G9’un verdiği yanıt:

İnşaatin zorluğu orada çalışırken patronun zorluğu baskısı vardı eleman az olunca işte fazla olunca sürekli çalışın çalışın gibi bir şeyi vardı (G9, Şırnak, Sosyoloji, 24).

İnşaat sahasının steril olmadığını ve bunun birçok alanda hissedildiğini ifade eden G10’nun yaptığı açıklama:

“Fareler ile beraber çalışmak en çok zorlandığım şey buydu. Sinek bile çıkıyordu yani yemeklerin içinden. Adam mesela sana söz geçirebildiği için git kanalizasyonu bile temizle diyebiliyordu. Yani bu sistemin yaptığı yanlış bir şey ülkede öğrencilere bakılıyor deniliyor ya öğrencilere bakılmıyor boş, birçok öğrenci rahattır belki hani, ama biz değiliz. Bizim gibi insanlar hep böyle ortalıkta yani bizim gibi derken bizim gibi ezilen insanlar, bizim gibi insanların hakkına girmeyen insanlar. Biz ise hala sürünüyoruz yani Allah vere de şu bölümden atanırız bu bölümden atanırız diye 3 bölüm değiştirdik. Onun yanında da ayrı ayrı meslekler ediniyoruz, inşaatta çalışıyoruz şurada çalışıyoruz burada çalışıyoruz Allah ne verdiyse oraya gidiyoruz” (G10, Adıyaman, Diyaliz, 24).

Çalışma hiyerarşisinde işçilerin özellikle kendilerinin (öğrencilerin) karşılaştığı o derin ay(ı)rımın farkında olduklarından söz eden G14, G15 ve G16 bu farklılığı şu cümleler ile açıklamaktadırlar:

“Üsttekilerin insan gibi davranmaması, adam gibi muamele olmaması senin aile hayatın varsa çalıştırdığın insanında aile hayatı var ona göre yokmuş gibi davranmayacaksın. Abi zamanı gelince parasını ver, yav Pazar günü var Pazar günü bile insan çalıştırılır mı? Sen tatilini ediyorsun, e adamı yedi yirmi dört çalıştırıyorsun o verimi de alamazsın ki çalışandan öyle çalıştırması insanın zoruna gidiyor. İyi yönü yok kötü yönü de baya çok var. Mesela tozdan artık kadınların artık o taktığı peçeden takıyorsun toz gelmesin gözümüze gelmesin diye, bizimki matkap ile iş çok olur akşam yatarken kulağımız bile sızlıyordu. Birde bazen 60. Kata kadar çalıştığım oldu altmışıncı katta çalıştım yani” (G14, Muş, İktisat, 19).

“Mesela bazen asansör var üst katlara yük taşımak için. Bazen bozulduğu oluyor ya da bir sıkıntısı olduğu zaman gerekli malzemeyi elle çıkarmak zorunda kalıyordum. Mesela çimento torbası 50 kiloluk onları çıkarıyordum 8. – 10. kata kadar” (G15, İstanbul, Enerji Sistemleri, 23).

“Yani inşaatta o keskin ayrımı görebiliyordun mesela, bazen ustalarımız istenilen duvarı çıkarmadıklarında amelelere kızıyorlardı neden harçlarını vermiyorsunuz ustaların diye bizi sıkıştırıyorlardı. Çalışın niye olmuyor niye 10 metre 15 metre örüyorsunuz en az 20 – 25 metre örmeniz gerekiyor mesela. Ustalar bazen tembellik edince bize patlıyorlardı çünkü en alttakiler bizilerdik. Resmi olarak düz işçi olarak geçiyorduk ama inşaat dilinde ameleydik yani. Ama beni inşaata iten neden kardeşlerimdi sayımız çoktu babam anca onlara yetiyordu. Bende kendi kendime yetebileyim diye biraz şey yaptım yani birazda, gittim çalıştım kendi kendime yetiyordum yani. Üniversite okuyan kardeşime de para yolluyordum bazen ona çok para yolladım yani anlayacağın böyle işte. Yoksa kardeşlerim okumuyor olsaydı belki ben çalışmazdım inşaatta. Mesela ilk gittiğimde inşaata kürek bile tutamıyordum ama zamanla alışırıyorsun o zorluğa o ortama öğreniyorsun yani yapacak bir şey yok çünkü” (G16, Mardin, Sosyoloji, 24).

Görüşülen öğrencilerin neredeyse birçoğu aynı problemleri dile getirmekte ve bu problemlerden dolayı inşaatta çalışmaya yanaşmamaktadırlar. Fakat gerek aile gerekse de eğitim sürecinin omuzlarına yüklediği sorumluluklar öğrencileri hem bu alana yönlendirmekte hemde bu alandan vazgeçmelerine engel olmaktadır.

4.1.5.2. Görüşülen Öğrencilerin Ücret Alma Konusunda Yaşadığı Problemler

Görüşülen genç bireylerde yapılan işin karşılığında, alınan ücretler genellikle yevmiye yani günlük olarak hesaplanırken ücretlerin verilme sıklığının net bir tarihe bağlanmadığı belirtilmektedir. Güvencesiz çalışmanın en önemli noktalarından biri de

ücretin tam zamanında ödenmemesi veya hiç ödenmemesi durumudur. İnşaat sektöründe istihdam edilen kişilere yönelik yapılan çalışmaların (Çınar, 2014, Kara, 2016) birçoğunun ortak noktası ücretlerin zamanında ödenmemesidir.

Görüşmelerde ön plana çıkan genellikle taşeron sisteminin hâkim olduğu şantiyelerde işçiler ücretlerini almada problemler yaşamaktadırlar. İşveren ya da ana firma ile işçiler arasında bazen birden fazla taşeron olabilmekte ve inşaatta her iş kolunun (kalıp, sıva, beton, duvar, kartonpiyer) ayrı ayrı taşeronları olduğu da gözlenmiştir. Bu durum Çınar'ın da çalışmasında (2018) belirttiği gibi, taşeronların görevi işçiyi bulmak ve çalıştırmaktır. Bunun karşılığında onlara ücret vermek ve çalışma boyunca buldukları işçileri denetlemektir. Taşeronlar arasındaki rekabet ya da iş bulma fiyatları düşürmektedir. Fiyatların azalması işçinin çalışma ve ücret koşullarını da doğrudan etkilemektedir. Çınar'ında ifade ettiği gibi; taşeronun bu yola başvurması tamamen kendi kazancını korumaktır (Çınar, 2018: 126). Ana firma veya direk işverenden alınan işler de işçilerin daha az sorun ile karşılaştığı, fakat taşeron çalışma sisteminin uygulandığı yerlerde problemlerin daha yaygın ve fazla olduğu da çalışmada elde edilen görüşmeler ile ortaya çıkmıştır. Ücret alma konusunda problem yaşayan görüşmeciler bu problemlerini şu cümleler ile açıklamaktadırlar:

“Para alman değişiyor net bir aralığın yok bazen ayda bir bazen 3 ayda bir mesela bazen yaz boyu çalışıyorum sadece harçlık veriyor ben gittikten sonra paramı gönderiyorlar artık oda ne zaman olursa. Mesela bazı yerlerde hiç vermiyor ücretini, Çanakkale’de çalışırken adam bizi 3 ay çalıştırdı ve paramızı vermeden kaçıp gitti” (G1, Sosyoloji, Van, 24).

“Yevmiyeciydik ama ücretler günlük verilmezdi 10 – 15 günde bir verirlerdi. Geç verme oldu birkaç gün oldu ama paramın hepsini verdiler” (G18, Konya, İktisat, 21).

“Aylık alıyordum, sorun yaşadım para alma konusunda çok. Mesela bir kere bir arkadaşım bayıldı onu aldım sırtıma götürdüm adamların yanına dedim arkadaş bayıldı arabaları vardı kimse götürmüyordu hastaneye patrona kadar gittim patron elini yüzünü yıkayın geçer dedi

bende o gün bıraktım işi. Yanımda arkadaşım vardı ben onu da aldım işten çıkmak için ama bize para vermedi sadece yol parası verdi. Geri kalan 500 lirayı da şu gün yatırcam dedi 2 ay sonra yatırdı hatta şöyle yatırdı ayakkabıyla şantiyenin elbisesinin parasını kestiler ama ben bunları kendimle götürmedim. Bana gelip dedi başkası kullanmaz bunu sen kullanmışsın diye parayı kesmek için dedi yani zaten şantiyede çalışan birine senin bunları vermen zorunlu hiçbir şekilde kesemezsin bunun parasını benden kesmeye çalıştı ama 130 lira kestiler benden o zaman” (G20, Adana, Aşçılık, 21).

“4 yıldır alamadığımız para var daha” (G21, Diyarbakır, İlk ve Acil Yardım, 23).

Görüşmeciler tarafından da ifade edildiği gibi ücretlerin alınmaması durumunda herhangi bir itiraz haklarının olmadığı ve sadece ücreti almak için taşeronu veya ana firmaya baskı yapmaya çalıştıkları gözlenmiştir. Bu durumda inşaat işçileri sadece geliştirdikleri (enformel) stratejileri devreye sokmakta ve ücretlerini almak için çaba harcamaktadırlar.

4.2. Görüşmelerin Nitel Değerlendirilmesi

Bu başlık altında yapılan elde edilen verilerin analizi için çözümlene yöntemlerinden olan Kategorik - İçerik Perspektifi tercih edilmiştir. Bu yöntemin tercih edilmesindeki amaç; cümle ve cümlelerin bağıntılı olduğu kategoriler, yorumlanmak ve açıklanmak amacıyla Metaforik ifadelerle uygun şekilde verilmiştir. Bu değerlendirme yapılırken Risk, Belirsizlik ve Güvencesizlik kavramları ekseninde Metaforik kategoriler oluşturulmuştur. Bu kategorilerde görüşmelerin tamamı göz önüne alınarak ayrıştırmalar yapılmıştır. İçerik analizinde metaforlar belirlenirken temalar tespit edilerek, araştırma verilerinden kodlar çıkarılmıştır. Bu sayede tümevarımsal bir yöntem izlenmiştir.

MODEL

Kategorik İçerik Perspektifi

ANA BAŞLIKLAR (BAĞLAM)

Risk, Belirsizlik ve Güvencesizlik

Her Bir Görüşmenin Bağımsız Metinler Olarak Kabul Edilerek Alt Metinlerin Oluşturulması.

İçerik Kategorilerinin Tanımının Yapılması: Cümleler, Cümle Öbekleri, Kelimeler, Sıfat Grupları, Atasözleri, Deyimler, Benzetmeler, Sloganlar ve Yaşam Öykülerinin İçeriği

Belirlenen Metaforlar

Fedakârlık, İrade Dışı Tercihler, Metalaşma Sırtı Kamburlaştırır, Karşılıklı Bağ(ım)lılık, Yardım Kanalları, Eğitim İçin İstihdam, Gidilemeyen Akraba, Öğrenciyiz Diye, Taşeronluğun Kaçınılmazlığı, Hız Versus Güvenlik, Ölümünden Ucuz Kurtulmak, Tanıyarak Dışlama, Geleceğin Belirsizliği

İçerik Kategorileri Yapılmış Metinlerin Sıralanması, Birleştirilmesi

Sonuçların Dökümü Açıklamaların veya Yorumlamaların Yapılması.

4.2.1. Görüşmelerdeki Metaforik İfadeler

Fedakârlık		
Görüşme	Cümle / Cümleler	Yorum / Açıklama
1	Onlar çalışmıyorlar, ben çalıştığım zaman genelde paramın yarısını ayırırım aileme veririm e zaten annem babamda kardeşlerime veriyor parayı ya da ben çalıştığım zaman onların ihtiyaçlarını karşıyorum.	Ailenin net bir gelirin olmaması güvencesizlik ekseninde geliştirilen dayanışma stratejilerine de yansımaktadır.
2	Diğer kardeşim de benim gibi yaz tatillerinde inşaatta çalışıyor. Ama benden bir küçük kardeşim üniversite okurken de garsonluk falan yapıyor aynı zamanda. Benim bursum var ben daha rahatım ama kardeşimin alttan birkaç dersi olduğu için o bursunu kaybetti krediye döndü. Ben mesela çalıştığım zaman paramı fazla kalıyor diyerek ona veriyorum onun kafası daha rahat olsun diye. Evdekilere söylerim kardeşime gönderin bana değil.	Alınan bursun krediye tercih edilmesi ve kredi alan kardeşin maddi ihtiyacının daha fazla olacağı düşüncesi.
5	Babadan aileden bir gelirimiz yok çünkü o ancak eve bakabiliyor ondan bir gelir yok bize hepimiz çalışırız gerek okulda olsun gerek yazın olsun ama birbirimize de yardım ederiz yeri geldiği zaman. Çünkü elimizden geldiğince okulda ekstra işlere gidiyoruz.	Yoksulluğun yeniden üretilmesinin verdiği çaresizlik ekseninde geliştirilen kardeşler arası (enformel) stratejiler.
8	Bir kardeşim üniversite okuyan, bilerek dersini bıraktı sağlık lisesi mezunuydu o şimdi hemşirelik yapıyor okul okuduğu üniversitede. Diğer kardeşlerime yardım ediyor o kardeşim.	Formel olamayan dayanışmanın çıkmazları.

14

Abim ve babam destek veriyor bana da destek veriyorlar ben çalışmadığım zaman. Ama ben paramı aileme veriyorum hiç almam yazın çalıştığım paradan. Bende kardeşlerime destek çıkıyorum çıkabildiğim kadar ama. İnşaatta çalışan adam dese benim aile durumum çok çok iyi yalan söylüyor yani hepsinin durumu böyle kötü.

İnşaatta çalışma ve yoksul olma arasındaki bağıntının kesin olarak kodlanmasının aile içi enformel ilişkilere de yansımaları.

15

Abimde benim gibi yazları çalışıyor inşaatta. Ama ben şöyle diyim biz inşaatta geçim amaçlı çalışmaktan ziyade okul başladıktan sonra yapacağımız harcamaları çıkarmak aileme yük olmamak yani. Dediğim gibi aslında bizim maddi durumumuz kötü değil hatta Türkiye standartlarına göre ortalama daha iyi bir düzeyde. Ama hem abim hem ben yaş büyüdükçe para isteme durumu daha şey oluyor ve ben küçüklükten beri çalışıyorum sadece inşaat değil inşaata sonradan başladım. İnşaat birde aldığım ücret durumu diğer yerlere oranla daha iyi olduğu için tercih ediyorum

İlerleyen yaşlarda aileye maddi bağımlılığın azalması bağlı olursa dahi maddi konuda yardım istenememesi.

16

Çalışan yok kardeşlerim de, zaten evin en büyüğü benim, haliyle ben yardım ediyorum okuyan kardeşime Kırşehir’de okudu mesela kardeşim ben o zaman yardım ediyordum ona. Ara ara babamlar göndermediğinde sıkıntı olduğunda 50 tl – 100 tl bazen gönderiyordum.

Kardeşler arasında ailenin en büyük ferdi olunması diğer kardeşlerin problemleri ile de ilgilenmeyi gerektirmektedir.

17

Lisede okuyan 2 kardeşim yazın çalışıyor garsonluk falan yapıyorlar kafelerde ama okul olduğu zamanlarda da bazen çalışıyorlar çünkü kardeş sayımız çok fazla hepsi okul okuyor, birde babam tek çalışınca mecbur.

Ailede tek bir bireyin çalışması ve bağımlı olan nüfusun fazlalığı geçim durumunu daha da zorlaştırmaktadır.

20

Abim ve ablam yardım ediyor okuyan Yaşın ilerlemesi ve aileye maddi olarak kardeşime abim polis ablam öğretmen onlar bağımlı olmama isteği arasında bulunan bitirdi üniversiteyi. Ama onlardan doğrudan ilişkinin varlığı. isteyemiyorum ben yüzüm tutmuyor çünkü ama kardeşime yardım ederler.

İrade Dışı Tercihler

Görüşme	Cümle / Cümleler	Yorum / Açıklama
1	Sonradan sevmeye başladım, başta istediğim bölüm sosyoloji değildi, dershanede sadece hoca geleceğin mesleği geleceğin mesleği diyordu. Ama ilk olarak psikoloji istedim o olmayınca da bunu yazdım.	İmkansız olduğuna inanılan durumun zamanla kabullenme stratejisi geliştirme.
2	Sonuçta geldikten sonra biraz daha sevmeye başladım. Ama aile baskısı ile hazırlık sürecinde bir an önce bir bölüm olsun da gideyim mantığıyla hareket ettim.	Aile içi yetersiz iletişimin istenmeyen kararlar almada etkisi.
4	Ben bu bölüme hazırlanmadım aslında hiç de bilmiyordum bir bilgim de yoktu. Ama hocalarım çevrelerim beni ikna ederek buraya gönderdiler. Biraz da liderlik vasfım vardı arkadaşlar arasında hep öne çıkardım ondan çevremdekiler istedi bu bölüme gelmemi. Ama ben hukuk istiyordum ona hazırlanmıştım ama olmadı. Daha sonradan okumaya başlayınca sevdim bölümü.	Çevrenin kişisel özelliklerine uygun tercih yap(tır)mada olan etkisi.
5	Hayır, hiç sevmiyorum, istemediğim bir bölümdü istemeyerek geldim hatta. İstediğim bölüm yoktu daha çok ataması iyi olan bir bölüm istedim yani oda olmadı. Yani herhangi bir bölüm hedefim yoktu.	Gelecekte meslek sahibi olmanın, riske atılmayacak durum olduğuna inanma.
8	Bu bölümü istemiyordum maliye istiyordum, son tercihim buydu şansına bu geldi.	Tercihlerin şans olarak kodlanıp riske evrilmesi.
12	Aslında sosyoloji istiyordum ama olmayınca kapıyı buraya attım. Maksat boşta kalmamak.	İstenilmeyen durumu meşru zeminde gösterme.

Şimdi ben üniversite sınavına hazırlanırken hiçbir destek almadığım için, destek derken ailevi açıdan sadece aile değil akraba olsun baba olsun kim olursa olsun destek almadığım için şöyle düşündüm herhangi bir bölüm olsun yeter ki üniversiteye gidim oldu. Anadolu Lisesi mezunu biriydim benim biraz desteğim olsaydı hukuka pdr ye psikolojiye gidecek kapasitede insandım. Ben istemezdim bu bölüme geleyim ama bu bölümün önü açık olsaydı isterdim bu bölüme geleyim. Benim için gelecek önemli şuanda günümüz koşullarına baktığımız zaman emin ol ki hiç kimse eğitimi şey olarak düşünmez kendini geliştirmek ya da bireysel açıdan. Hepimizin önceliği bu ama ben zengin olsaydım hiç umurumda olmazdı gider işletme okurdum iktisat okurdum. Ama dediğim gibi önceliğimiz meslek sahibi olmak çünkü bizim hiçbir güvencemiz yok

Alınan eğitimin gelecek hayatta yarar üzerine kurulması ve karar almada aile içi ilişkilerinin rolü.

Metalaşma Sırtı Kamburlaştırır

Görüşme	Cümle / Cümleler	Yorum / Açıklama
1	Üniversite bünyesinde olan birçok şeye gidemiyorum. Örneğin yemekhaneye bile doğru düzgün gidemiyorum mesela bu sene hiç gitmedim yemekhaneye, kurslardan falanda hiç yararlanmadım. Yani üniversite artık bir ticarethane oldu resmen her şey ücretli hiçbir şeyden yararlanamıyorsun ücretsiz, bütün sosyal alanlar ücretli oldu.	Neoliberal karakteristiğe özgü yaratılan neoliberal özne olmanın zorluğu olarak yoksulların tüketememe probleminden yakınmak ve eğitim sürecinin metalaşmasına üniversite içi özelleştirmelerin etkisi ile sosyal alanlardan yararlanamamak.
3	Okul içindeki kurslara ek masraf olmasın diye gitmiyorum. Yani okuldaki kurslara, ücretleri çok fazla oluyor, e bunları zaten halk eğitim yada gençlik merkezleri ücretsiz veriyor neden para verip okula gideyim ki.	Maliyet hesaplaması ekseninde verilen kararlarda niteliğin geri planda kalması.
4	Okulun kurslarına hiç gitmedim bir iyilik yapacaklarsa tam yapsınlar ücretsiz olsun, ücretli olmasının ne anlamı var. Mesela bizim ders kitaplarını ya da kullandığımız kaynakları ücretsiz hale getirebilirler. Öğrenci için çok büyük bir yüküdür bu, resmen sırtını kamburlaştırıyor.	Ücretli olandan yakınılırken ücretsiz alanlarında ücrete tabi tutulması kısacası metalaşmasına karşı duyulan öfke.
5	Haberim oluyor bu kurslardan ama hiç başvuru yapmadım. Kendi bölümümden dolayı başvurmadım çünkü bölümümün ataması kötü uğraşmak istemiyorum bende. Bizim bölümden memur almıyorlar kpss alesi ne yapacağım yani.	Geleceğin belirsiz bir hal alması eğitim sürecinde kişisel donanıma da etki etmektedir.
6	Bir kere baktım ona Almanca kursu için almanca kursu vardı, ona baktım ücretliydi sanırsam, ücreti biraz fazlaydı ondan gitmedim. Yani ücretli olması biraz şey	İstenilen eğitime ücretli olduğundan dolayı başvuramama hali.

	olmuş.	
15	İleride benim işime yarayacak şeyler olarak düşünmedim çünkü benim bilgisayar ile aram baya bir iyi yabancı dili de öğrendim zaten akıcı derecede diyebilirim. Yani gerek görmedim bu kursları.	Yarar ekseninde düşünülüp, bu ekseninde ihtiyaç olunmayan etkinliklere katılmayı reddetme durumu.
16	Kurslara gitmedim hiç, ama çok pahalı gerek yok yani onlara gitmeye onlara gideceğine dershaneye git. O zaman üniversite de bu kursların olmasının anlamı ney yani.	Üniversite içi eğitimlerin ücretsiz olması gerektiği düşüncesi.
18	Gitmeyi düşünüyorum ama gitsem de ücret miktarına bağlı öyle gidebilirim anca.	Maddi yoksunluğun karar almada etkisi
20	Ama kurslara normalde imkânım olmaz yani, hani benim bu aldığım para bana yetmiyor ki ben kursa gidim.	Kişisel ihtiyaçların daha ön planda olduğu gerçeği.
21	Sadece sertifika alıyorum mesela bugün aldım ilk yardım sertifikası ama parasızdı	Ücretsiz eğitimlerin düşünülmeden alınmasına karar verilmesi.

Karşılıklı Bağ(ım)lılık

Görüşme	Cümle / Cümleler	Yorum / Açıklama
1	Çalıştığım zaman en azından aileme biraz katkısı olsun diye çalışıyorsun onun için belirli bir miktarını eve bırakıyorsun ailene veriyorsun. Kardeşlerimin ihtiyacını gidermeye çalışıyorum. Kendime çok az bir kısmını ayırıyorum oda ihtiyaçlarım oluyor onlar için.	Temel gereksinimleri karşılamanın yeterli olacağı düşüncesi.
2	Aileye veriyorum paramı babam yaşlı ev ekonomisine biraz katkısı oldun diye.	Ebeveynlerin yaşının ilerlemesi, gencin çalışma sorumluluğunu arttırması
4	Senin çalışırken ki amacın gezme tozma değil ihtiyacını gidermek aileye yük olmamak veya ailene yardımcı olmak. Çalışırken her gün ekme peynir yiyerek karnımı doyurdum ve öyle para biriktirdim. Kalkıp da şu gün et yiyeyim şu gün başka bir şey yiyeyim dersen aldığın para yetmezdi. Sen kendin ayarlayacaksın yani masraflarını işte bir şekilde.	Risklere karşı koymak için istihdama dahil olmak ve dahil olunan süre zarfında da bu riske karşı koymaya devam etme gerekliliği.
5	Para birikiyordu çalıştığım zaman zaten fazla harcama yapmıyorsun, gezemiyorsun, dolaşamıyorsun ama parayı direk aileme gönderiyorum aldığım zaman.	Yoğun çalışma saatlerinin olması maddi avantaj haline dönüşmesi.
6	Sürekli çalışır isem para biriktiriyordum. Ben zaten ikinci öğretim olduğum için harç parası var onu biriktiririm ailemden almam. 3 ay tatilde çalışırsam yine yurt parasını kendim öderim aileden almam öyle işte biriktirdiğim para da böyle giderdi.	Risklerle baş etmek için sürekli istihdamda olmak ve para biriktirme düşüncesi.

8	<p>Biriktirip aileme veriyordum, gerçi ben bazen çalışmadan önce şey yapardım bana hiç para verme işi bıraktığım an hepsini toplu miktarda ver diye. Bende onu aileme veriyordum.</p>	<p>Emeğin karşılığının toplu şekilde alınmasının daha fazla fayda getirmesi.</p>
9	<p>Bu sene sadece aileme vermedim önceden hep verirdim bu senede öyle paramı da vermediler zaten çünkü bu sene formasyon alacaktım onun parasını biriktirmek için vermedim aileme, ama hem kendim hem aile için çalışırım çalıştığım zaman.</p>	<p>Aile içi dayanışma kanallarının gerekliliği vurgusu ve kişisel ihtiyaçlardan bireyin kendisini sorumlu olacağı algısı.</p>
10	<p>Ben biriktirebiliyordum ama aileme gönderiyordum paramı, sadece mesailer falan kendime alıyordum misal. Tabi onu da ekstra bir harçlık çıkarabilmek için değil ama lazım olsa onu da tekrar aileme gönderiyordum. Ama genelde hepsini veriyordum aileme yani. Tabi onlarda sonradan ben okuduğum zaman Allah razı olsun bana gönderiyorlardı</p>	<p>Yoksunluk riskine karşı ailenin korunmaya çalışılması ve kişinin de bu riske karşı savunma mekanizmalarının olması gerekliliği.</p>
11	<p>Hafta sonu sadece iki gün gittiğim için okul zamanında para birikmiyor çünkü hepsi masrafa gidiyor. Aileme yardım ediyorum mesela yazın 3 ay tatilde aileme yardım ediyorum o zaman eve gitmiyorum memlekete hem o zaman çok çalışıyorum devamlı gidiyorum işe hemde param çok oluyor yardım ediyorum aileme.</p>	<p>Güvencesizliğin getirdiği risklere karşı koyma stratejilerinin geliştirilmesi.</p>
14	<p>Biriktiriyorum ama öğrenci olduğun için bir yandan da gidiyor. Ama paramı aileme veririm mesela elimde 2.000 lira olsun hemen aileme veririm. Sonrada para lazım olunca onlardan isterim çünkü para bende olursa ben değerlendirmem.</p>	<p>Aile ve cemaatlerin ekonomik risklere karşı daha dirençli olacağı düşüncesi.</p>
16	<p>Çalıştığım zaman paramı aileme veriyordum zaten en büyük çocuk sen olunca biraz da mecbur oluyor.</p>	<p>Ailenin en büyük ferdi olması risklere karşı gelmede daha fazla sorumluluk gerektirdiği düşüncesi.</p>

17	Mesela iki bin lira mı alıyordum iki bin liranın yarısından fazlasını babama veriyordum üçte birini kendime alıyordum onu da üst baş almak için kendime ayıyordum	Hem aileyi hemde bireyin kendisini risklere maruz bırakmama çabası.
18	Paramı biriktiriyordum ama eğitim için ayırırdım aileme vermezdim sonuçta insanın harcaması oluyor eğitim için ona harcıyordum mesela o kadar zaman oldu okul açılalı hala tatil zamanında biriktirdiğim parayı harcıyorum.	Maddi risklere karşı koymanın bir diğer yöntemi olarak gelir gider dengesinin yapılması.
21	Abilerimin yanında yani bizim iş olduğu için hesap yapılmıyor genelde demiyor sen bu kadar al bu şu kadar alsın diye. Ben para almıyordum yani anlayacağın bende okuduğum zaman bana harçlık gönderirler fazlasıyla	Güvencenin aileye dayandırılması.
23	Şu şekilde oluyor ben çalıştığımı aileme veririm ama eğer ihtiyaçlarım varsa öncelik ihtiyaçlarımı gideririm ihtiyaçlarımdan fazlasını da aileme veririm.	Risklere karşı gelmede öncelik bireyin kendisinin olması.

Yardım Kanalları

Görüşme	Cümle / Cümleler	Yorum / Açıklama
2	Yardım da bulunmaktan ziyade benim açımdan süreç kendin kazanabiliyorsan kendin harcıyorsun öyle işliyor süreç yani kendin kazanırsan harcarsın. Ama eğer mesela sağlık sorunum falan olsaydı ya da çalışamama durumum gibi bir şey olsaydı okuyamazdım ben bırakmak zorunda kalırdım okulu yani.	Aile, cemaat ve topluluk desteğinin eksikliğinin hissedilmesi.
3	Bir yaz çalışmadığım için biraz sıkıntı oldu okul masraflarımı karşılamak için, onu da burada okul zamanında çalışarak telafi ettim, fazla işe gitmem gerekti çünkü.	İhtiyaçların giderilmesi konusunda çalışma zorunluluğunun olması.
4	Yardım da bulunan kimse yok hep kendim çalışırım	Neoliberal özne olmanın gerekliliklerinden bireyselleşen insanlar olma.
5	Hiç kimse hiçbir yardımda bulunmuyor. Babamda göndermiyor bana para, sadece bazen memlekete gidince yol paramı falan ödüyor ondan başka bir şeyi de dokunmuyor.	Aile, cemaat ve topluluk desteğinin eksikliğinin hissedilmesi.
6	Arada belki ailem yardım eder o da pek şey değil yani kimse yardım etmez doğru düzgün ben tek çalışırım, ondan okulda çevre edindim 5 – 6 kişi var mesela işe götüren onlar ile geçerim iletişime ihtiyacım olduğu zaman öyle giderim işlere.	Bireyselleşen risklerin dayanışma ağları ile etkisinin azaltılmaya çalışılması.
7	Sıkıntıya düştüğüm zamanlar ailemden istedim. Mesela geçen sene ikinci dönem hiç çalışmamıştım, o zaman sıkıntı oldu ailem destek verdi.	Risklere karşı koymada ailede bireyler arası dayanışma kanallarının varlığı.
10	Babam sağolsun yardım eder.	Aile, cemaat ve topluluk desteğinin varlığı.

13	Sadece eğitim hayatında çalışmadığım zamanlar oluyor. Destek varsa eğitim zamanında çalışmıyorum destek yoksa çalışıyorum.	Aile, cemaat ve topluluk desteğine göre istihdama dâhil olma durumu.
17	Ailem yardım eder de şuanda kadar üniversitede çalışmadığım zamanı hatırlamıyorum yani üniversite zamanında da çalışıyorum hep zaten pek istemiyorum ailemden onlarda göndermiyor.	Aile, cemaat ve topluluk desteğine ihtiyaç duymama ama desteğin her zaman varlığına inanma.
22	Annem babam değilde abim gönderiyor çalışmadığım zaman abim çalışıyor çünkü.	Gelir güvencesi olan bireyin, risklere karşı desteğini alma durumu.
23	Çalışmadığım zaman bursum var yazın yetiyor bana her türlü hatta ben kardeşlerime yardım ediyorum öyle zamanlarda.	Düşük gelir olsa dahi net bir gelirin verdiği güvence hissi.

Eğitim İçin İstihdam

Görüşme	Cümle / Cümleler	Yorum / Açıklama
1	<p>Tam zamanında gelemiyorsun okula baya bir kayıp zamanın oluyor. Mesela en çok ortaokulda kayıp zamanım oluyordu. Mesela üniversite birinci sınıfta geç geldim bir ay daha üniversiteyi görmedim geç geldiğim için direk sınavlara girdim kendimi sınavların ortasında buldum neye uğradığımı şaşırmıştım o anda.</p>	<p>Eğitim süresine zamanında dâhil ol(a)mamanın yarattığı adaptasyon problemi.</p>
2	<p>Bazen 2 hafta bazen 3 hafta bile geç geldiğim zamanlar oluyor okula sırf biraz daha kazanabileyim diye sırf biraz daha rahat ederim düşüncesi ile o 2 – 3 haftayı da bir elbise bir ayakkabı alabilmek için ya da yol masrafı olarak ayarlayabilmek için çalışırdım.</p>	<p>Daha uzun zaman çalışarak ihtiyaçlarını karşılamayı güvence altına alma isteği.</p>
3	<p>Okulu aksatmıyordum. Ama erken dönmemin bir diğer sebebi de burada elmada çalışmaktı. Okul açılmadan elma işi başlar bende tam zamanında dönerim ki elmaya gidebileyim diye. Çünkü inşaattan daha kolay geliyor elmada çalışmak bana.</p>	<p>İş kollarında zorluk derecesine göre yapılan tercihler ve istihdama dâhil olmayı devam ettirme.</p>
4	<p>Erken dönüp dönmek senin elinde erken dönersen az para kazanmış olursun ama ben erken dönüyordum ayarlıyordum.</p>	<p>Eğitime başlangıç tarihi ile para biriktirme arasındaki ters orantının ifade edilmesi.</p>
5	<p>Üniversite olsun, lise olsun, ortaokul olsun zaten biz sürekli mevsimlik göç yaptığımız için her zaman okula bir iki ay geç geliyorduk sadece ben değil kardeşlerim de böyle. Derslerden başka şeylerden hep mahrum oluyorduk yani hani geç kalıyorduk. Çünkü iş bitene kadar kalmak zorundaydık, birde geldiğinde konu olarak başka şeyler olarak baya geride kalıyorduk.</p>	<p>Eğitim aşamalarının tamamında istihdama dâhil olma ve eğitim sürecine zamanında dâhil olamamanın yeniden üretilmesi.</p>

10	<p>Kayıp zaman oluyordu 1 ay bazen 1 buçuk ay hani tabi dinlenme süremiz olmuyor direk geliyoruz okula gidiyoruz. Dinlenme veya başka şey yok, bazen insanların birçoğu tatil falan yaparken bunlara da şahit oluyorsun tabi bunları dışarıya gidip görüyorsun yani herkesin gezip eğlendiği zamanlarda sen çalışmış oluyorsun. Güneş altında inşaatta el altında oluyorsun amelesin her türlü işi yaptırıyorlar sana hani her türlü şeyin içine koyuyorlar seni birde sen öğrencisin değişik yani değişik bir duygu.</p>	<p>Tatil dönemlerinde istihdama dahil olmanın yarattığı psikolojik ve dezavantajlılık durumlarının yükseköğretim öğrencisinin üzerindeki etkisi.</p>
11	<p>Tatillerde memlekete gitmiyorum hiç okulda kalıyorum burada çalışıyorum inşaatta.</p>	<p>Hem eğitim hem istihdamın bir aradalığı.</p>
12	<p>Aksatıyorum okulu hatta bazen değil genelde aksatıyorum. Lisede de öyleydi üniversitede de öyle.</p>	<p>Eğitimde oluşan kayıp sürenin, eğitim aşamalarındaki yeniden üretimi.</p>
14	<p>Kayıp zamanım oluyor genelde de ben yapıyorum çünkü birkaç hafta daha çalışayım diyorum.</p>	<p>İradeye bağlı tercihin kökeninde irade dışı tercihlerin olması durumu.</p>
17	<p>Aksama tabi ki oluyor mesela bazen yoruluyordum geç gidiyordum okula, mesela vizeden sona iki hafta çalıştım gitmedim okula.</p>	<p>Eğitim süresi içerisinde de istihdama katılımın yarattığı problem.</p>
20	<p>Zaten beraber çalıştığım insanlar hep tanıdığım akrabam, arkadaşım aracılığıyla oluyordu çoğu zaman eğitimim için para bile almadan bırakıp gidiyordum</p>	<p>Akraba güvencesinin varlığı ücret konusunda da garanti olduğu düşüncesi.</p>

Gidil(e)meyen Akraba

Görüşme	Cümle / Cümleler	Yorum / Açıklama
1	Sosyal aktivite inşaatta hiç yok, hiç böyle kalkıp gezeyim falan olmuyor. Çünkü o vakti bulamıyorsun sürekli çalışıyorsun. Eğer sen ben her hafta izin yapacam dersen de adam bu sefer seni işten atıyor.	Çalışma koşulları ve biçimlerinin yükseköğretimli gencin sosyal hayatı üzerindeki etkisi.
2	Akraba oluyor gittiğimiz yerlerde, ama genelde gidemiyorsun mesela bir abim birkaç yıldır İstanbul'a taşınmış 3 – 4 ayda iki defa ya gidiyorsun ya gitmiyorsun mesela. Yani 1 yılda birbirimizi iki defa tek görme fırsatımız oluyor inşaatta çalışmaya gittiğim zaman onda da yoğunluktan göremiyoruz birbirimizi, yoğunluktan çıkıp gidemiyorsun yanlarına. Mesailerdir, işi geç bitirmedir, sahayı kontrol etmektir, olmuyor maalesef. Tabi bu durum da insanı üzüyor yani.	Esnek çalışma biçiminin çalışan öğrenci birey üzerindeki etkisi ve bu çalışma biçiminin yarattığı güvencesizlik.
4	Tanıdık oldu çalıştığım yerde ama istediğin gibi gidip gelemiyorsun, hem yorgun oluyorsun o sıcakta sabahtan akşama kadar çalışarak.	Ağır iş koşullarının çalışma saati dışında da bireyi etki altına alması durumu.
10	Ara sıra oluyordu haberleşmemiz akrabalarımızla, gittim bir kere kaldım tabi insan ne kadar akrabanda olsa insan rahatsız etmek istemiyor yani sonuçta. Onlarda benimle iletişime fazla geçmiyordu.	Akrabalık ilişkilerinin karşılıklı olarak yapılan iş türünden ve dönemin sosyo-ekonomik koşullarından etkilenmesi.
20	Adana merkezde çalışırken oldu hiçbir şekilde iletişime geçmedim onlarla, ben biraz şeyim abi akrabayı sevmediğimden değil muhtaç olmuş görünmemek için gitmedim.	Akrabalık ilişkilerinin yapılan iş nedeniyle farklı algılanması.

Öğrenciyiz Diye

Görüşme	Cümle / Cümleler	Yorum / Açıklama
1	Adamlar sürekli çalışıyor sen kısa süreli çalıştığın için adam sana sen 3 aylığına geldin ben uzun çalışana daha çok vermek zorundayım diye söylüyor. Bir 10 – 15 hatta 20 lira bile fark oluyor aramızda diğer işçiler ile senden daha fazla veriyor yani diğerlerine. Ama yaptığımız iş aynı bazen beni diğer işçilerden daha çok bile çalıştırıyorlar.	Güvencesizliğin ücret farkına yansması ve istihdam içerisinde sınıfların oluşumu.
3	Ücret konusunda kesinlikle fark oluyor sana devamlı gözüyle bakmadığı için az veriyor ayak işlerini hep sana yaptırıyordu. Mesela benimle aynı işi yapana 80 veriyordu bana 60 tl veriyordu sırf o daha uzun öğrenci değil daha uzun süre çalışacak orada diye.	Güvencesizliğin iş paylaşımına yansmasının genç tarafından deneyimlenip ifade edilişi.
4	İş bulma noktasında oluyor gidiyorsun adamın yanına adam sana diyor sen öğrencisin yarın bir gün çekip gideceksin iş vermiyor mesela. Gelenler tecrübeli sen tecrübesizsin yani, herkesin maskotu ayakçısı sen oluyorsun yani, birine kızacak adam gelip sana bağırıp çağıyor, hırsını senden alıyor	İş hiyerarşisinde en altta bulunan kesimin güvencesiz oluşu ve yapılan işlerin farklılaşmasının görüşmeci tarafından dile getirilmesi.
5	Kıbrıs'ta baya beni hor görüyorlardı, dışlıyorlardı hem öğrenci olduğum için hemde hiçbirini tanımadığım için tabi bunlara belirli bir zamandan sonra alışyorsun. Alıştığım için hiç birşeye ses çıkaramıyorduk zaten ses çıkarsak da işten kovuluyorduk. Hani mecbur olduğumuz için çalışmaya söyledikleri lafları sözleri hepsini	Yoksulluk ve dışlanma olgusunun birbiri ile olan ilişkisi ve bu durumun zamanla kabullenilmesi.

	yutuyorduk yani, çünkü paraya ihtiyacımız vardı.	
6	Ücret konusunda hiçbir fark yok yaptığın işe göre para alıyorsun ney de ustasın neyde usta değilsin ona göre para alıyorsun	Farklılığın yapılan iş biçimine göre belirlenmesi.
8	Ben her şeyi bildiğim halde beni usta olarak görmüyorlardı, çünkü geçiciydim. Yani geçici olmasam şuanda ustaydım.	Usta olduğu halde kısa süreli çalışanların düşük ücrete tabi olduklarının ifade edilmesi.
12	Ücret konusunda fark oluyordu az veriyorlardı bana.	Öğrenci olduğundan dolayı kısa süreli çalışmanın düşük ücret almaya neden olması.
15	İlla öğrenci olduğun için ücret konusunda fark oluyor, çünkü adam biliyor ben 3 ay sonra gidecem ya da 2 – 2.5 ay sonra, burada devam edecek inşaata bana da bundan dolayı biraz daha ayak işi veriyor.	Öğrenci olduğundan dolayı kısa süreli çalışmanın düşük ücret almaya neden olması.
16	İstanbul'da Faruk abi beni götüren sınıf arkadaşımın abisi yardım etmişti bir 100 tl fazla vermişti bana.	Dayanışma (akraba, hemşeri) ilişkilerinin olduğu yerlerde öğrenci olduğundan dolayı yaşanan avantajın dile getirilmesi.
17	Mesela ilk çalıştığımda benim gibi amele olan çocuklar vardı onlar benden yüksek alıyorlardı çünkü daha önceden devamlı çalıştığı için yüksek alıyordu ya da ondandı herhalde.	İş deneyimine sahip olunması ile ücret artışının olduğunu ifade eden görüşmecî.
22	Ücret şöyle değişiyordu iyi çalışan kötü çalışan diye ya da işi bilen bilmeyen diye değişiyordu.	Çalışma hiyerarşisinin iş yapma ile doğru orantılı olması.

Taşeronluğun Kaçınılmazlığı

Görüşme	Cümle / Cümleler	Yorum / Açıklama
1	Her gittiğim inşaatta taşeron vardı. Taşeron zaten inşaatın olmazsa olması.	Güvencesiz çalışmanın başat aktörü olan taşeronlaşmanın inşaatlardaki varlığı.
2	Ekibimiz var beraber gidiyoruz çalışmaya İstanbul'a ama abim halkadaki en son kişi oda taşerondan alıyor işi. Ama taşeronda direk ana firmadan almıyor oda başka taşeronlardan alıyor. İş böyle olunca sorunlar sıkıntılar oluyor. Eniştemin bir sözü var birinin elinden kaçsan başka bir taşeronun eline düşeceksin diye hepsi birbirinden beter.	Taşeronlaşmanın inşaat istihdamında genel bir yöntem olduğuna dair görüşmecinin verdiği yanıt.
9	Her yerde taşeron vardı çalıştığımızda, emlak konut tabelaları falan gözüküyordu ama başka bir gruptan biz işi almıştık.	Taşeronlaşma sisteminin getirdiği ilişki, sorumluluktan kaçınma stratejisi.
15	Bir kez taşeron firma ile çalıştım diğerlerinde de ana firmaya bağlı. İkisini de tattım ama taşeron çok sıkıntı.	Taşeronlaşmanın diğer çalışma biçimlerine oranla daha problemlili olduğu.
17	Taşeron vardı, sorun da yaşıyorduk adamlar bazen üstten parayı alıyorlardı ama geç veriyorlardı bazen de eksik veriyorlardı. Zorla alıyorduk ama paramızı mesela bugün para alıyordu adam, yarın veririm diyordu yarın gidiyorduk yok ertesi gün yok başka gün diye geç veriyorlardı ya geç ya da parça parça veriyorlardı.	Taşeronlaşmanın yaygın problem alanlarından güvencesizliğin getirdiği işçinin emeğinin karşılığını alamama durumu.
18	Taşeron vardı ve sorun yaşadım nasıl söyleyeyim mesela işler çok ağırdı yapamıyordum biraz seni ezmeye çalışıyorlar. Çok çalıştırmaya kalkıyorlar seni, ama sadece beni değil tüm işçilere böyle yapıyorlardı.	Taşeronlaşmanın bir diğer yüzü olarak sözleşmeli veya süreli alınan işin işçide yarattığı çok çalıştırılma deneyimi.

Biz işleri taşeron aracılığıyla alıyorduk, Taşeron sisteminin en yaygın özelliği olarak sorun yaşıyorduk ücret konusunda eksik işçilerin ücretlerini tam zamanında alamama olmazdı ama geç alırdık paramızı bazen para durumu. konusunda sıkıntı yaşıyorduk yani.

Hız Versus Güvenlik

Görüşme	Cümle / Cümleler	Yorum / Açıklama
1	<p>İş güvencesi zaten inşaatta ikinci planda çünkü sana belirli bir yük bindiriyorlar özellikle taşeronlar bunu yapıyor, e adam iş güvenliğini sağlamaya çalışsa istenilen işi veremeyecek. Bu sefer iş güvenliği ikinci plana atılıyor. Yani ekipmanı taksan örneğin kaskı taksan sağa sola dönemiyorsun yavaş çalışıyorsun e taşeron da durmadan hızlı hızlı diyor ya da sen yavaş yaptığı zaman istenilen işi çıkarmadığın zaman düşük ücret alıyorsun o günlük, belli zaman sonra da takmıyorsun ekipmanı.</p>	<p>Taşeron sisteminde iş güvenliğinin yapılan işin miktar ve niteliğinden sonra gelmesi.</p>
2	<p>Ekipman kullandığımız zaman günlük performanslarımızda düşüş oluyor hadi ayakkabı neyse ama baret ve kemer gerçekten veriminizi azaltıyor. Günlük 2 metre az duvar örsen onun lafını edecek kalfa var ama yanında bir yandan böyle bir insan ile karşı karşıyasınız onun korkusu ile fırça yemeyeyim bana sataşmasın bana bulaşmasın diye mecburen çıkartıyorsunuz. Kullanmaya fırsat vermiyorlar anlayacağınız.</p>	<p>Taşeronlaşma da güvencesizliğin vermiş olduğu çalışma ilişkilerinin iş güvencesine yansımaları.</p>
3	<p>Denetleme geldiği zaman (iş ekipmanları) takılıyordu. Yoksa diğer zamanlarda kimse dikkat etmiyordu denetlemeye yönelik takılırdı. Mesela tavanı falan indireceğimiz zaman biz gidip kask falan isterdik. Ama diğer zamanlar ne ayakkabı verirlerdi ne kask falan verirlerdi benim ayağıma sırf ayakkabı yok diye defalarca çivi girdi. Çivi girdiği zamanda kimse bir şey yapmıyordu yani. Hastane de yakın olduğu için kendim gidiyordum.</p>	<p>Neoliberal dönemin yeni işçi profili olarak hastalıkta, sağlıkta çalışan bireylerin yaratılması.</p>

4	Ne ekipmanı abi birde ona mı para vereceğiz. Orada işin patronu da sensin uzmanı da sensin güvenliği de sensin, her şey sana bağlı dikkatine bağlı yani yaparsan yaptın yapmazsan battın.	İş güvenliğinin işverenden çok işçinin yararına olduğu düşüncesi.
5	Hiç güvenlik yoktu, ekipman falan da kullanmıyorduk. Sadece işe başladığın zaman iş tehlikeli çalışacaksın ona göre çalışıyorlardı. Tabi bizde çalışmaya mecbur olduğumuz için çalışıyorduk	Neoliberal özne olmanın bir diğer yüzü, yoksulluk dolayısıyla iş güvenliğinin geriplanda kalması.
12	Zaten ekipman çalışmayı engelliyor ağırlık yapıyor dönerken sanki başından fırlayacak gibi oluyor ama üstüne oturmaya iyi geliyorlar yere bırak üstüne otur.	Taşeron tarafından istenilen işin ekipmanlar yüzünden aksadığını ve iş güvenliği ekipmanlarının ironik bir şekilde farklı amaçlarla kullanıldığını dile getiren görüşmeci.
14	Çoğunlukla kullanmıyordum ekipmanı, ya verilmiyordu bana, işi veriyordu nasıl yapacağım yapacağım. Parayı veriyor adam bana benden iş istiyor. Çünkü adam diyor ben sana para veriyorum burada ölme de!	İşçi güvenliğinden işverenin sadece inşaat sahası içerisinde sorumlu olduğunun ifade edilmesi.
16	Ben takıyordum beni uyarmıyorlardı, bazıları takmıyordu ama ben takıyordum baretimi düşürmezdim anlayacağın mesela.	Çalışan bireyin inisiyatifini sonucunu kullandığı iş ekipmanları.

Ölümden Ucuz Kurtulmak

Görüşme	Cümle / Cümleler	Yorum / Açıklama
1	Ben bir kere iskeleden düştüm kolumu incittim birkaç gün çalışmadım. Ama sonra hemen başladım çalışmaya çünkü adam sana çalışacaksan çalış yoksa git diyor e sende mecbur çalışmak zorundasın. Çünkü 3 aylığına gelmişsin çalışmama gibi bir lüksünde yok, sen o işten çıkıp başka iş arayana kadar zaten okul açılır boşa gitmiş olursun. Bir nevi insan kendini mecbur hissettiği için çalışmak zorunda kalıyor. Ama ölümlü bir kazaya bir kere tanık oldum düşen kişi öldü. Adamı tanıımıyordum ama benim gözümün önünde öldü adam, beşinci kattan düşüp öldü. Çünkü iş güvenliği namına hiçbir şey yoktu. Güvenlik olmuş olsaydı en azından o adam o balkondan düşmezdi. Ambulans çağırdılar ama gelene kadar adam öldü zaten.	Yeni kapitalizmin (vahşi kapitalizmin) yarattığı yeni insan biçimi, ölümle sonuçlanan kazaya rağmen aynı işyerinde çalışmanın verdiği zorunluluğun ifade edilişi.
2	Biz İstanbul'da çalışırken birkaç kat yüksekten üstüme tahta parçası düştü beni işlevisiz bıraktı birkaç gün çalışmadım o yüzden. Hala bile 1 yıldan fazla olmasına rağmen o izini taşıyorum kolumda. İş güvenliği yoktu yani. Mesela bir kazaya tanık oldum üst katlara makara ile tahta çeken bir adam tahta 3 kattan adamın kafasına düştü ben izliyordum olayı düşünce adam önce yerinde biraz döndü sonra tahtaların arasına yığılıp kaldı.	İş güvenliğinin olmamasının iş kazalarını da beraberinde getirdiğinin somut göstergesi.
	Yok, abi iş güvenliği yok sen Allaha emanet çalışıyorsun, bizde mesela düşen oldu benim dayımın oğlu üçüncü kattan aşağı düştü. Allahtan yerde kum vardı sadece bacağı	Riskli iş yapısının neden olduğu insan hayatının belirsizliği durumu ve bireyin bizzat kendisinin bu durum karşısında geliştirdiği enformel stratejiler.

4	<p>ezildi, ambulans çağırdık o gelip götürdü. Ama 3 ay falan çalışamadı o çocuk, para falan da kimse vermedi. Ben bir şey yaşamadım ama bu olaydan sonra iskeleye falan hiç çıkmadım kendimi garantiye almak için.</p>	
5	<p>Belim açılmıştı, hani bir ağırlık kaldırırsın belinde boşluk olur ya öyle olmuştu. Bir hafta falan yerde uyumuştum tabi sonra doktora falan gittim. Çimento torbasını kaldırmıştım o zaman, doktora götürdüler ama hiç umurlarında olmuyor bırakıp gidiyor seni adam, çünkü işçi çok seninle mi uğraşacak. Bir kere kalıp işinde de çalışırken ustam ikinci kattan ayağı kayıp düştü, ayağı kırıldı bir ay yerdeydi kalkamadı. Ambulans falan çağırılmazlardı kendi arabaları ile hastaneye bırakıyorlardı. Zaten sonra seni orada tek bırakıyorlardı onlar gidiyordu.</p>	<p>Yedek iş gücü ordusunun varlığı işçi sağlığının önemsizliğinin artmasına neden olmakta ve yetiştirilmeye çalışan işin aksamaması için önündeki engellerin (sağlık olsa dahi) önemsenmemesi.</p>
6	<p>Urfa'da çalışırken inşaatta iskelede biri gözümün önünde düştü. Ara vermiştik adam iskelede oturuyordu sigarasını sarmaya çalışıyordu. Neyse sigarasını sardı arakasında hiçbir korkuluk falan bir şey yok adam da unutmuş yaslanayım derken kafa üstü yere düştü. Bu olaydan sonra iskeleyi falan değiştirdiler adamın sigortasını yatırdılar ama adam öldü tabi ki o kadar çocuğu falan vardı paramparça oldu adam. Ambulans falan da geldi, ama o görüntü çok değişik bir görüntüydü hemen üstünü falan örttük yani</p>	<p>İş güvenliği için önceden yapılması gereken işlemler maddi yükümlülük nedeniyle yapılmamakta. Yaşanılan iş kazası sonrasında itibar kaybı olmaması için alınan önlemlerin ifade edilmesi.</p>
12	<p>Ufak tefek sıyrıklarım oluyor ama ağır olmadı hiç. Ama Ağrılı biri vardı asansör boşluğunda düştü 4. Kattan öldü, biri de iskeleden düştü oranın (Sinop) halkından dı oda öldü. Zaten Ağrılı düştükten sonra millet aşağı koştı bana sen çık git dediler sigortam</p>	<p>Ölümlerin neoliberal zamanlarda önemsiz bir hale gelmesi ve güvencesiz çalışanların bu olaylar sonrası görünür olmamasının dile getirilmesi.</p>

13	<p>yoktu diye.</p> <p>3. Kattan düştüm iskeleye, demire tutundum ama bir şey olmadı. İnşaatta çok kaza oluyor ama ucuz kurtulan oluyor genelde. Mesela benim dayımın oğlu halata tutunarak yukarı çıkmaya çalıştı 3 kattan düştü şuanda felç yürüyemiyor ama kendi yaptı.</p>	<p>İş kazalarının kimi zaman işçinin kendisinden de kaynaklı olduğunun ifade edilmesi.</p>
14	<p>Üçüncü havaalanında ben gördüm. Adamlar insan değil sanki robot çalıştırıyorlar. Yani yazık günah bizim memleketimize bizim insanımıza yazık günah. Mesela ölüm kazası olduğu zaman bu insanın ailesi soruşturamaz mı buna devlet yardım etmez mi kimse neden sormuyor. Bir aileye ölümden dolayı 300.000 tl de verse değer mi yani. Yani evladın ölmüş, şahsen ben ölsem kardeşim gitse para alsın öbür dünya da yakasına yapışırım hakkımı ara diye.</p>	<p>İşçi ölümleri sonrası hak arayışının olmaması, kimi yerlerde ailelerin aldığı tazminatın görüşmecide yarattığı öfke durumu.</p>
20	<p>Arkadaşım bir ara düştü bayıldı bir şey olmadı ama şoka girdi kimse de bir şey yapmadı, patronu çağırdım yüzünü yıkayın geçer dedi. Ölsen kimsenin umunda değilsin yani o arkadaşım öyle iki saat kendine gelemedi mesela</p>	<p>İşçi yaşamının iş hayatında önemsenmemesinin yarattığı öfke halinin dile getirilmesi.</p>
22	<p>Ben kendim hiç iş kazası geçirmedim. Benim arkadaşımın abisi geçirdi kaza ama 3 – 4 ay önce düştü inşaattan daha yeni yeni kendine geliyor. Ama o arada her şey kendi cebinden gitti, kendi karşıladı her şeyi bu kötü yani gerçekten. Bu sigorta olmamasının kötü yanlarından işte, sigortası olsaydı böyle olmazdı.</p>	<p>Güvencesiz çalışma şartlarının iş kazasına maruz kalan bireylerde yarattığı savunmasızlık.</p>

Tanıyarak Dışlama

Görüşme	Cümle / Cümleler	Yorum / Açıklama
1	Mesela bir kere abimle Bursa'ya çalışmaya gittiğimiz zaman Kürt olduğumuzu öğrendiklerinde bizi işten çıkardılar. Adam gelip sizi çalıştıramam işte burada etnik kökene çok farklı yaklaşıyorlar özellikle Kürtlere çok farklı yaklaşıyorlar diye söyleyip çıkmamızı istedi. Van'dan gitmiştik Bursa'ya, sonra bizde geri dönmek zorunda kaldık memlekete çalışmadan.	Güvencesiz iş yaşamının etnik, kültürel ve sınıfsal yansımaları.
2	Benim amcam Rize'de çalıştı. Bunu oğlu anlatıyor, Rize'de çalışırken yaklaşık bir 40 bin tl alacağı var müteahhit vermiyor, aralarında biraz sürtüşme yaşandığı zaman hemen şu cevapları veriyorlar istersem Rize'yi buraya çağırırım. Yani senin kökeninden sen Kürtsün ya ondan böyle diyor sana, sende burada ne olduğunu bil ona göre hareket et diye böyle diyor adamı göndermişler iki ay sonra gel demişler tehditvari bir tutumla.	Ücret güvencesizliğinin kültürel etnisite üzerinden şekillenip, alt kültür dışındaki gruplarda oluşturduğu dezavantajlılık durumu.
3	Direk bana sen öğrencisin şunu yap demiyorlardı. Ama bana hep ayak işlerini veriyorlardı bunu da anlıyordum yani neden verdiklerini. Mesela sen git şurayı temizle, sen git tahtaları şuraya çek ya da sen git şu çivileri sök diyorlardı hissettiriyorlardı yani.	Çalışma ilişkilerinde güvencesiz olmanın, iş hiyerarşisinde en alt kategoride yer bulması.
13	Ben Kastamonu'da çalıştığım da etnik kökenimden dolayı karşılaştım ama Karamanda öğrenci olduğumdan dolayı çok destek verdiler ücretimi bile fazla verdiler maddi manevi adamlar destek verdiler kılık kıyafet alıyorlardı yardımcı oldular yani.	Güvencesizlik ile anılan etnik kökenler ve bu kökenlere bireylerin yüklediği toplumsal anlamların bireye geri dönüşü.

Ama Kastamonu'da öyle değildi şöyle mesela Fırat diyeceğine Kürt diyorlardı Kürt'ü aşağılayıcı bir şekilde görüyorlardı. Bizde mesela sen nasıl Suriyelisin Afganlısın deniliyor ya orada da öyle sana diyorlar adamlar Kürt diyorlardı.

Fiziksel herhangi bir şey yaşamadım ama sorulara illa maruz kalıyorsun, mesela ne oluyor sizin oralarda sizin oralar nasıl filan böyle Diyarbakır diyince biz hepimiz kardeşiz, Türkiye'nin her tarafı bizim zaten direk bunlara giriyorlardı. Yani hiç gerek yoktu bunlara. Çünkü hepimiz işçiydik ekmeğe için oradaydık her gün birbirimize ağız dalaşı yapsaydık olmazdı.

Etnik temelli tartışmaların, çatışmaların ortadan kaldırılması gerekliliği ve bu durumun aksine işçilerde sınıf bilincinin oluşmasının önemine vurgu yapmaya çalışan görüşmeci.

Geleceğin Belirsizliği

Görüşme	Cümle / Cümleler	Yorum / Açıklama
1	Gelecek şuanda Türkiye’de ki bütün gençler (öğrenciler) için riskli ileride ne olacağı belli değil.	Belirsiz bir geleceğin oluşunu risk kavramı ile açıklama.
2	Yılların emeğini üniversite bittikten sonra alacakmışsınız gibi, ta ki üniversiteye gelene kadar ama şuanda geleceğe dair ciddi kaygılar yaşıyorum, geleceğim ile ilgili yarın ne olacak diye. Hiç kimse istemez böyle olmasını bu kadar emek vermişsiniz bu kadar çabalamışsınız zorluk çekmişsiniz, benim gibi olup da okumayan arkadaşlarımın bir iki tane çocuğu var kendi işini kurabilmişler okumadan hemde okumadan bunu yapabilmışler.	Eğitimli olma ve eğitim dışı olma arasındaki ayrımın bireydeki olumsuz algısı ve eğitimli olmanın gelecek yaşamı daha belirsiz hale getirdiği düşüncesi.
4	Ben şuanda kaymakamlık sınavlarına hazırlanıyorum, kazandım kazandım, kazanmadımsa herhangi bir iş Allah ne verdiyse nasip ne ise orada çalışırım. Ama Türkiye’de torpil olmadan birinin atandığına ben kesinlikle inanmıyorum yüzde yüz torpil var. Sen kendini dört dörtlük yap donat arkandan da dayın olmasa boş yani.	Üniversite sonrası belirsizliğin liyakat ekseninde ele alınması.
5	Bizim küçüklükten beri gelecek ile ilgili tek sıkıntımız para oldu, para kazanmak oldu. Bölüm üniversite ayrımı yapmadım hiç ama şuan gelecek ile ilgili hiçbir planım yok çünkü okuduğum bölümün ataması baya zor zaten aileden bir gelir bir kaynak yok şuan okul bitse hayata sıfırdan başlayacağım.	Eğitimli olmanın, aileden devralınan yoksulluğun dezavantajlı olma konumunun önüne geçemediği ve bu durumların yeniden üretilmesinin yarattığı öfke durumu.
7	Atanıp atanmamayı bende bilmiyorum, önce bir askere gideceğim askeriyede kalabilirsem kalacam kalamazsam askerlik	Geleceğin belirsizliği bireylerin planlarının da belirsizliğini oluşturmaktadır.

12	<p>bittikten sonra kpss hazırlanacağım. Ama gelecek belirsiz yani ne olacak bilmiyorum.</p> <p>Felsefe okuyorum. Felsefenin pek bir şeyi yok hatta hiç yok ataması. Zamanında böyle birşeye niye girdim, pek anlamda veremiyorum. Zaten atamaların çoğu olmuyor ki hangi bölüme gideceğim başka bölüme gitsem dahi yarın ya da başka bir gün başımıza ne geleceğini bilemeyiz ki.</p>	<p>Kişisel donanım ve eğitimin ön plana çıkmasından ziyade tamamen pragmatik bir çerçeveden eğitimin ele alınması.</p>
14	<p>Valla şuan eğitim boş, yüksek lisans yapacaksın girecen alese sonra mülakata gireceksin torpil var, abi bizimde torpili yapacak kimsemiz yok dayımız yok ki sırtımızı verelim. Ama bir şey olmazsa inşaata geri giderim. Üniversite mezunu inşaatta çalışmaz, ama ben çok gördüm matematik öğretmeni benim arkadaşımın dayısı adam 4 yıldır atanamamış inşaatta çalışıyor</p>	<p>“Nepotizmin” varlığının eğitim sonrası hayatta yarattığı problemler ve eğitim sonrası hayatın eğitim öncesi hayat ile benzerliğinin yarattığı öfke durumu.</p>
16	<p>Okuldan sonra yapacağım belirgin bir şey yok bu şartlarda da zor yani çünkü öyle dinamikler çok çabuk değişiyor ki ülkede bugün bunu yapacam dediğinde öbür gün engelle karşılaşılabiliyorsun yani ondan dolayı belirsiz bir ülkedeyiz yani bu konuda ondan dolayı zor yani.</p>	<p>Günümüzün cehennemi olarak belirsizliğin öğrencilerin kariyer veya geleceğe yönelik plan hesaplarında yerini bulması.</p>
17	<p>Kendi bölümüm ile ilgili işler kısıtlı gerçekten Türkiye’de. Bir iş sahibi olmazsam çalışmam inşaatta ne evlenirim işi gücüm olmazsa ne giderim inşaatlarda çalışırım. Çünkü artık yaş da ilerliyor gideceksin adamın yanında ya hamallık yapacam adam ne diyecek üniversite mezunusun adam gülecek bana diyecek üniversite mezunu gelmiş inşaatta çalışıyor diyecek.</p>	<p>“Post” zamanlara özgü olarak bit(irilem)eyen gençliklerin ortaya çıkışının anlamlı hale geldiğini ifade eden görüşmeci.</p>

19	İlk amacım atanmak, ama atanmak zor iktisatta onun için uğraşacağım çünkü inşaatın sonu yok 2 ay 3 ay çalışıyorsun oda sana faydası olmuyor pek bir mevsimlik çünkü her zaman yok sonuçta bir geleceği de yok seni yıpratıyor	Tam zamanlı istihdamın öneminin vurgulanması ve mevsimlik istihdamın zorluklarının dile getirilmesi.
21	Kpss'ye gireceğim zaten bu sene, kpss olsa dahi bir 3 aylık soruşturma şeyimiz var olursa o sırada 3 ay inşaatta çalışacağım. Atanırsam artık görevime başlayacağım. Ama olmazsa da gidip inşaatta kendi işimizde çalışacağım demirbaş olurum o zaman şuandaki gibi olmaz tabi devamlı olurum.	Yükseköğretim eğitimi döneminde kısa süreli çalışmanın, yükseköğretim döneminden sonra tam zamanlı inşaat istihdamına kolaylık sağlayacağını ifade edilmesi.
22	Düşünmedim yani üniversite bitince ne yapacağımı seneye artık karar verecem ama olursa atanmak atanmaya çalışacağım olmazsa da geri inşaat sektörüne döneceğim yapacağım bir şey yok çünkü.	Geleceğin belirsizliği karar verme mekanizmalarının da ertelenmesine neden olmaktadır.

4.2.2. Görüşmelerdeki Metaforik İfadelerin Değerlendirilmesi

Görüşmelerden elde edilen Metaforik ifadeler Risk, Dayanışma, Belirsizlik ve Güvencesizlik kategorileri altında toplanmıştır. Bu kategoriler altındaki temalar; Fedakârlık, İrade Dışı Tercihler, Metalaşma Sırtı Kamburlaştırır, Karşılıklı Bağ(ım)lılık, Yardım Kanalları, Eğitim İçin İstihdam, Gidilemeyen Akraba, Öğrenciyiz Diye, Taşeronluğun Kaçınılmazlığı, Hız Versus Güvenlik, Ölümden Ucuz Kurtulmak, Tanıyarak Dışlama, Geleceğin Belirsizliği metaforları ile tablolaştırılmıştır. Bu tablolaştırmanın sağ kısmında (açıklama/yorum) ise, bu temaların içeriği kavramsal ve/veya kuramsal bir şekilde kısaca açıklanmaya/yorumlanmaya çalışılmıştır. Bir sonraki bölümde Metaforik ifadeler Risk, Dayanışma, Belirsizlik ve Güvencesizlik başlıkları altında ayrı ayrı değerlendirilecektir.

4.2.2.1. Risk ve Dayanışma

Neoliberal dönemde kolektif kelimesi aşınarak bireysel kelimesi cazip kılınmakla birlikte bu bireysellik savunmasız kesimleri çeşitli toplumsal ve ekonomik riskler ile baş başa bırakmıştır. Görüşmelerde elde edilen bilgilerde de öne çıktığı gibi, neoliberal dönemde “devletleşen risklerin bireylere devredilmesi” sonucu toplumun en savunmasız kesimlerinden birini oluşturan genç bireyler bu durumdan derinden etkilenmişlerdir. Çeşitli kategorilerde tanımlanan genç bireyler (işçi gençlik, asker gençlik, eğitimde olan/olmayan gençlik vb.) risklere Refah devleti uygulamalarının etkisini yitirmesinden dolayı, neoliberalizm sonrası daha belirgin bir şekilde hissetmektedirler. Çalışmanın da örneklem grubunu oluşturan eğitim sürecindeki genç bireyler bu risklerin bireyselleşmesini aile, topluluk, cemaat ve devlet desteğine ulaşamayarak eğitimlerini devam ettirmeye çalışmaktadırlar. Eğitim sürecindeki genç bireyler öğrenimlerine devam ederken bu sürecin

öğrencilere yüklediği maddi yükümlülük ile baş edebilmek ve hanelerinin yoksulluklarından dolayı onlara “yük” olmamak adına tatil dönemlerinde veya kısmen gerekli görüldüğü takdirde eğitim süreci devam ederken istihdama dâhil olmaktadır. Öğrencilerin istihdam sahasına katılımları enformel bir biçimde gerçekleşirken, sadece istihdama katılımları değil, istihdama dâhil olduktan sonraki süreçleri de enformel şekilde gerçekleşmektedir. Öğrenciler istihdama katılımları ile özellikle oluşacak ekonomik riskleri bertaraf etmeye çalışmaktadırlar. Nitekim G2 “okuyorsam sağlığıma borçluyum” ifadesi ile bu olguyu doğrular niteliktedir.

Risk ve dayanışma başlığı altında oluşturulan ilk metaforik ifade “Fedakârlık” olarak belirlenmiştir. Bu kategorinin içeriğinde hem dayanışmanın hemde riskler ile bireysel olarak baş etmenin anlamlılığını yansıtmaya adına fedakârlık metaforu kullanılmıştır. Örneğin bu başlık altında ele alınan ifadeler ile görüşmecilerin çok büyük bir kısmının kazandıkları ücretleri ailelerine verdikleri gözlenmiştir. Ücretini ailesine vermeyen küçük bir kesim öğrenci ise eğitimlerine devam ettikleri zamanda kazandıkları bu parayı eğitimleri için harcadıklarını dile getirmektedirler. Enformalitenin bir diğer yüzü inşaatta çalışan bu öğrencilerin, hanenin diğer eğitimin çeşitli kademelerinde (ilkokul, lise ve üniversite) olan üyeleri ile maddi yardımlaşma sağladıkları gözlenmiştir. Genelde en büyük kardeş olduklarını ifade eden görüşmeciler, kardeşleri çalışmadığı zaman veya kardeş sayısı fazlalığından dolayı, ailelerinin onlara bakmakta zorlandığını dile getirerek, ailenin diğer üyelerine maddi destek vermek durumundadırlar. Yoksul hanelerde ilk çocuk olmanın verdiği “Fedakârlık” olgusu daha önce de değinildiği gibi farklı çalışmalara da yansımıştır. Uyan Semerci'nin “çocuktan yetişkine genç olamayanlar” adlı çalışması ailenin ilk çocuğunun hane yoksulluğunu gidermek için yapmak zorunda olduğu katkı da ele alınmaktadır. Bu katkı ilk çocuğun çoğu zaman eğitimden ayrılmasına ve sürekli olarak

istihdam da kalmasına neden olduğu tespit edilmiştir (Uyan Semerci, 2012: 407). Öğrenciler hem istihdama dâhil olarak kendilerini ekonomik risklere karşı korumakta hemde ailelerinin yoksulluklarını, ailenin diğer (kısmen kendilerinden yaşça küçük olan) üyelerine daha az hissettirmeye çalışmaktadırlar. Enformalitenin bu yöndeki bir diğer görüngüsü, genç bireyleri çalıştıkları sürede ücretlerini toplu bir şekilde işverenden alarak, yine ebeveynlerine bu ücretleri toplu şekilde vermeleridir. Bu yöntemi izleyen genç bireyler üniversitede oldukları dönemde maddi olarak zor durumda kaldıklarında, ailelerine bu durumu da göz önünde bulundurarak yardım konusunda başvurabilmektedirler. Bir nevi “eğitim için karşılıklı ilişki” temelinde kurulan bu yöntem genç bireylerin ailelerinden maddi yardım isteğinde bulunabilme iradesini doğurmaktadır.

Bu kategori altında oluşturulan bir diğer metaforik ifade “Eğitim İçin İstihdam” olarak belirlenmiştir. Bu metaforik ifade ile genç bireylerin yaz dönemlerinde istihdama dâhil olduklarında, yükseköğretime kayıtlı oldukları (Karaman) şehre zamanında dönüp/dönememe durumu hakkında bilgi elde edilmeye çalışılmıştır. Bu durum yoksulluları ile baş edebilmek için inşaatta çalışan yükseköğretimli öğrencilerin karşı karşıya kaldığı bir diğer risk olarak da ön plana çıkabilmektedir. Nitekim inşaat gibi ağır çalışma şartları gerektiren ve steril olmayan sektörde özellikle yaz dönemlerinde dâhil olmaları çoğu zaman eğitimlerini aksatmaktadır. Bazı zamanlarda daha fazla para alabilmek için, bazı zamanlarda ise 3 ay yaz döneminde çalıştıklarını ve okulun ilk açılış zamanları, okula gitmeyerek dinlendiklerini dile getirmişlerdir. Örneğin G1 üniversiteye ilk başladığı dönemde okula 1 ay geç gelmesi ile sınavlardan düşük alması arasında bir ilişki olduğunu vurgulamaktadır. Sadece sınav notları ile değil yükseköğretim eğitimlerinde olan bu genç bireyler yaz aylarını istihdama dâhil olarak geçirdiklerinden

üniversiteye döndükleri ilk haftalar uyum/adaptasyon konusunda da ciddi sıkıntılar yaşadıkları görüşmelere yansımıştır.

Bu başlık altında oluşturulan bir diğer metafor “yardımlaşma kanalları” olarak belirlenmiştir. Genç bireylere çalışmadıkları süre zarfında yardıma bulunan herhangi birilerinin olup olmadığı sorulduğunda, ebeveynlerinin, abi ve ablalarının yardım ettiğini, bazıları ise kimsenin, herhangi bir yardıma bulunmadığını ifade etmiştir. Aile üyelerinin yardıma bulunduğunu dile getiren öğrenciler, çalıştıklarında ailelerine paralarını verdiklerini ifade eden öğrencilerdir. Aile bireylerinden herhangi bir yardım alamadığını ifade eden öğrenciler hem ailelerine çalıştıklarında para verenler hemde ailelerinden onlara bu konuda geri dönüş olmadığını belirten öğrencilerdir. Ailelerinden maddi destek alamayan bu öğrenciler gerekli gördükleri takdirde eğitimlerine devam ettikleri sürede de inşaat veya çeşitli sektörlerde çalışmaya devam etmek zorunda kalan kişilerdir. Tamda bu konu ile ilgili yine YADA tarafından yapılan “Türkiye’de Gençlik Halleri Araştırması”nda, genç bireylere gerektiğinde maddi yardım aldıkları kişiler sorulmuştur. Genç bireyler maddi sıkıntılarında ebeveynlerinden (anne-baba) yardım almaktadırlar. Yine ebeveynlerini kardeşler izlemektedir. Bunun yanında arkadaşlarda az da olsa başvuru bir grubu oluşturmaktadır (YADA, 2008: 10). Türkiye’de Gençlik Halleri araştırması da göstermektedir ki kardeşler arası dayanışma başvuru yöntemler arasındadır.

Bu başlık altında oluşturulan son metafor “Gidil(e)meyen Akraba” olarak belirlenmiştir. Görüşülen öğrencilerin özellikle memleketleri dışında çalıştıkları yaygın bir olgu olmaktadır. Yüksek bir kesimin Doğu ve Güneydoğudan Batıda büyük kentlere giderek yaz aylarında çalışmalarını araştırma bulgularına yansıyan yaygın bir olgudur. Bu metaforunda, öğrencilere kendi memleketleri dışında çalıştıkları şehirlerde

akrabalarının/hemşerilerinin bulunup bulunmadığı sorulmuş, akrabaları veya hemşerileri olan öğrencilerin bu kişiler ile iletişimleri olup olmadıkları öğrenilmeye çalışılmıştır. Görüşülen öğrencilerin çok büyük bir kesimi çalışmaya gittikleri şehirlerde akrabaları olduğu halde iletişime geçmediklerini belirtmişlerdir. Öğrenciler kimi zaman inşaat gibi ağır çalışma şartlarının getirdiği yükümlülüklerden ve tatil günlerinin kısıtlı oluşundan dolayı gidemediklerini belirtse de, bir diğer kesim genç birey ise “muhtaç” olduklarının düşünülmemesini istemelerinden dolayı veya akrabalarının da kendilerine bu yönde bir talep ile gelmediğini ifade etmişlerdir. Bu durum uzun yıllar Türkiye’de göç karakteristiğinde görülen “nöbetleşe yoksulluk” (Işık ve Pınarcıoğlu, 2009) kavramsallaştırmasının değişime uğrayarak yerini özellikle 1980 sonrası göç karakteristiğini yansıtan “müebbet yoksulluk” (Yılmaz, 2008) kavramsallaştırmasının almasının da etkisiyle yaşandığı ortaya çıkmaktadır. Neoliberal dönemde artan gelir eşitsizliği makasının açılması, kente göç eden bu yoksul kesimi daha da yoksullaştırarak kendi yakın akrabalarına dahi yoksulluklarından dolayı görünmez olmaktadır. Çünkü neoliberal dönemde yeni güvencesiz yaşamda yoksul bireyler sadece kendi ailelerinin geçimi ile ilgilenmeye çalışarak akraba veya hemşeri ilişkilerini önemsememektedirler. Bu da neoliberalizm ile gelen yeni yoksulluğun akrabalık/hemşerilik ilişkileri üzerindeki yıkıcı etkisini ortaya koymaktadır.

4.2.2.2. Güvencesizlik”

Risk, Belirsizlik ve Güvencesizlik çalışmada öğrenciler nezdinde birbiri ile ilişkili olan kavramlar olmasına rağmen, güvencesizlik bu üç kavramında temeli olmaktadır. Emek karşıtı rüzgârlar ile beslenen küresel neoliberal sistem, emek piyasalarında yarattığı değişimin/dönüşümün sonuçları, tüm dünya da olduğu gibi 1980 sonrası neoliberalizme eklemlenen Türkiye’de de daha önce ifade edildiği gibi görülmektedir. Bu yeni süreçte

istihdam biçimlerinin gün geçtikçe daha da güvencesiz hale gelmesi işçiler nezdinde yeni bir dönemin başlangıcına işaret etmekteydi. Şüphesiz tüm işkolları kamu ve özel ay(ı)rımı yapılmaksızın yeni istihdam biçimlerinden etkilendiyse de en çok emek yoğun sektörler bu dönüşümden nasibini almışlardır. İnşaat emek yoğun sektörlerin en önemli iş kollarından biri olmakla birlikte, küreselleşmenin de etkisiyle ciddi şekilde büyüme yaşamıştır. Bünyesinde barındırdığı işçileri enformel istihdam etme biçimi ile anılan inşaat sektörü, oluşturulan işçi çalıştırma sistemi ile sıkça kendinden söz ettirmiştir. Güvencesiz işçi çalıştırmada, istihdam biçimlerinin başında taşeron usulü çalışma inşaatın vazgeçilmeyen bir sistemi haline gelmiştir.

Bu başlığın ilk metaforik ifadesi “taşeronluğun kaçınılmazlığı” olarak belirlenmiştir. Nitekim taşeron sistemi ile çalışma, Türkiye’de inşaat sektörüne işçi temin etmede en yaygın kullanılan yöntem olarak bilinmektedir. Görüşülen öğrenciler hem taşeronun inşaatlarda kaçınılmayacak sıradan bir olgu olduğunu ifade ederken, hemde taşeron bünyesinde çalışmanın ciddi “problemleri” olduğunu ama daha çok kar etmek isteyen işverenin bu yönteme başvurduğunu belirtmektedirler. Taşeronun inşaatta bulunmasının işveren için birçok noktada avantaj sağladığı yapılan çalışmalar ile (Çınar, 2014, Çınar, 2018, Şahankaya, 2018, Kara, 2016) ve bu çalışma ile de ortaya konulmuştur. Örneğin görüşmecilerin ifadelerine göre taşeron ile çalıştıkları zaman ücretleri almada problem yaşayanların oranı oldukça fazladır. Taşeron ile çalışan öğrenciler, taşeronla çalışmanın daha zor şartlar gerektirdiğini, çünkü taşeronun işi zamanında yetiştirmesi gerektiği için daha fazla baskıya maruz kaldıklarını belirtmektedirler. Taşeron ile çalışmanın işverenlere bir diğer avantajı ise işçilere yönelik oluşacak herhangi bir olumsuzluktan, ana firmanın sorumlu tutulmaması ve ana firma isminin piyasa da zarar görmemesidir.

Bu kategori içerisinde yer alan bir diğer metaforik ifade “Öğrenciyiz diye” olarak belirlenmiştir. Metaforun içeriğinde öğrencilere, öğrenci olduklarından dolayı inşaat sahası içerisinde var ise karşılaştıkları sorunlar veya olaylar sorulmuştur. Genellikle öğrenciler inşaat sahasında yaş ve deneyim olarak en altta bulunmalarından dolayı birtakım problemlere maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Örneğin kimsenin yapmadığı işi veya görüşmecilerin ifadesi ile “ayak işlerini” öğrenciler yapmaktadırlar. Burada öne çıkan bir diğer husus çalışan kişilerin çoğu ekipler (hemşeri, akraba) şeklinde çalıştıklarından öğrenciler bu ekiplere dâhil olamamaktadırlar ve bundan kaynaklı sorunlar yaşamaktadırlar. Öğrenci olduklarından dolayı yaşadıkları bir diğer sorun ücretlerinin düşüklüğüdür, ücretlerinin düşük olmasını görüşmeciler genelde kısa süreli çalışmalarına bağlamaktadırlar. Kısa süreli çalışmak zorunda olmalarından dolayı kimi zaman iş bulmada da problemler yaşamaktadırlar.

Bu kategori altındaki bir diğer metaforik ifade “Metalaşma sırtı kamburlaştırır” şeklinde oluşturulmuştur. Bu metafor altında görüşmecilere üniversite içerisindeki sosyal alanlardan ve üniversite bünyesinde açılan kurslardan yararlanma durumları sorulmuştur. Verilen yanıtlardan, genç bireylerin özellikle ücretsiz olan sosyal alanları tercih ettiği tespit edilmiştir. Ücretli olan sosyal alanları ise ücrete ve kendilerine “yarar” konusuna göre kodlayarak erişmeye çalışmışlardır. Ama üniversite içi sosyal alanların neredeyse tamamının ücretli olması genç bireylerin bu alanlardan yoksun kalmalarına neden olmaktadır. Örneğin bir görüşmeci, üniversitede bulunan yüzme havuzu ve spor salonun daha önce üniversite bünyesinde iken ücretsiz olduğunu ve özelleştirmeye tabi tutulduktan sonra ücretinin çok yüksek yapıldığını daha önce bu alanları kullanan öğrencilerin kullanmamaya başladığını ifade etmiştir. Özelleştirme ile fiyatı yükselen bu sosyal alanlara öğrencilerin talebi olmadığını ifade eden görüşmeci daha sonra fiyatların düştüğünü ama

bu düşünün yeterli olmadığını belirterek bu alanlardan yararlanamadıklarını dile getirmiştir. Görüşmecilerin bir kısmı üniversite içerisinde bulunan sosyal alanların tamamının ücretsiz olması gerektiğini, aksi takdirde aynı aktivitelerin üniversite dışında da bulunduğunu bu şekilde tercih yapacaklar ise eğer üniversite dışındaki aktivitelere, kurslara katılım sağlamalarının daha mantıklı olacağını ifade etmişlerdir. Bir kısım görüşmeci üniversite içi verilen sertifika veya kısa süreli eğitimlerin ücretsiz olması halinde, düşünmeden bu eğitimlere başvuracaklarını ifade etmeleri oldukça önemlidir. Kısacası net bir gelir güvenceleri bulunmayan öğrenciler, üniversite içi sosyal alanlarında metalaşmaya/özelleştirilmeye açılması ile bu alanlardan yoksun kalmışlardır.

Bu kategorideki bir diğer metaforik ifade “Tanıyarak dışlama” olarak belirlenmiştir. Görüşmecilerin kimi zaman öğrenci olduklarından dolayı, çoğu zamanda etnik kimliklerinden dolayı problemler yaşadıkları tespit edilmiştir. Özellikle etnik kimliklerinden dolayı problem yaşayanların oranı oldukça fazladır. Bulgular kısmında da belirtildiği gibi görüşmecilerin birçoğunun Kürt olması ve çalıştıkları şehirlerin kendi memleketleri dışında olması sorunlar ile karşılaşmalarına neden olmuştur. Bu olayların ortaya çıkması Bora'nın da (2014) çalışmasında işlediği gibi taşeron veya işverenler tarafından kullanılmakta ve taşeron/işverenin kendi çıkarları doğrultusunda etnik çatışmaların ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Bu olaylar kimi zaman işten çıkarılma ile kimi zaman fiziksel şiddet görmeleri ile kimi zamanda yöneltilen sorular ile gerçekleşmektedir. Özellikle öğrenciler nereli veya nereden geldiklerini söylediklerinden sonra bu olayları yaşadıklarını da eklemişlerdir. Bu da İzmir örneğinde Cenk Saraçoğlu tarafından yapılan “Şehir Orta Sınıflar ve Kürtler” araştırmasında bulgular ile örtüşmektedir. Saraçoğlu araştırmasında insanların Kürt olduklarını bilmeden önce kişiler hakkında düşünceleri farklı olurken, Kürt olduklarını bildikten sonra düşünceleri

değiştğine değinerek bu ifadeyi “tanıyarak dışlama” olarak kavramsallaştırmıştır. Burada bu kişilerin sadece Kürt olduklarından dolayı tepkilere maruz kaldıklarından dolayı değil, bunun yanında hâkim etnik köken veya kültürün dışında bir kategoriye sahip olduklarından dolayı da bu olaylar gerçekleşmektedir. Nitekim Howard Becker’ın Outsiders (Hariciler/Dışarıda) olarak kavramsallaştırdığı toplumun egemen kesimi tarafından, toplumun dışında tutulan ve aynı etnik köken içerisinde olan bireylerin (örneğin esrar kullanıcılarının) bile bu sınıflandırmaya tabi tutulması bu önermemizi doğrular niteliktedir (Becker, 2015). Sadece Kürtlerin bu tür olaylara maruz kalması kimliksel olarak kodlandığı için daha farklı şekillerde tanımlanmakta ve şiddetin boyutu artmaktadır. Bunun yanında öğrencilerin verdiği yanıtlarda özellikle öğrenci olduklarından dolayı diğer inşaat işçileri tarafından sevimleri de görülmektedir. Kürt olduklarından dolayı öğrencilerin kimi yerlerde “kardeşlik” vurgusu ile sahiplenilmesi de bu metaforun önemli tespitlerindedir. Bir diğer nokta resmi verilere dayanmasa da inşaat sektörü işçi yapısı bakımından hâkim etnik grubun dışındaki işçiler ile anılmaktadır. Örneğin Katar ve Dubai’de Hintli ve Nepalli işçilerin inşaat sektöründe ağırlıkta olması veya Fransa’da Cezayirliilerin, Almanya’da Türklerin emek yoğun sektörlerde çalışması buna örnek gösterilebilir. Türkiye’de ise inşaat piyasasında Kürtlerin yoğun olarak istihdam edildiği, son zamanlarda Kürtlerin yerini kısmen Suriyeli mültecilerin aldığı resmi verilerle kanıtlanmasa da bu alandaki çeşitli araştırmalar (Çınar, 2018, Koçak, 2013, Altun, Işık ve ark, 2009) ile geçerli bir olgu olmaktadır. Bu olgu da Antropolog Sibel Özbudun ve Gülfem Uysal’ın (2012) Türkiye’de sosyal bilimler yazınına kazandırdığı “yoksulluğun etnikleşmesi” kavramı ile doğrudan ilişkili olmaktadır. Özbudun ve Uysal 1970 sonrası dünyanın birçok ülkesinde büyük kentlere göçlerin, etnik bölgeleri oluşturduğu ve bu bölgelerin yoksulluk ile anıldığını belirtmektedir. Bu bölgede yaşayan insanların

çalıştıkları işler vasıfsız (deneyimsiz) olduklarından dolayı genelde emek yoğun işler olmaktadır (Özbudun ve Uysal, 2009: 220). Bu bölgelerin oluş(turul)masını Sennett'in çocukluğunun geçtiği Cabrini sokaklarını anlatan Saygı isimli eserinde de görmek mümkündür (Sennett, 2005: 193). Tabi bu uygulamaları neoliberal dönüşümlerden ayrı okumak beraberinde yanlısamları da getirecektir.

Bu kategori içerisindeki son metaforlar “hız versus güvenlik” ve “ölümden ucuz kurtulmak” olarak belirtilmiştir. Dünyada her 15 saniyede 1,153 işçi iş kazası geçirirken iş kazası geçiren her işçiden 1'i işe bağlı kazadan dolayı hayatını kaybetmektedir. Yıllık 317 milyon iş kazası meydana gelirken, 2,3 milyon insan dünyada her yıl iş kazalarından hayatını kaybetmektedir (Kahraman ve Kahraman, 2016: 195). İnşaat sektörü diğer birçok işkolundan ayrıldığı en önemli noktalardan biri iş kazalarının ve özellikle ölümlerle sonuçlanan iş kazalarının yüksek olmasıdır. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının (ÇSGB) 2016 yılında yayınladığı rapora göre 18 yaş altında inşaatta iş kazası geçiren işçi sayısı 6, 18 yaş üstünde iş kazası geçiren işçi sayısı 319 olarak belirtilmiştir. Bu kaza sonucu 72 kişi hayatını kaybetmiş, 272 kişi yaralanmış ve 1 işçi ise uzuv kaybına uğramıştır (ÇSGB, 2016: 96). Bu oranların yanında İş Sağlığı ve Güvenliği Meclisinin (İSİG) 2018 Haziranında yayınladığı veriye göre, inşaat sektöründe Haziran ayında hayatına kaybeden işçi sayısı 31 olarak belirtilmiştir. İSİG bu rakamın tüm işkollarında yaşanan ölümlere oranını %21 olarak da belirtmektedir. İşçi ölümlerinin sebepleri incelendiğinde, %22 si servis kazası, %18 düşme sonucu, %17 si ise ezilme veya göçük altında kalma sonucu yaşanmıştır (İSİG, 2018). Son zamanlarda iş kazalarına dikkat çekmek için sendika ve STK'lar ölümlerle sonuçlanan iş kazalarını, “işçi cinayetleri” başlığı altında vererek (Yıldız, Tekin ve Odman, 2008) bu duruma dikkat çekmek istemektedirler. Görüşülen öğrenciler, iş ekipmanlarının kendilerini yavaşlattıklarını ve ana firmanın ya da

taşeronun hızlı çalışmalarını istediklerinden dolayı bu ekipmanları tak(a)madıkları ortaya çıkmıştır. Özellikle taşeron ile çalışan öğrenciler, iş güvenliği konusunda herhangi bir önlemin alınmadığını, alınan önlemlerin ise kendileri tarafından alınmaya çalışıldığını belirtmişlerdir. Çalışırken güvenlik önlemlerinin alınmamasından dolayı birçok görüşmeci iş kazasına maruz kalmıştır. Kimi görüşmeciler ise ölümlü sonuçlanan iş kazalarına da tanık olduklarını belirtmişlerdir. Bazı görüşmeciler, iş güvenliğinin olmamasına veya yaralanma ile sonuçlanan kazalar sonrası tepki gösterdiklerini ifade etseler de firma veya taşeron tarafından işsiz kalma ile tehdit edildikleri veya beğenmedikleri takdirde çalışmamalarının daha uygun olacağı şeklinde geri dönüşler aldığı ortaya çıkmıştır. Yeni kapitalizmde işçi sağlığı ve işçi güvenliği ikinci planda olması ile bilinirken, özellikle inşaat istihdamında ikinci planda olmak bile bir avantaj olduğu gözlenmiştir. Nitekim inşaatçı çalışan işçilere yönelik yapılan çalışmalarda iş sağlığı ve güvenliğinin, işveren tarafından önemsenmemesi bu alanda yapılan çalışmalara da (Kara, 2016, Çınar, 2014, Altun ve Ark, 2009, Yıldız, Tekin ve Odman, 2008, Koçak, 2013) yansımaktadır.

4.2.2.3. Belirsizlik

Risklere ve güvencesizliklere savunmasızlıklarından dolayı açık olan genç bireyler, sonucunda belirsiz bir yaşamın ve gelecek yaşamlarında neler olacağı konusunda bir tahminde bulunamamalarının zorluğu ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Bauman (2017) özellikle günümüz belirsizlikler yaşamını bir cehennem olarak ifade ederken yerinde bir tespit yapmakla birlikte küreselleşen dünyada insanların ne denli risklere açık hale geldiğini de gözler önüne sermektedir.

Bu başlığın ilk metaforik ifadesi “İrade dışı tercihler” olarak belirlenmiştir. Bu başlık altında özellikle genç bireylerin üniversitede eğitime devam ettikleri bölümler

hakkında sorular yöneltilmiştir. Burada genç bireylerin eğitimlerine devam ettikleri bölümleri daha önceden isteyip/istememedikleri ve bu bölümlere kimlerin tavsiyesi ile geldiği öğrenilmeye çalışılmıştır. Genç bireylerin birçoğunun şuanda devam ettikleri bölümlerin, üniversiteye hazırlanırken istedikleri bölümler olmadığını belirterek hedefledikleri bölümleri daha çok eğitim sonrası istihdam garantisi olan bölümlerden oluşmaktadır. Eğitim adına tercihleri ile ilgili bir diğer önemli nokta, genç bireylerin ailelerinden değil de gittikleri kurslardaki veya lisedeki okullarında bulunan hocalardan destek aldıkları görülmüştür. Burada öğrencilerin ailelerinin eğitim seviyesinin düşüklüğü bu konuda belirleyici olmaktadır. Örneğin Bourdieu ve Passeron'un "Varisler: Öğrenciler ve Kültür" (2014) adlı eserinde öğrencilerin üniversite eğitimi tercih edecekleri bölümlerde, ailelerinin geldikleri toplumsal köken yükseldikçe ailelerinden tavsiyeler almakta ve öğretmenlerinin tavsiyeleri de bu oranda düşmekte tespitinde bulunmaları (Bourdieu ve Passeron, 2014: 31) bu çalışma da elde edilen cevaplar ile örtüşmektedir. Neredeyse görüşmecilerin tamamı bölüm tercihlerinde ailelerinden değil de öğretmenlerinden yardım almak zorunda kalmışlardır.

Bu kategorideki son metafor "geleceğin belirsizliği" olarak oluşturulmuştur. Bu başlığın belirlenmesi öğrencilere eğitim sonrası hayatları hakkında sorulan sorular ekseninde oluşturulmuştur. Standing'in yükseköğretim eğitimini bitiren genç bireylere yönelik tespiti bu metafordaki yanıtları destekler niteliktedir. Standing tespitinde:

"Gençlerin, kendileri için mesleki kimlikler ve kariyer inşa etmek istediklerini farz edelim. Bu, uzun süreli bir strateji gerektirir. Üniversiteyi bitirdiklerinde ellerinde sertifikalar ve ödemeleri gereken borçların senetleri oluyor. Gençlerin okul bittiğinde, buldukları işlerin geçici, aldıkları maaşın da borçları ödemek için yetersiz olduğunu görüyorlar. Yaptıkları işler, elde ettikleri mesleki beceriler ve gençlerin arzularıyla uyumlu"

değil. Sayıları milyonları bulan yaşutlarının, vasıflarıyla uyum göstermeyen işlerde çalıştığını görüyorlar. Zira bu kişiler çok özen gösterdikleri ve değerli buldukları mesleki kimliklerini kuracak işte değil, girebildikleri herhangi bir işte çalışmak zorunda kalmış durumda. Genel olarak bakıldığında gençler arzuları ve bu arzuları gerçekleştirmek için elde ettikleri vasıflarla gelir ihtiyaçları arasında sıkışıp kalıyor. İşte buda güvencesizliğe dair ikinci tuzak. Bu durumda gençler yaşayabilmek ve borçlarını ödeyebilmek için bir gelire ihtiyaç duyduklarından geçici bir işe girebilirler” (Standing,2015:130-131).

Öğrencilerin çok yüksek bir kısmı eğitim sonrası hayatlarında neler olacağını bilememekte ve bununla eşdeğer olarak nasıl bir yol haritası çizeceklerine de karar verememektedirler. Kimi öğrenciler yükseköğretimleri sonrası kamuda iş bulma süreçlerinde liyakatin olmamasından şikâyet ederken, kimi öğrenciler ise okudukları bölümlerin iş imkânlarının kısıtlılığında yakınmaktadır. Bazı öğrencilerde yükseköğretim sonrası bölümleri ile ilgili bir iş bulamadıkları takdirde yeniden yükseköğretim öncesi, dâhil oldukları işlere devam edeceklerini dile getirmektedirler. Şuanda çalıştıkları inşaat sektöründe yükseköğretim mezunlarının da olduğunu belirterek yükseköğretim sonrası bu sektöre dönmenin alışılmamış bir durum olmadığını ifade etmektedirler. Bu metafor ile ilgili genç bireylere yöneltilen sorularda kaçırılmayacak bir diğer tespit, genç bireylerin soruları yanıtlarken kurdukları birbirinden bağımsız cümlelerin olmasıdır. Örneğin bazı görüşmeciler ilk olarak yükseköğretim sonrası Kamu Personeli Seçme Sınavına (KPSS) hazırlanacaklarını ve bu yönde birşeyler yapacaklarını belirtirken, görüşmenin sonuna doğru bölümüyle ilgili atanmanın az olduğunu bundan dolayı KPSS'ye çalışmayı da bırakabileceklerini ifade etmektedir. Aynı gözlemlerin yapıldığı bir diğer görüşmeci, yükseköğretim sonrası akademik olarak ilerlemeyi düşündüğünü ifade ederken, sorunun sonlarına doğru farklı bir alanda da devam etmeyi düşündüğünü belirtmiştir. Kısacası

görüşmecilerinde ifade ettiği gibi gelecek günümüzde riskli ve belirsiz bir hal almış olmakla birlikte insanların karar verme mekanizmaları üzerinde de ciddi etkilerde bulunmaktadır.

Yine YADA'nın genç bireylere yönelik yapmış olduğu aynı araştırmaya (2008) göre, yükseköğretim mezunu olan genç bireylere herhangi bir işte çalışıp çalışmadıkları sorulmuştur. Verilen yanıtlar ekseninde ise üniversite mezunu olmanın iş bulmayı garantilemediği ortaya çıkmıştır. Yükseköğretim mezunlarının istihdamda olup olmadıklarının cinsiyete göre çözümlerine bakıldığında; yükseköğretimlerini bitiren erkeklerde istihdam da olanların oranı %58,8 iken, kadınlar arasında bu oranın %47,2'ye gerilediği tespit edilmiştir. Yükseköğretimi bitirenlerin %50'nin üstünde ve bu grupta kadınların sayısının erkeklerden yüksek olduğu tespit edilmiştir. Yine aynı genç bireylere üniversite eğitimi sonrası iş bulamamalarının nedenini öğrenmeye yönelik sorular yöneltildiğinde ise farklı yanıtlar ortaya çıkmıştır. 3322 gençten üniversite mezunu olanların %29,9'u genç birey olmanın iş bulmaya engel olduğunu belirtmiştir. Genç bireylerin %23,6'sı iş olmadığından dolayı işsiz olduklarını belirtmişlerdir. Genç bireylerin %12,7'si istihdam da olamamalarının sebebinin "referans" eksikliğine bağlamıştır. Yine aynı araştırmada, çalışan genç bireylere nasıl iş buldukları sorusu yöneltildiğinde, %34,8 ile en büyük yüzdenin bir yakını yardımıyla (referans veya torpil ile) iş bulduğunu belirtmektedir. Bunun yanında genç bireylerin % 18,4'ünün kendi işinde çalışması ve %15,9'unun da aile/akraba işinde çalışıyor oluşu formel yollarla işe girme oranının ne kadar düşük olduğunu gözler önüne sermektedir. İş görüşmesi, sınav/mülakat veya staj deneyimiyle işe girme oranlarının toplamı %30'u geçmediği yine bu araştırma verilerine yansımaktadır (YADA, 2008: 40-43). Kısacası inşaatta çalışan ve YADA tarafından yapılan araştırma verilerine göre, genç bireylerin üniversite sonrası iş bulmada yaşadığı

problemler hemen hemen aynı olmaktadır. Özellikle genç bireylerin yükseköğretim sonrası bu belirsizliği deneyimlemeleri kaçınılmaz bir hal almaktadır.

SONUÇ

Görüşülen öğrencilerin maddi imkânlarının kısıtlılığında dolayı ve kredi, burs, yurt gibi çeşitli destek mekanizmalarının yetersiz kalması nedeniyle; beslenme, barınma, ulaşım, sağlık gibi çeşitli alanlardaki temel ihtiyaçlarını karşılayamadığı ve eğitim yaşamlarına devam edebilme noktasında ciddi problemler yaşadığı görüşmeler sonucu ortaya çıkmıştır. Bu ekseninde görüşmelerde genç bireylere yöneltilen sorularda ailelerinin sosyo – demografik özellikleri, eğitim hayatlarına ilişkin bilgiler, istihdama katılmalarına yardımcı olan araçlar, inşaat çalışma hayatına ilişkin bilgiler ve eğitim hayatlarından sonra gelecek ile ilgili beklentilerinden oluşan sorular, hazırlanan görüşme formu aracılığıyla uygulanmıştır. Bu başlık altında ise ana ve alt problemler ekseninde oluşturulan görüşme formu, kategorilere ayrılarak problemlere cevap aramaktadır.

Sonuç kısmı görüşme formundaki kategoriler ekseninde: *Öğrencilerin ailelerinin sosyo ekonomik profili, Mevsimsel ve sezon içinde istihdama dâhil olmaya çalışan öğrencilerin iş bulma stratejileri, İstihdama mevsimsel olarak dâhil olan genç bireylerin iş sahasında (inşaat) öğrenci olduklarından dolayı karşılaştıkları problemler ve inşaat sahasının iş sağlığı ve güvenliği açısından durumu, Öğrencilerin istihdama dâhil ol(a)madıkları süre zarfında ve dâhil oldukları zamanlarda ailenin diğer fertleri ile olan sosyo ekonomik ilişkileri, Öğrencilerin istihdama katılımlarının eğitim süreçlerine olan etkisi ve üniversite eğitimlerinde kayıp zaman durumu, Öğrencilerin eğitim sonrası ve/veya gelecek hayat beklentileri* ayrı ayrı değerlendirmelere tabi tutulacaktır.

Görüşülen genç bireylerin *ailelerinin sosyo ekonomik profilleri* incelendiğinde, annelerinin yarısına yakınının herhangi bir eğitim almadığı, babalarının birçoğunun ilkökul mezunu (15) olduğu saptanmıştır. Bu ekseninde meslekler ise eğitim oranlarına paralel olarak annelerinin neredeyse tamamının herhangi bir mesleği bulunmamakta (ücretsiz ev

işçisi) ve babalarının ise ya emekli ya da emek yoğun sektörlerde (inşaat, tarım, marangoz) işçi olduğu gözlenmiştir. Ailelerin sosyal güvence durumunda yarısına yakınının ya yeşil kart sahibi olduğu ya da herhangi bir güvence sahibi olmadığı tespit edilmiştir. Görüşülen öğrencilerin memleketleri genelde Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu olarak öne çıkmıştır. Genç bireylerin ailelerinin sosyo ekonomik profillerinin bu doğrultuda olması genç bireylerin güvence mekanizmalarından yoksun olmasına zemin hazırlamıştır. Bundan dolayı yükseköğretim öğrencileri çok küçük yaşlarda ailelerinin de içinde bulunduğu sosyo ekonomik durumdan dolayı istihdam sahasına dâhil olmak zorunda kalmışlardır. İstihdama küçük yaşlarda dahil olan bu genç bireyler eğitim ve istihdam sarmalı arasında olduklarından dolayı bir dizi problem ile karşı karşıya kalmışlardır. Bu problemlerin en başında istihdama dâhil olan genç bireyler eğitimlerine yeterince zaman ayıramadıkları için, eğitimde başarı/başarısızlık arasında sıkışmışlardır. Çünkü yükseköğretimde kayıtlı buldukları bölümler, eğitim sonrası istihdam problemi yaşayan ve mezun öğrenci sayısı fazla olan bölümler olmaktadır. Bu da daha önce belirtildiği gibi genç bireylerin hane yoksulluğunu giderebilmek için yaptıkları maddi katkı sonucu ortaya çıkmıştır. Hane yoksulluğunu giderebilmek için yapılan bu katkı eğitimi daha geri planda tutmakta ve eğitimin Bourdieu, Passeron (2015 ve 2015) ve Willis'in (2016) çalışmalarında olduğu gibi, "kurtarıcı" misyonunu yeniden sorgulatmaktadır. Sosyal kökene bağlı olan eğitim ile kariyer yapma olanağı inşaatta çalışan öğrenciler için daha zor gerçekleşecektir. Buda eğitim sonrası hayat için öğrencilerin, eğitim ile gelen herhangi bir mesleğe sahip olamamaları, ailelerinden devraldıkları yoksulluğu yeniden üretmeye neden olacaktır.

Görüşülen öğrencilerin mevsimsel ve sezon içinde eğitimlerinde, hatta eğitim süreci içerisinde belirli zamanları da kullanmak zorunda kalarak istihdama dâhil olmaları sadece yükseköğretim ile sınırlı olmadığı ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin ilk olarak inşaat

istihdamına dâhil oldukları yaş ortalaması 15,5 olarak belirlenmekle, birlikte inşaat sektörünün yanı sıra ilk iş deneyimini tarım veya sanayinin çeşitli kollarında istihdama dâhil olarak gerçekleştiren öğrenciler de bulunmaktadır. Bu durum öğrencilerin “çocuk işçilikten genç işçiliğe doğru” eğitimde olmalarına rağmen ilerlemelerine engel ol(a)mamıştır. Yükseköğretimli öğrenciler görüşmelerde ailelerinin maddi imkânsızlıklarından ve/veya hanede yaşayan kişi sayısının fazlalığından dolayı eğitim öğretimden arta kalan zamanlarda okul masraflarını çıkarmak için istihdama katıldıkları tespit edilmiştir. Bu formel olmayan stratejiye çocuk yaşlarda başvuran öğrenciler zamanla bu stratejiyi içselleştirerek istihdama dâhil olmayı sürekli hale getirmişlerdir. Nitekim görüşmelerde kimi öğrenciler eğitimi bir kurtuluş yolu olarak yorumlarken kimi öğrenciler çocuk yaşlardan beri çalıştıklarını ve yükseköğretimin onlar için bir dinlenme süresi olduğunu vurgulamışlardır. Bu şekilde çocuk yaşlarda istihdama dâhil olup bu süreci içselleştiren öğrenciler eğitimi daha farklı tanımlamalara da tabi tutabilmektedirler. Öğrenciler formel destek mekanizmalarından yoksun olmalarından dolayı bu stratejilere başvururken, bu yönde adım atması gereken kamu, kurum ve kuruluşlarının temel hizmet politikalarını yeniden gözden geçirmeleri gerekmektedir. Politikalar dezavantajlı konumda olan öğrencilere yönelik değilse, eğitim süresi içerisinde olan tüm öğrencilere yönelik olması daha yerinde bir karar olacaktır. Zira sadece araştırmanın da örneklem grubunu oluşturan öğrencilere yönelik destekler bu genç bireylerin dezavantajlılığını meşru temellere dayandırarak devam ettirecektir.

Görüşülen öğrencilerin çok küçük yaşlarda inşaat sektörü gibi ağır çalışma şartlarını gerektiren ve insan sağlığına uygun olmayan bir ortamda çalışmaları, öğrencileri fiziksel olarak çok güç durumda bırakmıştır. Öğrenciler yükseköğretim öncesi de dâhil olmak üzere farklı şehirlerde inşaatlarda çalıştıkları gözlenmiştir. Kimi öğrenciler her yaz

dönemini farklı şehirlerde inşaatta çalışarak geçirdiklerini söylerken kimileri ise tatil dönemlerinde ailelerinin yanına memlekete dahi gitmeden, iş bulup çalışmaya gittiklerini belirtmişlerdir. Eğitime devam ederken öğrenciler enformel kanallar ile daha eğitim sezonu içerisinde bu işleri bulmaya çalıştıklarını da eklemişlerdir. Öğrencilerin çok büyük bir kısmı, ilk iş deneyimlerini kökene dayalı yardımlaşma/dayanışma biçimine uygun olarak (Şen, 2016) akraba, hemşeri aracılığıyla bulmuşlardır. Bu durum öğrencilerin akrabaları veya hemşerileri aracılığıyla istihdama katılımlarının sağlandığını göstermiştir. Bir diğer yandan üniversite eğitimi sırasında inşaat sektöründe çalışmaya başladığını dile getiren bazı öğrenciler bu sektördeki işleri sınıf arkadaşları veya üniversitede farklı bölümlerde bulunan arkadaşlarından gelen talepler ve istekler doğrultusunda değerlendirmişlerdir.

Görüşülen genç bireylerin inşaat istihdamına dâhil olduklarından sonra *çalışma hayatına ilişkin verdikleri bilgiler* belki de çalışmanın en önemli bulgularından birini oluşturmaktadır. Öğrenci olduklarından dolayı kısa süreli çalışmak zorunda olan genç bireyler hem istihdama dâhil olurken, hemde istihdama dâhil olduktan sonra bir dizi problem ile karşı karşıya kaldıkları ortaya çıkmıştır. İstihdama dâhil olmadan önce iş bulmak için aracılar (akraba, hemşeri, arkadaş) sayesinde ya taşeronlar ile ya da direk ana firma ile iletişime geçen öğrenciler mecbur kalınmadığı sürece kendilerine başvurulmadığını belirtmişlerdir. Bunun nedenini kısa süreli çalışacak olmalarına bağlamışlardır. Özellikle inşaat sektöründe taşeronlaşmanın yaygınlığı bu genç bireylerin bu süreçleri daha zorlu bir şekilde atlatmalarına neden olmaktadır. Öğrenciler inşaatta istihdam edildikleri takdirde daha zor bir sürecin onları beklediğini ifade etmişlerdir. Kısa süreli çalıştıklarından dolayı hem ücret hemde yaptıkları işler diğer inşaat işçilerinden farklı olmaktadır. Örneğin uzun yıllar inşaat sektöründe çalışan bazı öğrenciler işleri diğer işçilerden daha iyi bilmelerine veya yapmalarına rağmen onlardan daha düşük ücret

aldıklarını yaptıkları işleri de “ayak işleri” olarak tanımlamışlardır. Kısa süreli çalışmaları, zaten güvencesiz çalışma koşullarının hâkim olduğu inşaat sektöründe daha da güvencesiz konumda olmalarını sağlamaktadır. Çalıştıkları süre zarfında öğrencilerin sosyal güvencelerinin de olmaması diğer birçok risk ile baş başa kalmalarına da neden olmaktadır. Örneğin iş sağlığı ve güvenliğinin Türkiye’de ciddi bir problem olduğu bilinmekle birlikte araştırmada ki görüşülenlerin anlattıkları/tanık oldukları olaylar ile de benzerlik göstermektedir. Öğrenciler herhangi bir iş kazasına maruz kaldıklarında güvencesiz olduklarından dolayı hastaneye götürülmediklerini ve ücretlerinin verilmediklerini belirtmişlerdir. Bir diğer yandan “ufak tefek” sıyrık veya yaralanmaları öğrencilerin iş kazası olarak tarif etmemeleri de önemli bir noktadır. Çünkü genç bireylerin çalışırken “çivi batması” veya “yukarıdan tahta düşmesi” gibi yaralanmaların sıradan ve sektörde bu tarz yaralanmaların her zaman karşılaşılan olaylar olduğunu vurgulamışlardır. Bunun yanında genç bireyler farklı şehirlerde çalışırken problemlerin bitmediğini belirterek bunları şu şekilde sıralamışlardır: kalacak yer, banyo (sıcak su) yapamama, kimi zaman şehir merkezinden uzak olma, yemeklerin beğenilmemesi, taşeronun ve diğer iş arkadaşlarının davranışlardan oluşan problemler olarak belirtmişlerdir.

Görüşmelerde öne çıkan bir diğer bulgu *öğrencilerin eğitim sonrası hayatlarındaki geleceğe yönelik beklentilerinin belirsizliği* olmuştur. Nerdeyse görüşülen genç bireylerin tamamının eğitim sonrası hayat ile ilgili bir öngöründe bulunamadıklarını ve günümüz dinamiklerinin çok çabuk değiştiğini ifade etmişlerdir. Yükseköğretim sonrası kendi bölümleri ile ilgili bir iş bulamadıkları veya atanamadıkları takdirde istemeyerek de olsa inşaat sektörüne geri döneceklerini belirtmeleri “Ne için eğitim?” sorusunu akıllara getirmektedir. Çocuk yaşlarda başlayıp genç yaşlara kadar “eğitim için istihdama dâhil olan” bu bireyler, eğitim sonrası hayatlarında da yeniden enformel iş piyasasına dâhil olma

riski ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Eğitimin günümüz modern dünyasında işlevlerini ele alan Bourdieu ve Passeron “Varisler: Eğitim ve Kültür” (2014) ile “Yeniden Üretim” (2015) adlı eserlerinde, eğitimin toplumda var olan sınıfsal eşitsizlikleri yeniden ürettiğine değinmektedirler. En basit ifadeyle üniversiteye girişte yapılan tercihlerde sınıfsal olarak alt kesimlerlerde bulunan öğrenciler için yükseköğretimin iki fakülteden (Fen ve Edebiyat) mevcut olduğuna değinerek üst ve kısmen orta sınıflara mensup öğrenciler için eğitimin beş fakülteden (Fen, Edebiyat, Tıp, Hukuk vb.) mevcut olduğu gözlemini yapmışlardır. Nitekim çalışmamızda da inşaatta çalışan öğrencilerin genel bölüm dağılımlarına bakıldığında Edebiyat Fakültesi bölümlerinin (Sosyoloji, Tarih, Felsefe) ağırlıkta olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanında 1980 sonrası yeni liberal dünyanın yeni bölümleri olarak popülerliği artan İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesindeki bölümler de (İşletme, İktisat, Kamu Yönetimi vb.) öğrencilerin büyük bir kısmının dâhil oldukları bölümler olarak çalışma bulgularına yansımıştır. Bu bölümlerin ortak noktası kamu bünyesinde çalışma olanaklarının kısıtlılığı olmaktadır. Bu bölümler üniversite sonrası, istihdam konusunda ciddi problemler yaşayan bölümler olarak bilinmektedir. Bourdieu ve Passeron konu ile ilgili eserlerinden ilkinin (Varisler) 1964 yılında kaleme almış olmalarına rağmen günümüz eğitim sisteminin bir özeti niteliğindedir. Bordieu ve Passeron eğitimde pedagojik eylemin “sembolik şiddet” kavramından beslenerek bireylerin eşitsizliklerinin dışına çıkamamalarının kaynağı olarak belirtmektedirler (Bourdieu ve Passeron, 2015: 45). Nitekim öğrencilerin buldukları bölümler ve gelecek hayat hakkında düşünceleri bu olguyu destekler niteliktedir.

Sonuç olarak genç bireylere yönelik araştırmaların literatürde oldukça geniş yer tutması fakat bu grubun mensubu eğitimde bulunan genç bireylere yönelik araştırmaların kısıtlılığının beraberinde getirdiği zorluk, çalışma yürütülürken de ortaya çıkmıştır.

Özellikle genç bireylere yönelik literatürde tanımlamaların alanlara (fen ve sosyal) göre farklılıkların bulunmasının yanında, eğitimde bulunan genç bireylere yönelik yoksulluk konulu araştırmaların eksik olması, daha çok eğitim sonrası genç bireylere yönelik bu temalarda çalışmaların yapılması bundan sonra bu alana yönelilmesi gerekliliğine ilişkin ihtiyacı ortaya koymuştur/çıkarmıştır. Çünkü yükseköğretim bireylerin büyük kitlelerle birlikte meslek sahibi olmadan önceki, eğitim son aşamasını oluşturmaktadır. Buradan yükseköğretimde bulunan genç bireylerin eğitim-istihdam-yoksulluk sarmalında üzerlerinde daha fazla durulması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Nitekim çalışma bulgularına da yansıdığı gibi bu grubun yoksullukları ile tek başına mücadele etmeleri farklı problem alanlarını da doğurmaktadır. Özellikle eğitim sonrası hayatlarında işsiz kaldıkları durumda istemeden de olsa yeniden inşaat sektörüne dönecek olmalarını belirtmeleri oldukça önemli sosyal ve siyasal problemdir. Zira eğitimin işlevinin ne olduğu burada üzerinde durulması gereken konulardandır...

Yükseköğretimde yer alan öğrencilere, özelde yoksulluklarından dolayı dezavantajlı konumda olan öğrencilere yönelik sadece kamu hizmetleri değil Kamu/STK kurum ve kuruluşlarının işbirliği ekseninde ortak çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca genel anlamda eğitimde fırsat eşitliğini sağlayıcı mekanizmaların üretilmesi gibi eğitim sisteminin ve politikalarının gözden geçirilmesi ve güncelleme yapılması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Genç bireylere yönelik yapılması planlanan bu çalışmaların, toplumun geleceği olan genç bireylerden ziyade günümüz gençliğine yapılması gerekmektedir. Çünkü geleceğe yönelik politikaların üretilmesi günün değişimden geçtiği gibi, günü kaybeden toplumların geleceğini de kurtarması güç olabilmektedir...

KAYNAKÇA

Kitaplar:

Aktaş Yamanoglu, M. (2013). **Yerine Göre Konuşmayı Bilmek: Kent Yoksulu Gençlerin Dil Kullanım Pratikleri ve Dilsel Stratejiler, içinde Gençlik Halleri: 2000’li Yılların Türkiye’sinde Genç Olmak**”. (Derleyenler: Lüküslü, D. Yücel, H.). Efil Yayınevi. Ankara.

Alpman, P. (2016). **Esmem Yakalılar**. İletişim Yayınları: İstanbul.

Arslangilay, B. S. (2016). **Yükseköğretim Sosyolojisi içinde “Eğitim Sosyolojisi”** Ed. M. Çağatay Özdemir. Pegem Akademi: Ankara.

Balkan, N. Balkan, E. ve Öncü, A. (2013). **Neoliberalizm, İslamcı Sermayenin Yükselişi ve AKP**. Yordam Kitap: İstanbul.

Başkaya, F. (2011). **Paradigmanın İflası**. (16. Baskı). Maki Basın Yayın: İstanbul.

Bauman, Z. (2014). **Modernlik ve Müphemlik**. çev. İsmail Türkmen. 3. Basım. Ayrıntı Yayınları: İstanbul.

_____. (2016). **Küreselleşme**. çev. Abdullah Yılmaz. 6.Basım. Ayrıntı Yayınları: İstanbul.

_____. (2017). **Azınlığın Zenginliği Hepimizin Çıkarına Mıdır?**. çev. Hakan Keser. Ayrıntı Yayınları: İstanbul.

_____. (2017). **Akışkan Modernite**. çev. Sinan Okan Çavuş. Can Yayınları: İstanbul.

_____. Tester, K. (2017) **Zygmunt Bauman ile Söyleşiler**. çev. Mesut Hazır. Heretik Yayınları: Ankara.

Bayhan, V. (1997). **Üniversite Gençliğinde Anomi Ve Yabancılaşma**. TC. Kültür Bakanlığı Kültür Eserleri: Ankara.

_____. (2016). **Türkiye’de Gençlik: Sorunlar, Değerler ve Değişimler içinde “Dünden Bugüne Türkiye’nin Toplumsal Yapısı”**. S. 367 – 405. 5.Baskı. Dora Yayınları: Bursa.

Beck, U. (2014). **Risk Toplumu**. çev. Kazım Özdoğan ve Bülent Doğan. 2. Baskı. İthaki Yayınları: İstanbul.

Becker, H. (2015). **Hariciler: Bir Sapkınlık Sosyolojisi**. çev. Levent Ünsaldı ve Şerife Geniş. Heretik Yayınları: Ankara.

Beşirli, H. (2013). **Gençlik Sosyolojisi: Politik Toplumsallaşama ve Gençlik**. Siyasal Kitabevi: Ankara.

Boes, M. (2014). **Avrupa’da Gençlerin Bilgilendirilmesi Tarihi, içinde Gençlik Çalışmaları Tarihi** der. Yörük Kurtaran ve Laden Yurttagüler. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.

Bora, T. (2014). **Türkiye’nin Linç Rejimi**. İletişim Yayınları: İstanbul.

Bourdieu, P. (2017). **Karşı Ateşler**. çev. Sertaç Canbolat. Sel Yayıncılık: İstanbul.

_____. Passeron, J. (2015). **Varisler: Öğrenciler ve Kültür**. çev. Levent Ünsaldı ve Aslı Sümer. Heretik Yayınları: Ankara.

_____. (2015). **Yeniden Üretim**. çev. Aslı Sümer, Özlem Akkaya ve Levent Ünsaldı. Heretik Yayınları: Ankara.

_____. Wacquant, L. (2012). **Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar**. İletişim Yayınları: İstanbul.

Certel, E. ve Kurtaran, Y. (2012). **Avrupa Çapında Gençlik Politikaları**. içinde **Türkiye’de Gençlik Çalışması ve Politikaları**. der. Nurhan Yentürk, Yörük Kurtaran ve Gülesin Nemutlu. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.

Çağlayan S. (2008). **Göç ve Yoksulluk: Mutlak ve Doğrusal Olmayan Bir İlişki** içinde **“Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları”**. der. Nurgün Oktik. Yakın Yayınları: İzmir.

Çınar, S. (2014). **Öteki Proletarya**. Nota Bene Yayınları: Ankara.

Dardot, P. ve Laval, C. (2012) **Dünyanın Yeni Aklı**. çev. Işık Ergüden. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.

Delibaş, K. (2017). **Risk Toplumu**. Ayrıntı Yayınları: İstanbul.

Doğan, İ. (1994). **Bir Alt Kültür Olarak Ankara Yüksel Caddesi Gençliği**. TC Kültür Bakanlığı: Ankara.

Dündar, L. (2013). **Gençliğin Kalemi: 2000’li Yıllar Türkiye’sinde Edebi Üretim**. içinde **“Gençlik Halleri: 2000’li Yılların Türkiye’sinde Genç Olmak”**. der. Demet Lüküslü ve Hakan Yücel. Efil Yayınevi: Ankara.

Erbaş, M. (2010). **Zorunlu Göç Etniklik ve Kentlilik- Mersinde Hadepli Kurmançlar**. Palme Yayıncılık: Ankara.

Erman, T. (2016). **Mış Gibi Site** İletişim Yayınları: İstanbul.

Fırat, D. (2013). **Bit(iril)meyen Gençlik.** içinde “**Gençlik Halleri: 2000’li Yılların Türkiye’sinde Genç Olmak**”, der. Demet Lüküslü ve Hakan Yücel. Efil Yayınevi: Ankara.

Giddens, A. (2016). **Modernliğin Sonuçları.** der. Ersin Kuşdil. 7. Basım. Ayrıntı Yayınları: İstanbul.

Gordon, M. (1999). **Sosyoloji Sözlüğü,** der. Osman Akıncı ve Derya Kömürcü. Bilim ve Sanat Yayınları: Ankara.

Gök, F .(2004). **Eğitimin Özelleştirilmesi.** içinde “**Neoliberalizmin Tahribatı**” der. Neşecan Balkan ve Sungur Savran. Metis yayınları: İstanbul.

Gökçe, B. (1971). **Gecekondu Gençliği.** Hacettepe Üniversitesi Yayınları: Ankara.

_____. (1999). **Toplumsal Bilimlerde Araştırma.** Savaş Yayınevi: Ankara.

Göztepe, Ö. (2012). **Güvencesizleştirme** Nota Bena Yayınları: Ankara.

Güler, M. (1997). **Kentleşme Sürecinde Gençlik.** Ümit Yayıncılık: Ankara.

Gün, S. (2010). **Yoksulluktan Sefalet Bir Göç Hikayesi Sokakta Çalışan Çocuklar Sorununun Ekonomi-Politiği.** Özgür Üniversite Kitaplığı: İstanbul.

Gür, B., Dalmış, İ., Kırmızıdağ, N., Çelik, Z. ve Boz, N. (2012). **Türkiye’nin Gençlik Profili.** Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmalar Vakfı: Ankara.

Gürses, F. ve Gürses, B. (1997). **Dünyada ve Türkiye’de Gençlik Toplumsal.** Dönüşüm Yayınları: İstanbul.

Hall, S. ve Jacques, M. (1995). **Yeni Zamanlar**. der. Stuart Hall ve Martin Jacques. Ayrıntı Yayınları: İstanbul.

Işık, O. ve Pınarcıoğlu, M. (2009). **Nöbetleşe Yoksulluk**. İletişim Yayınları: İstanbul.

İdemen, B. (2008). **Sosyal Köken, Habitus ve Eğitim: Pierre Bourdieu'nun Yeniden Üretim Kuramı**. İçinde **"Türkiye'de Gençlik Çalışması ve Politikaları"**. der. içinde. Nurhan Yentürk, Yörük Kurtaran ve Gülesin Nemetlu İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

İnsel, A. (2011). **Neo-Liberalizm Hegemonyanın Yeni Dili**. 3. Baskı. Birikim Yayınları: İstanbul.

Jenks, C. (2007). **Alt Kültür**. (Ts: Nihal Demirkol). Ayrıntı Yayınları: İstanbul.

Kara, M. A. (2016). **İnşaatta Göçmen Olmak**. Gece Kitaplığı: Ankara.

Kaygalak, S. (2009). **Kentin Mültecileri**. Dipnot Yayınları, Ankara.

Kentel, F. (1995). **Türkiye'de 1990'ların Gençliği**, Yeni Yüzyıl Kitaplığı: İstanbul.

Kozanoğlu, H. (2008). **Neoliberalizmin Gerçek 100'ü**. 2. Baskı. İletişim Yayınları: İstanbul.

Kurtaran, Y., Nemetlu G. ve Yentürk, N.(2012). **Gençler Hakkında Gençlik için Gençlerle**. içinde **"Türkiye'de Gençlik Çalışması ve Politikaları"**. Nurhan Yentürk, Yörük Kurtara ve Gülesin Nemetlu. 2.Baskı. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.

Kurtaran, Y. ve Yurttagüler, L. (2014). **Gençlik Çalışmaları Tarihi**. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.

Kutlu, D. (2012). **Türkiye'nin İşgücü Piyasasında Güncel Gelişmeler ve Güvencesizleşme.** içinde “**Güvencesizleştirme**”. der. Özay Göztepe. Nota Bena yayınları: Ankara.

Kümbetoğlu, B. (2005). **Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma.** Bağlam Yayıncılık: İstanbul.

Lüküslü, D. (2009). **Türkiye’de Gençlik Miti: 1980 Sonrası Türkiye Gençliği.** İletişim Yayınları: İstanbul.

_____. (2012). **Günümüz Türkiye Gençliği: Ne Kayıp Bir Kuşak Nede Ülkenin Aydınlık Geleceği.** içinde “**Türkiye’de Gençlik Çalışması ve Politikaları**” der. Yörük Kurtaran, Nurhan Yentürk ve Gülesin Nemutlu. 2.Baskı. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.

_____. Yücel, H. (2013). **Gençlik Halleri: 2000’li Yılların Türkiye’sinde Genç Olmak.** Efil Yayınevi: Ankara.

Murat, S. Şahin, L. (2011). **AB’ye Uyum Sürecinde Genç İşsizliği.** İstanbul Ticaret Odası Yayınları: İstanbul.

Mütevellioglu, N. ve Sönmez, S. (2009). **Küreselleşme, Kriz ve Türkiye’de Neoliberal Dönüşüm.** İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.

Neuman, W. L. (2014). **Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel ve Nicel Yaklaşımlar.** Cilt I. Yayın Odası Yayıncılık: Ankara.

ODABAŞ Aynur Ve Arkadaşları, (2011). **Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü.** Türkiye Bilimler Akademisi: Ankara.

Özbudun, S. ve Uysal, G. (2012). **50 Soruda Antropoloji**. Bilim ve Gelecek Kitaplığı: İstanbul.

Özkaplan, N., Öztan, E. ve Ruben E. (2017), **AVM'lerin Yorgun Gençleri**. Sosyal Araştırmalar Vakfı: İstanbul.

Özkazanç, A. (2011). **Neoliberal Tezahürler**. Dipnot Yayınları: Ankara.

Özmen, A. Ö. (2017). **Kamuda Güvencesizlik**. Nota Bene Yayınları: İstanbul.

Ritzer, G. (2013). **Modern Sosyoloji Kuramları**. çev. Himmet Hülür. 7. Baskı. De ki Yayım: Ankara

_____. Stepnisky, J. (2015). **Çağdaş Sosyoloji Kuramları**. çev. Irmak Ertuna Howison. De Ki Yayım: Ankara.

Riesman, D. (2016). **Yalnız Kalabalık**. çev. Yeşim Erdem. Heretik Yayınları: Ankara.

Saraçoğlu, C. (2014). **Şehir, Orta Sınıf ve Kürtler**. İletişim Yayınları: İstanbul.

Savran, S. (2008). **Kod Adı Küreselleşme**. Yordam Kitap: İstanbul.

Sennett, R. (2005). **Saygı**. çev. Ümmühan Bardak. Ayrıntı Yayınları: İstanbul.

_____. (2008). **Karakter Aşınması**. çev. Barış Yıldırım. 3. Basım. Ayrıntı Yayınları: İstanbul.

_____. (2009). **Yeni Kapitalizm Kültürü**. çev. Aylin Onacak). Ayrıntı Yayınları: İstanbul.

Standing, G. (2015). **Prekarya**. çev. Ergin Bulut. 3. Baskı. İletişim Yayınları: İstanbul.

_____. (2017). **Prekarya Bildirgesi**. çev. Senem Demiralp ve Sercan Çınar. İletişim Yayınları: İstanbul.

Şen, B., Arlı, A. ve Alican Ş. A. (2016). **Yoksulluğu Bölüşmek Süleymaniye Bekâr Odası Göçmenleri**. Küre Yayınları: İstanbul.

Şen, M. (2016). **Kökene Dayalı Dayanışma-Yardımlaşma Zor İş**. içinde “**Yoksulluk Halleri**” ed. Necmi Erdoğan. İletişim Yayınları: İstanbul.

Şener, S. (2013). **Türkiye’de Gençlik: Beklentiler, Problemler, Düşünceler**. İnkılab Yayınevi: İstanbul.

Şişman, Ç. (2013). **Orta Sınıf Genç İstanbulluların Gündelik Dilindeki Öteki Temsilleri: Apaçi, Kıro, Amele, Varoş, Concon, Ciks**”. içinde “**Gençlik Halleri: 2000’li Yılların Türkiye’sinde Genç Olmak**”. der. Hakan Yücel ve Demet Lüküslü. Efil Yayınevi: Ankara.

Tatar, C. H. ve Tatar, T. (2016). **Sosyal Tabakalaşma, Hareketlilik ve Eğitim**. içinde “**Eğitim Sosyolojisi**”. Ed. M. Çağatay Özdemir. Pegem Akademi: Ankara.

Tezcan, M. (1981). **Kuşaklar Çatışması; Okuyan ve Çalışan Gençlik Üzerine Bir Araştırma**. Kadioğlu Matbaası: Ankara.

_____.(1991). **Gençlik Sosyolojisi Yazıları**. Remzi Kitabevi: İstanbul.

_____. (1997). **Gençlik Sosyolojisi ve Antropolojisi Araştırmaları**. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları: Ankara.

_____. (2015). **Gençlik, Kültür ve Toplum**. Anı Yayıncılık: Ankara.

Unat, N. A. (1961). **Üniversite Öğrencilerinin Serbest Zaman Faaliyetleri**. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları: Ankara.

Uyan, S. P. (2010). **İnsan Hakları İhlali Olarak Yoksulluk**. der. Pınar Uyan Semerci. İstanbul Bilgi Üniversitesi: İstanbul.

_____. (2012). **Çocuktan Yetişkinliğe: Genç Olamayanlar**. içinde **“Türkiye’de Gençlik Çalışması ve Politikaları”**. der. Nurhan Yentürk, Yörük Kurtaran ve Gülesin Nemutlu. 2.Baskı. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.

Üstel, F. (2016). **Makbul Vatandaş’ın Peşinde**. İletişim Yayınları: İstanbul.

Vatanserver, A. ve Gezici M. (2016). **Ne Ders Olsa Veririz**. İletişim Yayınları: İstanbul.

Willis, P. (2016). **İşçiliği Öğrenmek**. çev. Dara El Hüseyini. Heretik Yayıncılık: Ankara.

Yaman, Ö. M. (2014). **Apaçi Gençlik**. 5. Baskı. Türkiye Yeşilay Cemiyeti: İstanbul.

Yeldan, E. (2008). **Küreselleşme Kim İçin?**. Yordam Kitap: İstanbul.

Yentürk, N. (2012). **Gençlerin Yaşamlarını Çevreleyen Alanlarda Gençlik Politika Önerileri**. içinde. **“Türkiye’de Gençlik Çalışması ve Politikaları”**. der. Nurhan Yentürk, Yörük Kurtaran ve Gülesin Nemutlu. 2.Baskı. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.

_____. Başlevent, C (2012). **Türkiye’de Genç İşsizliğini Etkileyen Politika Önerileri**. içinde. **“Türkiye’de Gençlik Çalışması ve Politikaları”** der. Nurhan Yentürk, Yörük Kurtaran ve Gülesin Nemutlu. 2.Baskı. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.

Yılmaz, C. (2010). **Risk Kapıyı Kırınca**. Libra Kitapçılık ve Yayıncılık: İstanbul.

Yılmaz, Z. (2012). **Yoksulları Ne Yapmalı**. Dipnot Yayınları: Ankara.

Yücel, H. ve Lüküslü, D. (2013). **2000’li Yılları Gençlik Üzerinden Okumak**. içinde “**Gençlik Halleri: 2000’li Yılların Türkiye’inde Genç Olmak**”. der. Demet Lüküslü ve Hakan Yücel. Efil Yayınevi: Ankara.

Makaleler:

Açıkalm, N. (2008). “Yoksulluk ve Genç Kuşakların Toplumsal Hareketlilik Olanakları İstanbul ve Gaziantep Örnekleri”. **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**: Ordu. Ss. 131-154.

Aktaş Y. M. (2006). “Kent Yoksulu Gençlerin Yaşam Koşulları ve Yoksulluğun Yeniden Üretimi”. **İletişim Araştırmaları Dergisi**. Ss. 9-48, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/23/1816/19177.pdf>. (ET. 08.07.2018).

Altun, S., Ercan, H., Işık A., Öztürk, O. ve Polatel, M. (2009) “Türkiye’de Neoliberalizm, Kürt Meselesi ve Tuzla Tersaneler Bölgesi”. **Toplum ve Kuram Dergisi**. Sayı.1. Ss. 121-188. http://zanenstitu.org/uploads/dosyalar/Kitaplar/Toplum%20ve%20Kuram/1.%20SayA%CC%88%C2%B1/119_PDFsam_toplumvekuram1.pdf. (E.T: 15.06.2018).

Aygül, H. H. (2018). “Eğitime Erişim, Yoksulluk ve Formel/Enformel İşgücü Olarak Üniversite Gençliği: İstihdam İçin Mi Eğitim? Eğitim İçin Mi İstihdam?”. **Uluslar arası Toplum Araştırmaları Dergisi**. Ss. 58-87.

Aysan, M. F. ve Avcı, S. (2015). “Türkiye’de Gençliğin Refahı, Sosyal Politikalar ve Kurumlar”. **Gençlik Araştırmaları Dergisi**. Ss. 109 – 143.

Baran, A. G. (2013). “Genç ve Gençlik: Sosyolojik Bakış”. **Gençlik Araştırmaları Dergisi**. Cilt: 1. Sayı: 1. Ss. 6-25.

Bayhan, V. (2015). “Türkiye’de Gençlik Sosyolojisi Çalışmaları”. **Sosyoloji Konferansları**. Ss. 355 – 390.

Bayrakdar, S. ve İncekara, A. (2014). “Türkiye’nin Genç İşsizlik Profili”. **Çalışma İlişkileri Dergisi**. Cilt: 4 Sayı: 1 Ss: 15 – 38.

Bulut, F. (2011). “68 Kuşağı Gençlik Olaylarının Uluslar Arası Boyutu ve Türkiye’de 68 Kuşağına Göre Atatürk ve Atatürkçülük Anlayışı”. **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**. Ss. 123 – 149.

Çınar, S. (2014). “Taşeron Çalışma İlişkilerinde İnşaat İşçileri”.. **Sosyoloji Araştırmaları Dergisi**: Ankara. Cilt: 17 Sayı: 2. Ss. 36-70.

_____. (2018). “İnşaat İşgücü Piyasasında Yeni Aktörler ve Yeni Çatışmalar: Türkiyeli İşçilerin Gözünden Suriyeli İnşaat İşçileri”. **Çalışma ve Toplum Dergisi**. Ss. 121-137.

Dericioğulları, A. ve Sallan, S. G. (2016). “Kent Yoksullarının Dayanışma Biçimlerinin Dönüşümü: İzmir Karabağlar Örneği”. **Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi**. Yıl:4, Sayı:31, s. 337-363.

DİSKAR, (2015). “İşçi Sınıfı ve Göç”. **Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu Araştırma Enstitüsü Bülteni**. Sayı: 4.

Enelli, P. (2010). “Toplumsal Bir Kategori Olarak Yoksul Gençlik”. **Antropoloji Dergisi** 23. Ss. 41 – 67.

Esgin, A. (2013). “İmal Edilmiş Belirsizlikler Çağının Sosyolojik Yönelimi”. **Gaziantep University Journal of Social Sciences**. Ss. 683-696.

Göktaş, M. (2015). “Mevsimlik İşlerde Çalışan İşçilerin Sosyal Güvenliği”. **İş ve Hayat Dergisi**. Ss.185-195 .

Işık, V. (2016). “Türkiye’de Genç İşsizliği ve Genç Nüfusta Atalet”. **Hak-İş Uluslar arası Emek ve Toplum Dergisi**. Cilt: 5, Yıl:5, Sayı:11, Ss. 130 – 145.

İlhan, S. ve Yılmaz, M. (2017). “Güvencesizliğin Bireysel – Toplumsal Yansımaları”. **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi**. Sayı 6. Ss. 1774-1793.

Kahraman, F. ve Kahraman, A. (2016). “Mevsimlik İstihdamın Eğitimli Gençleri: İnşaatlarda Çalışan Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma”. **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**. Sayı: 38, Ss. 183-201.

Koçak, H. (2013) “İnşaat İşkolunda İstihdamın Yapısı ve Emek Rejiminin Özellikleri”. **Türk Tabipler Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi**. Ss. 13-23.

Mütevellioglu, N. ve Zambak, M. Mert, M. (2010).“İşsizlik Üniversiteli Gençlik ve Gelecek: Bir Alan Araştırmasının Bulguları”. **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 11, Sayı 1. Ss. 207-229.

Özcan, D. (2016). “Güvencesiz Çalışma Koşullarında Şırnak Kömür Ocakları Çalışanları” **Çalışma ve Toplum Dergisi**. Ss. 169-198.

Sarıer, Y. (2016). “Türkiye’de Öğrencilerin Akademik Başarısını Etkileyen Faktörler: Bir Meta-analiz Çalışması”. **Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**. Ss. 1-19.

Şahankaya, A. (2018). “Türkiye’de Yeni Prekarya Suriyeli İşgücü Mü?”. **Çalışma ve Toplum Dergisi**. Ss. 13-36.

Şahin, İ., Şahin, N., Zoraloğlu, R. ve Açıkgoz, K. (2009). “Üniversite Öğrencilerinin Sorunları”. **New World Sciences Academy Dergisi**. Volume: 4, Number: 4. Ss. 1436-1449.

Taş, Y. H. ve Bilen, M. (2014). “Avrupa Birliği ve Türkiye’de Genç İşsizliği Sorunu ve Çözüm Önerileri”. **Hak-İş Uluslar arası Emek ve Toplum Dergisi**. Cilt: 3, Yıl: 3, Sayı: 6. Ss. 50-69.

_____. Özcan, S. (2012). “Türkiye’de ve Dünya’da Yoksulluk Üzerine Bir Araştırma”. **International Conference On Eurasian Economies**, Session 3D: Büyüme ve Gelişme III, Ss. 423-430.

Yaman, Ö. M. (2013). “Türkiye’de Gençlik Sosyolojisi Çalışmalarına Dair Bibliyografik Bir Değerlendirme”. **Alternatif Politika Dergisi**. Cilt 5. Sayı 2. Ss. 114-138.

Yıldız, A., Tekin, B. ve Odman, A. (2008). “İş Sağlığı ve Güvenliği İşverenin İnsafına Emanet”. **Mühendis ve Makine Dergisi**. Cilt: 49. Sayı: 579. Ss. 19-34.

Yılmaz, B. (2008). “Türkiye’de Sınıf-Altı: Nöbetleşe Yoksulluktan Müebbet Yoksulluğa”. **Toplum ve Bilim Dergisi**. Sayı 113. Ss. 127-145.

Yılmaz, C. (2016). “Zygmunt Bauman Sosyolojisinde Risk ve Belirsizlik”. **Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi**. Sayı 38. Ss. 9 – 16.

Tezler:

Burcu, E. (1997). **Üniversite Çıracak ve Kalfa Gençlik Alt Kültür Grubu Hakkında Sosyolojik Bir Araştırma**. Hacettepe Üniversitesi Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Doktora Tezi: Ankara.

Demiray, T. H. (2003). **Türkiye’de Genç İşsizliği ve Yükseköğretim Mezunu Gençlerin Çalışma Yaşamına Geçişteki Sorunları**. Yüksek Lisans Tezi: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ergun, C. (2005). **“Yoksulluk ve Enformel Sektör: Çöp Toplayıcıları Örneği”**. Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü: Isparta.

Kahraman, F. (2015). **“Türkiye’de İç göç ve Çocuk Yoksulluğu: Gaziantep Örneği”** Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyoloji Anabilim Dalı. Yayımlanmamış Doktora Tezi.

Raporlar:

ÇSBG. (2009) **“İş Sağlığı ve Güvenliğine İlişkin Tehlikeli Sınıflar Listesi Tebliği”** Resmi Gazete. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/11/20091125-10.htm>. (E.T. 07.08.2018).

_____. (2016). **“Çalışma Hayatı İstatistikleri”**. Çalışma Genel Müdürlüğü. <https://www.csbg.gov.tr/media/7516/2016-%C3%A7ali%C5%9Fma-hayati-%C4%B0stat%C4%B0st%C4%B0kler%C4%B0.pdf>, (ET. 08.08.2018).

GSB. (2017). “Ulusal Gençlik ve Spor Politikası Belgesi”

http://www.gsb.gov.tr/public/edit/files/Mevzuat/ulusal_genclik_ve_spor_politikasi.pdf

(E.T: 25, 11, 2017).

HABİTAT. (2016). “Türkiye’de Gençlerin İyi Olma Hali Raporu”. İstanbul.

<https://odatv.com/images/resimler/Habitat-GenclikRaporuOzet.pdf>. (E.T.07. 08. 2018).

ILO. (2018). “Sağlıklı ve Güvenli Nesil”.

https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@europe/@ro-geneva/@ilo_ankara/documents/publication/wcms_627043.pdf. (E.T. 06.08.2018).

İNTEŞ. (2016). “İnşaat Sektörü Raporu”. http://intes.org.tr/content/insaat_2016.pdf

(E.T: 10.07.2018).

İŞİG. (2018). “İş Cinayeti Haziran 2018”. İş Sağlığı ve Güvenliği Meclisi.

<http://guvenlicalisma.org/19567-haziran-ayinda-en-az-149-isci-2018-yilinin-ilk-alti-ayinda-en-az-907-isci-yasamini-yitirdi>. (ET. 05.08.2018).

KPMG. (2018). “Sektörel Bakış: İnşaat”.

<https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/tr/pdf/2018/01/sectorel-bakis-2018-insaat.pdf>

(E.T: 10.07.2018).

OECD. (2015). “Enrolment Rate”. <https://data.oecd.org/eduatt/enrolment-rate.htm>. (E.T:

19.06.2018).

_____. (2016). “Youth Not In Employment, Education Or Training”.

<https://data.oecd.org/youthinac/youth-not-in-employment-education-or-training-neet.htm>

(E.T: 19.06.2018).

_____. (2017). “**Education At A Glance 2017 Türkiye**”.

<http://www.oecd.org/education/skills-beyond-school/EAG2017CN-Turkey-Turkish.pdf>

(E.T: 18.06.2018).

TDK. <http://www.sevde.de/BuyukTurkceSozluk.pdf> (E.T: 25, 11,2017).

TEPAV. (2013). “**Eğitimde Kuşaklararası Hareketlilik: Fırsat Eşitliğinde Türkiye**

Nerede?”. <http://www.tepav.org.tr/upload/files/1358423734->

[2.Egitimde Kusaklararasi Hareketlilik Firsat Esitliginde Türkiye Nerede.pdf](http://www.tepav.org.tr/upload/files/1358423734-2.Egitimde%20Kusaklararasi%20Hareketlilik%20Firsat%20Esitliginde%20Türkiye%20Nerede.pdf). (E.T.

08.08.2018).

TÜİK. (2013). “**Çocuk İşgücü Anketi Sonuçları**”. Türkiye İstatistik Kurumu Haber

Bülteni. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13659> . (E.T.06.08.2018).

_____. (2016). “**Gençlik İstatistikleri**”. Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni.

<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24648>. (E.T. 05.02.2018).

_____. (2017). “**Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması Bölgesel Sonuçları 2016**”.

Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni,

<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24580>. (E.T:15.06.2018).

_____. (2017). “**İstatistiklerle Aile**”. Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni.

<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27597>. (E.T. 06.08.2018).

_____. (2018). “**İstatistiklerle Gençlik 2017**”. Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni.

<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27598>. (E.T: 02.06.2018).

_____.(2016). “**Yoksulluk Çalışması, 2015**”. Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni.
http://www.tuik.gov.tr/PreTabloArama.do?metod=search&araType=hb_x. (E.T:
10.12.2018).

UNDP. (2008). “**İnsani Gelişme Raporu- Türkiye’de Gençlik**”. Birleşmiş Milletler
Kalkınma Raporu. http://www.unicankara.org.tr/2008_March/NHDR_tr.pdf. (E.T.
07.04.2018).

Uyar, V. (2017). “**Eğitimi Terk Oranları Azalsa da Hala Çok Yüksek**”.
<http://www.dogrulukpayi.com/bulten/turkiye-egitimi-terk-eden-genc-nufusta-zirvede>. (E.T:
20.06.2018).

YADA. (2008). “**Türkiye Gençlik Halleri Araştırması**”. Yaşama Dair Vakfı: İstanbul.
<http://tr.yada.org.tr/uploads/c1a9de2badc318c65f347f3bb5f7736b.pdf>. (E.T.07. 08.2018).

EKLER

EK: 1. İnşaat Sahasından Resimler

Resim 1: İnşaat sahasına ilk giriş yapılırken, genel görünümü yansıtan bir kare (Yer: İstanbul/Ataşehir).

Resim 2: İnşaat sahasındaki bir blok (Yer: Karaman).

Resim 3: Çalışanların lavabo ve banyo olarak kullandıkları bir konteyner
(Yer: Karaman).

Resim 4: Öğrencilerin gün içinde mola saatinden yansıyan bir kare.

Resim 5: Çalışma saatleri içerisinde şantiyeden yansıyan bir kare
(Yer: İstanbul/Ataşehir).

Resim 6: Dış cephede çalışan öğrencinin çalışma esnasında yakalanan bir kare (Yer: İstanbul)

Resim 7: Mola saatleri içerisinde çekilen bir kare (Yer: İstanbul/Ataşehir).

Resim 8: Çalışma saatleri içerisinde bir kare (Yer: İstanbul).

Resim 9: Şantiye sahası içerisinde bulunan bir daireden kare.

Resim 10: Yatak odasında bulunan bir tahtakurusu resmi.

Resim 11: İnşaat sahasında bir odanın temizlenip, iş bitene kadar barınma yeri olarak ayarlanması. Mutfak olarak kullanılan bir odadan kare.

Resim 12: Temizlenen iş elbiselerinin kurutulmaya çalışıldığını yansıtan bir kare.

Resim 13: Yatak odası olarak kullanılan odadan bir kare.

EK: 2. Görüşme Formu

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı

Görüşme Formu: ...**A. Sosyo Demografik Özellikler**

1. Yaş	
2. Cinsiyet	
3. Bölüm ve Sınıfı (Öğretim)	
4. Anne, Baba Eğitim Durumu	
5. Doğum Yeriniz Neresi (ilçe, köy vb.)	

B. Yaşam Koşulları, Hane Çalışma Bilgileri

6. Yaşadığınız şehir ile memleketiniz aynı mı? Değil ise, neden ve ne zaman göç ettiniz?	
7. Memlekette hanenizde şuan kaç kişi yaşamaktadır?	
8. Hanede sizinle birlikte yaşayan akraba, hemşeri var mı?	
9. Toplam kardeş ve okuyan kardeş sayısı nedir.	
10. Okuyan kardeş var ise bunlar geçimlerini nasıl sağlıyorlar, gerektiğinde aranızda maddi konuda yardımlaşma oluyor mu?	
11. Hanenin diğer üyelerinin yaptıkları işler ve hanenizin aylık ortalama geliri nedir? (Baba, anne, kardeş)	
12. Ailenizin sosyal güvence durumu.	
13. Oturduğunuz evin mülkiyeti nedir?	

14. Oturduğunuz ev kira ise ne kadar kira ödüyorsunuz?	
--	--

C. Eğitim Hayatı

15. Okuduğunuz bölümü mü istiyordunuz, yoksa başka bir bölüm hedefiniz var mıydı?	
16. KYK' dan burs mu kredi mi alıyorsunuz? Başka burs aldığınız veya başvuruda bulunduğunuz yer var mı? Yok ise neden?	
17. Karamanda nerede kalıyorsunuz ve aylık kira ücreti ne kadar? Ayrıca Karamanda aylık ortalama gideriniz ne kadar?	
18. Üniversite bünyesinde bulunan sürekli eğitim merkezlerindeki kurslardan (ales, yds, kpss, spss vb.) yararlanıyor musunuz? Evet ya da hayır ise neden?	

A. Dayanışma Kanalları

19. Üniversite giriş sınavlarına hazırlanırken herhangi bir işte çalışıyor muydunuz?		
20. Ailenizde başka iş amaçlı mevsimlik göç etmek zorunda olanlar var mı? Var ise kimler ve genel olarak gidilen şehirler.		
21. İnşaatı daha önce ilk olarak kaç yaşında çalışmaya başladınız, hangi şehirlerde çalıştınız ve ortalama aldığınız ücret nedir?		
Şehir	Yaş	Ortalama Aldığınız Ücretler
1.	1.	1.
2.	2.	2.
3.	3.	3.

<p>22. İnşaatta çalıştığınız süre zarfında para biriktirebiliyor musun? Cevabın evet ise paranı nasıl değerlendiriyorsun.</p>	
<p>23. Tatillerde farklı şehirlerde çalışmaya gittiğiniz zaman okul açılış tarihinde dönebiliyor musunuz? Yoksa eğitim sürenizde kayıp zamanınız oluyor mu?</p>	
<p>24. Her tatilde çalışıyor musunuz ya da istediğiniz zaman iş bulabiliyor musunuz?</p>	
<p>25. Çalışmadığınız zaman geçiminizi nasıl sağlıyorsunuz, yardım da bulunan var mı?</p>	
<p>26. İnşaat işini kimler aracılığıyla buluyorsunuz, ya da bir ekibiniz var mı? Var ise bunlar kimlerden oluşuyor. Örneğin akrabalar mı, hemşeriler mi veya okul arkadaşlarınız mı?</p>	
<p>27. Size işi bulan insanlara komisyon veya kesinti adı altında herhangi bir ücret veriyor musunuz?</p>	
<p>28. Çalışmaya gittiğiniz şehirlerde akraba ya da hemşerileriniz olur ise onlar ile iletişime geçiyor musunuz?</p>	
<p>29. Çalışmaya gittiğiniz şehirlerde yaptığınız sosyal aktiviteler nelerdir? Örneğin bir tatil gününde neler yapmaktasın.</p>	
<p>30. İnşaatta çalışma ilişkileriniz nasıl? Taşeron ilişkiler mevcut mu yoksa direk ana firma ile mi çalışıyorsunuz?</p>	
<p>31. Öğrenci olan ile olmayan arasında çalışma ilişkileri, iş bölüşümü veya ücret konusunda herhangi bir fark var mı?</p>	
<p>32. Şehirde veya çalıştığınız inşaat sahasında (öğrenci, etnik köken, ya da başka sebeplerden</p>	

dolayı) sosyal dışlanmaya maruz kaldınız mı veya bu yönde sorular yöneltildi mi? Cevabınız evet ise biraz daha detaylı bahsedebilir misiniz?	
--	--

B. Çalışma Koşulları

E 1:

33. İnşaatta çalıştığınız dönemlerde ortalama günde kaç saat çalışıyorsunuz ve tatil günleriniz nasıldır	
34. Ücretinizi hangi aralıklar ile alıyorsunuz (günlük, haftalık aylık, parça başı...) ve ücreti almada herhangi bir problem ile karşılaşmıyorsunuz?	
35. İnşaatı çalıştığınız süre boyunca sigortanız yatırılıyor mu?	
36. Sezon içinde, yani üniversitenin olduğu zamanlar farklı işler de çalışıyor musunuz? Çalışıyorsanız son bir yılda yaptığınız işler nelerdir?	

E 2:

37. Şehir dışına çalışmaya gittiğiniz zaman barınma, yemek, banyo ihtiyaçlarınızı nasıl karşılıyorsunuz? Örneğin istediğiniz zaman sıcak su mevcut mu ya da yaz aylarında yiyeceklerinizi muhafaza edecek bir dolap var mı?	
38. Şehir dışına çalışmaya gittiğiniz zaman kaç kişi aynı yerde yatıyorsunuz.	

C. Şantiyede İş Sağlığı ve Güvenliği

39. Çalışırken iş ekipmanları kullanma durumu.	
40. İnşaat sahasının iş sağlığı ve güvenliği açısından durumu.	
41. İnşaat sahasının yapısından kaynaklanan ve öğrenci olduğunuzdan dolayı zorlandığınız yönler nelerdir.	
42. Çalışırken iş kazasına tanık oldunuz mu? Cevabınız evet ise kaza sonrası şantiyeye ambulans ya da polis çağrıldı mı?	

43. Gelecek sizin için ne ifade ediyor? Yani üniversite bittikten sonra nasıl bir yol izlemeyi düşünüyorsunuz? Bir iş sahibi olmadığınız takdirde inşaata yeniden dönmeyi düşünüyor musunuz?

...